

ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบ
ระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

**COMMUNITY CAPITAL AND PARTICIPATION PROCESS FOR SELF-RELIANCE
COMMUNITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN RANGWAI AND
NONGSARAI COMMUNITY PHANOM THUAN DISTRICT,
KANCHANABURI PROVINCE**

โดย

ฟ้าลั่น กระสังข์

มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University

คุณฐิติพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

**COMMUNITY CAPITAL AND PARTICIPATION PROCESS FOR SELF-RELIANCE
COMMUNITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN RANGWAI AND
NONGSARAI COMMUNITY PHANOM THUAN DISTRICT,
KANCHANABURI PROVINCE**

**BY
FALUN KRASANG**

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN PUBLIC ADMINISTRATION
FACULTY OF PUBLIC ADMINISTRATION**

GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2018

คุษฎีนิพนธ์เรื่อง

ทฤษฎีชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบ
ระหว่างชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

โดย

ฟ้าลั่น กระสังข์

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

ศ.ดร.ติน ปรัชญพฤทธิ์
ประธานกรรมการ

พล.อ.ต.หญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิลป์
กรรมการ

ศ.(กิตติคุณ) ดร.สุเทพ เชาวลิศ
กรรมการ

รศ.ดร.จุมพล นิมพานิช
กรรมการ

ศ.(พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

ศ.ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ์ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

9 เมษายน 2562

Dissertation entitled

**COMMUNITY CAPITAL AND PARTICIPATION PROCESS FOR SELF-RELIANCE
COMMUNITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN RANGWAI AND
NONGSARAI COMMUNITY PHANOM THUAN DISTRICT,
KANCHANABURI PROVINCE**

by

FALUN KRASANG

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Public Administration

Rangsit University
Academic Year 2018

Prof. Tin Prachyapruit, Ph.D.
Examination Committee Chairperson

AVM Jiraporn Srisil, D.M.
Member

Prof. Suthep Chaovalit, Ph.D.
Member

Assoc. Prof. Jumpol Nimpanich, Ph.D.
Member

Prof. Anek Laothamatas, Ph.D.
Member and Advisor

Prof. Somboon Suksamran, Ph.D.
Member and Co-Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plt.Off. Vannee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

April 9, 2019

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ติน ปรัชญพฤทธิ์ ประธานกรรมการ ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่กรุณาให้คำปรึกษาใน ขั้นตอน และกระบวนการทำคุษฎีนิพนธ์ รวมทั้งการสนับสนุนข้อมูลและให้กำลังใจตลอดการศึกษา และทำวิจัย ใคร่ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ท่าน ได้กรุณาให้ความรู้ แนะนำวิธีการคิดวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี วิจัย วิเคราะห์ สรุปผล ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อ คุษฎีนิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล นิมพานิช พลอากาศตรีหญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิลป์ และศาสตราจารย์ (กิตติคุณ) ดร.สุเทพ เชาวลิขิต ที่กรุณาให้ คำแนะนำแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้คำปรึกษา และประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย จนคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องรวมทั้งหน่วยงานในพื้นที่ชุมชนราชวายุและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ที่อำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งให้สัมภาษณ์เพื่องานวิจัยในครั้งนี้ และขอบคุณเพื่อนนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสน ศาสตร์ทุกท่าน ที่มีส่วนในการสนับสนุนช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในการทำคุษฎีนิพนธ์

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบคุณครอบครัว คุณพ่อเสียน คุณแม่มี กระสังข์ ที่ให้กำเนิด เลี้ยงดูอบรมบ่มนิสัย สั่งสอน ส่งเสริม สนับสนุนในทุก ๆ ด้าน ให้ผู้วิจัยเป็นคนมานะพยายามทำให้ ผู้วิจัยอดทนเล่าเรียนจนสำเร็จปริญญาเอก และขอบคุณภรรยาที่เป็นกำลังใจสำคัญให้ผู้วิจัย ได้สามารถเรียนรู้ ค้นคว้า และแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการศึกษาจนทำคุษฎีนิพนธ์นี้ได้สำเร็จ

ฟ้าลั่น กระสังข์

ผู้วิจัย

5709944 : สาขาวิชาเอก; รัฐประศาสนศาสตร์; ปรด.(รัฐประศาสนศาสตร์)

คำสำคัญ : ทุนชุมชน ,กระบวนการมีส่วนร่วม ,ชุมชนพึ่งตนเอง

พำลั้ัน กระดัังดั้: ทุนชุมชนกั้บกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จั้หวัดกาญจนบุรี (COMMUNITY CAPITAL AND PARTICIPATION PROCESS FOR SELF-RELIANCE COMMUNITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN RANGWAI AND NONGSARAI COMMUNITY PHANOM THUAN DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE) อาจารย์ที่ปรึกษา: ศ.(พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ศ.ดร.สมบูรณั้ สุขสำราญ, 174 หน้า.

การศึกษาทุนชุมชนกั้บกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์การวิจัย 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษามิติและองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกั้บกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย 3) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน และ 4) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนกั้บกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จั้หวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า ทั้งสองชุมชนมีทุนชุมชนครบทุกด้าน ทั้งทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติ ที่ได้วามีศักยภาพ แต่มีความโดดเด่นในด้านที่แตกต่างกัน และประเด็นที่แตกต่างกันเห็นได้ชัดได้แก่ การออม/การมีหนี้/การกู้ยืม และผลผลิตในชุมชน ในด้านทุนการเงิน คุณลักษณะของผู้นำ ในด้านทุนมนุษย์ กลุ่มและองค์กรในชุมชน ในด้านทุนทางสังคม เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่าลักษณะของผู้นำ (ทุนชุมชน) ย่อมส่งผลต่อการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรในชุมชน (กระบวนการมีส่วนร่วม) เพื่อจัดการกับผลผลิตในชุมชนให้ชาวบ้านมีรายได้ที่ดีขึ้น นำไปสู่การปลดหนี้ ลดการระกู้ยืม และเกิดการออมมากขึ้น (การพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ) โดยสิ่งที่เป็นตัวประสานให้ทุนชุมชนทุกองค์ประกอบ ได้แสดงศักยภาพออกมาสู่การเป็นชุมชนที่

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

พึ่งตนเองได้ก็คือกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งปัจจัยความสำเร็จของชุมชนหนองสาหร่ายในการพึ่งตนเองที่ทำให้แตกต่างจากชุมชนรวงหวายคือ ผู้นำมีวิสัยทัศน์ในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างแท้จริง ประกอบกับการมีสมาชิกกลุ่มที่ดี จนนำไปสู่การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน และมีแนวคิดการใช้ทุนความดีในการขับเคลื่อนงานของชุมชนด้วย ในทางกลับกัน เมื่อวิเคราะห์ถึงความล้มเหลวในการรวมตัวกันของชุมชนรวงหวาย พบว่าทุนมนุษย์มีส่วนสำคัญมากที่สุดปัจจัยหนึ่ง ทั้งภาวะที่ผู้นำดำเนินชีวิตแบบปกติไปเรื่อยๆ ในแต่ละวัน ทำงานเท่าที่ได้รับมอบหมายตามหน้าที่ โดยไม่คิดโครงการอื่นใดเพื่อพัฒนาชุมชน รวมถึงสมาชิกในชุมชนที่มีความคิดว่า “ว่าไงว่าตามกัน” ไม่คิดที่จะรวมกลุ่มกัน แม้รวมกลุ่มกันแล้วก็ไม่สามารถระดมระดมให้สำเร็จ การศึกษาครั้งนี้ได้เสนอแนะแนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการจัดการภายในชุมชน กระบวนการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน และการพัฒนาของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมบนพื้นฐานของคุณธรรม 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน เพื่อการเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

5709944 : MAJOR: PUBLIC ADMINISTRATION; PH.D. (PUBLIC ADMINISTRATION)

KEYWORDS : COMMUNITY CAPITAL, PARTICIPATION PROCESS, SELF-RELIANCE COMMUNITY

FALUN KRASANG: COMMUNITY CAPITAL AND PARTICIPATION PROCESS FOR SELF-RELIANCE COMMUNITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN RANGWAI AND NONGSARAI COMMUNITY PHANOM THUAN DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE. ADVISOR: PROF. ANEK LAOTHAMATAS, PH.D. CO-ADVISOR: PROF. SOMBOON SUKSAMRAN, PH.D., 174 p.

The objective of this qualitative research is to 1) compare the magnitude and composition the community capitals and participation process for self-reliance community of Rangwai and Nongsarai Community, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province, 2) investigate the relationship of their communities with the community capital and participation process, 3) discover factors leading to difference in their self-reliance process, and 4) propose approaches for capital management and community participation to become self-reliant communities.

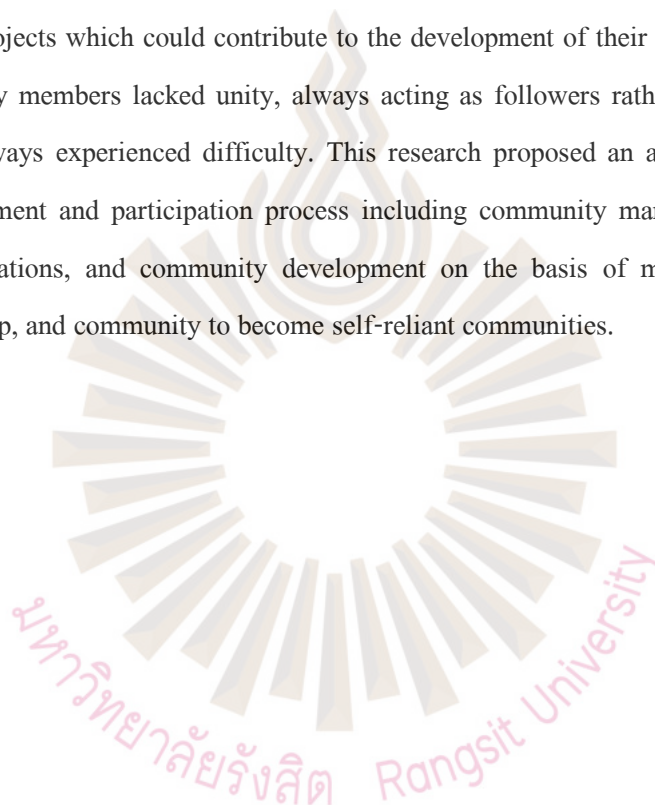
The results revealed that the communities had all community capitals including financial capital, human capital, social capital, and natural capital. However, some differences in each community capital were found as follows: making savings, debt, loan, and community products (financial capital), leaders' characteristics (human capital), and groups and organizations in communities (social capital). Through the correlative analysis, it was found that leaders' characteristics affected the establishment of groups and organizations in the communities (participation process) for community product management which could bring higher income to the communities. People in the communities would have less debt burden and could finally free themselves from debt, having more savings (economic self-reliance). Leaders could act as coordinators who could integrate all capitals to have their communities become self-reliant

Student's Signature.....

Dissertation Advisor's Signature.....

Dissertation Co-Advisor's Signature.....

through their participation process. The factors leading to the successful implementation of self-reliance of Nongsarai Community different from Rangwai Community was their leaders with wide vision who contributed to the successful development of the community as well as good members, and these people became the community leadership council who would work for their community on the basis of righteousness and morality. In addition, it was found that members of Rangwai Community failed to gather with each other due their lack of human capital. Their leaders hardly dedicated themselves to their work, completing only the tasks they were assigned, and never initiated any projects which could contribute to the development of their community. In addition, their community members lacked unity, always acting as followers rather than leaders. Though united, they always experienced difficulty. This research proposed an approach for community capital management and participation process including community management, support from outside organizations, and community development on the basis of morality in three levels: individual, group, and community to become self-reliant communities.

Student's Signature.....

Dissertation Advisor's Signature.....

Dissertation Co-Advisor's Signature.....

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญรูป	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.3 คำถามการวิจัย	6
1.4 แนวทางการวิจัยเพื่อตอบสนองสมมติฐานและคำถามการวิจัย	6
บทที่ 2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง	13
2.1 แนวคิดการนำทฤษฎีระบบมาใช้ในงานรัฐประศาสนศาสตร์	13
2.2 แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง	19
2.3 แนวคิดการกระจายอำนาจ	23
2.4 แนวคิดทฤษฎีทุนชุมชน	30
2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมกลุ่ม และประชาสังคม	37
2.6 แนวคิดทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง	54
2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง	59
2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย	66
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	69
3.1 บริบทชุมชนราชวายุ	70
3.2 บริบทชุมชนหนองสาหร่าย	75

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.3 เปรียบเทียบศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย	80
3.4 ประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชนรางวัล	83
3.5 จุดเด่นของชุมชนหนองสาหร่าย	86
3.6 ปัจจัยและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาของสองชุมชน	87
บทที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็น ชุมชนพึ่งตนเอง ของชุมชนรางวัล	90
4.1 ทุนชุมชนที่มีในชุมชนรางวัล	90
4.2 ทุนชุมชน/โครงการ/กลุ่ม ที่โดดเด่นในชุมชนรางวัล	94
4.3 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วม สู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางวัล	109
บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็น ชุมชนพึ่งตนเอง ของชุมชนหนองสาหร่าย	113
5.1 ทุนชุมชนที่มีในชุมชนหนองสาหร่าย	113
5.2 ทุนชุมชน/โครงการ/กลุ่ม ที่โดดเด่นในชุมชนหนองสาหร่าย	117
5.3 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วม สู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย	131
บทที่ 6 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย	135
6.1 สรุปผล	135
6.2 อภิปรายผล	159
6.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย	161
บรรณานุกรม	163
ประวัติผู้วิจัย	174

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	องค์ประกอบของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน	63
3.1	เขตการปกครองและจำนวนประชากร เทศบาลตำบลรางหวาย	72
3.2	เขตการปกครองและจำนวนประชากร เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย	76
3.3	ศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย	80
3.4	ประเด็นปัญหา ลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เกิดขึ้นในชุมชนรางหวาย	84
6.1	สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน	135

สารบัญรูป

รูปที่		หน้า
2.1	ลักษณะของระบบและความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ	15
2.2	แสดงระดับการมีส่วนร่วม	42
2.3	แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	45
2.4	วิวัฒนาการของกลุ่ม องค์กรชุมชน และประชาสังคม ในการสร้างภูมิคุ้มกัน ชุมชนท้องถิ่น	53
2.5	กรอบแนวคิดทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง	67

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

ประเทศไทยในขณะนี้มียานวิชาการใหม่ๆ ที่กล่าวถึงความสำคัญของพลเมืองหรือการสร้างความเป็นพลเมือง ในศาสตร์ต่างๆ อาทิ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา สวัสดิการชุมชน เป็นต้น โดยรัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ที่เรียกว่ารัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ได้เริ่มไปบ้างแล้วในทางปฏิบัติ และได้ผลเป็นอย่างดี ซึ่งรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองนั้นมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเราอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ยิ่งทุกวันนี้ประชาชนมีความตื่นตัว มีการศึกษา มีความเข้าใจ มีความพร้อมที่จะร่วมดูแล ร่วมพัฒนา และร่วมบริหาร กิจการของชาติ-ท้องถิ่น-ชุมชนมากขึ้น ก็จำเป็นต้องปรับกระบวนการของรัฐประศาสนศาสตร์เสียใหม่ ให้เห็นประชาชนเป็นกำลังของบ้านเมือง เป็นผู้ร่วมคิดกับรัฐ เป็นผู้พึ่งตนเองหรือพึ่งกันเองได้มากขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2557ค)

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองนั้นไม่ได้มีเฉพาะที่การบริหารราชการในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเท่านั้น แต่รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองยังมีอยู่ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งปรากฏในกฎหมายรัฐธรรมนูญนับตั้งแต่ พ.ศ.2540 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระจายอำนาจ ในปี พ.ศ.2542 จะเห็นได้ว่าการเติบโตของท้องถิ่นสอดคล้องกับการสร้างพลเมืองมากขึ้น มีช่องทางหรือกลไกให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมในการบริหารราชการในลักษณะองค์กรกึ่งรัฐที่เรียกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2555) ดังนั้น การมีส่วนร่วมของพลเมืองหรือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการบริหารงานสาธารณะจึงเป็นคำตอบของรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2557ค) โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ทำให้ภาครัฐเริ่มทบทวนและปรับเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนาของประเทศ จากเดิมที่เน้นเศรษฐกิจกระแสหลักมาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พร้อมกับผลักดันแนวคิดประชาสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของตนเอง และสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเกิดเป็นกระแสท้องถิ่นนิยม (Localism) ขึ้น (ดวงใจ หล่อธนาวิชย์, 2550)

จากทฤษฎีองค์การในทางรัฐประศาสนศาสตร์ “ชุมชน” ก็จัดเป็นองค์การๆหนึ่ง เนื่องจากการรวมตัวของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการจัดโครงสร้างของกิจกรรมหรืองานนั้นออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อแบ่งงานให้สมาชิกในองค์การดำเนินการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย (พยอม วงศ์สารศรี, 2534) นักวิชาการหลายท่านได้นำเอาแนวคิดของทฤษฎีระบบมาอธิบายองค์การ โดยถือว่าองค์การคือระบบๆ หนึ่งหรือเป็นกลุ่มของระบบย่อยซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และแยกตัวออกมาต่างหากจากสภาพแวดล้อมขององค์การอย่างเด็ดขาด ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปของระบบ จะประกอบไปด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วนคือปัจจัยนำเข้า (Inputs) ปัจจัยนำออก (Outputs) และกระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) ตลอดจนผลสะท้อนกลับ (Feedback) ภายใต้สภาพแวดล้อมหนึ่งๆ (Environment) โดยในระบบทุกระบบจะต้องมีการนำเอาปัจจัยต่างๆ ซึ่งอาจได้แก่วัตถุดิบ พลังงาน ข่าวสารข้อมูล ส่งเข้าไปในระบบในรูปของปัจจัยนำเข้า หลังจากนั้นกระบวนการแปรสภาพของระบบนั้นๆ จะทำหน้าที่แปรสภาพเอาสิ่งเหล่านั้นออกมาเป็นปัจจัยนำออกในรูปแบบต่างๆ ตามที่เป้าหมายของระบบนั้นกำหนดไว้ นอกจากนี้สิ่งที่น่าสนใจจากการปฏิบัติหน้าที่ของระบบคือผลย้อนกลับที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของระบบ ทั้งนี้เพราะโดยปกติแล้วระบบส่วนมากจะมีการจัดโครงสร้างให้สอดคล้องกับการที่ว่า ปัจจัยนำออกบางส่วนอาจถูกส่งย้อนกลับเข้ามาเป็นปัจจัยนำเข้าอีกได้ ซึ่งองค์การจะมีหน้าที่แปลงปัจจัยนำเข้าอันได้แก่ ปัจจัยการผลิตหรือวัตถุดิบ หรือทรัพยากรการบริหารอื่นๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ฯลฯ โดยผ่านกระบวนการแปรสภาพเป็นต้นว่า ระบบการวางแผน ระบบการจัดการองค์การ ระบบอำนาจการ ฯลฯ ให้ออกมาเป็นปัจจัยนำออกในรูปแบบต่างๆ ที่องค์การต้องการ เช่น ผลผลิต สินค้า บริการ หรือความพึงพอใจ โดยนักทฤษฎีระบบมีความเชื่อว่า ทุกองค์การบริหารนั้นเป็นระบบเปิด เพราะนอกจากองค์การจะถูกกำหนดโดยปัจจัยภายในแล้ว สภาพแวดล้อมขององค์การยังมีอิทธิพลอย่างมากต่อการบริหารงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นการบริหารงานขององค์การต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การด้วยเสมอ (สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2549)

การศึกษาทฤษฎีระบบเปิดขององค์การได้เริ่มต้นโดยหนังสือ 2 เล่ม โดยแคทซ์ และคาห์น (Katz & Kahn, 1966) รวมทั้ง ทอมป์สัน (Thompson, 1967) ซึ่งได้กำหนดรูปแบบขององค์การขึ้นจากแนวคิดหลักเดิม ได้แก่แนวคิดทฤษฎีระบบทั่วไป (General Systems Theory) โดยในทฤษฎีระบบทั่วไปนั้น องค์การก็คล้ายคลึงกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ คือ สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลและองค์การพยายามปรับตัว โดยการเปลี่ยนแปลงพลังงานและทรัพยากร (Inputs) ให้ออกมาเป็นการกระทำหรือสินค้า (Outputs) ในเชิงเปรียบเทียบ องค์การเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่มุ่งหวังการอยู่รอดมากกว่าการมีประสิทธิภาพ ลักษณะประการสำคัญคือการอยู่รอดในสภาพแวดล้อมที่มีความมั่นคง ซึ่งอยู่ในดุล

ภาวะที่เหมาะสม มีความสมดุลในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีระบบเปิดนั้นมักจะถูกนำมาประยุกต์ในงานพัฒนาชุมชน เนื่องจากการที่ชุมชนจะเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญทั้งองค์ประกอบที่มีอยู่ภายในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา ผู้นำ และความร่วมมือของชาวบ้าน ยังต้องมียุทธศาสตร์หรือปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีส่วนด้วย โดยอาจจะอยู่ในรูปของการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา เช่น งบประมาณจากรัฐ หรือในรูปของอุปสรรค เช่น ภัยธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้นการเรียนรู้ทฤษฎีระบบ โดยเฉพาะที่เป็นระบบเปิดจึงมีความสำคัญในการเตรียมพร้อมเพื่อรับมือจนนำไปสู่การเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในอนาคต เพราะการที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้นั้นถือเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งในการพัฒนาชุมชนที่ว่าได้

แนวคิดทฤษฎีการพึ่งตนเอง (A Theory of Self-Reliance) เป็นแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลดปล่อยพันธนาการต่างๆ ที่คน กลุ่มคน หรือชุมชนยึดติดอยู่ (โกวิท พวงงาม, 2553) โดยสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) กล่าวว่า การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) หมายถึงความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างมั่นคงสมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีทั้งระดับปัจเจกชนและระดับชุมชน คำว่า “การพึ่งตนเองระดับชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำร่วมกันอยู่เสมอๆ ตามกฎระเบียบของสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือเพื่อเป้าหมายร่วมกัน การที่ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องพึ่งตนเองให้ได้ 5 ประการ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นเป้าหมายในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างหนึ่ง ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม (Technology, Economic, Resource, Mental, Social - TERMS) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2531)

การรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนทำให้เกิดทางเลือกในการดำรงชีวิตอันหลากหลายพึ่งตนเองได้หลายรูปแบบจึงก่อให้เกิดความยั่งยืน โดยชาวบ้านมีทักษะในการพึ่งตนเอง ที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ความสามารถหลายๆ ด้านเข้าด้วยกัน มีการดำรงชีวิตอยู่บนฐานของครอบครัวและเครือญาติมากขึ้น ปัจจุบันพบว่ามีหลายชุมชนที่ดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยชุมชนใช้ระบบการมีส่วนร่วมและระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามกระบวนการทางภูมิปัญญาในสังคมของชุมชนจากอดีต ร่วมกันพัฒนาระบบการจัดการด้านต่างๆ ขึ้นมา (สิทธิชัย ต้นศรีสกุล, 2553)

โดยกระบวนการมีส่วนร่วม นับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกๆ ระดับ เป็นกลไกสำคัญในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรม/โครงการของชุมชน เป็นการสร้าง/ปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของ

กิจกรรม/โครงการ ปัจจุบันแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา (People Participation of Development) ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาทุกภาคส่วนหรือในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชน รวมพลังกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการหนึ่งจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นชุมชน จนกระทั่งสร้างความรัก ความหวงแหนชุมชนซึ่งอาจจะกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นในภาพรวมได้ในอนาคต (โกวิท พวงงาม, 2553)

จากที่กล่าวมาข้างต้น “ชุมชน” ซึ่งเป็นองค์การที่เป็นระบบเปิด จะมีความสามารถในการจัดการตนเองเพื่อเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องมีการปัจจัยนำเข้าที่มีศักยภาพ เพื่อเป็นต้นทุนให้กับชุมชน มีกระบวนการแปรสภาพของปัจจัยนำเข้าอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ปัจจัยนำออกที่มีคุณภาพตามความต้องการของชุมชน ซึ่งนั่นคือคำตอบของการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง รวมทั้งต้องคอยตรวจสอบผลสะท้อนกลับเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาในทุกๆขั้นตอน โดยทั้งหมดนี้จะต้องมีความสามารถในการปรับตัวและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

จากการทำวิจัยในพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างปี พ.ศ.2556-2559 (ฟ้าลั่น กระสังข์, 2557ก, น. 470-478, 2557ข, น. 479-487, 2560, น. H94-H107; นิมนวล วิเศษสรรพ, ฟ้าลั่น กระสังข์, และชนินท์ ศิริวรรณ, 2558) พบว่า ในแต่ละพื้นที่ที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนที่แตกต่างกัน ตามสภาพแวดล้อม อุดมการณ์ ความเชื่อ และลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ ดังนั้นจึงเกิดข้อสันนิษฐานที่ว่าชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน หรือในอำเภอเดียวกันซึ่งจะมีสภาพแวดล้อม อุดมการณ์ ความเชื่อ และลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน จะมีโอกาสประสบความสำเร็จในการจัดการตนเองของชุมชนเพื่อนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองได้ไม่ต่างกันมากนัก แต่จากการลงพื้นที่ศึกษาได้เกิดข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า มีบางพื้นที่ที่ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ในอำเภอเดียวกัน มีบริบทหลายอย่างคล้ายกัน กลับมีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเปรียบเทียบชุมชนที่อยู่ในอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 2 ชุมชน คือ ชุมชนรางหวาย ซึ่งเป็นชุมชนที่เคยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมและโครงการเพื่อพัฒนาชุมชน แต่ต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคจนเป็นเหตุให้การดำเนินงานไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ และชุมชนหนองสำหร่าย ที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน โดยที่ปัจจุบันยังคงดำเนินงานอยู่และมีโครงการพัฒนาต่อยอดมากขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจ

ข้อมูลเบื้องต้นสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ครั้งล่าสุด ยังได้ข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าสนใจจากคุณศิวิโรฒ ในการสัมภาษณ์โดยสรุปใจความสำคัญได้ว่า

“เมื่อพัฒนากรตำบลแต่ละพื้นที่จัดงานอบรมต่างๆที่มีการเชิญท่านไปเป็นวิทยากรและเป็นพี่เลี้ยงในการจัดทำโครงการที่ต้องใช้ระยะเวลาหลายๆเดือน จะสังเกตเห็นว่าทุกชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในวันที่เข้าอบรม มีการแบ่งงาน และวางแผนการดำเนินโครงการอย่างชัดเจน แต่เมื่อเวลาผ่านไปการปฏิบัติงานจริงของชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายนั้นแตกต่างกันอย่างชัดเจน การรายงานความคืบหน้าโครงการแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจและความร่วมมือที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ผลสรุปโครงการออกมาให้ผลที่ตรงกันข้าม เช่น โครงการเกี่ยวกับการจัดการทางการเงินของชุมชน ที่จะเห็นว่าชุมชนหนองสาหร่ายนั้นประสบความสำเร็จอย่างมาก จนถึงขั้นได้เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดตั้งธนาคารชุมชน และได้รับรางวัลระดับประเทศมากมาย มีหน่วยงานและชุมชนอื่นๆมาศึกษาดูงานแทบทุกวัน ในขณะที่ชุมชนรางวัลซึ่งอยู่ใกล้กันและได้รับการอบรมจากวิทยากรคนเดียวกันอยู่บ่อยครั้งกลับไม่มีธนาคารชุมชนที่ประสบความสำเร็จเช่นนี้” (ศิวิโรฒ จิตนิยม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กันยายน 2560)

จะเห็นว่าจากบทสัมภาษณ์ของคุณศิวิโรฒ จิตนิยม ประธานธนาคารความดีตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาชุมชนในอำเภอพนมทวนนั้น ก็สนับสนุนแนวคิดของผู้วิจัยที่กำลังสนใจว่าเหตุใดชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายจึงมีผลการพัฒนาที่แตกต่างกันทั้งที่อยู่ในพื้นที่ใกล้กัน ลักษณะงานวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองซึ่งจะศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายโดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เป็นการแสวงหาคำความรู้ใหม่เกี่ยวกับลักษณะและองค์ประกอบของทุนชุมชน 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วม และ 3) วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นข้อมูลสนับสนุนในการวิเคราะห์ ศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกถึงประเด็น เรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาภายในกรอบระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้อง อันจะก่อให้เกิด

ประโยชน์ต่อการพัฒนาสมรรถนะขององค์การชุมชน และอาจนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษามิติและองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย
- 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน
- 4) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

1.3 คำถามการวิจัย

- 1) องค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายมีอะไรบ้าง
- 2) ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างไร
- 3) การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกันจริงหรือไม่อย่างไร และอะไรคือปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่าง
- 4) แนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองเป็นอย่างไร

1.4 แนวทางการวิจัยเพื่อตอบคำถามการวิจัย

การศึกษาทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ ประกอบด้วยวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

- 1.4.1 การคัดเลือกกรณีศึกษา
- 1.4.2 รูปแบบการวิจัย
- 1.4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.4.4 วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.4.1 การคัดเลือกกรณีศึกษา

สำหรับกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ เป็นชุมชนที่มีความสำเร็จ และความล้มเหลว ในการรวมกลุ่มเพื่อเป็นชุมชนพึ่งตนเอง มาเป็นกรณีศึกษา อย่างละ 1 ชุมชน โดยต้องเป็นชุมชนที่มีบริบทพื้นที่คล้ายคลึงกัน และจากประสบการณ์การลงพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยในหลายชุมชนช่วงที่ผ่านมา นั้น ประกอบกับที่เคยลงพื้นที่เข้าร่วมอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนด้านการเงิน การออม การจัดตั้งธนาคารชุมชน และอีกหลายๆ ครั้ง พบว่ามีพื้นที่หนึ่งที่มีการจัดอบรมลักษณะดังกล่าวให้กับผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนเพื่อจัดทำโครงการขึ้นมา ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่ามีสองชุมชนที่มีทุนชุมชนที่ดูน่าจะสามารถพัฒนาได้ดีไม่ต่างกัน แต่เมื่อจบโครงการผลที่ได้ไม่เป็นเช่นนั้น ซึ่งตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คุณศิวโรดม ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาชุมชนในอำเภอพนมทวน ว่าความร่วมมือในการพัฒนาของสองชุมชนดังกล่าวมีความแตกต่างกันจริง ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษา 2 ชุมชนที่อยู่ในอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่

1) ชุมชนรางหวาย ซึ่งเป็นชุมชนที่เคยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมและ โครงการเพื่อพัฒนาชุมชน ทั้งแบบที่มีการสนับสนุนจากภาครัฐ และการรวมกลุ่มกันเองของชาวบ้าน แต่ต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคจนเป็นเหตุให้การดำเนินงานไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ จนต้องยุติการดำเนินงานลงในที่สุด จึงเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนในการศึกษาของชุมชนที่เคยผ่านกระบวนการพัฒนามาแล้ว แต่ยังไม่สามารถสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้

2) ชุมชนหนองสาหร่าย ซึ่งเป็นชุมชนที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมในลักษณะเดียวกันกับชุมชนรางหวาย โดยที่ปัจจุบันยังคงดำเนินงานอยู่และมีโครงการพัฒนาต่อยอดมากขึ้นเรื่อยๆ จึงเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนในการศึกษาของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสองชุมชนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ภาครัฐส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และข้าราชการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

2) ภาคประชาสังคม ได้แก่ ประธานชมรมกลุ่มต่างๆ ผู้นำกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกและอดีตสมาชิกกลุ่มต่างๆ

3) ภาคเอกชน ได้แก่ ผู้ประกอบการด้านสินค้าในชุมชน เจ้าของกิจการแปรรูปและส่งออกสินค้าในชุมชน

1.4.2 รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายมิติโดยผ่านมุมมองของผู้ให้ข้อมูลตามบริบทที่ปรากฏ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลักในการวิเคราะห์

โดยจะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบมิติของทุนชุมชน รวมทั้งศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมจนนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานในด้านหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อในเชิงพลวัต (Dynamic Impact) ต่อการดำเนินงานและผลการดำเนินงานในอีกด้านหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์องค์ประกอบสำคัญของทฤษฎีระบบ (System Theory) (Charlesworth, 1968.; White, 1958.; Robbins & Judge, 2013) ทั้ง 5 ส่วน ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการแปรสภาพ 3) ปัจจัยนำออก 4) ผลสะท้อนกลับ และ 5) สภาพแวดล้อม เพื่อนำมากำหนดแนวทางการวิจัย ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า

ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบมิติของทุนชุมชน ศักยภาพของทุนชุมชน เพื่อเป็นต้นทุนให้กับชุมชน โดยใช้ทฤษฎีทุนชุมชน ตามแนวคิดของ สุมาลี สันติพลวุฒิ และคนอื่นๆ (2550) มาเป็นแนวทางการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

1) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงินเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานและเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมทางการผลิตของประชาชนในชุมชน

2) ทุนมนุษย์ หมายถึง คุณภาพและศักยภาพของประชาชนและผู้นำชุมชนอันเกิดจากการได้รับการศึกษา การฝึกอบรม ประสบการณ์ การดูแลสุขภาพอนามัยและการบ่มเพาะทางศีลธรรมจริยธรรมที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิต ครอบครัว การดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในเชิงสร้างสรรค์หรือการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชน ในชุมชน

3) ทุนทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา การมีองค์กร การมีส่วนร่วม ความเท่าเทียมที่เอื้อต่อความปลอดภัย การดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆรวมทั้งสัมพันธ์ภาพของประชาชนในชุมชน

4) ทุนธรรมชาติ หมายถึง ปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการสร้างทดแทนเพื่อเอื้ออำนวยต่อ

การดำเนินกิจกรรมของชุมชน

กระบวนการแปรสภาพ

ทำการวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมในการการแปรสภาพของปัจจัยนำเข้าที่เป็นทุนชุมชนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของ โกวิทช์ พวงงาม (2553) มาเป็นแนวทางการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

- 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
- 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
- 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ปัจจัยนำออก

ทำการวิเคราะห์การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นตัวชี้วัดถึงคุณภาพของปัจจัยนำออก และเป็นเป้าหมายตามความต้องการของชุมชน โดยใช้ทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวคิดของ สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์ (2531) มาเป็นแนวทางการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ชุมชนพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี
- 2) ชุมชนพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ
- 3) ชุมชนพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ
- 4) ชุมชนพึ่งตนเองด้านจิตใจ
- 5) ชุมชนพึ่งตนเองด้านสังคม

ผลสะท้อนกลับ

ทำการศึกษา วิเคราะห์ ตรวจสอบผลสะท้อนกลับที่เกิดขึ้นในชุมชน และการนำมาปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาในทุกๆขั้นตอน โดยปัจจัยนำออกบางส่วนซึ่งในที่นี้คือความสำเร็จในการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง อาจถูกส่งย้อนกลับเข้ามาเป็นปัจจัยนำเข้าอีกได้

สภาพแวดล้อม

ทำการศึกษา วิเคราะห์ สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของชุมชน เช่น สภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ประเพณี และศึกษาความสามารถในการปรับตัวและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงปฏิกิริยาตอบสนอง และแนวทางการรับมือของชุมชน ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

1.4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต โดยมีการสร้างและหาประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1.4.3.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview Form)

การสัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามจากกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด โดยผู้วิจัยจะใช้ในการบันทึกขณะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดทำกลุ่มสนทนา ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาตัวอย่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วกำหนดประเด็นที่จะบันทึก
- 2) สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามประเด็นที่กำหนดตามกรอบแนวคิดการวิจัย
- 3) เสนอแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่สร้างขึ้นต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีนิพนธ์ ตรวจสอบเพื่อพิจารณาความถูกต้องและให้คำแนะนำ
- 4) นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำให้เหมาะสม และเสนออาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง ก่อนนำไปใช้จริง

1.4.3.2 แบบสังเกต (Observation Form)

การสังเกตในงานวิจัยนี้เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) สำหรับให้ผู้วิจัยบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนขณะทำการลงพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็น ความประทับใจ และการแปลความหมายของผู้บันทึกลงไปด้วย โดยมุ่งเน้นที่จะบันทึกในประเด็นที่ต้องการศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสังเกตตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาตัวอย่างแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วกำหนดประเด็นที่จะบันทึก
- 2) สร้างแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมตามประเด็นที่กำหนดตามกรอบแนวคิดการวิจัย
- 3) เสนอแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมที่สร้างขึ้นต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีนิพนธ์ ตรวจสอบเพื่อพิจารณาความถูกต้องและให้คำแนะนำ
- 4) นำแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำให้เหมาะสม และเสนออาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง ก่อนนำไปใช้จริง

1.4.4 วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ จึงมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ดังต่อไปนี้

1.4.4.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study)

เป็นการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในระยะแรกเพื่อทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน องค์การชุมชน และภาพรวมของกรณีศึกษา ด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive method) ผู้วิจัยจึงได้ใช้การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาทั้ง 2 แห่ง ซึ่งเป็นการศึกษาเอกสาร 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นเอกสารที่เป็นทางการ เช่น ตำรา บทความในวารสาร บทความในหนังสือ รายงานประจำปี รายงานวิจัย เป็นต้น และประเภทที่สองเป็นเอกสารที่ไม่เป็นทางการ เช่น สมุดบันทึกการมาเยี่ยมของผู้ดูงาน สมุดบันทึกการปฏิบัติงาน เป็นต้น

1.4.4.2 การดำเนินการลงพื้นที่

ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งดำเนินงานภาคสนามตามขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นการแนะนำตัว ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่ โดยได้ขอความช่วยเหลือจากนักวิชาการที่คุ้นเคยกับพื้นที่ จากนั้นจึงได้ทำความรู้จักและแนะนำตัวต่อผู้นำชุมชนและชาวบ้าน รวมทั้งแจ้งความประสงค์ในการเข้าพื้นที่

2) ขั้นการสร้างความสัมพันธ์ ผู้วิจัยต้องประสานความร่วมมือกับแกนนำชุมชน เพื่อนำไปสู่การนัดหมายในการขอพูดคุย สอบถาม กับบุคคลที่มีประสบการณ์โดยตรงกับเรื่องที่ผู้วิจัยมีความสนใจ จากนั้นก็จะนัดหมายกันเพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึก

3) ขั้นการทำงาน ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก จัดทำกลุ่มสนทนา และเข้าไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมต่อไป

1.4.4.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เป็นการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการบริหารคนอดีตและปัจจุบัน สมาชิกองค์กรชุมชน บุคคลที่มีส่วนร่วมโดยตรงในการตัดสินใจและการดำเนินงานขององค์กรชุมชน รวมถึงนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสืบค้นข้อมูลระดับลึกในเรื่องที่ต้องการได้อย่างลึกซึ้ง

1.4.4.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เป็นการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยมีผู้เข้าร่วมในวงสนทนาที่เป็นสมาชิกขององค์กรชุมชน จำนวน 5-10 คน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นที่เฉพาะเจาะจงตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ดีที่สุด โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในวงสนทนา

1.4.4.5 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

เป็นการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการหาข้อมูลโดยการศึกษาร่องรอยของกิจกรรมในองค์กรชุมชน เช่น ผลงานขององค์กรชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน

ข้อมูลจากการนำเสนอผ่านแผ่นพับหรือบอร์ดจัดแสดง สังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆขององค์กรชุมชน รวมทั้งเข้าไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการประชุมขององค์กรชุมชน

1.4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เมื่อจัดระเบียบข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2) ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้เทคนิควิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) ควบคู่กับศาสตร์แห่งการตีความ (Hermeneutics) ในการวิเคราะห์ตีความต่อกับบริบท

3) ข้อมูลที่ได้มาจากการสนทนากลุ่ม โดยการจดบันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนา และหลังการสนทนาผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

4) ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิ ได้แก่ ภาษากาย และภาษาสัญลักษณ์ ที่กลุ่มเป้าหมายใช้ในการสื่อสารทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกของบุคคลและกลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน โดยหลังการสังเกตผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5) การนำเสนอข้อมูลในแต่ละบท ผู้วิจัยจำแนกประเภทข้อมูลในเหตุการณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะใช้ประสบการณ์และความรู้ จำแนกข้อมูลเป็นประเภท หลังจากนั้นจะทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลแต่ละประเภทที่มีต่อกัน เพื่อใช้ในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอออกมาโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

จากการที่ได้กล่าวมาในบทนำ ถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการศึกษาเรื่องทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ตลอดจนกล่าวถึงเหตุผลในการทำวิจัยดังกล่าว การตั้งประเด็นคำถามไปสู่แนวทางการหาคำตอบ โดยการใช้แนวคิดและเครื่องมือต่างๆในการวิจัย สำหรับในบทที่ 2 ผู้วิจัยกล่าวพรรณนาถึงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่นำมาใช้ในการอ้างอิง และนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการตอบคำถามวิจัยในการศึกษาเรื่องนี้

บทที่ 2

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-reliance) ถือเป็นสิ่งที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual-help) และการพัฒนาชนบทด้วย แนวคิดการพึ่งตนเองให้ความสำคัญต่อการที่ประชาชนสามารถริเริ่มหรือพัฒนาการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน เพราะมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า และการพึ่งตนเองได้ของชุมชนยังช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลด้วย ซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชนได้นั้น ชุมชนต้องมีการจัดการตนเองอย่างเป็นระบบ โดยมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดหลายๆด้าน ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดการนำทฤษฎีระบบมาใช้ในงานรัฐประศาสนศาสตร์
- 2.2 แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง
- 2.3 แนวคิดการกระจายอำนาจ
- 2.4 แนวคิดทฤษฎีทุนชุมชน
- 2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมกลุ่ม และประชาสังคม
- 2.6 แนวคิดทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง
- 2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดการนำทฤษฎีระบบมาใช้ในงานรัฐประศาสนศาสตร์

แนวความคิดหนึ่งของนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ได้แก่ ความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาทฤษฎีและข้อสมมติฐานต่างๆที่นำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์ขึ้นมาใช้ โดยได้พยายามค้นหาทฤษฎีที่มีลักษณะกว้าง และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆได้มากขึ้น นักวิชาการเหล่านั้นจึงหันมาใช้ทฤษฎีระบบทั่วไป (General System Theory) ซึ่งหมายถึงทฤษฎีหรือกลุ่ม

ทฤษฎีที่มีวัตถุประสงค์ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ ทั้งในวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพื่อค้นคว้าหาลักษณะที่ร่วมกันเหล่านั้น โดยมีหลักการว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบไปด้วย ส่วนประกอบต่างๆ ที่ถูกจัดนำมารวมกันเข้าไว้อย่างเป็นระบบ เช่น ระบบประสาทของมนุษย์จะมี ลักษณะที่คล้ายกับระบบขององค์กร ในแง่ที่ว่ามีการส่งและรับข่าวสารข้อมูล มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมีความสมดุลกันอยู่ในตัวของมันเอง (ศิริพงษ์ อดาวัลย์ ณ อุทยา, 2545)

ในส่วนของรัฐประศาสนศาสตร์ แนวความคิดของทฤษฎีระบบเข้ามามีบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก ความคิดระบบได้กลายมาเป็นแนวทางการศึกษาวิชาทฤษฎีองค์การที่สำคัญ และประการที่สอง ความคิดเกี่ยวกับระบบช่วยวางพื้นฐานสำหรับเทคนิคการบริหารที่สำคัญหลาย ประการเข้าด้วยกัน

คำว่า ระบบ (System) หมายถึงส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับกันจำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อถูกนำมารวมกันเข้าแล้วจะสามารถทำหน้าที่บางอย่างได้ตามความต้องการ เช่น ร่างกายมนุษย์ ถือได้ว่าเป็นระบบๆ หนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่างๆ มากมายหลายส่วน เช่น ระบบประสาท ระบบหายใจ ระบบทางเดินอาหาร ระบบขับถ่าย ระบบสืบพันธุ์ เป็นต้น

แนวคิดในเรื่องระบบนี้ จะครอบคลุมทั้งระบบที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กัน มีการขึ้นอยู่กับกัน เช่น ระบบหายใจของมนุษย์ก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์ของโครงสร้างร่างกาย ได้แก่ อากาศ ปอด หลอดลม หัวใจ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็สามารถสร้างระบบอื่นๆ ขึ้นมาได้ เพื่อทำหน้าที่ดำเนินการและควบคุมระบบการทำงานไปสู่สภาพที่มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ เช่น ระบบเครื่องยนต์กลไก ระบบการโทรคมนาคมสื่อสาร ระบบการบริหาร ระบบค่านิยมและวัฒนธรรม ระบบภาษีอากร ระบบจิตวิทยาสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ระบบต่างๆ ยังอาจมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันได้ คืออาจมีลักษณะเป็นระบบปิด หรือระบบเปิด ระบบปิด (Close System) หมายถึงระบบลักษณะความสัมพันธ์ภายใน และไม่อาจรับอิทธิพลภายนอกได้ ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายนอก ส่วน ระบบเปิด (Open System) หมายถึง ระบบที่สามารถรับอิทธิพลภายนอกได้

จากทฤษฎีองค์การในทางรัฐประศาสนศาสตร์ “ชุมชน” ก็จัดเป็นองค์การๆ หนึ่ง เนื่องจากการรวมตัวของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการจัดโครงสร้างของกิจกรรมหรืองานนั้นออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อแบ่งงานให้สมาชิกในองค์การดำเนินการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย (พยอม วงศ์สารศรี, 2534) นักวิชาการหลายท่านได้นำเอาแนวคิดของทฤษฎีระบบมาอธิบายองค์การ โดยถือว่าองค์การคือระบบๆ หนึ่งหรือเป็นกลุ่มของระบบย่อยซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเกี่ยวพัน

กันอย่างใกล้ชิด และแยกตัวออกมาต่างหากจากสภาพแวดล้อมขององค์กรอย่างเด็ดขาด ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปของระบบ จะประกอบไปด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วนคือปัจจัยนำเข้า (Inputs) ปัจจัยนำออก (Outputs) และกระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) ตลอดจนผลสะท้อนกลับ (Feedback) ภายใต้สภาพแวดล้อมหนึ่งๆ (Environment) ดังรูปที่ 2.1

รูปที่ 2.1 ลักษณะของระบบและความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ

ที่มา: สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2549

โดยในระบบทุกระบบจะต้องมีการนำเอาปัจจัยต่างๆ ซึ่งอาจได้แก่วัตถุดิบ พลังงาน ข่าวสาร ข้อมูล ส่งเข้าไปในระบบในรูปของปัจจัยนำเข้า หลังจากนั้นกระบวนการแปรสภาพของระบบนั้นๆ จะทำหน้าที่แปรสภาพเอาสิ่งเหล่านั้นออกมาเป็นปัจจัยนำออกในรูปแบบต่างๆ ตามที่เป้าหมายของระบบนั้นกำหนดไว้ นอกจากนี้สิ่งที่น่าสนใจจากการปฏิบัติหน้าที่ของระบบคือผลย้อนกลับที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของระบบ ทั้งนี้เพราะโดยปกติแล้วระบบส่วนมากจะมีการจัดโครงสร้างให้สอดคล้องกับการที่ว่า ปัจจัยนำออกบางส่วนอาจถูกส่งย้อนกลับเข้ามาเป็นปัจจัยนำเข้าอีกได้ ซึ่งองค์กรจะมีหน้าที่แปลงปัจจัยนำเข้าอันได้แก่ ปัจจัยการผลิตหรือวัตถุดิบ หรือทรัพยากรการบริหารอื่นๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ฯลฯ โดยผ่านกระบวนการแปรสภาพเป็นต้นว่า ระบบการวางแผน ระบบการจัดการองค์กร ระบบอำนาจ ฯลฯ ให้ออกมาเป็นปัจจัยนำออกในรูปแบบต่างๆ ที่องค์กรต้องการ เช่น ผลผลิต สินค้า บริการ หรือความพึงพอใจ โดยนักทฤษฎีระบบมีความเชื่อว่า ทุกระบบการดำเนินงานเป็นระบบเปิด เพราะนอกจากองค์กรจะถูกกำหนดโดยปัจจัยภายในแล้ว สภาพแวดล้อมขององค์กรยังมีอิทธิพลอย่างมากต่อการบริหารงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นการบริหารงานขององค์กรต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กรด้วยเสมอ (สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2549)

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงเห็นว่า ชุมชน คือ ระบบเปิด ดังนั้นการที่จะพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น จึงต้องศึกษาถึงทฤษฎีระบบเปิดด้วย ซึ่งการศึกษาทฤษฎีระบบเปิดขององค์กรได้เริ่มต้นโดยโดยแคทซ์ และคานห์ (Katz & Kahn, 1966) หนังสือของเขาเป็นฐานความรู้สำหรับการศึกษาองค์กรสมัยใหม่ โดยแคทซ์ และ คานห์ (Katz and Kahn) ได้กำหนดรูปแบบขององค์กรขึ้นจากแนวคิดหลักเดิม ได้แก่แนวคิดทฤษฎีระบบทั่วไป (General Systems Theory) ซึ่งเริ่มโดยนักชีววิทยาที่ชื่อ ลุดวิก วอน เบร์ทาลันฟี (Ludvig Von Bertalanfy) ซึ่งได้พัฒนาวิธีการในการกำหนดหลักการความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของระบบสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อม ในทฤษฎีระบบทั่วไปนั้น องค์กรก็คล้ายคลึงกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ คือ สภาพแวดล้อมมีอิทธิพล และองค์กรพยายามปรับตัว โดยการเปลี่ยนแปลงพลังงานและทรัพยากร (Inputs) ให้ออกมาเป็นการกระทำหรือสินค้า (Outputs) ในเชิงเปรียบเทียบ องค์กรเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่มุ่งหวังการอยู่รอดมากกว่าการ มีประสิทธิภาพ ลักษณะประการสำคัญคือการอยู่รอดมากกว่าการมีประสิทธิภาพ ลักษณะประการสำคัญคือการอยู่รอดในสภาพแวดล้อมที่มีความมั่นคง ซึ่งอยู่ในดุลยภาพที่เหมาะสม มีความสมดุลในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยที่แคทซ์ และคานห์ ได้ประยุกต์แนวคิดข้างต้นเพื่อศึกษาองค์กรแบบเป็นทางการและได้มีการแยกแยะระบบย่อยออกเป็น 5 ระบบ ซึ่งจะทำให้องค์กรสามารถมีชีวิตรอดได้

- 1) ระบบย่อยของการผลิต เกี่ยวข้องกับงานที่ต้องทำ
- 2) ระบบย่อยของฝ่ายสนับสนุนในการจัดหา การจัดการ และความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆ
- 3) ระบบย่อยของการบำรุงรักษา เพื่อสนับสนุนคนในบทบาทหน้าที่ต่างๆ
- 4) ระบบย่อยของการปรับตัว เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงขององค์กร
- 5) ระบบย่อยของการจัดการ เพื่อกำกับ ตรวจสอบ ควบคุมระบบย่อย และ กิจกรรมต่างๆ ของโครงสร้าง

โดยแคทซ์ และ คานห์ (Katz & Kahn, 1966) ได้เน้นเรื่องวิธีการที่องค์กรจะกำหนดระบบย่อยภายในองค์กรด้านต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า องค์กรธุรกิจเอกชนหรือองค์กรภาครัฐใดๆ ก็ตามแม้จะมีการจัดโครงสร้างภายในเป็น สำนัก กอง งาน หรือแผนกจำนวนมากน้อยเพียงใด ก็ต้องมีการจัดกลุ่มงานออกมาได้เป็น ระบบย่อยข้างต้น เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและมีชีวิตรอดได้ในสังคม

บางทีคนจะวิเคราะห์ชุมชนที่เป็นระบบสังคมว่า เป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ซึ่งประกอบด้วยสถานภาพ บทบาท กลุ่มคน และสถาบัน ชุมชนถึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง ที่ระบบย่อยระบบหนึ่งจะได้รับการปัจจัยนำเข้าที่ต้องการจากระบบย่อยอื่นๆ และในแนวทางกลับกันก็จะให้ผลผลิตของตนแก่ระบบย่อยอื่นๆ

ปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่รับและให้แก่กันในระหว่างชุมชน หรือระบบย่อยนี้อาจจะเป็นในรูปแบบของการเงิน แรงงาน ความกดดันทางสังคม ทรัพยากรต่างๆ เป็นต้น เป็นการทำงานที่สร้างฐานะในการที่จะทำให้มีงานด้านอื่นๆ ตามมาด้วยไม่สร้างความโดดเด่นแล้วมีการแข่งขันกันเองแต่พยายามสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้น โดยมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กันให้โอกาสเข้ามามีส่วนร่วม

แนวความคิดชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคมนี้ ได้มีนักวิชาการของไทย กล่าวไว้หลายท่าน เช่นกัน ได้แก่แนวคิดของ ทิตยา สุวรรณะชญ (2527) กล่าวถึงลักษณะของชุมชนในฐานะที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่อยู่ในชุมชนและความสัมพันธ์กับชุมชน โดยพิจารณาถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชน จะประกอบด้วยความสัมพันธ์ย่อย เช่น ความสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม เป็นต้น

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2524) ได้เสนอรูปแบบขององค์ประกอบของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในระบบต่างๆ เป็น 5 ประการ คือ คน ความสนใจของคนที่มีเรื่องเดียวกัน อาณาบริเวณ การปฏิบัติต่อกันและความสัมพันธ์ของสมาชิก

ส่วนสนธยา พลศรี (2545) และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้กล่าวถึงชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคมโดยการแบ่งชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม ได้แก่ ชุมชนชนบทและเมือง

นอกจากการศึกษาชุมชน ในลักษณะดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็สามารถพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ซึ่งในแนวนอนนั้นรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลหรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้งหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มผลประโยชน์ หรือกับกลุ่มผลประโยชน์ในระดับต่างๆที่สูงขึ้นไปจนถึงองค์กรในระดับชาติหรือระหว่างประเทศและยังมีวิธีการอื่นอีกในการวิเคราะห์ถึงเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนว่า ปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มมีกระบวนการทางสังคมที่ประกอบด้วยความร่วมมือ การแข่งขันและความขัดแย้ง ซึ่งมีการวิเคราะห์เหล่านี้ให้คุณค่าที่มีนัยสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากหน้าที่เชิงระบบที่ได้อธิบายไปข้างต้นแล้ว ยังมีการพิจารณาให้ชุมชนท้องถิ่นเปรียบเสมือนระบบการเมืองระบบหนึ่ง มีการแบ่งแยกหน้าที่ หรือองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชน มีปัจจัยนำเข้า มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงข้อเรียกร้องต่างๆ ให้เป็นปัจจัยนำออก มีผลสะท้อนกลับ ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชนเป็นระบบการเมืองหนึ่ง เป็นการพิจารณาที่มุ่งพิจารณาการดำรงอยู่ของชุมชนท้องถิ่นว่ามีโครงสร้างในการปรับตัวและตอบสนองความต้องการของคนภายในชุมชนท้องถิ่นอย่างไรและมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสังคมภายนอกที่ใหญ่กว่าอย่างไร ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดและหลักการสำคัญของการจัดการตนเองของชุมชนเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในยุคแห่งการปลดปล่อย (Liberation) ซึ่งเป็นยุคที่ให้อิสระกับประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนมากกว่ายุคก่อนๆ โดยในยุคปลดปล่อยนี้เน้นให้ประชาชนได้คิดตัดสินใจในทรัพยากรของชุมชน ดังนั้น การให้นิยามความหมายของการจัดการตนเองที่จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีความเชื่อพื้นฐานว่าตนเองนั้นสามารถจัดการตนเองได้ ซึ่งการจัดการตนเองเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ถูกจัดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ของตนเอง โดยไม่ได้ถูกกำหนดมากภายนอกแต่ถูกสรรค์สร้างจากภายในเอง

การพัฒนาช่วงที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในระดับมหภาค ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพา พึ่งพิงภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เน้นการทำงานแบบแยกส่วน ทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะช่วยเหลือหรือจัดการตนเองและชุมชนได้ ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถที่จะพึ่งตนเองได้นั้น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

ชุมชนอาจมีการจัดระเบียบกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นหลัก (Self-Sufficient) โดยที่มีการพึ่งชุมชนอื่นๆ ค่อนข้างน้อยหรือชุมชนอาจต้องมีการพึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการชุมชนอื่นๆ หรือกับองค์กรทางสังคมภายนอกชุมชน เช่น รัฐ แต่ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ชุมชนจะต้องสามารถดำรงรักษาหน้าที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันและช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ (Self-Contained)

การพัฒนาชุมชนนั้นหลักสำคัญที่สุด และเป็นเป้าหมายสูงสุดด้วย ก็คือการทำให้ประชาชน มีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามการส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยตัวเองได้นั้น ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากโครงการที่ไม่ใหญ่จนเกินกำลังชาวบ้าน ชาวบ้านมีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการนั้นจนประสบผลสำเร็จ อาทิ เช่น พัฒนาตัวเองและครอบครัวก่อน และในบางกรณีรัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการนั้น อาจต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้านงบประมาณประเดิมให้ก่อน เช่น การสนับสนุนพันธุ์วัว ต้นกล้าผลไม้ และเมื่อชาวบ้านดำเนินโครงการประสบความสำเร็จก็ขอใช้ทุนคืน กล่าวคือจากการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งภายหลังปรับเปลี่ยนมาเป็น การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ควรเป็นเป้าหมายและกระบวนการทำงานแบบหุ้นส่วน ที่ภาครัฐและภาคีต่างๆ มีส่วนร่วมสนับสนุนการตัดสินใจและการดำเนินงานของชุมชน โดยให้คุณค่าแก่ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากรและกระบวนการชุมชน โดยให้คุณค่าแก่ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากรและกระบวนการชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนที่สอดคล้องกับจังหวะการพัฒนาตนเองของชุมชน โดยชุมชนสามารถคง

ความเป็นอิสระ(Autonomy) ของตนได้ ไอเฟ (Ife, 2008) ได้เสนอถึงหลักการเป็นอิสระจากรัฐ ว่ามิได้หมายถึงการปฏิเสธความสัมพันธ์หรือการสนับสนุนจากรัฐ เพราะจะทำให้ภาครัฐשובข้องในการตั้งงบประมาณ โดยถือว่าชุมชนสามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง นอกเหนือจากนี้ไม่ว่าจะพิจารณาด้วยเหตุผล ทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง การปกครอง ชุมชนก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับความเป็นอิสระของชุมชน คือ ความสามารถในการคิดและตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยไม่ถูกผูกขาด รวมทั้งสามารถวิจารณ์และเสนอข้อคิดเห็นต่อรัฐได้ ซึ่งนั่นก็คือสิทธิความเป็นพลเมืองนั่นเอง

ระบบมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยเลือกทฤษฎีนี้มาใช้ เพราะว่ามันมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องอยู่ร่วมกันและมีแบบแผน มีกฎระเบียบ มีกฎกติการ่วมกัน ในการร่วมมือและปฏิบัติต่อกัน เพราะมนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ผู้วิจัยจึงคิดว่าชุมชนที่ผู้วิจัยเองเลือกทั้ง 2 ชุมชนมานั้น ทั้งสำเร็จแล้ว และไม่สำเร็จ เกิดจากอะไร เกิดจากผู้นำชุมชนหรือว่าระบบของการจัดการ หรือเกิดจากการขาดกระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนไม่เข้มแข็ง และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ผู้วิจัยจึงเข้าใจว่าระบบมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนา ทั้งระดับชุมชน ภูมิภาค และระดับประเทศชาติ เพราะถ้าการพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน ก็จะส่งผลดี เป็นกลไกในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป หากชุมชนวางหายและหนองสาหร่าย นำแนวคิดทฤษฎีระบบมาใช้ในการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในส่วนของปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน จนกระทั่งปัจจัยนำออกที่ทั้งสองชุมชนต้องการ

2.2 แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง

ในหนังสือรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2557ค) พยายามชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาประชาชนให้เป็นพลเมืองและพัฒนาพลเมืองให้เป็นภาคประชาสังคม อีกทั้งยังเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับภาคประชาสังคมที่อยู่กึ่งกลาง ระหว่างปัจเจกชนที่เรียกว่า Mediating Structure ให้เข้มแข็ง รวมทั้งพยายามนำเสนอแนวคิดถึงความสำคัญของพลเมืองที่มีต่อการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ รวมถึงความสำเร็จของการจัดบริการสาธารณะของรัฐ ที่ต้องพึ่งพา “พลเมือง” ในทุกระดับของการพัฒนาบนพื้นฐานการพัฒนาประชาธิปไตยควบคู่กันไป

แต่ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจกับคำว่าพลเมืองก่อน ซึ่งอเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้อธิบายว่าประชาชน (People) ราษฎร (Subject) และพลเมือง (Citizen) ในความเข้าใจของคนทั่วไปนั้นแทบจะ

ไม่ต่างกัน ประหนึ่งว่าเป็นคำเดียวกัน ความจริงแล้ว “ประชาชน” มีทุกยุคทุกสมัย เพราะมันหมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (Non-Ruler) แต่ราษฎรและพลเมืองนั้น เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนี้

“ประชาชน” เป็นคำไทยที่ใช้ในราชการมานานแล้ว ดังปรากฏในพระราชดำรัส หลายครั้ง ของสิ้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ยิ่งไปกว่านั้น สมัยรัชกาลที่ 6-รัชกาลที่ 7 ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง ก็มีการใช้คำว่าประชาชน และพลเมืองในความหมาย ผู้ที่ไม่ใช่กษัตริย์หรือชนชั้นปกครอง หากเป็นสามัญชนที่อยู่ภายใต้รัฐ

ราษฎรและประชาชนในปัจจุบัน มีความหมายและคล้ายกัน แต่คำว่าประชาชนจะสื่อถึงการ เป็นเจ้าของประเทศ เจ้าของอธิปไตยมากกว่าราษฎร คำว่าราษฎรมีนัยของคนที่ไม่เสียเปรียบคนที่ด้อย กว่าอยู่ด้วย ส่วนพลเมืองมักจะหมายถึงประชาชนที่มีสิทธิหน้าที่อย่างพร้อมบูรณ์ตามคู่มือพลเมือง ดีพิมพ์โดยสำนักงานโฆษณาการของรัฐบาล พ.ศ. 2475 ซึ่งให้เห็นถึงเสรีภาพ 8 ประการ ได้แก่ เสรีภาพในส่วนบุคคล ในเคหสถาน ในการประกอบอาชีพ ในทรัพย์สินบุคคล ในทางศาสนา ในการ ประชุมและการสมาคม ในการเขียนและการโฆษณา และในการศึกษา และหน้าที่ของประชาชน และราษฎรในฐานะพลเมืองต้องมีความรักชาติ ต้องเคารพกฎหมาย ต้องศึกษาหาความรู้ ต้องเป็น ทหารต้องเสียภาษีให้แก่ประเทศ ต้องทำงาน ต้องออกไปเลือกตั้งตัวผู้แทน เป็นต้น

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง จึงหมายถึง การบริหารงานภาครัฐที่เน้นการบริหารที่สร้าง พลเมือง ซึ่งต้องรวมถึงการบริหารที่จะเปลี่ยนคนจนหรือคนชั้นกลางให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มี เกียรติมีศักดิ์ศรี และสนใจที่จะตอบแทนคุณแผ่นดินด้วย หากต้องพูดถึงคนชั้นกลางและชั้นสูง ซึ่ง รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองก็ไม่รังเกียจ ต้องการให้พวกเขารักบ้านเมือง ร่วมกันสร้างบ้านแปงเมือง ตรวจสอบให้คำแนะนำรัฐและราชการด้วย รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมเติมพลังให้ประชาสังคม ชุมชน และท้องถิ่น ให้โอกาสพลเมือง เข้าร่วมงานรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองที่เสนอนี้ นับถือและ ชื่นชมพลเมืองที่รักและร่วมสร้างบ้านเมือง มุ่งเปลี่ยนบทบาทของภาครัฐให้คนเป็นผู้ระดม ผู้สนับสนุน ผู้สนใจ นำพลเมือง สติปัญญา และทรัพยากรพลเมืองมาช่วยบ้านเมืองพร้อมทั้งช่วย ตนเองและช่วยกันเองเป็นสำคัญ

โดยเนื้อหาในหนังสือดังกล่าว ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกว่า รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองนี้ ไม่ปฏิเสธ นักการเมือง ข้าราชการ นักวิชาการวิชาชีพ สำหรับนักการเมือง เห็นว่าควรเป็น นักการเมืองที่เป็นพลเมืองด้วย (Citizen or Liabilities) คือเป็นราชการที่เห็นประชาชนเป็นทรัพย์สิน (Assets) ไม่ใช่เป็นภาระหรือหนี้สิน (Burdens or Liabilities) ข้าราชการที่ดีไม่ใช่แค่เป็นราชการของ ธรรมราชาเท่านั้น ไม่ใช่แค่อยู่ใต้กฎหมายหรืออยู่ในระเบียบวินัย มีธรรมมาภิบาลหรือช่วยเหลือดูแล บริการประชาชนได้เท่านั้น หากยังต้องทำตนให้เป็นที่รัก ที่ศรัทธาของประชาชนอีกด้วย

ดังนั้นหากเปรียบเทียบรัฐประศาสนศาสตร์แบบฉบับและรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองแล้ว จะพบว่ามีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก แม้ว่ารัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะต้องอาศัยแกนหลักการบริหารตามรัฐประศาสนศาสตร์แบบฉบับอยู่ก็ตาม กล่าวคือ

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองเมื่อเปรียบเทียบกับรัฐประศาสนศาสตร์ต้นฉบับที่เน้นข้าราชการ กับนักการเมือง จะส่งเสริมประชาธิปไตยแบบที่ประชาชน หรือพลเมืองช่วยกัน ดูแลจัดการและ พัฒนาบ้านเมืองของตนเอง รัฐประศาสนศาสตร์แบบใหม่นี้สนใจพลเมืองที่เป็นชุมชน ประชาสังคม ท้องถิ่นด้วย สนับสนุนการกระจายอำนาจและการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ประชาสังคม ท้องถิ่นด้วย แต่รัฐประศาสนศาสตร์ใหม่นี้ ก็ไม่ปฏิเสธผู้นำหรือการนำ แต่เอาเฉพาะผู้นำที่กระตุ้น ผู้นำที่สามารถระดมพลังเพียงสาธารณประโยชน์และผู้นำที่แบ่งบทบาทกับประชาชน

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองเป็นการบริหารภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่สร้างจาก ประชาชน ประชาชนปกครองตนเอง เป้าหมายคือ สังคมประชาธิปไตยที่ดี (Good Democratic Society) ซึ่งในรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองนั้นประชาชนจะถามกันเองว่าควรทำอะไรให้กับชุมชน ท้องถิ่นและสังคม เป็นประชาธิปไตยที่อาศัยการปรึกษาหารือ ซึ่งกำหนดโดยพลเมืองหรือสังคม (Deliberative Democracy) สนับสนุนความหลากหลายได้ แต่เน้นส่วนรวม ทั้งลด เฉพาะส่วนบ้าง พลเมืองเป็นผู้ควบคุมการบริหาร รวมทั้งคนที่อยู่ในระบบการเมืองหรือระบบสังคม โดยมีพลเมือง เป็นหลักและรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและอำนวยความสะดวก

การให้ความสำคัญกับพลเมืองและประชาคมนั้น สืบเนื่องจากความคิดที่ว่า บ้านเมืองเป็นเรื่องของพวกเราทุกคน รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจึงเน้นที่การจัดการตนเองของประชาชน (Self-Government) ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ที่หล่อเลี้ยงคุณธรรมด้วยพลเมือง (Civic Virtue) เห็นว่าบ้านเมืองเป็นของร่วมกัน (Commonwealth) เป็นผลลัพธ์การจัดการตนเองปัญหาสาธารณะ ควรได้รับการแก้ไขอย่างเป็นศักยภาพของพลเมือง และวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ถูกสร้างขึ้น มีการยอมรับและเคารพในศักยภาพประชาชน รวมทั้งเคารพและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ข้าราชการ มีทัศนคติว่าประชาชนเป็นพลัง เป็นสมอง ทรัพยากร ประชาชนร่วมคิดร่วมทำและ ตรวจสอบนโยบาย ย้ำความสัมพันธ์จากล่างขึ้นสู่บน (Bottom-up) นำโดยสังคม ท้องถิ่น และชุมชน ได้ด้วย โดยเป็นการดำเนินการร่วมกันกับรัฐบาลในลักษณะผู้สร้าง หนุนส่วนและการต่อรอง ซึ่งพลังประชาชนมีมหาศาลที่ยังไม่ได้นำออกมาใช้ ดังนั้นจะเสาะหาผู้นำคนไหนที่จะทำงานกับพลเมืองได้ ร่วมกันระดมคนมาช่วยทั้งคนและทรัพยากร ซึ่งมีอยู่มากและนำทุกอย่างมาใช้ให้เกิดประโยชน์ นี่คือ หัวใจของรัฐประศาสตร์พลเมือง

จะเห็นได้ว่าหลักคิดที่สำคัญรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง คือ พลเมืองที่หมายถึงคนที่อยู่นอกรัฐบาล รัฐบาลเป็น “ของเรา” (พลเมือง) ไม่ใช่ “ของเรา” เท่านั้น (นักการเมืองและข้าราชการ)

บ้านเมืองเป็นของทุกคนร่วมกัน บ้านเมืองต้องอาศัยพลเมือง พลเมืองต้องเข้าร่วมในแง่บวกเสมอ ขอมรับความเป็นจริงของสังคมไม่ปฏิเสธภาครัฐ ในที่นี้ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ร่วมมือกัน จุดเปลี่ยน ในทางทัศนคติ คือการเปลี่ยนมองคนส่วนใหญ่จากคนยากไร้คนที่พึ่งพิงผู้อื่น คนที่อ่อนด้อยและน่าสงสาร หรือคนที่ชอบประท้วง ไปเป็นผู้ร่วมสร้างการเมืองที่ใหญ่และเป็นคนสำคัญ ทุกอย่างมีสองด้าน ซึ่งควรหลบด้านที่เป็นจุดอ่อนของประชาชน เข้าหาประชาชน ใช้บางด้านที่เป็นคุณของเขา อย่าใช้ด้านผิด เพียงแค่นี้ก็สามารถเปลี่ยนจากสภาพขาดแคลนไปสู่ความพร้อมหรือสภาพที่แก้ปัญหาได้ ปัญหาอยู่ที่การมอง เราต้องใช้มุมมองอย่างรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองให้มากขึ้น

ข้อเสนอของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง มีดังต่อไปนี้

หนึ่ง รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ต้องทำจากสองแนวทาง คือการสร้างพลเมืองสร้างชุมชน-ประชาสังคม และการศึกษากับเพิ่มแรงจูงใจในการจัดการ-พัฒนาตนเองของท้องถิ่นต่างๆ โดยร่วมมือกับพลเมืองและประชาสังคม ในทางกลับกัน รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองต้องสร้างจากแนวทางที่สองด้วย คือ ไม่ว่าราชการ ส่วนกลาง หรือส่วนภูมิภาคต้องส่งเสริมพลเมืองให้มากด้วย จากสองทางนี้ จึงจะไปบรรจบกันเป็นรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองที่ได้ผล

สอง การบริหารเครือข่าย (Governing by Network) คือกระบวนการทัศน์ใหม่ที่จำเป็นต่อภาครัฐ ในการทำรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง คล้ายๆกับที่ประชาธิปไตย ที่ประชาชนปกครองตนเอง (Self-Government Democracy) มีความจำเป็นในทางรัฐศาสตร์

นอกจากนี้การปฏิรูปทางการเมืองและกระแสความต้องการของประชาชนที่ต้องการ เข้ามา มีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้ภาครัฐต้องปรับตัวโดยเปิดระบบราชการเข้าสู่กระบวนการปกครองในระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participative Democracy) ที่ยอมรับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน เพื่อให้มีกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและตัดสินใจที่รอบคอบ โปร่งใสเป็นธรรม และได้รับการยอมรับจากประชาชนสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นความจำเป็นในการบริหารราชการยุคใหม่ที่มีกรอบแนวความคิดในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ให้สิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และสิทธิของประชาชนในการร่วมตัดสินใจของภาครัฐ รวมทั้งแนวทางที่ภาครัฐดำเนินการ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นในอดีต โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในแง่พัฒนา จะถูกกระทำผ่านนโยบายรัฐเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถูกกำหนดทิศทางการพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ อาจจะใช้เรียกว่าเป็นวิธีการพัฒนาแบบสั่งการจากข้างบนหรือที่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นจากส่วนบน (Top Down Approach) ต่อมาได้มีการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นจุดเปลี่ยน (Turning Point) ที่สำคัญโดยเฉพาะภายหลังการกระจายอำนาจอย่างเข้มข้น ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระบบความคิด (Change Thinking System) และวิธีการปฏิบัติเพื่อหาทางออกให้กับชุมชน เห็นได้ชัดจากการที่ชุมชนเริ่มมีกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และมีความเป็นประชาคมในลักษณะพหุภาคี เพื่อผลักดันให้มีการจัดการชุมชนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นก่อให้เกิดพลังทางสังคม (Social Power) ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน กรณีการแก้ไขปัญหาเสพติด นับได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการประสานความร่วมมือเพื่อสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) จนสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ จะเห็นได้ว่า การจัดการชุมชนท้องถิ่น (Local Community Management) ในเชิงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ (Change Social Power Structure) จึงเป็นเรื่องของชุมชน ที่จะประสานกับหน่วยงานและองค์กรภายนอก เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาที่เรียกว่า ชุมชนเข้มแข็ง หรือมีพลังที่จะจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (Civic Public Administration) เป็นการเสนอแนวคิดที่เปรียบได้กับการบอกกล่าวให้ภาครัฐได้รับรู้และเข้าใจถึงพัฒนาการของประชาชนและแนวคิดมุมมองของประชาชนที่มีต่อการบริการสาธารณะหรือการจัดการภาครัฐ ที่อุปมาอุปไมยได้ว่าเป็น “มุมมองของคนใน” ซึ่งหมายถึง คนใน “ชุมชนท้องถิ่น” ที่ไม่เป็นทางการเช่นประชาชน ประชาสังคมและชุมชนต่อคนนอก คือรัฐบาล ที่เป็นผู้กำหนดนโยบายสาธารณะ และจัดบริการสาธารณะรวมถึงถิ่นที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้สะท้อนความคิดและทบทวนว่านโยบายสาธารณะลักษณะใด บริการสาธารณะลักษณะใดที่เหมาะสมกับ “พลเมือง” “ชุมชนท้องถิ่นไทย” และ “ประเทศ” ในปัจจุบันมากที่สุด จะเห็นได้ว่าความสำเร็จในการขับเคลื่อนสู่การเป็นรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการบริหารราชการส่วนภูมิภาคหรือระดับจังหวัด ไปจนถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งนั่นก็คือแนวคิดในการกระจายอำนาจนั่นเอง

2.3 แนวคิดการกระจายอำนาจ

แนวคิดและหลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) เป็นหลักการที่ใช้จัดการระเบียบการ

ปกครองของประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องกระจายอำนาจการบริหาร การพัฒนาจากส่วนกลางไปสู่ประชาชน ถือว่าเป็นแนวคิดที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมไปถึงการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ฉะนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการให้ความหมายของแนวคิดหลักการกระจายอำนาจ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการกระจายอำนาจมากยิ่งขึ้น

ในหนังสือ การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น ของ โกวิท พวงงาม (2553) ได้ให้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการกระจายอำนาจไว้ที่น่าสนใจว่า การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการบริหารจัดการบ้านเมืองของรัฐในระบบประชาธิปไตย โดยมุ่งลดบทบาทของรัฐส่วนกลาง (Decentralize) ให้เหลือภารกิจหลักเท่าที่ต้องทำเท่าที่จำเป็นและให้ประชาชนได้มีส่วนในการบริหารงานชุมชนท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงเป็นการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจหน้าที่ใหม่ ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์บ้านเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปในสถานะที่สำคัญมีกลุ่มที่หลากหลาย มีความต้องการ และความคาดหวังจากรัฐที่เพิ่มขึ้น และแตกต่างกันขัดแย้งกัน ในขณะที่รัฐเองก็มีขีดความสามารถและทรัพยากรที่จำกัด ในการตอบสนองปัญหา ความต้องการ ที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น ได้ทันต่อเหตุการณ์และตรงต่อความต้องการท้องถิ่น ซึ่งการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้กับท้องถิ่นในสิ่งต่อไปนี้

- 1) หน้าที่ เป็นการกระจายหน้าที่ ที่เป็นประโยชน์โดยตรงกับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นรับผิดชอบดำเนินการเอง
- 2) อำนาจการตัดสินใจ ถือเป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจดำเนินการหน้าที่ ที่ส่วนกลางกระจายไปให้ท้องถิ่นดำเนินการ
- 3) ทรัพยากรการบริหาร เป็นการกระจายบุคลากร งบประมาณ เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 4) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นการกระจายความรับผิดชอบต่อภารกิจหน้าที่ ที่รัฐกับผู้บริหารท้องถิ่น และประชาชน ร่วมกันรับผิดชอบ
- 5) ความพร้อม เป็นการกระจายความพร้อม ที่มีอยู่ในส่วนกลางให้กับท้องถิ่น เพื่อสร้างขีดความสามารถให้แก่ท้องถิ่น เป็นการทำให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การกระจายอำนาจทางการปกครองท้องถิ่นจึงเป็นกลไกที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และเป็นการฝึกประชาชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของระบบประชาธิปไตยอย่างดีที่สุด เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดประชาชน สามารถสัมผัสได้โดยตรง และเป็น

กลไกที่ส่งเสริมให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพราะอนาคตของผู้บริหารขึ้นอยู่กับความพอใจของประชาชนโดยตรง จึงเห็นได้ว่าการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

จะเห็นได้ว่าการกระจายอำนาจการปกครอง มีความสำคัญต่อการปกครองระบบประชาธิปไตย คือเป็นรากแก้วในการพัฒนาระบบการเมืองการปกครอง และเป็นกลไกในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งภายใต้กระบวนการนี้ประชาชนจะเป็นผู้ที่มีอำนาจธิปไตยคือมีอำนาจในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้บริหารท้องถิ่นซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจและสังคมมีความเข้มแข็ง อันเป็นการแสดงถึงความปกครองตนเองได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ดิน รัชฎพฤษ์ (2535) ได้ให้นิยามคำว่า การกระจายอำนาจ ในศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์ หมายถึง การขยายและมอบหมายให้หน่วยที่เล็กลงไปเป็นผู้ดำเนินงานหรือตัดสินใจแทนสำนักงานใหญ่ การกระจายอำนาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภท

1) ลดความแออัดของงานที่สำนักงานใหญ่ หรือ Deconcentration หมายถึง การที่สำนักงานใหญ่มอบหมายให้หน่วยย่อยเป็นผู้ดำเนินงานหรือตัดสินใจแทน แต่อำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังอยู่ที่สำนักงานใหญ่

2) การที่การดำเนินงานหรือการตัดสินใจตกเป็นของหน่วยย่อย หรือ Devolution ซึ่งหมายถึง การที่หน่วยย่อยสามารถตัดสินใจดำเนินงานได้เอง โดยไม่ต้องขออนุญาตหรือถูกทักท้วงจากสำนักงานใหญ่

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกระแสกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมองผ่านกรณีสังคมไทย ในช่วงปี 2540 ที่ผ่านมากในทัศนะของ ธเนศวร์ เจริญเมือง (2542) มีปัจจัยสำคัญดังนี้

ประการแรก ได้แก่ ปัจจัยทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เพิ่มมากขึ้น (Increasing Participative Political Culture) ในช่วงทศวรรษที่ 1980 และ 1990 หมายถึง คนจำนวนหนึ่งซึ่งประกอบด้วย นักการเมือง นักวิชาการ สื่อมวลชน นักธุรกิจ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ฯลฯ เห็นว่าระบบการเมืองศูนย์อำนาจที่ดำรงอยู่ตลอดมานั้นได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาผังเมืองที่ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง ปัญหาโรคติด ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ปัญหามลพิษ ปัญหาขยะ ปัญหาโรงงานปล่อยสารพิษและสิ่งกลิ่นเหม็น ปัญหาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกทำลาย ปัญหาความเจริญกระจุกตัวอยู่แต่ในอำเภอเมืองส่วนในชนบทกลับขาดการพัฒนาอย่างจริงจัง ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้ส่งต่อท้องถิ่นและสังคม

บุคคลเหล่านี้โดยเฉพาะนักวิชาการยังเห็นว่าบ้านเมืองเจริญมากแล้วคนท้องถิ่นมีความรู้มากขึ้น ควรมีโอกาสได้บริหารท้องถิ่นของตนเอง ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการที่คนท้องถิ่นรู้ปัญหาดีมาใช้ปรับปรุงท้องถิ่น แทนที่จะใช้ระบบข้าราชการที่มาจาก การแต่งตั้งจากส่วนกลางมาทำงานเพียง 2-3 ปี ก็ย้ายไปที่อื่น ส่วนคนท้องถิ่นจำนวนหนึ่งมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ได้ติดตามข่าวสารที่กว้างขวาง ได้ไปพบประสบการณ์ในต่างประเทศ ประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจหลายชนิด เกิดความตระหนักในสิทธิเสรีภาพและบทบาทของตนเอง เกิดความรักและห่วงหาพันท้องถิ่นของตนเอง อยากมีบทบาทในการปรับปรุงบ้านเมืองของเขาเอง คิดว่าตนเองมีความรู้ความสามารถ และทำได้ แทนที่จะถูกรัดตัว และคอยให้คนที่มาจากการแต่งตั้งจากต่างถิ่นเข้ามาบริหารงาน

โกวิท พวงงาม (2550) ได้สรุป วัฒนธรรมการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ ว่าเป็นความเข้าใจของคนกลุ่มหนึ่งที่ว่าประชาธิปไตยควรเกิดขึ้นในระบบบริหารทุกระดับไม่ใช่มีแต่ระดับชาติ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับสำนักทางการเมืองของประชาชน ส่วนหนึ่งที่ตระหนักว่าทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนในทางการเมืองเหมือนกัน (People's Participation หรือ Participatory Democracy) ไม่ใช่มีข้าราชการเท่านั้นที่ผูกขาดระบบการเมืองและการบริหาร ดังที่เป็นอยู่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงทศวรรษที่ 2510

ประการสอง ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในสังคมไทยที่ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขยายตัว ปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวนี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ บริบททางสังคม (Social Context) นั่นเอง ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ดังกล่าวได้แก่

ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีที่ขยายตัวอย่างมากนับตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์หันไปใช้นโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศตามข้อเสนอของสหรัฐ ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นนักธุรกิจระดับสูง และชนชั้นสิทธิเสรีภาพความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะและการปฏิเสธอำนาจของระบบราชการที่มีมากเกิดไปในการจัดการปัญหาเมืองชนบท และการใช้ทรัพยากรในแต่ละด้าน โดยไม่ยอมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองและบริหาร

ระบบสังคม โดยเฉพาะระบบการศึกษาที่สูงขึ้น คนมีการศึกษามากขึ้น ระบบข่าวสารที่กว้างขวางและรวดเร็วจากทั่วโลกทำให้คนไทยหูตากว้างขวางมากขึ้น รู้ว่าแต่ละคนสามารถมีบทบาทในสังคมได้ ในสังคมยุคใหม่ คนหลายคนเห็นว่าไม่ใช่มีแต่ข้าราชการเท่านั้นที่เป็นผู้บริหารงานที่มีความสามารถและตัดสินใจทุกอย่างดังเช่นอดีต

ระบบการเมืองที่เปลี่ยนไปมาระหว่างระบบรัฐสภาและระบบเผด็จการทหารมาเป็นเวลากว่า 3 ทศวรรษ ทำให้คนจำนวนหนึ่งเริ่มมองเห็นว่า ที่แท้แล้ว ระบบรวมศูนย์อำนาจนั่นเองที่เป็น

ฐานสำคัญของระบบดังกล่าวยังอยู่ ระบบรวมศูนย์อำนาจซึ่งมีระบบราชการเป็นตัวแทนสำคัญได้แสดงบทบาทการคัดค้านการกระจายอำนาจ แม้รัฐบาลชุดปัจจุบันที่เคหหาเสียงไว้ว่าจะดำเนินการกระจายอำนาจ แต่เมื่อเข้าไปมีอำนาจ ก็ถูกรอบงำโดยระบบราชการเกือบหมดสิ้น นโยบายการกระจายอำนาจจึงไม่อาจถูกนำไปสู่การปฏิบัติได้

ประการที่สาม ได้แก่ ภาวะสังคมที่เสื่อมลงจนคนเป็นจำนวนมากเริ่มมองเห็นได้ชัดเจนรวมทั้งบทบาทด้านลบของข้าราชการที่ไปบริหารงานในแต่ละจังหวัดและอำเภอในช่วง 10 ปี มานี้ ขณะที่คนไทยจำนวนมากขึ้นมีการศึกษาศึกษา มีฐานะดีขึ้นระบบข่าวสารดีขึ้น หลายคนเคยไปต่างประเทศ หรือได้ติดตามข่าวเหตุการณ์ทางการเมืองในต่างประเทศ ได้อ่านหนังสือพิมพ์มากมาย พวกเขาได้พบว่าข้าราชการระดับ นายอำเภอ ปลัดจังหวัด และผู้ว่าฯ ที่เคยมีฐานะสูงส่งในอดีตกลับมีฐานะต่างๆ ที่ไม่ต่างไปจากพวกเขา เช่น ระดับการศึกษาของข้าราชการไม่ได้แตกต่างจากประชาชน หลายคนมีการศึกษามากกว่าข้าราชการด้วยซ้ำ ประชาชนหลายคนมีฐานะดีกว่าข้าราชการ เงินเดือนสูงกว่าหลายเท่า บริหารงานในบริษัทที่มีขนาดใหญ่กว่าหน่วยงานราชการทั้งด้านจำนวนบุคลากรและงบประมาณ และได้พบว่าคนเหล่านั้นมีความสามารถมากกว่าในการบริหารงาน เป็นมืออาชีพที่มีความตื่นตัว มีความรู้ความสามารถและนับไว้ใน การตัดสินใจและการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ในขณะที่ผู้บริหารในวงราชการกลับไม่มีบทบาทโดดเด่นเทียบเท่า

สภาพเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดการเมืองจำนวนหนึ่งเสนอ นโยบายกระจายอำนาจในการเลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2535 (เช่น พรรคประชาธิปัตย์เสนอให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าฯ เชียงใหม่) และครั้งถึงการหาเสียงสำหรับการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2535 ได้มีพรรคการเมืองถึง 4 พรรค เป็นอย่างน้อยที่เสนอ นโยบายการเลือกตั้งผู้ว่าฯ ในจังหวัดที่มีความพร้อม พรรคการเมืองเหล่านั้น ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคพลังธรรม พรรคความหวังใหม่ และพรรคเอกภาพ

หากจะมองถึงจุดแข็งของหลักการกระจายอำนาจนั้น วุฒิสาร ตันไชย (2547) ก็ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1) ลดความซ้ำซ้อนในการจัดการบริหารสาธารณะ เนื่องจากเดิม (ก่อนการประกาศในพระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545) การบริหารจัดการสาธารณะในพื้นที่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้านเป็นหน้าที่ของราชการบริหารส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค แต่จากการสำรวจพบว่าจำนวนของส่วนราชการเหล่านั้นมีเป็นจำนวนมาก และมีการให้บริการที่ซ้ำซ้อนกัน ในเชิงกลุ่มเป้าหมาย และความซ้ำซ้อนในพื้นที่ และความซ้ำซ้อนเหล่านี้เองที่ก่อให้เกิดการสิ้นเปลืองของทรัพยากรต่างๆ อาทิ บุคลากร งบประมาณ และการบริหารจัดการประการสำคัญ ความซ้ำซ้อนต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้ตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน

ดังนั้น ในการกระจายภารกิจให้แก่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นจึงเป็นเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดบริการสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องความต้องการ สอดคล้องกับภูมิปัญญา วัฒนธรรมและวิถีความเป็นอยู่ของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น

2) สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และสากล เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มีเจตนารมณ์หลักในการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ดังนั้น การกระจายอำนาจเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การเปลี่ยนบทบาทของการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงหนึ่งหน่วยงานในการจัดบริการสาธารณะ หรืออาจเรียกได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเพียงผู้คอยรับผลประโยชน์ในการพัฒนาเท่านั้น แต่ปัจจุบันพบว่าองค์กรปกครองบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหลักในการจัดบริการสาธารณะสุข และการพัฒนาท้องถิ่น และจากความสำคัญดังกล่าวเองก็พบว่าทิศทางและบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับทิศทางกลไกที่มุ่งให้องค์กรอยู่ใกล้ชิดกับประชาชน เป็นผู้แก้ปัญหาให้กับประชาชน

3) เพิ่มบทบาทอำนาจในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา ให้แก่องค์กรที่ทราบปัญหาและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนที่สุด ในการกระจายอำนาจแม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ สิ่งที่มีได้เป็นสาระหลักของการกระจายอำนาจ เนื่องจากสาระสำคัญเป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจการดำเนินการตามภารกิจหน้าที่ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคกระจายไปให้ท้องถิ่นดำเนินการเองโดยตัดสินใจบนพื้นฐานของความเป็นจริง และความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ

4) เพิ่มประสิทธิภาพให้บริการ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่มากที่สุด และสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่ประชาชนได้เลือกสรร และคัดเลือกเอง และส่วนใหญ่แล้วสมาชิกสภาท้องถิ่นก็มักจะเป็นคนในพื้นที่ ดังนั้น เมื่อรัฐมอบอำนาจในการจัดบริการสาธารณะให้ท้องถิ่นก็สามารถแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้ดีที่สุด ด้วยเหตุผลหลากหลายประการ อาทิ 1) การแก้ไขปัญหาจะตรงกับความต้องการของประชาชน ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดกับประชาชนก็จะมีช่องทางในการรับข้อมูล ตรวจสอบความต้องการที่ลดขั้นตอน และดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว อย่งไรก็ตามในการดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในท้องถิ่น ยังต้องอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างของแต่ละสถานการณ์ปัญหา กลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น แนวทางวิธีในการแก้ไขปัญหาจึงมีความหลากหลายและยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน

5) การให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางหลักในการจัดบริการสาธารณะจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยง และสัมพันธ์ในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากเดิมเมื่อมีราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคตั้งสำนักงานจำนวนมากและการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการเหล่านั้น ก็มีความซ้ำซ้อนกัน ทั้งนี้เนื่องจากด้วยเงื่อนใยของระบบงบประมาณ ที่ลงมาตามกระทรวง ทบวง กรม ทำให้แต่ละหน่วยงานไม่สามารถจะบูรณาการ โครงการที่มีความสอดคล้องกันได้ ดังนั้น ความได้เปรียบอย่างเห็นได้ชัดเมื่อ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบภาระการจัดบริการสาธารณะ คือ ความสามารถในการบูรณาการ และโครงการให้สอดคล้อง และตอบสนองได้อย่างทันทั่วถึง

6) ส่งเสริมพื้นฐานประชาธิปไตยผ่านการเรียนรู้โดยการกระทำหลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย “การปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชน” โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และเพื่อเป็นการส่งเสริม การปกครองท้องถิ่น จึงได้จัดให้มีการกระจายภารกิจให้แก่องค์กร การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยถือว่าการกระจายอำนาจ มิได้เป็นเป้าหมาย

แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้วิเคราะห์จุดอ่อนของการกระจายอำนาจปกครองไว้ด้วย ดังนี้ (ชวงค์ ฉายะบุตร, 2539)

1) อาจเป็นภัยต่อเอกภาพการปกครองและความมั่นคงของประเทศเพราะการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมากเกินไป อาจเป็นการทำลายเอกภาพในการปกครองในความมั่นคงปลอดภัยของรัฐได้ ทั้งยังอาจทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันระหว่างท้องถิ่นซึ่งต่างมุ่งที่จะรักษาประโยชน์ของตน โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดแก่ท้องถิ่นอีก นอกจากนี้ อาจเกิดช่องว่างระหว่างท้องถิ่นที่มีเงินงบประมาณมากกับท้องถิ่นที่มีเงินงบประมาณน้อย

2) ทำให้ราษฎรพึงเล็งเห็นประโยชน์ของท้องถิ่นตนเองสำคัญมากกว่าส่วนรวม เมื่อราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น ก็มุ่งที่จะทำประโยชน์แก่ท้องถิ่นของตนฝ่ายเดียว จนกระทั่งลืมนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวม ของประเทศ

3) ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งอาจใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่เหมาะสมด้วยการถือพรรคถือพวกอาจใช้ อำนาจหน้าที่บังคับกฏชี้พรรคฝ่ายตรงกันข้าม หรือราษฎรที่ไม่อยู่ในพรรคพวกของตน ซึ่งทำให้เกิดความไม่สงบราบรื่นได้ ย่อมทำให้เกิดความเดือดร้อน และความไม่พอใจแก่ราษฎร ยิ่งกว่าถูกปกครองโดยเจ้าหน้าที่ส่วนกลางหรือภูมิภาคซะอีก

4) ย่อมทำให้เกิดความสิ้นเปลืองมากและมีต้นทุนสูง เพราะต้องมีการแยกงบประมาณเป็นส่วนๆ ทั้งต้องมีเจ้าหน้าที่และเครื่องมือเครื่องใช้ของตน ซึ่งไม่อาจหมุนเวียนสับเปลี่ยนอย่างย้ายไปใช้ในท้องถิ่นต่างๆ เหมือนกับหน่วยบริการราชการส่วนกลาง รวมทั้งอาจมีการใช้จ่ายโดยไม่ประหยัดหากควบคุมการเงินไม่ดีพอหรือไม่มีประสิทธิภาพ

5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด ถ้าผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นมือสมัครเล่น ขาดความรู้หรือขาดประสบการณ์ในการบริหารองค์กรแล้วอาจทำให้การบริการสาธารณะอันอยู่ในของอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหย่อนประสิทธิภาพบริการสาธารณะอันอยู่ในขอบอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหย่อนประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการมอบอำนาจให้แก่ประชาชนในการปกครองตนเองเป็นการเพิ่มบทบาทองค์กรส่วนท้องถิ่น บทบาทกลุ่ม องค์กรชุมชนและประชาชนในการมีส่วนร่วมคิดตัดสินใจ วางแผนการพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง และร่วมมือกันแก้ปัญหาของชุมชนตนเองซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทภารกิจจากภาครัฐมาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีบทบาทหลักในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ประชาธิปไตยชุมชนและเป็นการส่งเสริมการจัดการชุมชนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพใน และเมื่อพิจารณาจุดแข็งและจุดอ่อนของการกระจายอำนาจปกครองแล้วนั้น พบว่าชุมชนจะมีการจัดการตนเองได้ดี และการกระจายอำนาจปกครองจะประสบผลสำเร็จนั้น ขึ้นอยู่กับพลเมืองในชุมชนนั้นๆ เป็นสำคัญ ซึ่งพลเมืองในชุมชนก็คือเป็นทุนชุมชนประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีทุนชุมชนประเภทอื่นๆที่มีคุณภาพประกอบอยู่ด้วยแล้ว ก็จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่ยาก ดังนั้นส่วนประกอบหลักที่สำคัญอันดับแรกในการพัฒนาชุมชนก็คือสิ่งที่เรียกว่า “ทุนชุมชน”

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ มีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีการกระจายอำนาจดังที่กล่าวไปข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ในส่วนของการแปรสภาพที่ผู้วิจัยสนใจทฤษฎีการมีส่วนร่วม เพราะว่าการกระจายอำนาจ ให้กับชุมชนท้องถิ่นนั้น ท้องถิ่นจะได้จัดการตนเอง และได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการคิดวิเคราะห์ ค้นหาข้อมูล หาปัญหา และหาแนวทางแก้ปัญหานั้น เพราะคนชุมชนเองจะรู้สึกมีคุณค่า ถ้าผู้นำชุมชนเองให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมีอำนาจในการตัดสินใจ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะง่ายต่อการพัฒนาชุมชน เพราะทุกๆคนมีอำนาจในการช่วยตัดสินใจ ทุกๆคนมีคุณค่า ก็จะเกิดความรักความหวงแหนชุมชน ก็จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น สามัคคีกันมากขึ้น นำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองได้ในอนาคต

2.4 แนวคิดทฤษฎีทุนชุมชน

“ชุมชน” มีนัยและความหมายที่อยู่บนฐานของการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวไปตามกระแสของสังคมเพราะชุมชนไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่ชุมชนในที่นี้หมายถึง ชุมชนที่มีชีวิต (Community Life) หากพิจารณาอย่างทอ่งแท้ จะพบว่าความเป็นชุมชน หรือความเป็นหมู่คณะ ล้วน

มีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา การจำกัดคำนิยามของความว่า “ชุมชน” ไว้ในแนวคิดหนึ่งย่อมจะขาดความหลากหลาย หรือความไม่เข้าใจในความเป็นชุมชน และหากพิจารณาโดยภาพรวมก็จะมองเห็นว่า ความเป็นชุมชนนั้น เน้นเรื่องความสัมพันธ์และการเกาะเกี่ยวกันของเพื่อนมนุษย์ในระดับต่างๆ ดังนั้น การพิจารณาถึงคุณลักษณะของความเป็นชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างมาก หากจะทำความเข้าใจกับคำว่า “ชุมชน” เพราะจะเป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจอย่างแจ่มชัดเพื่ออธิบายความเป็นชุมชนได้

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันหรือยั่งยืน ใดๆก็ตามการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน องค์กร หน่วยงานหรือภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในทุกระดับ ทั้งในชุมชนเอง หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน จำเป็นต้องทำความเข้าใจแนวคิดที่เกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง องค์กรประกอบและลักษณะชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ปัจจัยและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ตลอดจนแนวทางการส่งเสริม ความเข้มแข็งของชุมชนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการปัญหาและสร้างสังคมมานุษยภาพเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนสามารถพึ่งตนเองและเกิดความยั่งยืนต่อไป

แนวคิดชุมชนเข้มแข็งเป็นแนวคิดหนึ่งที่ใช้การระเบิดจากภายใน โดยมีพลังความสามารถศักยภาพภายในชุมชนเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อน อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน แม้ว่าแนวคิดชุมชนเข้มแข็งจะเป็นแนวคิดหนึ่งที่พยายามศึกษาศักยภาพภายในชุมชนให้แสดงออกมาได้อย่างโดดเด่น บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง แต่การศึกษาแนวคิดชุมชนเข้มแข็งให้เกิดความเข้าใจเพื่อจะนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ในมิติการพัฒนาชุมชนสามารถสรุปองค์ประกอบและลักษณะของชุมชนได้ ดังนี้ (โกวิท พวงงาม, 2553)

1) คนในชุมชนต้องมีกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของตนเอง ความเป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้นำทางความคิด เป็นแบบอย่างของการเสียสละ ขยันหมั่นเพียรอดทน มีระเบียบวินัยในตนเอง ที่สำคัญสามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้

2) ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community learning) คือสมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชน ที่เกิดมาจากผลปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้ร่วมกัน ความรู้เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ดังนั้น การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดวิธีการที่นำไปสู่การคิดวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

3) มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่นฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่ประสานแนวคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

4) มีจิตสำนึกชุมชน (Community Consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือสมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและเป็นมิตรภาพยอมรับในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

5) มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีจิตใจเหมือนสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุข อย่างสิ้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมโหฬาร เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข ดังนั้นจิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อ พัฒนาชุมชนของตนต่อไป

6) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง (Strengthens Community Organization) คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชนฝึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

7) มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผลพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์ชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

8) มีเครือข่ายชุมชน (Community Networks) คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

9) เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ (Self-Help Management) คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม

และวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

10) เป็นชุมชนสงบสุข (Solidarity) ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

11) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ชุมชนเข้มแข็งที่มีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้โดยไม่ล้มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

จากแนวคิด ความหมาย การเสริมสร้างความเข้มแข็ง และกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้แนวคิดชุมชนเข้มแข็งดังกล่าว แสดงให้เห็นการปรับตัวของชุมชนเพื่อกำหนดชีวิตและความสุขของชุมชนภายใต้สิ่งที่มีอยู่และเชื่อมโยงกับภายนอก ดังนั้น ในการมองถึงเงื่อนไขและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างทุนชุมชนท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ การจะสร้างทุนให้กับชุมชน จึงต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของความรู้ สามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะทำให้มีอำนาจเหนือความรู้สามารถปรับเปลี่ยนความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมา แม้ว่าส่วนหนึ่งได้ก่อประโยชน์แก่สังคมไทยหลายด้าน แต่อีกส่วนหนึ่งกลับส่งผลกระทบต่อชุมชนอ่อนแอของชุมชนทั้งในเมืองและชนบททำให้หลายมิติของการพัฒนาประเทศไม่ประสบผลสำเร็จเช่นที่ควรจะเป็น และยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตกต่ำกว่าที่พึงจะเป็นอีกด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความอ่อนแอที่เกิดขึ้นในชุมชน มีต้นตอสำคัญมาจากการขาดความสมดุลและความรอบคอบของปรัชญาการพัฒนาประเทศของภาครัฐ ในการแสวงหาทางออกของแต่ละสังคม เราจึงเห็นว่าการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาได้มาได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยเฉพาะการคำนึงถึง “ทุนชุมชน” ทั้งนี้ทุนชุมชนถือเป็นความต้องการสร้างระบบที่เน้นการผลิต การบริการ การบริโภค และการจัดสรรประโยชน์ทั้งหมดเพื่ออยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ โดยมนุษย์ไม่ควรถือตนเข้าเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ แต่เพียงเผ่าพันธุ์เดียว ยังต้องคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกันของสรรพชีวิตทั้งหมดในปัจจุบันและอนาคตด้วย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544; พิทยา ว่องกุล, 2539)

ทุนชุมชน เป็นต้นทุนหลักของกระบวนการพัฒนาแม้จะไม่มีทุนจากภายนอกชุมชนก็สามารถพัฒนาได้ เพราะทุนจากภายนอกเป็นเพียงทุนสมทบเท่านั้น ซึ่งที่ผ่านมามักจะมองข้ามทุน

ของชุมชน และมักถือประหนึ่งว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนสมบัติเท่านั้นและองค์กรตนเองมักเรียกร้องให้ชุมชนมีทุนสมบัติ นั่นคือ ความสามารถและความเข้าใจ แบบเก่าๆ ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ แบบพึ่งพา ทำให้ตนเองคิดว่าตนเองไม่มีทุน ต้องขอจากองค์กรทุน ต้องพึ่งพาคนอื่นประเภทถ้าเขาไม่ให้ทุนมาก็ไม่ทำอะไร เพราะคิดว่าตนเองไม่มีทุน ต้องมีหนี้บุญคุณ และขึ้นต่อเจ้ารำไป ความเข้าใจใหม่แสดงให้เห็นว่า ทุนจากภายนอกมีหน้าที่เพียงเติมเต็มให้ทุนของชุมชนเท่านั้น ไม่ใช่เป็นต้นทุนหลักอีกต่อไป ดังนั้น ในแนวคิดใหม่ทุนชุมชน หมายถึง ทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนทั้งหลายย่อมเป็นทุนหลักที่มีความสำคัญต่อการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด

หากจะแบ่งทุนชุมชนออกเป็นประเภทย่อยๆ อย่างละเอียดสามารถแบ่งได้เป็น 7 ประเภท ดังนี้

1) ทุนพื้นฐาน (Basic Capital) ได้แก่ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี สื่อสารสะดวก รวดเร็ว เพราะถือว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นตัวเสริมให้การดำเนินงานของชุมชน ประสบความสำเร็จได้ ในขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความยุ่งยากต่อการดำเนินงานชุมชนมากขึ้น ได้เช่นกัน อาทิ ระบบการติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและไร้พรหมแดนอย่าง “อินเทอร์เน็ต” หากถูกนำไปใช้ในทิศทางที่เป็นประโยชน์ก็จะก่อให้เกิดการพัฒนา ในทางกลับกันหากนำไปใช้ในทิศทางที่ไม่ถูกต้องก็จะก่อให้เกิดโทษทั้งต่อตนเอง และชุมชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

2) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ได้แก่ ดิน น้ำ แร่ธาตุ (อากาศด้วยก็ได้) ป่าไม้ ทุนประเภทนี้จะปัจจัยสำคัญในการรองรับการผลิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลก แม้ว่าดินและน้ำจะเป็นสิ่งไม่มีชีวิต โดยเฉพาะที่ดินนั้นถือได้ว่า เป็นผู้ให้กำเนิดพืช สัตว์ แร่ธาตุในดินก็เป็นอาหารให้พืช แต่ถ้าใช้นานๆ ไปย่อมเสื่อมลงได้ ดังนั้น ธรรมชาติต้องปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ ด้วยการกำหนดให้พืชแต่ละชนิดต้องการสารอาหารต่างกัน มีผลผลิต (ใบ ดอก ผล) ที่ประกอบด้วยแร่ธาตุต่างกัน พร้อมทั้งเนรมิตให้ป่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์หลากหลายชนิด เมื่อใบและผลร่วงสู่ดินกลายเป็นปุ๋ย แม้พระธรรมนั้นจะได้รับการปรับสภาพความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ป่า ทุกแห่งจึงเป็นต้นไม้ที่ยืนต้น อยู่ได้นานนับร้อยพันปี พร้อมกับทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำหรืออุ้มความชุ่มชื้นในดินเอาไว้ได้อย่างไม่ขาดแคลน เหตุนี้ ดินและน้ำจึงเป็นทุนธรรมชาติ จะคงอยู่โดยไม่เสื่อมโทรมตราบเท่าที่ป่ายังคงสภาพอุดมสมบูรณ์เอาไว้ได้ โดยมนุษย์ไม่ต้องลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีไปใส่ต้นไม้ในป่า เหมือนเช่นการใส่ปุ๋ยในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวดังนั้น ความพิศดารของทุนพื้นฐานของป่าจึงได้แก่ความไม่เสื่อมค่า ไม่สึกหรอในการใช้ ในป่าธรรมชาติ ดินและน้ำเป็นทุนธรรมชาติที่มีค่าเท่ากับศูนย์ และการที่ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติและสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ โดยมี

การบำรุงรักษาไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้หมดไป ก่อให้เกิดเป็นผลผลิตที่อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ก็เรียกว่า “ทุนธรรมชาติ” (พิทยา ว่องกุล, 2539; นภภรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2548)

3) ทุนแห่งชีวิต หรือทุนสร้างสรรค์ พืชสัตว์ทุกชนิด ภายในตัวมันเองเป็นทั้งทุนและตัวการผลิต (ทำหน้าที่คล้ายเครื่องจักร) ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงลูกหมู ปากมันกินอาหารเข้าไปแล้ว ร่างการจะค่อยๆเจริญเติบโตจนอายุราว8เดือน ก็เป็นหนุ่มเป็นสาวพอที่จะแพร่พันธุ์ได้ ความเจริญเติบโตของหมูจากวันหนึ่งขึ้นไป นับว่าเป็นการสะสมทุนโดยปริยาย พอโตเป็นหนุ่มสาวแล้ว แสดงว่าได้สะสมตัวมันเองจนกลายเป็นตัวการผลิต (คล้ายเครื่องจักร) และจะทำการผลิตลูกหมูออกมาเรื่อยๆ ตามธรรมชาติ จนกว่าจะแก่และหมดสมรรถภาพไป (พิทยา ว่องกุล, 2539)

กลไกแห่งความพยายามสร้างคุณภาพในธรรมชาติ เป็นเหตุให้เกิดสภาพการพึ่งพิงซึ่งกันและกันอย่างยาวนาน ทำให้เกิดการสูญเสียแร่ธาตุน้อยปัจจัยทุนในธรรมชาติลักษณะนี้เป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ้นเปลืองน้อย หรือแทบไม่มี แม้แต่กระบวนการออกลูกออกผล พืชสัตว์ก็พยายามสร้างคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดภาวะการอยู่ร่วมกันยาวนานที่สุด นี่คือ หลักแห่งการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนในธรรมชาติ

4) ทุนมนุษย์ (Human Capital) ในหลักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมถือว่ามนุษย์เป็นทุนอย่างหนึ่งในการใช้ในการผลิต จึงมักคิดค้นกันว่าการใช้พลังเพื่อทำงานมีอยู่ในมนุษย์เท่านั้น ซึ่งปัจจัยทุนมนุษย์ดังกล่าว ในขั้นเจริญเติบโตจะมีการแพร่พันธุ์ มันจะทำการผลิตลูกหรือผลอย่างต่อเนื่อง หรือผลิตซ้ำในปริมาณมากๆ ดังนั้น หากว่าชุมชนใดมีทุนมนุษย์มาก หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีคุณภาพเป็นคนเก่ง คนดี คนเสียสละ มีความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อทำให้ส่วนรวมเป็นผู้นำให้กับสังคม (นภภรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2548) ก็เท่ากับว่ามีทุนแรงงานมากด้วยเช่นกัน จึงนับได้ว่าเป็นเพียงพอและเหมาะสมก็จะเป็นแรงสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนา ดังนั้นทุนมนุษย์ ก็คือ ความเป็นมนุษย์ที่มีพลัง มีศักดิ์ศรี และความเสมอภาค

โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จมักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นบุคคลมีลักษณะดังนี้ (โกวิท พวงงาม, 2553)

- (1) เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้ลึก รู้กว้าง รู้ไกล และนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาได้
- (2) มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขทั้งในระยะสั้น ระยะยาว คิดรอบด้าน และบูรณาการสู่การปฏิบัติได้
- (3) มีความสามารถจดจำ ใฝ่รู้ มีการจัดระบบการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ที่ดี

- (4) มีความสามารถในการบริหารจัดการ และประสานงานกับผู้อื่น
- (5) เป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง “แสดงความเสียสละเพื่อส่วนร่วม”
- (6) สามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ “นำเสนอทางเลือก”และชีวิตที่มั่นคงได้
- (7) มีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม และเท่าทันต่อสถานการณ์ ภายนอกชุมชน
- (8) มีความสามารถในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น “ควบคุมตนเองได้ดี. และยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม
- (9) ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน
- (10) มีอุดมการณ์ เชื้อมั่นและยึดมั่นในหลักการ

5) ทุนความรู้ ภูมิปัญญา (Knowledge Wisdom Capital) ระบบความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปความรู้เฉพาะอาชีพหรือเฉพาะด้าน เช่น การบริหารจัดการธุรกิจ ความรู้ในการผลิต ความรู้ในเรื่องการตลาด มีความสำคัญมากขึ้น แต่ทำให้คนในชุมชนอ่อนแอลง เพราะไม่สามารถปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีสมัยใหม่และความรู้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองได้ เมื่อมีปัญหาที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ กลายเป็นผู้ที่ไม่เท่าทันความรู้ที่ตนเอง ใช้อยู่ต้องพึ่งพิงคนอื่น ดังนั้น ทุนความรู้ หรือทุนภูมิปัญญา คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการคิดของชาวบ้านเอง ซึ่งผ่านประสบการณ์ทดลองแนวคิดของตนเอง ด้วยการปรับใช้ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ถือเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้านทั้ง 3 มิติ คือ กว้าง ยาว ลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชน ได้อย่างภาคภูมิ ภูมิปัญญาอาจจะเกิดขึ้น จากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันหมด ไม่แยกส่วน

ภูมิปัญญาอาจสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ (ประเวศ วะสี, 2534) คือ 1) ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ 2)ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน และ 3)ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย สามลักษณะนี้คือ สามมิติของเรื่องเดียวกันคือ ชีวิตชาวบ้านสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

6) ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) สามารถจำแนกได้ 2 รูปแบบ คือวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ระบบ ความสัมพันธ์ คุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ของคนในแต่ละชุมชน และวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น งานหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ ผลผลิตในรูปแบบต่างๆ

ทุนวัฒนธรรม คือ สิ่งสะท้อนวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่คนในชุมชนได้สร้างสรรค์และสืบทอดมา ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่คนทั่วไปมองเห็นได้ง่าย ก็คือ รูปธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่มีอยู่ เช่น การทำนา การทำไร่ การทอผ้าไหม การจักสาน การทำยาสมุนไพร การให้บริการท่องเที่ยวของชุมชน (นภาพรณี หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2548)

7) ทูทางสังคม (Social Capital) หมายถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นในชุมชน หรือกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีน้ำใจ เอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกัน ไว้วางใจเชื่อใจต่อกัน การมีคุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะ รวมถึงจารีตประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม อาจสรุปได้ว่า การมีจิตสำนึกร่วมอันประกอบด้วยความรักความผูกพันที่คนในชุมชนมีต่อกัน ความสามัคคีปรองดอง การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม ก็สามารถเรียกว่า “ทูทางสังคม” ได้

หากจะยุบรวมประเภทของทุนชุมชนให้เป็นประเภทใหญ่ๆ ก็มีนักวิจัยที่ได้แบ่งทุนชุมชนออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย 1) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น 2) ทุนมนุษย์ 3) ทุนทางสังคม และ 4) ทุนธรรมชาติ (สุมาลี สันติพลวุฒิ และคนอื่นๆ, 2550) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมเนื่องจากทุนชุมชนบางประเภทที่แยกตัวอย่างมาสามารถยุบรวมให้เป็นข้อเดียวกันได้เพราะมีความสัมพันธ์กันในเชิงความหมายอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการแบ่งประเภทข้อมูลจากการตีความเพื่อเก็บข้อมูลซึ่งอาจจะได้มาพร้อมกัน จะเห็นว่าทุนชุมชนแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนมนุษย์กับทุนทางสังคม โดยจะเห็นได้ชัดจากการที่ทุนมนุษย์ซึ่งเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จะมีทุนทางสังคมที่ดีด้วยเพราะจะร่วมมือกันพัฒนาชุมชน โดยนำทุนการเงินและทุนธรรมชาติที่มีมาจัดการ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม รวมถึงประชาสังคมด้วย ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมกลุ่ม และประชาสังคม

ในสถานการณ์ที่มีการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญฯ มีความเข้มข้น ซึ่งส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการจัดรูปแบบต่างๆนั้น ประชาชน กลุ่ม องค์กรชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรปกครองท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงฐานอำนาจในการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบชุมชน ซึ่งในปัจจุบันและอนาคตองค์การปกครองท้องถิ่นจะมีภารกิจและการทำงานที่เป็นองค์กรหลักในการจัดบริการสาธารณะให้กับชุมชนท้องถิ่น

ความสำคัญของการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นความสัมพันธ์ร่วมกันในเชิงบูรณาการระหว่างประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประชาคมท้องถิ่น” เป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามกลุ่มองค์กรประชาชนที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นไทย ซึ่งมีอยู่หลายประเภท มีส่วนเกี่ยวข้องกับจัดการชุมชนของตนเอง ดังเช่น กลุ่มในการพัฒนา โดยทั่วไปจะมีอยู่ 2 ประเภท กล่าวคือ 1) กลุ่มที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น 2) กลุ่มที่เกิดขึ้นโดยการส่งเสริมของส่วนราชการและองค์กรที่ทำงานกับชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันตนเอง (อพปร.) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมทั้งองค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นทางการ โดยมีระเบียบ กฎหมายรองรับ และมีการจัดโครงสร้างที่เป็นทางการ เพื่อวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนโดยเฉพาะ เช่น 1) คณะกรรมการหมู่บ้าน (ก.ม.) 2) สภาตำบล 3) คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน/ตำบล (กพสม./

กพสต.) คณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาล คณะกรรมการอาสาพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่างๆ

โกวิท พวงงาม (2553) ยังได้แสดงความเห็นในหนังสือการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นไว้ว่า กลุ่มและองค์กรชุมชนถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองท้องถิ่นและประชาธิปไตยท้องถิ่น เพราะจะทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน พัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเอง และการจัดทำภารกิจการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาทั้งหลาย จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม องค์กรชุมชนด้วยเหตุผลสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1) การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม องค์กรชุมชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะก่อให้เกิดมิติใหม่ที่จะส่งเสริมให้ประชาชน กลุ่ม องค์กรชุมชน มีความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. อบต. และเทศบาล) ซึ่งมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเท่ากับเป็นการทำให้การปกครองท้องถิ่นเป็นเรื่องของประชาชนในท้องถิ่นทุกคนแทนที่จะมีความรู้สึกว่าการปกครองส่วนท้องถิ่นและการจัดทำภารกิจการพัฒนาเป็นเรื่องของสมาชิกและคณะผู้บริหารองค์กร อบจ. อบต. และเทศบาล

ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่ง มีความพยายามจะส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม องค์กรชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และนำเสนอให้เป็นส่วนหนึ่งในการบูรณาการเข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่น จึงเกิดขึ้นจากการสร้างการมีส่วนให้กลุ่มองค์กรชุมชนเป็นผู้ดำเนินงาน เพื่อให้กลุ่มองค์กรชุมชนรู้สึกว่าเขาได้เป็นเจ้าขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคนหนึ่ง

2) การให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ในลักษณะการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาของสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และในช่วงที่มีวิกฤตเศรษฐกิจของสังคมไทยเห็นว่าทุกคนของสังคมได้ตระหนักให้กลุ่ม องค์กรชุมชนรวมพลังกันสร้างสรรค์ชุมชน เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน โดยเชื่อว่าพลังสร้างสรรค์ชุมชนก็คือ พลังทุนทางสังคม เป็นต้นว่า พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทร พลังการเรียนรู้ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะต้องค้นหาศักยภาพของกลุ่ม องค์กรชุมชน และค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเข้ามาช่วยงานพัฒนาชุมชน

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งและประชาคมเข้มแข็ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำความเข้าใจการเกิดขึ้นของชุมชนเข้มแข็ง ในหลายพื้นที่ล้วนผ่านบทเรียนที่เคยต้องต่อสู้กับสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนทั้งสิ้น จากผลกระทบในการเร่งการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และสะท้อนให้เห็นถึงการสูญเสียความเป็นปึกแผ่นของชุมชน

โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมองการเคลื่อนไหวเพื่อความอยู่รอดของชุมชน และฟื้นฟูให้ชุมชนเข้มแข็งมาได้นั้น ล้วนต้องอาศัยการสรุปบทเรียนข้อผิดพลาด และอาศัยความร่วมมือของสมาชิกของคนในชุมชน การพึ่งตนเองของชุมชน โดยอาศัยศักยภาพชุมชน ทั้งทรัพยากรชุมชน ความเอื้ออาทร การแบ่งปัน รวมทั้งการอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากภูมิปัญญาของคนในชุมชนด้านต่างๆตลอดจนการอาศัยผู้นำที่เสียสละ

ความรู้สึกร่วมเพื่อการกอบกู้ และสร้างชุมชนของตนเองให้เข้มแข็งล้วนเกิดมาจากรากฐานของความเคลื่อนไหวในแนวทางของความเป็นประชาสังคมของชุมชนที่เข้มแข็ง ที่มีจิตสำนึกร่วมกันพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นของตน และชุมชนท้องถิ่นที่มีแนวทางข้างต้นบอกให้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยการผนึกกำลังกันของคน กลุ่ม องค์กรชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในแนวทางประชาสังคม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง

4) ภายใต้กระแสกระจายอำนาจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องส่งเสริมกระบวนการเคลื่อนไหวสังคมในรูปแบบของเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่น

กลุ่มและองค์กรชุมชนเหล่านี้ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีพลังชุมชนคอยทำให้งานพัฒนาแบ่งเบาภารกิจการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงฝ่ายเดียว แต่ก่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่นโดยตรง

โกวิท พวงงาม ยังกล่าวถึงประเด็นที่น่าสนใจต่อไปอีกว่า แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (A Theory of participation) เป็นแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชนบทที่ปรากฏในสังคมไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 และปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) เป็นต้นมา และมีการให้ความหมายไว้หลากหลายในแต่ละช่วงเวลา เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้บรรจุการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการสนับสนุนการพัฒนาที่สนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยเหลือตนเองได้ และสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาของสังคมสมัยใหม่และระบบตลาดอย่างแนบแน่น แต่ความหมายดังกล่าวต้องมาชะงักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2541-2549)

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมถูกเปลี่ยนนัยเป็นเรื่องของการกระจายอำนาจทางการปกครอง มีการการดึงเอาองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และภาคสาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาภายใต้กรอบเศรษฐกิจพอเพียง และยังคงนัยยะของความหมายเช่นนี้จนถึงปัจจุบัน

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม นักวิชาการทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย ได้ให้นิยามความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation)” แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความรู้และการให้คุณค่าแนวคิดที่แตกต่างกัน ในที่นี้ขอรวบรวมความหมายที่มีผู้ให้นิยามไว้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิติเชิงกระบวนการ (Process)

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น 4 แบบดังนี้

1.1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจกำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม หรือการตัดสินใจในช่วงการดำเนินกิจกรรม

1.2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นในรูปแบบของการเข้าร่วมโครงการ โดยกำหนดให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติกรด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ

1.3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุกๆด้าน

1.4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การให้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะแรก มีความเชื่อว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ (Process) และขั้นตอนที่เน้นเกี่ยวกับการส่งเสริม การชักนำ และการเปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่ม องค์กร ได้เข้ามามีโอกาสและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง หรือ โครงการพัฒนาต่างๆ ที่จะมีการดำเนินการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ

2) ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิตเชิงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ (Decision-Maker)

เวอร์ไทม์ (Wertheim, 1981) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการที่ประชาชนจะเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทั้งด้านการบริหาร การเมือง เพื่อที่จะกำหนดความต้องการของตนเองในชุมชนได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา

ลิส (Lisk, 1985) อธิบายว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการดำเนินการตัดสินใจทุกระดับ ทุกรูปแบบในแต่ละกิจกรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของกระบวนการวางแผนซึ่งมีการกำหนดรูปแบบการทำงาน กำหนดแนวคิดการมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริหาร และการประเมินผล

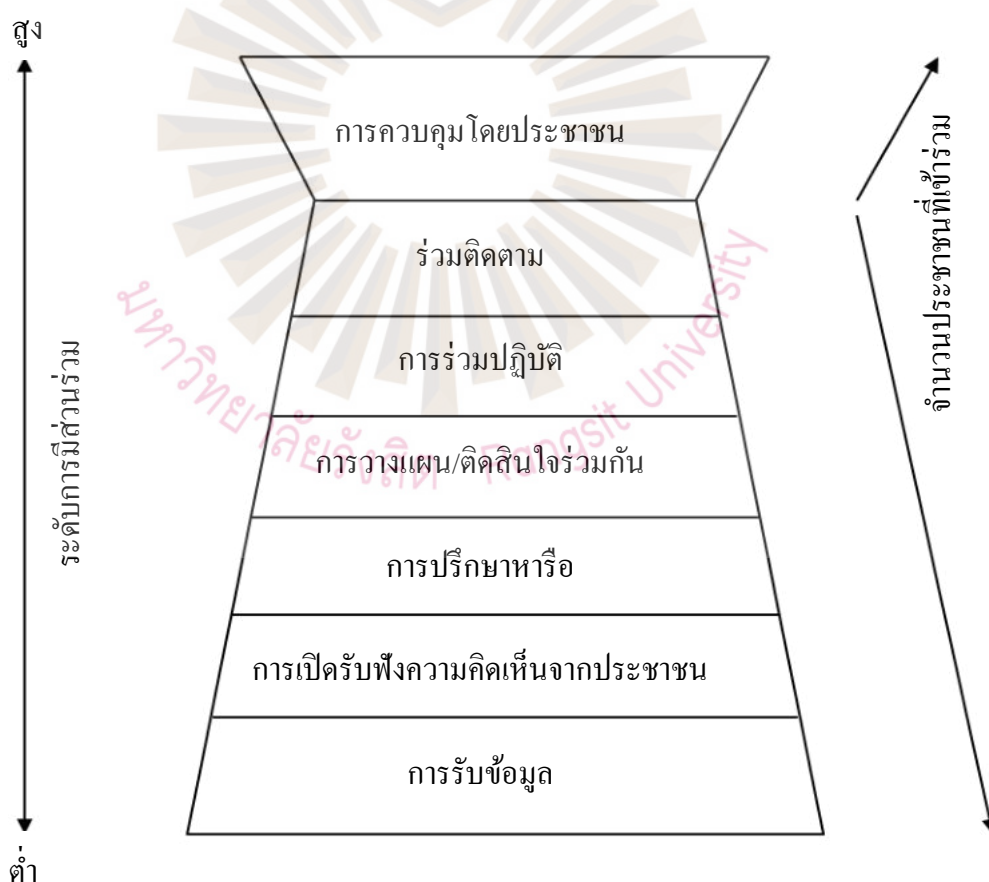
จะเห็นได้ว่า การให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในมิติของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจดังกล่าวข้างต้น เป็นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับอำนาจส่วนบุคคล กลุ่มและองค์กรในการตัดสินใจดำเนินการอย่างใด อย่างหนึ่งด้วยตนเองทั้งอำนาจตัดสินใจ ในการกำหนดการพัฒนา อำนาจตัดสินใจในการบริหารและการจัดการในการพัฒนา เพื่อผลการพัฒนานั้นจะได้สอดคล้องกับความต้องการของตนเองและชุมชนได้

3) ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิตเชิงผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders)

การมีส่วนร่วมภายใต้ความหมายของ ตะติยา กาฬสุวรรณิ (2546) มีลักษณะที่สำคัญคือ การที่ปัจเจกชน บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ เพราะประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิดและวิเคราะห์การตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

การนิยามความหมายของกลุ่มนี้ มองการมีส่วนร่วมในเชิงผู้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียกับโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งในมิตินี้มีความคล้ายคลึงกับมิตเชิงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่ความแตกต่างคือ บุคคล กลุ่ม องค์กร ที่เข้าร่วม เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการ การพัฒนาเอง หรือเป็นผู้ที่กำลังพัฒนา

จากนิยามความหมายที่นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศได้เสนอมานั้น สามารถกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมนั้นเป็นอำนาจในการตัดสินใจของบุคคล กลุ่มองค์กร ในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความพร้อมเพรียงกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการทำงานและจิตใจที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพความคิด ระบบความเชื่อและความยึดมั่นถือมั่น ภายในตัวตนของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงานแต่ละองค์กร อีกทั้งต้องขึ้นอยู่กับเวลา แต่ละยุคแต่ละสมัยอีกด้วย หากจะกล่าวว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา ก็คงไม่แปลกเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมทั้งหมดสามารถเข้าใจ สถานการณ์ของงานโดยภาพรวมทั้งหมด โดยเฉพาะการทำให้รู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่ง ของหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ที่อยู่ในกระบวนการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผนงาน และดำเนินงาน เป็นต้น ที่ส่งผลให้เกิดการอุทิศตน ในการปฏิบัติงานนั้นนั้น มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามแนวทางที่ได้วางไว้

รูปที่ 2.2 แสดงระดับการมีส่วนร่วม

ที่มา : ถวิลวดี บุรีกุล, 2550

มีผู้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมไว้อย่างน่าสนใจ คือ ถวิลวดี บุรีกุล (2550) ได้แบ่งระดับชั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับ จะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุด ดังรูปที่ 2.2

จากรูปที่ 2.2 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับที่ต่ำที่สุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการให้ข้อมูลกับประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจ แต่ไม่ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับมา แนวทางในระดับนี้มีหลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

2) ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ มีการเริ่มรับข้อมูลสะท้อนกลับจากประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็นแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ ส่วนใหญ่ จะเป็นการสำรวจความเห็นและการบรรยายให้ความรู้โดยมีการซักถามได้ในประเด็นที่มีความสงสัย

3) ระดับการให้คำปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น เป็นการเปิดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเจรจาอย่างเป็นทางการ เพื่อประเมินความก้าวหน้า และระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

4) ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น จากระดับของการให้คำปรึกษาหารือ ซึ่งมีขอบเขตไปถึงการร่วมกันวางแผนการดำเนิน และการรับผิดชอบผลการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งจะพบว่ามีความซับซ้อน และมีข้อโต้แย้งมากมาย สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้เช่น เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน เป็นต้น

5) ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่สูงกว่าระดับการวางแผนร่วมกัน กล่าวคือ เป็นระดับที่ผู้ดำเนินการกับประชาชนร่วมกันดำเนิน โครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6) ระดับการร่วมตรวจสอบ ติดตามประเมินผล เป็นระดับที่ประชาชนเข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานเป็นอย่างมาก แนวทางในการดำเนินการในระดับนี้คือ การจัดตั้งและติดตามคณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

7) ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับที่สูงที่สุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามระดับการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นเพียงระดับการมีส่วนร่วมในโครงการที่ส่วนใหญ่ภาครัฐเป็นผู้กระทำต่อประชาชนเพียงเท่านั้น ยังไม่พบว่าการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจากพลังของประชาชนอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น ปรีดี โชติช่วง และคณะ (2536) ได้มองการมีส่วนร่วมของประชาชน ออกเป็นระดับ (Degree) ของการมีส่วนร่วมซึ่งจัดแบ่งจากระดับน้อยไปหามาก ดังนี้

1) ระดับที่ 1 ถูกบังคับให้ร่วม มองว่าการที่ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ในโครงการต่างๆ เพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย

2) ระดับที่ 2 ถูกหลอกล่อให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง

3) ระดับที่ 3 ถูกชักชวนให้เข้าร่วม การมีส่วนร่วมในลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้วพยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือในทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชนต่างๆ ว่าเป็นโครงการที่ดีขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

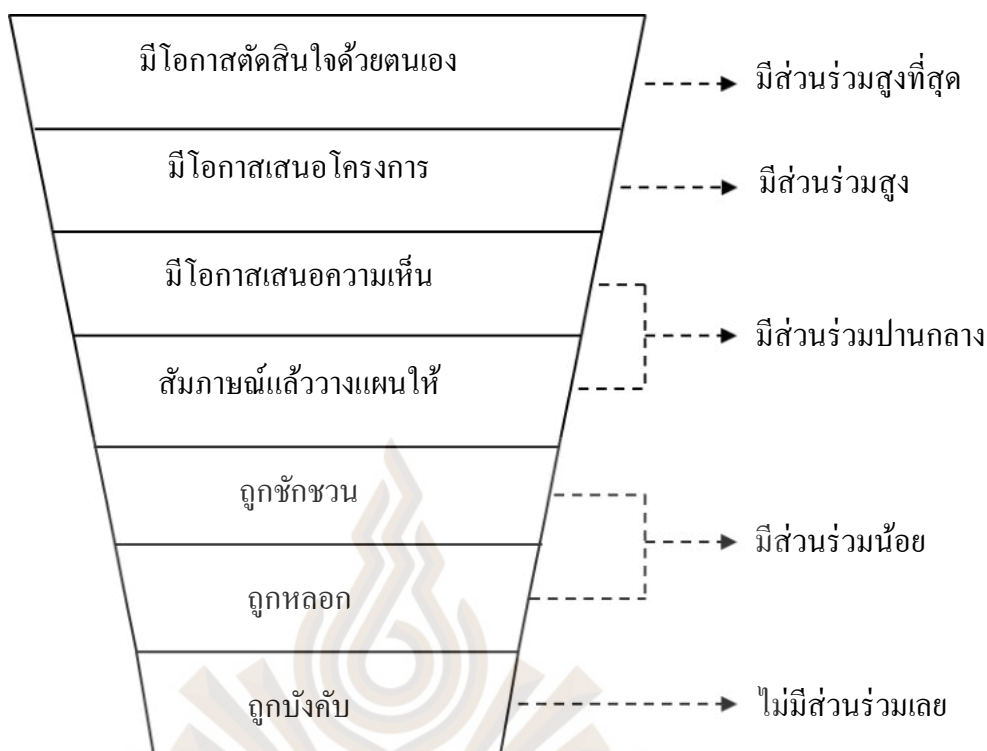
4) ระดับที่ 4 สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมในชนิดนี้ จะปรากฏว่าปัญหาและความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่จะวางโครงการจะต้องสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่จะวางโครงการจะต้องสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไรและจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร ซึ่งยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

5) ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความคิดเห็น ในระดับนี้ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวางโครงการและดำเนินการตามโครงการแต่การตัดสินใจยังเป็นส่วนราชการอยู่

6) ระดับที่ 6 โอกาสเสนอ โครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนมีโอกาสในการตัดสินใจว่าปัญหาของตนเองคืออะไร จะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุดจะกระทรงมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

7) ระดับที่ 7 มีโอกาสในการตัดสินใจ ซึ่งระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติแผนและการประเมินผลโครงการ

ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าว สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

รูปที่ 2.3 แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : ปรีดี โชติช่วง และคณะ, 2536

2.5.1 กลุ่ม กระบวนการกลุ่ม/องค์กรชุมชนและประชาสังคม ในชุมชนและท้องถิ่น

ธรรมชาติมนุษย์มักอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างระบบการจัดการตนเองขึ้น อันจะช่วยให้เห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของการเกิด การดำรงอยู่ การพัฒนา จาก “กลุ่ม” เป็น “กระบวนการกลุ่ม” จนพัฒนาสู่ “องค์กรชุมชน” และความเป็น “ประชาสังคม” ในชุมชนและท้องถิ่น ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม/องค์กรชุมชน และประชาสังคมในชุมชนและท้องถิ่น จะต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับนิยามความหมาย แนวความคิด รูปแบบ กระบวนการ เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการของแต่ละส่วนว่ามีความหมายเกี่ยวข้องกันอย่างไร

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ “กลุ่ม” ว่าเป็นการรวมพลังของคนจำนวนหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่หรือร่วมกันกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง(หรือหลายสิ่ง) เพื่อให้ได้รับประโยชน์ตามที่ตน (และกลุ่มของตน)ปรารถนา การรวม(หรือร่วม) พลังนี้อาจมองได้ 2 นัยคือ

1) รวมพลังเพื่อต่อรอง เรียกร้อง ขอรับความช่วยเหลือจากภายนอก

2) รวมพลังเพื่อต่อรอง ให้สามารถดำเนินการด้วยตนเองให้มากที่สุดเพื่อการแก้ไขปัญหาของจน ซึ่งตามหลักการของการพัฒนาแล้ว การรวมพลังที่เหมาะสมในการพัฒนาน่าจะอยู่ในรูปแบบหลังมากกว่า เพราะสามารถจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด การที่ได้มีประการณ์ด้วยตนเองย่อมจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่ผ่านเข้ามาได้ แม้ว่าปัญหานั้นๆ จะมีความยากลำบากในการแก้ไขมากกว่าเดิมก็ตาม

นอกจากนี้ จิตติ มงคลชัยอรัญญา ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบของ “กลุ่ม” ว่าต้องประกอบด้วย

1) สมาชิก ซึ่งจะมีขนาดเท่าใดก็ได้แล้วแต่ความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหา สิ่งสำคัญที่พึงมีในสมาชิก ก็คือ คุณสมบัติบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกัน ความไวเนื้อเชื่อใจกัน ความเชื่อมั่นหรือความมั่นใจในตนเองและ กลุ่ม และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ที่จะประสานให้เกิดการพัฒนาตามจุดหมายของกลุ่ม

2) คณะผู้แทนที่มีความรู้ความสามารถบางประการที่เหนือกว่าสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะไตร่ตรอง พิจารณาและเสนอ หรือเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บางอย่างแทนตนเอง ซึ่งตนเองนั้นไม่สามารถกระทำได้

3) คณะจัดการ เป็นคณะดำเนินการที่จะทำให้ปัญหา ความต้องการของกลุ่มได้รับการดำเนินการแก้ไข ซึ่งในกลุ่มที่มีขนาดเล็ก บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะจัดการ อาจจะเป็นผู้แทนบางคน หรือบางครั้งอาจเป็นสมาชิกบางคนก็ได้ที่ทำหน้าที่นี้

จากการอธิบายความหมายของกลุ่มในงานพัฒนาชุมชนข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากลุ่มได้รับการอธิบายในลักษณะของการรวมตัวของบุคคลในชุมชนที่มีปัญหา หรือ ความต้องการบางอย่างที่คล้ายคลึง เมื่อมารวมกันเป็นกลุ่มจึงได้มีการกำหนดเป้าหมายและการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน ซึ่งการมารวมกันนั้นทำให้เกิดพลังในการผลักดันหรือต่อรองเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ให้หมดสิ้นไป

อีกทั้ง โกวิทช์ พวงงาม (2551) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม และองค์กรชุมชน ตามโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ ไว้ดังนี้

1. รูปแบบการแบ่งกลุ่ม/องค์กรชุมชน ใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มจากผลการวิจัย โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญฯ ซึ่งแบ่งกลุ่มดังนี้

1) กลุ่ม/องค์กรด้านเศรษฐกิจ หมายถึง กลุ่ม/องค์กรที่มีการรวมตัวกันในทางการเกษตรสหกรณ์/ออมทรัพย์/กองทุน รวมตัวกันเป็นลักษณะกลุ่มอาชีพ และกลุ่ม/องค์กรที่มีการรวมตัวทางด้านงานบริการ เช่น

1.1) กลุ่มเกษตร เช่น ทำนา กลุ่มดอกมะลิ ประมง ปลุกหม่อนเลี้ยงไหม เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

1.2) กลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มจักรสาน ทำขนม กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำไวน์ ฯลฯ

1.3) ด้านการบริการ เช่น กิจการด้านคมนาคม นันทนาการ ท่องเที่ยว ฯลฯ

2) กลุ่ม/องค์กรด้านสังคม หมายถึง กลุ่มองค์กรที่มีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาชุมชน การรวมตัวกันในทางสาธารณสุข การศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและศาสนา การพัฒนาและสงเคราะห์คนพิการ การพัฒนาเด็กเล็ก เยาวชน สตรีและ ผู้สูงอายุ การพัฒนาแรงงาน การคุ้มครองบริโภคและองค์กรสาธารณกุศล เช่น

2.1) การพัฒนาชุมชน เช่น อาสาพัฒนาชุมชน ฯลฯ

2.2) สาธารณะสุข เช่น อสม. กลุ่มเดินแอโรบิก เครื่องช่วยผู้ติดเขื่อเอดส์ ฯลฯ

2.3) การศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและศาสนา เช่น กลุ่มละครขอ กลุ่มสวดสรภัญญะ ฯลฯ

2.4) การพัฒนาและการสงเคราะห์คนพิการ เช่น กลุ่มผู้ปกครองเด็กออทิสติก ฯลฯ

2.5) ทหารพัฒนาเด็ก เยาวชน สตรี และผู้สูงอายุ เช่น กลุ่มเยาวชน ฅาปนกิจกิจสงเคราะห์

2.6) การพัฒนาแรงงาน เช่น สหภาพแรงงาน ฯลฯ

3) กลุ่ม/องค์กรด้านทรัพยากร หมายถึง กลุ่ม/องค์กรที่มีการรวมตัวกันเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำ สิ่งแวดล้อม

4) กลุ่ม/องค์กรผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง กลุ่ม/องค์กรที่มีการรวมตัวกันทางวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน

5) กลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อบต. อบจ.

6) กลุ่ม NGOs หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม/องค์กร ในลักษณะองค์กรพัฒนาเอกชน

7) กลุ่ม/องค์กรที่รวมตัวในรูปแบบสมาคม/ชมรม/สมาพันธ์ หมายถึง การรวมตัวกันในรูปแบบของสมาคม ชมรม สโมสร สมาพันธ์ เช่น สมาคมหอการค้าจังหวัด สโมสร โรตารี ชมรมศิษย์เก่า ฯลฯ

2. คุณสมบัติของระดับกลุ่ม/องค์กรชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม/องค์กรชุมชน สามารถแบ่งการพัฒนาของกลุ่ม/องค์กรชุมชนออกเป็น 3 ระดับ ตามระดับการพัฒนา ซึ่งจะใช้เป็นฐานในการแบ่งระดับกลุ่มตามโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้จัดแบ่งระดับและคุณสมบัติของกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการ ดังนี้

1) ระดับกลุ่ม/องค์กรชุมชนทั่วไป เป็นกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่อยู่ระดับขั้นของการรวมตัวกัน โดยทั่วไปมีคุณสมบัติของกลุ่ม/องค์กรชุมชน ดังนี้

- 1.1) มีสมาชิกกลุ่ม
- 1.2) มีการทำกิจกรรม
- 1.3) มีโครงสร้าง ได้แก่ มีคณะกรรมการกลุ่ม
- 1.4) มีเป้าหมายในการรวมกลุ่ม วัตถุประสงค์ ข้อตกลงภายในกลุ่ม

2) ระดับกลุ่ม/องค์กรที่จะพัฒนาเป็นแกนนำ เป็นกลุ่มองค์กรที่อยู่ในระดับที่พัฒนาขึ้นอีกขั้นหนึ่งของการรวมกลุ่มในระดับกลุ่มองค์กรทั่วไป ซึ่งสามารถพัฒนาศักยภาพกลุ่มของตนเองได้ ซึ่งคุณสมบัติของกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่จะพัฒนาเป็นแกนนำ หรือกลุ่มที่อยู่ในระดับการพัฒนา มีดังนี้

2.1) ระดับความเหนียวแน่นภายในกลุ่ม/องค์กรชุมชน มีจิตสำนึกร่วมเห็นความสำคัญและมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ

2.2) มีกิจกรรมพัฒนาศักยภาพสมาชิก ได้แก่ กิจกรรมอบรมให้ความรู้ที่เกี่ยวกับลักษณะของกลุ่ม/องค์กรชุมชนนั้นๆ เช่น การฝึกอาชีพด้านการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์ กิจกรรมดูงานเพื่อพัฒนากลุ่ม เป็นต้น

2.3) มีแหล่งทุนสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มองค์กรชุมชน

2.4) มีการพบปะปฏิบัติสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นประจำ

2.5) มีกิจกรรมทำร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2.6) การให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิก (ร่วมให้ข้อมูล ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล)

2.7) มีคณะกรรมการที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่ดำเนินและสามารถเป็นผู้นำที่ปฏิบัติงานได้จริง (ไม่ใช่การแขวนชื่อให้เป็นคณะกรรมการเท่านั้น)

3) ระดับกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่พัฒนาเป็นเครือข่าย เป็นกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งสามารถร่วมมือกับท้องถิ่นกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เพื่อพัฒนา

กลุ่ม/องค์กรตนเอง ชุมชนท้องถิ่น และสังคมในระดับต่างๆ ซึ่งคุณสมบัติที่จะพัฒนาเป็นเครือข่าย มีดังนี้

- 3.1) สามารถระดมทุนเข้ากลุ่มได้ด้วยตนเอง
- 3.2) มีกิจกรรมทำร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มในลักษณะเดียวกัน หรือในรูปแบบอื่นได้
- 3.3) เป็นกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้แก่กลุ่มอื่นๆ ได้ศึกษาเรียนรู้เป็นแหล่งศึกษาดูงาน
- 3.4) มีวิสัยทัศน์ มีเป้าหมาย แผนงาน โครงการ กิจกรรมที่ชัดเจน มีกำหนดแผนงานระยะยาว
- 3.5) การริเริ่มกิจกรรมใหม่ และหาเครือข่ายทางสังคมเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมนั้นๆ ได้ เช่น ในเรื่องของงบประมาณ วิทยากร ความรู้ ฯลฯ
- 3.6) การดำเนินกิจกรรมสามารถที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กลุ่มตั้งเป้าหมายไว้ได้ และมีการนำผลการปฏิบัติมาแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม
- 3.7) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนของข้อมูลไปยังกลุ่มอื่นๆ ที่นอกเหนือกลุ่มตนเอง
- 3.8) การบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีส่วนร่วม โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เช่น การมีระบบตรวจสอบ สมาชิกรับรู้ข้อมูลโครงสร้างการบริหารจัดการอย่างทั่วถึงและสามารถตรวจสอบข้อมูลได้ตลอดเวลา เป็นต้น
- 3.9) สมาชิกรู้สึกถึงผลประโยชน์เชิงนามธรรมจากการร่วมกลุ่มที่มากกว่าผลประโยชน์เชิงรูปธรรม ซึ่งเป็นผลประโยชน์ในรูปของเงิน สิ่งของ แต่เป็นการรับรู้ถึงข้อดีของการรวมกลุ่ม ความเกื้อกูลที่ดีต่อกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในกลุ่ม ความรู้สึกห่วงแหนกลุ่มและอยากให้กลุ่มดำรงอยู่
- 3.10) มีการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชนเพื่อสร้างความยั่งยืน เช่น การพัฒนาสมาชิกในกลุ่มให้มีศักยภาพสามารถทำงานแทนกันได้ เป็นต้น

การสร้างความสำเร็จในความหมายของคำว่า “กลุ่ม” จึงเป็นเบื้องต้นของการพัฒนา เพราะการพัฒนาจะนำไปสู่ความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน ซึ่งหมายถึง องค์กรชุมชนที่มีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน รวมทั้งยังสามารถเผชิญกับสภาวะวิกฤตต่างๆ ได้เป็นอย่างดี กลุ่ม และองค์กรชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับความยั่งยืนของชุมชนและสังคมทั้งหมดเพราะเป็นพลังแห่งการสร้างสรรคและการพัฒนาที่มีกระบวนการ

และแนวคิดประชาสังคมเป็นการค้ำระหว่างรัฐกับสังคม รัฐกับกิจกรรมร่วมกลุ่มและการแสดงความคิดเห็นของสังคม ดังนั้นประชาสังคมก็คือสังคมที่สมาชิกกระตือรือร้นและมีจิตสำนึก ร่วมกันในการทำงานร่วมกันมีการสานเสวนาร่วมกันในประเด็นของสังคม ในสิ่งที่เป็ประโยชน์ โดยรวมของภาคสาธารณะ หรือของส่วนรวม การเกิดประชาสังคมได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีการร่วมตัวกัน โดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการร่วมตัว แต่อาจมีการสนับสนุนของรัฐเพื่อให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมเองโดยมีความเชื่อและจิตสำนึกร่วมกัน ประชาสังคมมีประโยชน์ในการระดมพลังมวลชน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่ม และประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งถูกเรียกรวมๆ กันว่า “การเมืองแบบใหม่” (the New/ Postmodern Politics) ที่มีความศรัทธาต่อระบบการปกครองของรัฐ ซึ่งหัวใจการเมืองแบบใหม่จึงอยู่ที่การสร้างเมืองแบบที่ประชาชนมีบทบาทในรูปแบบการเคลื่อนไหวของประชาชนในแบบต่างๆ มากขึ้น โครงสร้างของประชาสังคมจึงกำหนดขึ้น และเป็นไปเพื่อปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจเป็นหุ้นส่วนทางสังคมเพื่อป้องกันการเป็นประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน เป็นพื้นฐานพลเมืองที่แสวงหาสันติสุข

การก่อตัวของประชาสังคม เป็นการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมที่คนสนใจร่วมกัน ประชาสังคมถูกก่อตัวขึ้นเพื่อปกป้องพื้นที่สาธารณะ เช่น ตัวอย่างเรื่องเขาพระวิหารที่กำลังเป็นกรณีพิพาทกัน โดยมีชาวบ้านรวมตัวกันเป็นประชาสังคม เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันที่จะพบปะพูดคุย สานเสวนาเกี่ยวกับเขาพระวิหารที่คิดว่าพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นของคนไทยและเป็นดินแดนของไทย ในแนวคิดของล๊อค (Locke) การเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นไปเพื่อปกป้องพื้นที่สาธารณะจากความสนใจของรัฐและธุรกิจหรือเพื่อสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาลต่างๆ ในกลุ่มความสัมพันธ์ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวภายในชาติ และมีความเชื่อมโยงแต่ละชาติที่พัฒนาขึ้น รวมทั้งการมีกลยุทธ์ร่วมกัน ความต้องการเหล่านี้แสดงถึงการออกแรงเพื่อให้ได้ถึงทรัพยากรในการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งมักเป็นการตอบรับระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับชาติต่อประเด็นต่างๆ มีการแสดงความรู้สึก และความเชื่อที่มีการก่อตัวของประชาสังคม ในแต่ละยุคมีความแตกต่างกัน ด้วยความต้องการที่จะให้บรรลุเป้าหมาย หรือความสนใจในประเด็นต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลาที่ย่างกัน เช่น การรวมตัวกันเป็นสมาคมเพื่อดำเนินกิจกรรมทางวิชาชีพ เพื่อต่อรองกับรัฐ หรือการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อตรวจสอบติดตามการทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างชาติต่างๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนและประเทศ โดยการรวมตัวมี 5 แบบ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) คือ ลักษณะอาสาสมัคร ลักษณะสื่อมวลชน ลักษณะองค์กรราชการ ลักษณะการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์หรือวัฒนธรรม ลักษณะมูลนิธิเอกชน การรวมกลุ่มนี้มาจากความต้องการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และการเรียกร้อง

ผลประโยชน์ ซึ่งอาศัยการรวมตัวผ่านนักการเมืองท้องถิ่น ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงต้องอิสระ ได้รับความชอบรับตามกฎหมาย และปลอดจากการควบคุมของรัฐตามกฎหมาย

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2555) ได้ให้ความหมายของ”ประชาสังคม” หรือ “อารยสังคม” ที่ครอบคลุมทุกชนชั้นของสังคม เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียวความกลมกลืนในภาคประชาสังคมมากกว่า การดูที่ความแตกต่างหรือ ความแตกแยกภายใน อย่างไรก็ตามมุมมองของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับประเด็นของ “คนชั้นกลาง” “การมีส่วนร่วม” “ความผูกพัน” และ สำนึกของความเป็นพลเมือง กล่าวคือ “ประชาสังคม” โดยนัยนี้ มิได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงชนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคู่หน้า (Face to face Relationship) แต่มีความผูกพันของผู้คนที่มีความหลากหลายต่อกันบนฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง หรือ Citizenship นั้นเอง นอกจากนี้ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญถึงรากฐานของสังคมไทย และสังคมไทยว่า คนไทยส่วนมากยังมีระบบวิธีคิดว่าตนเองเป็น ไพร่ (Client) หรือคิดแบบไพร่ ที่จะต้องมีมูลนายที่ดี โหยหากคนดี จึงมักขาดสำนึกความเป็นพลเมืองและมองปัญหาในเชิงโครงสร้างไม่ออก

อย่างไรก็ตาม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้ เรื่อง “ประชาสังคม” กลายเป็นแนวคิดเชิงอุดมการณ์ทางสังคม โดยเสนอให้เรื่อง Civil Society เป็นเรื่องของอุดมการณ์ ซึ่งจะต้องมีคำว่า “ประชาสังคม” ขึ้นมาก่อน ไม่มีคำก็ไม่มีความคิด ไม่มีความคิดก็ไม่มีอุดมการณ์ เพราะฉะนั้นคำว่า Civil Society ต้องสร้างให้เป็นอุดมการณ์ทางความคิด (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2555)

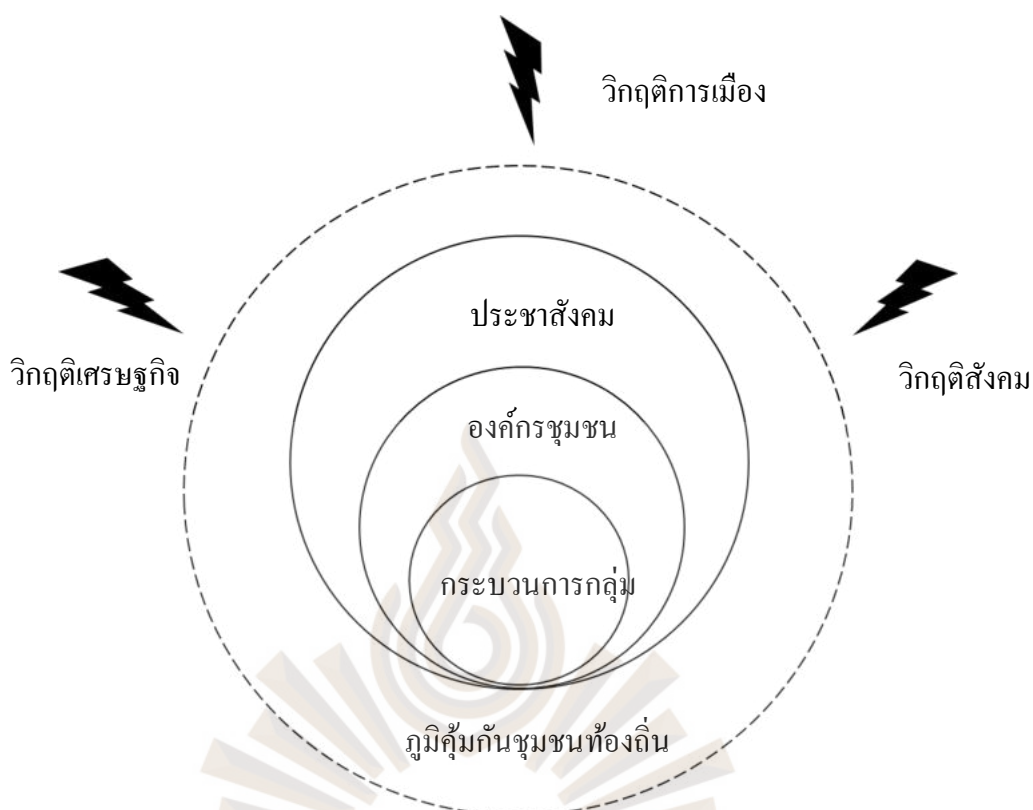
กระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดผลกระทบในระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ ซึ่งท้องถิ่นและชุมชนประชาชนจะมีการรวมกลุ่มเพื่อปรับตัวหรือต่อต้านหรือเตรียมการเพื่อลดผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาและอาจสร้างความพยายามที่จะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดคน โยบายของรัฐ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตน หรือลดผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น หรือลดความห่วงกังวลที่พวกเขามีกระแสโลกาภิวัตน์ที่สำคัญ เช่น กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การค้าเสรี การเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น เมื่อกระแสนี้เข้ามาสู่ประเทศ หรือชุมชนใด อาจมีทั้งการสนับสนุนและต่อต้าน โดยขึ้นกับผลกระทบที่จะได้รับทั้งทางบวกและทางลบ หากกลุ่มใดสนใจเรื่องนั้นๆ พบว่าตนจะได้รับผลกระทบทางบวกหรือทางลบ หรือไม่พึงปรารถนา ก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อสนับสนุนหรือต่อต้าน อาจมีการเรียกร้องให้รัฐปรับนโยบายหรือออกนโยบายต่างๆ ออกมาเพื่อสนองความต้องการของกลุ่มตน ยกตัวอย่างกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้า เขื่อน เป็นต้น หรือกลุ่ม

องค์กรพัฒนาเอกชนที่ต่อต้านเขตการค้าเสรี ด้วยสิ่งเห็นว่าประเทศไทยจะเสียเปรียบในหลายๆด้าน โดยเฉพาะผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาที่จะตกอยู่กับคนยากจน

กระแสการรื้อฟื้นชุมชนจึงเป็นกระแสที่เกิดขึ้นตามกลางวิกฤติที่โครงสร้างของชาติไม่สามารถเข้ามาจัดการได้ ในขณะเดียวกัน ความเป็นเสรีชนก็อ่อนแอเกินไปต่อวิกฤติที่สลับซับซ้อน การเกิดขึ้นของชุมชนไม่ใช่การสร้างให้เกิดขึ้นหากแต่เป็นความจำเป็นที่ต้องเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อมาเติมเต็มช่องว่างระหว่างรัฐและพลเมือง เพราะประชาสังคมเป็นหน่วยและองค์รวมของสังคมที่ประกอบด้วยรัฐ เอกชน กลุ่ม ชุมชน บุคคล และครอบครัว พื้นที่เปิดเพื่อช่วงชิงที่เป็นเรื่องของการรวมตัวเป็นองค์กรการเมืองภาคสาธารณะ การเมืองทางสังคม วัฒนธรรม สื่อมวลชน สถาบันวิชาการ การห่วงกักร่วมกัน ประชาสังคมมีองค์ประกอบสำคัญรององค์ประกอบ คือ การมีโครงสร้าง การเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่แบ่งสรรค้ำกำไร ปกครองตนเอง เป็นการสมัครใจ องค์ประกอบทั้งหมดนี้จึงจัดเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ช่วยก่อเกิดประชาสังคม

ในการศึกษาเรื่องกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม/องค์กรชุมชน และประชาสังคม ในชุมชนท้องถิ่น นั้น ได้แสดงถึงวิวัฒนาการของการรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลจนกลายเป็นกลุ่มที่มีรูปแบบกระบวนการ และมีจิตสำนึกของความเป็นประชาสังคม อย่างไรก็ตามกระบวนการกลุ่มที่มีความเข้มแข็งนั้นก็จะสามารถรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนได้ เมื่อองค์กรชุมชนเข้มแข็งก็จะพัฒนา กลายเป็นกลุ่มประชาสังคม และเมื่อใดก็ตามที่ชุมชนท้องถิ่นมีกลุ่ม องค์กรชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็ง เมื่อนั้นชุมชนท้องถิ่น ก็จะมีฐานรากที่มั่นคง แข็งแรง สามารถที่จะยื่นหยัดต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากปัญหาภายในชุมชนท้องถิ่นเอง หรือเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากปัญหาภายนอกชุมชนท้องถิ่นแต่ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะ เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ภายนอกที่เกิดขึ้นนั้นจะเกิดขึ้นจากสังคมไทย สังคมภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้หรือสังคมโลกก็ตาม

จะเห็นได้ว่า กลุ่ม กระบวนการกลุ่ม/องค์กรชุมชนและประชาสังคมในชุมชนท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่พัฒนาต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ และเป็นภูมิคุ้มกันชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น หลายครั้งที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่และสามารถรักษาความเข้มแข็งของตนเองเอาไว้ได้ ดังที่ปรากฏให้เห็นในประเทศหลายชุมชน ดังนั้น พัฒนาการของกระบวนการกลุ่ม/องค์กรชุมชนและประชาสังคมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สามารถปกป้องชุมชนได้ดังภาพต่อไปนี้

รูปที่ 2.4 วิวัฒนาการของกลุ่ม องค์กรชุมชน และประชาสังคม ในการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนท้องถิ่น
ที่มา : โกวินท์ พวงงาม, 2553

การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนชุมชน ขับเคลื่อนประเทศชาติ เพราะการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนมีความสำคัญ ในการประสานงานเชื่อมโยง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ ย่อมต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งนั้น ทั้งร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมกลุ่ม และประชาสังคม มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้โดยตรง เพราะในส่วนของกระบวนการแปรสภาพผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วม เนื่องจากผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมว่า คือกระบวนการสำคัญในการจัดการทุนชุมชนที่มีทั้งหมด เพื่อให้เกิดการพัฒนาจนนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน ทั้งชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย ซึ่งแนวคิดของการเป็นชุมชนพึ่งตนเองนั้น มีรายละเอียดและประเด็นสำคัญต่างๆ ที่จะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

2.6 แนวคิดทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง

การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองมีฐานคิดและเป้าหมาย คือ การมุ่งพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้ชุมชนเกิดทักษะให้การเรียนรู้ และสามารถพัฒนาพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว โดยสามารถพึ่งตนเองได้ในชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ ซึ่งจะอาศัยภาวะแวดล้อมในท้องถิ่น หรือในชุมชนนั้นๆ เป็นประการสำคัญในการพึ่งตนเองเพราะตระหนักชัดแล้วว่า การพัฒนาที่ขึ้นหรือรับความช่วยเหลือจากภายนอกนั้น เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและไม่ตั้งอยู่บนฐานที่เป็นของความต้องการของชุมชน ชุมชนขาดทักษะ และประสบการณ์การดำเนินงาน ขาดทักษะการเรียนรู้ ขาดพลังสร้างสรรค์ เพราะที่แล้วมารัฐ หรือนักการวางแผนพัฒนาจากภายนอกมักเป็นผู้หยิบยื่นให้แทบทั้งสิ้น เมื่อนักพัฒนาเหล่านั้นยก้าวออกจากชุมชน ปรากฏว่าชุมชนยิ่งประสบปัญหา มากยิ่งขึ้น จากศักยภาพของชุมชนเองที่ไม่เพียงพอต่อการรับช่วงงานเหล่านั้น เพราะชุมชนเองการเรียนรู้ และร่วมปฏิบัติการในงานพัฒนาต่าง ๆ นั้นเอง

การพึ่งตนเองนี้สอดคล้องกับแนวคิดผู้ใหญ่วินิจฉัย เข้มเฉลิม ผู้ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งวนเกษตร วิธีการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง ได้เคยกล่าวไว้ว่า “การพึ่งตนเองไม่ได้หมายความว่า การตัดขาดจากสังคม เพราะนั่นเป็นไปไม่ได้ การพึ่งตนเองเป็นการจัดการชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสม สัมพันธ์กับคนธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา พึ่งตนเอง หมายถึง การมีสวัสดิการและความมั่นคงให้กับชีวิตตนเองในปัจจุบัน และในอนาคต การพึ่งตนเองหมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมเราไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ ถ้าหากสิ่งเหล่านี้สนับสนุนให้เราใช้เวลามากพอที่จะไปเสริมสร้างสิ่งที่เราทำด้วยความยากลำบากให้มันง่ายขึ้น ฉะนั้นเราใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวก จนทำให้เราพึ่งตนเองไม่ได้ ก็ไม่น่าจะถูกต้อง” (โกวิท พวงงาม, 2553)

กระบวนการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ ตระหนักถึงการพึ่งตนเองเป็นประการสำคัญ เพราะเราพึ่งตนเองไม่ว่าจะในด้านใด ล้วนแต่เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในอนาคต การพึ่งตนเองในระยะแรกอาจต้องพึ่งพาจากภายนอกบ้าง แต่หลักใหญ่แล้วก็ต้องขึ้นอยู่กับปรัชญาที่ว่า “พึ่งพาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง” นั้นย่อมาหมายความว่า จะไม่พึ่งพาตลอดไป และไม่พึ่งพาในทุกเรื่อง การพัฒนาชุมชนในท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง และมีการครอบงำทางความคิดกันสูงในสังคมทั้งที่มาจากภายนอกสังคม และภายในสังคมเอง ไม่ว่าจะเป็นข้อมส่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง เป็นต้น การครอบงำเหล่านั้นข้อมส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การพึ่งตนเองของชุมชนจึงเป็นทั้งความเข้มแข็ง บูรณาการ ภายในชุมชนเอง ยังเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญต่อชุมชนต่อแรงเสียดทาน และกระแสหรือแรงเหวี่ยงในทางลบจากภายนอกอีกด้วย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529) ได้กล่าวถึง “แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง” ในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองนั้น นำที่ต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 6 ประการดังนี้

1) การพัฒนาจะต้องกระทำแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันเป็น ชุมชนเป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

2) ต้องมีจิตสำนึก และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) ซึ่งพื้นฐานก็คือ การพึ่งตนเองนั้นขึ้นอยู่กับจิตใจความสมัครใจที่จะกระทำอย่างนั้น (กิจกรรมการพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)

3) จิตสำนึกจะต้องสร้างขึ้นมาอีก คือต้องให้มันสร้างขึ้นมาใหม่ ให้แจ่มชัดและต่อเนื่อง

4) ต้องมีการร่วมกันในรูปแบบสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็ต้องมีการรวมกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือต้องพัฒนาให้เป็นเขต ควรจะมีศูนย์กลาง โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรม และสามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก หรือ องค์กรภายนอก เช่น พ่อค้า และรัฐ ได้อย่างมีพลัง ซึ่งน่าจะต้องให้ความสำคัญกับงานส่วนนี้ด้วย เพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน

5) การประสานวัฒนธรรม หมายถึง เราน่าจะต้องส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตนเอง หรือกิจกรรม (การพัฒนา) ของตนเองกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมด้วย

6) ชุมชนหมู่บ้าน ควรจะมีความสัมพันธ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม มีวิถีชีวิตที่สอดคล้อง และเอื้อกับธรรมชาติ กล่าวคือน่าจะเป็นชุมชน/หมู่บ้านที่มีการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมด้วย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) กล่าวว่า การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) หมายถึงความสามารถในการดำรงตนอยู่อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้ มีได้ทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลดำรงตนอยู่ได้อย่างมีอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ห่างจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ สามารถตัดสินใจเรื่องสำคัญๆต่างๆ ได้ด้วยตนเอง หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่น มาประกอบการตัดสินใจของตนเองได้

คำว่า “การพึ่งตนเองระดับชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำ ร่วมกันอยู่เสมอๆ ตามกฎระเบียบของสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือเพื่อเป้าหมายร่วมกัน การที่ชุมชนมีความสามารถพึ่งตนเองดังที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยมีการสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์ ที่ได้กล่าวว่าการพึ่งตนเองจะต้องประกอบด้วยการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นเป้าหมายในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างหนึ่ง ที่นำเสนอผ่านทฤษฎีแบบที่เรียกว่า TERMS ดังนี้

1) ด้านเทคโนโลยี (Technology: T) มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชนบทซึ่งอาจรวมถึง เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน และเทคโนโลยีใหม่ที่มีความทันสมัย หากแต่ควบคุมได้และควรเป็น เทคโนโลยีที่ผ่านการวิจัย และพัฒนาภายในประเทศ

2) ด้านเศรษฐกิจ (Economic: E) อยู่ในลักษณะที่สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้น ระหว่างความต้องการและความสามารถในการสนองความต้องการ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มี พัฒนาการต่อเนื่องมีประสิทธิภาพในการแข่งขันกับภายนอก มีการออมและลงทุน รวมกลุ่มเพื่อการ ผลิตและการตลาด ตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคตด้วย

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource: R) ควรมีอย่างอุดมสมบูรณ์หรือสามารถนำมาใช้ ประโยชน์ได้อย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศน์ และอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

4) ด้านจิตใจ (Mental: M) คนในชุมชนควรมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตใจใฝ่พัฒนา มีความรู้และความสามารถในการประยุกต์ มีคุณภาพ อดทนอดบายนุช และมีความขยันหมั่นเพียร

5) ด้านสังคมวัฒนธรรม (Social: S) ชุมชนมีภาวะผู้นำดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็น ปึกแผ่นทางสังคม มีองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง รวมทั้งมีความรู้และข่าวสารที่เท่าทัน โลกภายนอก

การพัฒนาแบบพึ่งตนเองคือการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของทั้งสังคม ชุมชนหรือ ปัจเจกชน และสิ่งที่จะต้องสร้างตั้งแต่เริ่มแรก คือสร้างระบบการเรียนรู้ ที่อยู่บนฐานของการ พึ่งตนเองในหมู่ประชาชนให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และมีทักษะ เพื่อการจัดการแก้ปัญหาอุปสรรค ต่างๆ ในการดำเนินชีวิต

แนวคิด ทฤษฎีการพึ่งตนเอง (A Theory of Self-Reliance) ตามที่ โกวิท พวงงาม (2553) ได้กล่าวไว้ เป็นแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลดปล่อยพันธนาการต่างๆ ที่คน กลุ่มคน หรือชุมชนยึดติดอยู่ แต่ให้มองย้อนดูตนเอง ดูภายในกลุ่ม ดูภายในชุมชนมีศักยภาพหรือ พลังความสามารถที่แฝงอยู่แล้วดึงพลังอันซ่อนเร้นนั้นออกมาจัดการแก้ไขปัญหา หากจะย้อนอดีต ไปเราจะพบว่าแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาถูกรอบงำด้วยอุดมการณ์แห่งการพัฒนาสมัยใหม่ที่เป็น การกระตุ้นให้เกิดกิเลส ความโลภ และวัฒนธรรมแห่งความกลัว ซึ่งส่งผลให้มนุษย์ สังคมและ ธรรมชาติที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ต้องแยกออกเป็นส่วนๆ และทำงานไม่ประสานกันทำให้ เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย และหนทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ ยั่งยืนเพื่อให้มนุษย์สังคมอยู่รอดร่วมกันอย่างมีความสุข ก็คือการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน พึ่งตนเอง กล่าวได้ว่า “การพึ่งตนเอง” หมายถึง การกำหนดอนาคตของชุมชนที่วางอยู่บนความคิด และทิศทางของการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้โดยเน้นการปลดปล่อยตนเองที่ยึดหลักการ จัดการงานพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้เรียนรู้ ผู้เลือกสรร ผู้วางแผน ผู้ปฏิบัติ และผู้รับผลจากการ

ปฏิบัติอื่นๆ ซึ่งต้องสอดคล้องกับวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน กับวิธีคิดและระบบการจัดการสังคมแนวใหม่

แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้านครบถ้วน เป็นธรรมชาติ ดั่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) เน้นการพัฒนาแบบองค์รวม คือ ต้องมีความเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งเป็นพื้นฐาน โดยไม่แยกว่าเป็นมนุษย์ ธรรมชาติ หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แล้วให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีความเด่นชัดเฉพาะด้าน เฉพาะเรื่องเป็นแนวทางเลือก

2) เน้นการพัฒนาที่ยึดระบบคุณค่า คือต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่างๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารและพัฒนาที่มีคนเป็นแกนกลางในการพัฒนา

3) เน้นการพัฒนาแบบครบถ้วนรอบด้าน คือ ต้องเป็นการพัฒนาแบบครบถ้วน นั่นก็คือ ต้องให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาในทุกด้านและพร้อมที่จะพัฒนาไปด้วยกัน โดยมีเป้าหมายใหม่คือการสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันที่มีความเป็นชุมชนเป็นหัวใจหลักของการพัฒนา

4) เน้นการพัฒนาแบบกระจาย คือ ต้องเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความก้าวหน้าของทุกภาคส่วนของชุมชน ไม่ใช่เป็นระบบการพัฒนาที่ให้โอกาสแก่ผู้ที่เหนือกว่าทางด้าน การเข้าถึงทรัพยากร เศรษฐกิจ และการเมือง อันจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างไม่เป็นธรรม

การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ภายใต้อำนาจของ ยูวัลดี วูดีเมธี และคณะ (2549) หมายถึง การที่ตนเองและชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเองซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับการพึ่งผู้อื่น การพึ่งผู้อื่น คือ ความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งเอาเปรียบและเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งที่ถูกรอบงำจะสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและเป็นลักษณะ “ต้องยืมจมูกคนอื่นหายใจ” หรือ “ยื่นบนขาตนเองไม่ได้”

การพึ่งตนเอง จะต้องมีกระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน 3 ประการคือ

1) สร้างความสมดุลสาระการพึ่งตนเอง (Balance: B) เป็นความสอดคล้องความกลมกลืนระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมวัฒนธรรม

2) การสร้างความสามารถในการจัดการ (Ability: A) เป็นการวิเคราะห์การวางแผนและการจัดระบบชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสาระการพึ่งตนเอง ทั้งนี้ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกเพื่อขอความคิดเห็นและการสนับสนุน

3) การสร้างเครือข่ายการทำงาน (Net-Working: N) เป็นความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรเครือข่ายให้ชุมชนมีพลังในการจัดการชุมชนเพื่อความสมดุลของการพึ่งตนเองในการดำเนิน

กิจกรรมเพื่อการนำไปสู่การพึ่งตนเองนั้น ต้องมีจุดเน้น ที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีความเข้มแข็งแกร่งพอที่จะต่อสู้กับแรงกดดันที่มาจากภายนอกชุมชนได้

หากจะกล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองนั้น การพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมในด้านใดย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนให้ ประชาชนพึ่งตนเองได้เป็นประการสำคัญ หากสิ่งใดเกินกว่าความสามารถของประชาชนเช่น ทางด้านวิชาการและวัสดุที่จำเป็น รัฐบาลย่อมเข้าใจการช่วยเหลือเพื่อ โครงการ กิจกรรมของราษฎร บรรลุด้วยดี ทั้งนี้โดยวิธีการ “ทำงานกับประชาชน(Work with People)” หมายถึงร่วมคิดร่วมปรึกษา และร่วมทำงาน ไม่ใช่ทำให้ประชาชน (Work for People) แต่ฝ่ายเดียว (จิตจำนง กิติกิริติ และ ชัยวัฒน์ สิทธิภราคาร, 2532)

แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นแนวคิดที่เหมาะสมที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ ทางสังคมของกลุ่มประเทศทางตะวันตกได้ดี เพราะอาศัยพื้นฐานวัฒนธรรมทางตะวันตกเป็น แนวคิดหลักและทฤษฎีการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาประเทศอีก แนวทางหนึ่ง ซึ่งถูกนำขึ้นมาใช้เพื่อสอดคล้องกับสถานการณ์ของกลุ่มประเทศโลกที่สามจากนัก เศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์หลายๆประเทศ โดยอาศัยรากฐานการสร้างองค์ความรู้ทาง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ผ่านมาว่า ภายใต้กระบวนการพัฒนาของประเทศต่างใน โลกที่สามพบว่า ส่วนใหญ่ต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตลอดเวลา การกระจายความ เจริญกระจุกอยู่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง ซึ่งในที่สุดความมั่นคงที่เกิดจากการพัฒนาก็ตก อยู่กับผู้นำประเทศเพียงบางกลุ่มเท่านั้นและความยากจนของประชาชนในชนบทก็ยังปรากฏอยู่ ทั่วไป ถึงแม้ว่าผู้นำประเทศจะพยายามแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เฟื่องขึ้นอย่าง รวดเร็วด้วยการพิจารณาจากรายได้ประชาชาติ ซึ่งเป็นกรมองการพัฒนาเพียงภาพรวม ระดับประเทศที่มีได้คำนึงถึงความเป็นจริงระดับบุคคลว่า รายได้ประชาชาติที่เฟื่องขึ้นนั้นได้กระจาย ไปทุกระดับหรือไม่

แนวคิดการพึ่งตนเองคือการมุ่งพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้คนในชุมชนมีความรู้ ความสามารถที่จะต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาและสามารถพึ่งตนเองได้ตามบริบท ตาม สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของผู้วิจัยเองที่เลือก 2 ชุมชน ทั้งที่พึ่งตนเองได้ และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เกิดจากสาเหตุอะไร อาจเกิดจากคนในชุมชนเองที่ขาดกระบวนการมี ส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทำให้การพัฒนาชุมชนสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองไม่สามารถที่จะเดินต่อไป ข้างหน้าได้

จึงสรุปได้ว่า แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบการพึ่งตนเองเป็นแนวคิดเชิงอำนาจในการ ตัดสินใจ หมายถึง การที่องค์กรชุมชนหรือชุมชนสามารถตัดสินใจด้วยตัวเอง ความเป็นตัวของ

ตัวเองในทางความคิด ทักษะในการมองปัญหาต่างๆเป็นขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชนนั่นเอง ซึ่งย่อมจะมองความสำคัญอย่างถ่องแท้ถึงสาเหตุของวิกฤติการณ์แห่งปัญหาการพัฒนา อันสืบเนื่องมาจากปัญหากลยุทธ์การพัฒนาที่สร้างสถานะพึ่งพาต่อภายนอก การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเป็นการตัดสินใจในการดำเนินการโดยสถาบันชุมชน หรือองค์กรชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน ทั้งในการแก้ไขปัญหาและในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้ โดยผู้วิจัยเห็นว่าการที่ชุมชนแต่ละชุมชนจะถือได้ว่าเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และการดำรงอยู่ของชุมชน ในทุกๆด้านที่มีความจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคนี้เป็ยุคแห่งการติดต่อสื่อสารถึงกันอย่างง่ายดาย ชุมชนจึงต้องเรียนรู้การพึ่งตนเองให้ได้เพิ่มขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้านตามแนวคิดที่เรียกว่า TERMS นั้น สามารถตอบโจทย์ได้ครอบคลุมถึงการเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี อันได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

จากแนวความคิดทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ที่จะนำพาให้ชุมชนมีการพัฒนาจนเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด

สำหรับทุนชุมชนที่ผู้วิจัยใช้ในงานวิจัยนี้ จะพิจารณาจากทุนชุมชน 4 ประเภทหลักๆ ดังนี้

1) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงินเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานและเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมทางด้านการผลิตของประชาชนในชุมชน

2) ทุนมนุษย์ หมายถึง คุณภาพและศักยภาพของประชาชนและผู้นำชุมชนอันเกิดจากการได้รับการศึกษา การฝึกอบรม ประสบการณ์ การดูแลสุขภาพอนามัยและการบ่มเพาะทางศีลธรรมจริยธรรมที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิต ครอบครัว การดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในเชิงสร้างสรรค์หรือการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชน ในชุมชน

3) ทุนทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา การมีองค์กร การมีส่วนร่วม ความเท่าเทียมที่เอื้อต่อความปลอดภัย การดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆรวมทั้งสัมพันธ์ภาพของประชาชนในชุมชน

4) ทุนธรรมชาติ หมายถึง ปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการสร้างทดแทน เพื่อเอื้ออำนวยต่อ

การดำเนินกิจกรรมของชุมชน

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ในชุมชนมีทุนชุมชนอยู่ ก็ไม่ได้หมายความว่าจะทำให้ทุกชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ฟังตนเองได้โดยง่าย แต่จะต้องอาศัยกลไกในการขับเคลื่อนทุนชุมชนเหล่านั้นเพื่อการพัฒนา จนนำไปสู่การเป็นชุมชนที่ฟังตนเองได้ในที่สุด และกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งการที่จะทำให้พลเมืองในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้นั้น มีปัจจัยหลายอย่าง และจะต้องไม่ลืมที่จะคำนึงถึงปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วย

หากจะกล่าวถึงปัจจัยการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนนั้น องค์การอนามัยโลก หรือ World Health Organization: WHO (อ้างถึงใน ไชยชนะ สุทธิวรชัย, 2536, น.19-20) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการ คือ

1) ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพเป็นจริงของชาวชนบท จะเข้าร่วมในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่ของการร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่นๆ นั้น จะมีเหตุผล 2 ประการ คือ การมองเห็นว่าตนจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของการกระตุ้น ให้เกิดเป็นสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2) ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรมของการพัฒนา แต่ไม่อาจจะเข้ากิจกรรมได้ เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วไม่ได้รับผลดังที่คาดหวังไว้ เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้นมิได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบ แบบแผน ลักษณะการทำงาน เงื่อนไขการเข้าร่วม เป็นต้นดังนี้ เป็นพื้นฐานด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วม จึงควรมีลักษณะดังนี้

2.1) เปิดโอกาสให้ทุกๆคน และทุกๆกลุ่ม ในชุมชนมีโอกาสร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใด รูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจจะอยู่ในรูปของการมีตัวแทนหรือเข้าร่วมโดยตรง

2.2) ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพความเป็นจริงของตน

2.3) กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

และเมื่อพิจารณาปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน โกวิท พวงงาม (2553) ได้สรุปปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

1) ปัญหาด้านนโยบายและองค์การภาครัฐ มี 2 ระดับ คือ

1.1) ระดับนโยบายพบว่า นโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา เพราะอำนาจการตัดสินใจรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง ไม่มีการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน โดยอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะ

โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การบริหาร และระบบเศรษฐกิจ อยู่ในกลุ่มนายทุน

1.2) ระดับปฏิบัติ พบว่า เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจและขาดทักษะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนการขาดประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องประกอบกับความล่าช้าในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และขาดการประสานงาน การติดตาม/ประเมินผลที่เป็นระบบ

2) ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

2.1) กลุ่มผู้นำ พบว่ามีการครอบงำความคิดประชาชนเพราะต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนทำให้ขาดความศรัทธาจากประชาชน

2.2) กลุ่มประชาชนทั่วไป พบว่า ประชาชนมีภาระด้านการประกอบอาชีพด้านครอบครัว ด้านสุขภาพร่างกายประชาชน ขาดทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งทางด้านความคิดเห็น/ผลประโยชน์การแบ่งพรรคแบ่งพวก ส่งผลให้ขาดความสามัคคี ขาดการศึกษา ขาดความรู้ด้านวิชาการต่างๆ ขาดความเชื่อมั่น ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นจึงทำให้ไม่สนใจ ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม อีกทั้งยังไม่ศรัทธาในตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐและที่สำคัญคือการขาดการยอมรับในสิทธิและบทบาทสตรี

3) ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง

3.1) ด้านการเมือง พบว่าขาดการกระจายอำนาจ การเมืองถูกควบคุม โดยกลุ่มคนน้อย

3.2) ด้านเศรษฐกิจ พบว่ากระบวนการผลิต/ปัจจัยการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งมีกลไกของรัฐของการควบคุมระบบเศรษฐกิจอย่างเข้มงวด ทำให้ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากร

3.3) ด้านสังคมวัฒนธรรมพบว่า มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ภาษา เพศอายุ อันเกิดจากการไม่รู้เพราะขาดการศึกษาที่มีการครอบงำของผู้นำและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนทำให้ความยากจนตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นคือการให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริงเป็นการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจและควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับสามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตามความจะเป็นอย่างมีศักดิ์ศรี และสามารถพัฒนาศักยภาพของประชน/ชุมชน ในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถและการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วน

ร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระ การทำงานต้องเน้นในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้

ผู้วิจัยมองว่ากระบวนการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดภาวะการผู้นำ และผู้นำชุมชนซึ่งลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคม มิได้อยู่ที่แหล่งจำนวนของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้อื่นที่เข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการผู้นำจากผู้คนหลากหลายที่มีความสามารถต่างๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความคิดเห็นผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น คือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำต้องผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน และการมีส่วนร่วมจะยิ่งมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสม ต่อไปนี้

1) ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง แทนที่จะเป็นบุคคลที่อื่นที่ “เขาไม่รู้จัก” หรือที่ “เขาไม่ไว้ใจ” ที่บอกมาช่วยเขา แต่บ่อยครั้งไม่ได้ช่วยจริงจัง

2) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะเกิดอย่างเต็มที่และจริงจังเมื่อบุคคลนั้นๆ ไม่ถูกบังคับให้จำยอมเข้าร่วม และที่สำคัญจะต้องเข้าร่วมด้วยโดยเท่าเทียมกับผู้นำร่วมด้วยทุกคน อีกทั้งโครงการให้ความจริงใจด้วย

3) ผู้ที่จะเข้าร่วมด้วยต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมด้วยได้ กิจกรรมทั่วไปอาจมีส่วนร่วมด้วยได้ แต่ที่เป็นกิจกรรมเฉพาะ เช่น การแพทย์ การก่อสร้างอาคารสูง การทหาร ฯลฯ หากประชาชนเข้าร่วมด้วย อาจไม่ได้ผลหรืออาจเกิดความเสียหาย

4) มีการสื่อสาร 2 ทางเพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับข้อมูลอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ หากผู้มีส่วนได้-เสียได้รับข้อมูลไม่ถูกต้องและครบถ้วน หรือสื่อสารได้ไม่ดีพอ ก็จะไม่เข้าใจดีพอว่าโครงการจะทำให้เกิดผลดี-ผลเสียอย่างไร เพียงใด อาจจะนำไปสู่การไม่ยอมรับโครงการได้

5) ประชาชนมีส่วนร่วมบรรเทา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้ต้องการเข้ามาร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น การร่วมงานกันตั้งแต่เริ่มต้น จนสิ้นสุดการตัดสินใจในโครงการนั้นๆ ในระยะยาวจะเกิดผลดียิ่งยไปกว่า การที่จะให้ร่วมด้วยเพียงบางส่วนริเข้าไป

6) ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่และต่อโครงการนั้นๆ และเต็มใจจะมีส่วนร่วมด้วย

7) การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเกินกว่าผลตอบแทนที่เขาประเมินว่าจะได้รับ

8) เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว จะไม่กระทบสถานภาพในหน้าที่การงานหรือทางสังคมให้น้อยลง

9) มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นอย่างดี

กล่าวสำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น จะต้องเกิดความรู้สึกที่ตระหนักถึงชุมชนของตนเอง และเห็นว่าตนเองจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อกำหนดอนาคตของชุมชนในสิ่งที่ตนเองต้องการและคาดหวัง ดังกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนจะต้องเข้าร่วมจัดระเบียบชุมชน วางแผนชุมชนในทุกขั้นตอน โดยอาจมีนักพัฒนา หรือนักวิชาการจากภายนอก หน่วยงาน องค์กร เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนในด้านต่างๆ โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละขั้นตอนจากนักวิจัยหลายๆท่าน ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 องค์ประกอบของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

งานวิจัย	กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
อกิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2531)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีส่วนร่วมในการค้นหา พิจารณา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2. มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา 3. มีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางแก้ปัญหา 4. มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา 5. มีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา
พาลาก สิงห์เสนีย์ และ คณะ (2545)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน โครงการ 2. มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ 3. มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล
ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนา 2. มีส่วนร่วมในการวางแผนในการพัฒนา 3. มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา 4. มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา 5. มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (อ้าง ถึงใน สานิตย์ เวียงเพิ่ม, 2544)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน 2. มีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา 3. มีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติตามแผน 4. มีส่วนร่วมในการประเมินผล

ตารางที่ 2.1 องค์ประกอบของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

งานวิจัย	กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
สุจิตรา พิษณุวรานนท์ (2550)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน 2. มีส่วนร่วมในการวางแผนของชุมชน 3. มีส่วนร่วมในการดำเนินการตามที่ตกลง 4. มีส่วนร่วมในการประเมินผลประโยชน์ 5. มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา
แมทิวส์ (2540)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นปัญหา 2. มีส่วนร่วมในการสร้างทางเลือกให้ชุมชนผ่านการสนทนา 3. มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ 4. มีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม

จากการประมวลกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวมาข้างต้นจะพบว่าโดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วม มีข้อสรุปโดยสังเขปที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้พิจารณาในงานวิจัยฉบับนี้ด้วยดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจน การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการร่วมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

กระบวนการมีส่วนร่วม นับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ในทุกระดับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรม/โครงการ ปัจจุบันแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา (People Participation

for Development) ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาทุกภาคส่วนหรือในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชน รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นชุมชน จนกระทั่งสร้างความรัก ความห่วงใยในชุมชนซึ่งอาจจะกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท้องถิ่นในภาพรวมเพื่อเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในอนาคต

แนวคิดการพึ่งตนเองเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรที่แต่ละชุมชนมีอยู่ ทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องศักยภาพที่จะพัฒนาของค่านิยมทางวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนั้นชุมชนต่างๆและประชาชนจะกำหนดการพัฒนาโดยการใช้ความต้องการ ค่านิยม และความปรารถนาของตนเองเป็นหลัก นั่นก็คือการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสังคมและสภาพแวดล้อม จำเป็นที่จะต้องนำทุนทางสังคมที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชน

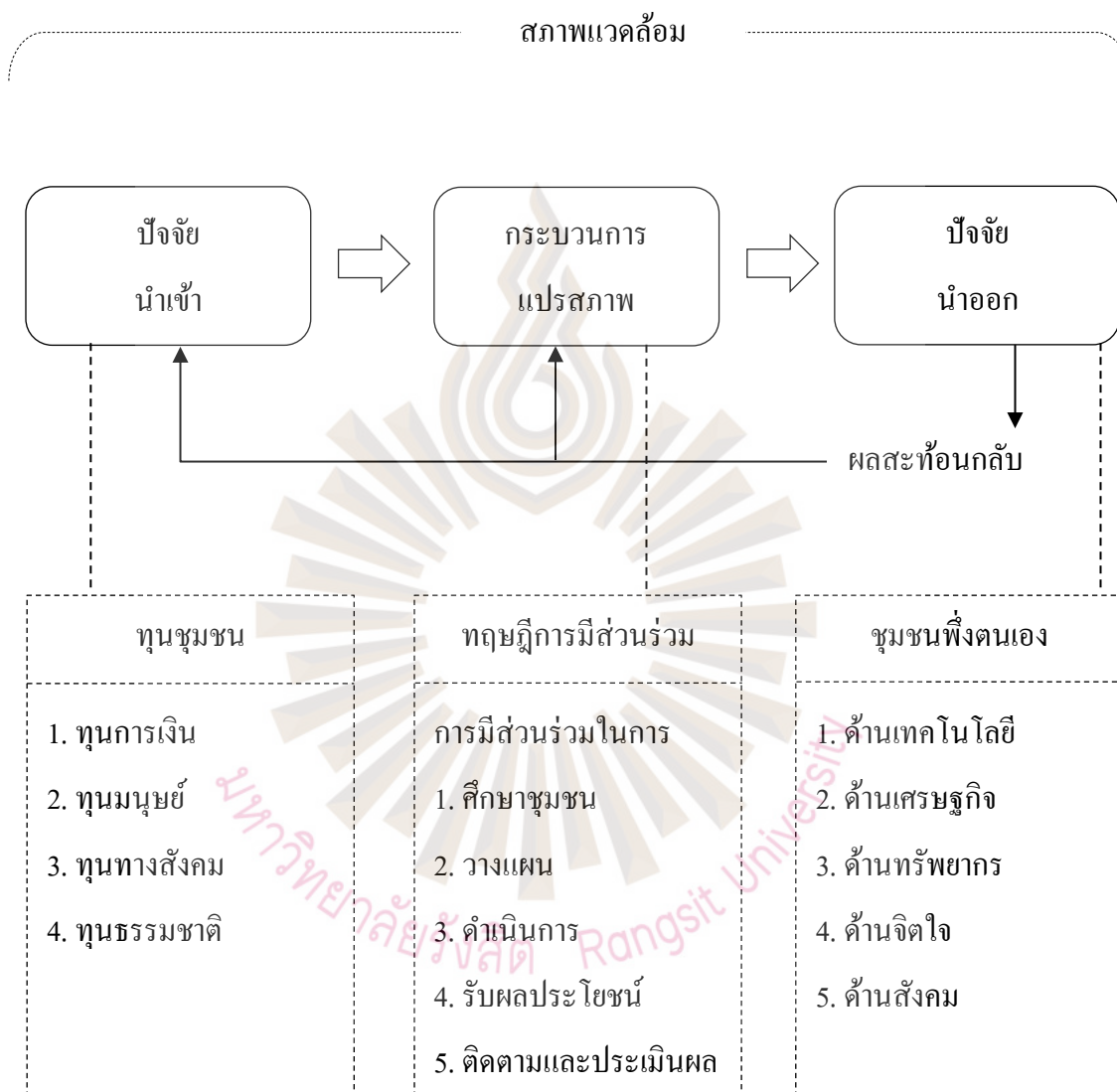
ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสนใจต่อการพึ่งตนเองของท้องถิ่น ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมชุมชนพึ่งตนเองหมายถึงสภาวะที่ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สร้างความอยู่รอดของชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเอง และการพึ่งตนเองของชุมชนในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ว่าจะต้องมีลักษณะ 5 ประการ ดังนี้

1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological Self-Reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางด้านวัตถุ เช่น เครื่องไม้ เครื่องมือ เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีทางสังคมต่างๆ เช่น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอเพื่อการใช้งาน เทคโนโลยีในความหมายนี้ รวมทั้งของสมัยใหม่ และสมัยเก่าซึ่งเป็นของดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Folk Wisdom)” เข้าไว้ด้วย

2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self-Reliance) หมายถึง ความในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ (ทำมาหาเลี้ยงชีพ) ที่มีความมั่นคงสมบูรณ์ สุขพอสมควร หรือหากมองในแง่ความสมดุลระหว่างอุปสงค์ และ อุปทาน จุดสมดุลจะต้องสูงพอถึงขั้นสมบูรณ์พลุดอกดังกล่าว

3) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-Reliance) หมายถึง สิ่งใดๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในชุมชน หรือหามาได้จากธรรมชาติ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การมีความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆ และยังหมายถึง ความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่เสื่อมสูญไปอีกด้วย หรือ

ดำเนินงานในอีกด้านหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์องค์ประกอบสำคัญของทฤษฎีระบบ (System Theory) (Charlesworth, 1968.; White, 1958.; Robbins & Judge, 2013) เพื่อนำมาสังเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย โดยแสดงได้ตามรูปที่ 2.5

รูปที่ 2.5 กรอบแนวคิดทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

จากกรอบแนวคิดงานวิจัยข้างต้นสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ดังนี้

1) องค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายมีอะไรบ้าง สามารถวิเคราะห์ได้จากปัจจัยนำเข้า นั่นคือ ทฤษฎีทุนชุมชน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1.1) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น ทั้งสองชุมชนว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง

1.2) ทุนมนุษย์ โดยทั้งสองชุมชนมีประชากรและผู้นำที่มีคุณภาพและศักยภาพมากน้อยแค่ไหน

1.3) ทุนทางสังคม ทั้งสองชุมชนมีวัฒนธรรม ประเพณี หรือภูมิปัญญา ฯลฯ อะไรที่โดดเด่นบ้าง

1.4) ทุนธรรมชาติ ทั้งสองชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอะไรบ้าง และมีการบริหารจัดการอย่างไร

2) กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายมีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง สามารถวิเคราะห์ได้จากขั้นตอนกระบวนการแปรสภาพ ซึ่งงานวิจัยนี้ศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วม ว่าชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย มีการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแต่ละขั้นตอน ทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล อย่างไรบ้าง

3) ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างไร

ในส่วนการเป็นชุมชนพึ่งเองสามารถวิเคราะห์ได้จากปัจจัยนำออก นั่นคือทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง โดยผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ว่าทั้งสองชุมชนนั้นมีความสามารถในการพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้าน ซึ่งได้แก่ 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 4) ด้านจิตใจ และ 5) ด้านสังคม เป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด

4) การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกันจริงหรือไม่อย่างไร และอะไรคือปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่าง

จากการศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในบทที่สองนี้ จะใช้ในการหาคำตอบเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้ข้อมูลการวิเคราะห์ห้องครัวรวม ทั้งจากส่วนของปัจจัยนำเข้า (ทฤษฎีทุนชุมชน) กระบวนการแปรสภาพ (ทฤษฎีการมีส่วนร่วม) และปัจจัยนำออก (ทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง) จากนั้นทำการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ของสองชุมชน วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการพัฒนาชุมชนดังกล่าวในบทต่อไป

บทที่ 3

บริบทการดำเนินการศึกษาของชุมชนรางวัลและชุมชนหนองสาหร่าย เชื่อมโยงกับทุนชุมชนและระดับการมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรี 4 ปี พ.ศ.2561- พ.ศ.2564 (สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, 2559) พบว่า มีหนึ่งในพันธกิจนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยที่จะศึกษาในครั้งนี้ที่เห็นได้ว่าทุนชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งพันธกิจในข้อที่ 1 ได้กล่าวไว้ว่า “พัฒนาทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึง” อีกทั้งเมื่อได้ศึกษา แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี พ.ศ.2561-2564 ของเทศบาลตำบลรางวัล กาญจนบุรี (2559) ยังพบความสอดคล้องในการพัฒนาชุมชนระหว่าง พันธกิจกับงานวิจัยฉบับนี้อีกด้วย ซึ่งพันธกิจในข้อที่ 1 ดังกล่าวมีใจความว่า “สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกภารกิจที่เป็นขององค์กรเพื่อโอกาสของประชาชน”

ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อนหน้าว่าการศึกษานี้จะทำการศึกษาเปรียบเทียบสองชุมชนในอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ ชุมชนรางวัล และชุมชนหนองสาหร่าย ดังนั้นเพื่อความเข้าใจในบริบทการเทียบเคียงข้อมูล ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอประวัติและข้อมูลเบื้องต้นของอำเภอพนมทวนซึ่งเป็นที่ตั้งของสองชุมชนดังกล่าวต่อไปนี้

อำเภอพนมทวนเป็นดินแดนที่มีมาช้านานแล้ว นักโบราณคดีของกรมศิลปากรสันนิษฐานว่า บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนสมัยยุคโลหะ มีการขุดพบภาชนะสำริด ขวานหินขัด เครื่องปั้นดินเผา และวัตถุโบราณอื่นๆ อีกมากที่หมู่บ้านคอนตาเพชร ตำบลคอนตาเพชร

อำเภอพนมทวนเป็นอำเภอหนึ่งในยุคแรกๆ ที่มีการตั้งจังหวัดกาญจนบุรีซึ่งมี 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองกาญจนบุรี อำเภอท่าม่วง และอำเภอเหนือ (อำเภอพนมทวน) เนื่องจากอยู่ทางทิศเหนือของที่ตั้งจังหวัด ต่อมาในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปี พ.ศ.2374 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบ้านทวน ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ.2437 โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายอำเภอเป็นคนแรก พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่ออำเภอเป็นอำเภอพนมทวน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่มีภูเขา (พนม แปลว่า ภูเขา) และแม่น้ำไหลทวนไปทางทิศเหนือ

ในส่วนของการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ท้องที่อำเภอพนมทวนประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 10 แห่ง ได้แก่

- 1) เทศบาลตำบลพนมทวน ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลพนมทวน

- 2) เทศบาลตำบลตลาดเขต ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลรางหวาย (เขตเทศบาลตำบลรางหวายเดิม)
 - 3) เทศบาลตำบลคอนเจดีย์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคอนเจดีย์ทั้งตำบล
 - 4) องค์การบริหารส่วนตำบลพนมทวน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพนมทวน (นอกเขตเทศบาลตำบลพนมทวน)
 - 5) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองโรงทั้งตำบล
 - 6) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสมอ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทุ่งสมอทั้งตำบล
 - 7) องค์การบริหารส่วนตำบลพังตรุ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพังตรุทั้งตำบล
 - 8) องค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร ครอบคลุมพื้นที่ตำบลดอนตาเพชรทั้งตำบล
- และอีก 2 แห่ง ที่จะทำการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่
- 9) เทศบาลตำบลรางหวาย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลรางหวาย (เขตองค์การบริหารส่วนตำบลรางหวายเดิม)
 - 10) เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายทั้งตำบล

3.1 บริบทชุมชนรางหวาย

3.1.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนรางหวายนั้นได้จากแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี พ.ศ.2561-2564 (เทศบาลตำบลรางหวาย, 2559) และข้อมูลทั่วไปอื่นๆ (เทศบาลตำบลรางหวาย, 2560) มีดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมา

เทศบาลตำบลรางหวาย เดิมคือ องค์การบริหารส่วนตำบลรางหวาย จัดตั้งจากสภาตำบลที่มีรายได้โดยไม่ต้องรวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณ พ.ศ.2536- 2538 เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2539 และลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม 113 ตอนที่ 9 ลงวันที่ 30 มกราคม 2539 มีผลบังคับใช้ในวันที่ 30 มีนาคม 2539

เทศบาลตำบลรางหวาย จัดตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเทศบาลตำบลรางหวาย ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนพิเศษ 173 ง ลงวันที่ 5 พฤศจิกายน 2551

ชื่อรางวัล เนื่องจากอดีตมีลำรางสาธารณะไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติประชาชนใช้ประโยชน์จากลำรางในการอุปโภคและบริโภค และในภาคการเกษตร แล้วมีต้นหวายขึ้นทั้งสองฝั่งของลำรางตลอดแนวลำราง ลักษณะของหวายเป็นพืชทนแล้งได้ดี มีอายุยืนไม่น้อยกว่า 10 ปี มีรากจำนวนมาก จึงสามารถหาอาหารและน้ำได้เอง เป็นพืชใช้ในงานพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นต้น

ที่ตั้ง เนื้อที่ และอาณาเขต

เทศบาลตำบลรางหวาย ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอพนมทวน ห่างจากที่ว่าการอำเภอพนมทวน ประมาณ 18 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดกาญจนบุรี ประมาณ 41 กิโลเมตร การเดินทางมาติดต่อราชการกับเทศบาลตำบลรางหวาย สามารถใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 324 และมีรถโดยสารประจำทางสายกาญจนบุรี-เลขาวิทยุ วิ่งผ่านหน้าสำนักงาน

เทศบาลตำบลรางหวาย มีเนื้อที่ประมาณ 45,564 ไร่ หรือประมาณ 54.21 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ต.ดอนแสลบ อ.ห้วยกระเจา จ.กาญจนบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ต.พังตรุ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ จ.สุพรรณบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.พนมทวน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี

ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

เทศบาลตำบลรางหวาย มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานและมีคลองทิ้งน้ำ (คลองจรเข้สามพัน) ไหลผ่าน ลักษณะเด่นของชุมชน คือมีหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 2, 3, 10, 14, 16, 18, 20, 21 อยู่รวมกันและตั้งอยู่กลางตำบล มีหมู่บ้านที่เหลื่อมล้อมรอบระยะทางจากศูนย์กลางหมู่บ้านถึงหมู่บ้านต่างๆไม่เกิน 10 กิโลเมตร

ฤดูร้อน ระหว่าง กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม มีลมฝ่ายใต้พัดมาปกคลุมทำให้

มีอากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป โดยมีอากาศร้อนจัดอยู่ในเดือนเมษายน

ฤดูฝน ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ในระยะนี้เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุม ทำให้มีฝนตกชุก โดยตกชุกที่สุดในเดือนกันยายน

ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ โดยในช่วงนี้ความกดอากาศสูงจากประเทศจีนและลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุม ทำให้อากาศหนาวเย็นและความแห้งแล้งแผ่ปกคลุมจังหวัดกาญจนบุรี

อุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ย 23.7 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 34.0 องศาเซลเซียส
ปริมาณน้ำฝน เฉลี่ย 1,496.2 มิลลิเมตร/ปี

เขตการปกครองและจำนวนประชากร

เทศบาลตำบลรางหวาย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 หมู่บ้าน ได้แก่

ตารางที่ 3.1 เขตการปกครองและจำนวนประชากร เทศบาลตำบลรางหวาย

หมู่ ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวนประชากร		รวม	จำนวน หลังคาเรือน
			ชาย	หญิง		
2	บ้านรางหวาย	นายวิจิต ดันธนสุนทร	243	266	509	192
3	บ้านลาดหมู	นายคำนันท์ คอนสระ	327	311	638	199
4	บ้านหนองจอก	นายวัลลภ ผิวเกลี้ยง	256	276	532	167
6	บ้านดอนเตาอิฐ	นายสนิท คำสาร	219	240	459	138
7	บ้านจัวราย	นายธนกร อุณหกานต์	15	11	26	17
8	บ้านโกชัย	นายไสว วงษ์เสมา	209	210	419	156
9	บ้านห้วยกรด	นางสาวดวงใจ จันทร์วีระชัย	20	12	32	40
10	บ้านรางทอง	นางเสมอ วิเศษสิงห์	377	395	772	287
11	บ้านหัวเขา	นายบุญเชียง สุวรรณสิงห์	189	201	390	117
12	บ้านวังคาบ	นายเจษฎา สระทองพรม	127	101	228	75
13	บ้านศรีพนมเขต	นายชูศักดิ์ โค้ววิสัยแสง	29	34	63	28
14	บ้านวังกุ่ม	นายสมยศ พรหมชนะ	180	155	335	99
16	บ้านรางหวาย	นายสุธี ทองน่วม	217	240	457	150
17	บ้านป่าไม้โยน	นางสมพร ะนิล	170	178	348	97
18	บ้านนาทราย	นายสมโภชน์ วงษ์น้อย	183	198	381	155
19	บ้านดอนกลาง	นายองอาจ โตแก้ว	150	168	318	97
20	บ้านรางหวาย	นายเอื้อน พรหมชนะ	210	215	425	148
21	บ้านหนองแก	นางสาวสอิ่ง พุ่มน้อย	147	133	280	107
22	บ้านใหม่ไทรดำ	นายหม่อง ทองน่วม	184	175	359	90
23	บ้านไร่ยาพัฒนา	นายณรงค์ เบ็ญญาต*	163	145	308	103
รวม			3,615	3,664	7,279	2,462

*กำนันตำบลรางหวาย

หมู่บ้านที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลรางหวายเต็มทั้งหมู่บ้าน จำนวน 15 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2, 3, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23

หมู่บ้านที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลรางหวายเป็นบางส่วน จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4, 7, 9, 11, 13

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และประกอบอาชีพอื่น ดังนี้

- อาชีพเกษตรกรรม	70 %
- อาชีพรับจ้างทั่วไป	10 %
- อาชีพธุรกิจส่วนตัว	6 %
- อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	4 %
- อื่นๆ	10 %

รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนประมาณ 32,000 บาท/ปี

ผลผลิตหรือสินค้าที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว, มันสำปะหลัง, อ้อย และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ฝูงก้ามกราม, โค, แพะ, แกะ ฯลฯ

สภาพทางสังคม

1) การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง
- ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน 1 แห่ง

2) สาธารณสุข

- มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ให้บริการจำนวน 2 แห่ง
- มีสถานบริการทางสาธารณสุขของเอกชน (ร้านขายยาโดยเภสัชกร, คลินิก)

จำนวน 2 แห่ง

3) สวัสดิการสังคม

- มีผู้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ป่วยเอดส์ ตามนโยบายของรัฐบาล

4) ศาสนา

- ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 99 เป็นชาวพุทธ มีวัด 7 แห่ง

5) ประเพณี วัฒนธรรม

นอกจากประเพณีวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมา เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ฯลฯ แล้วยังมีประเพณีวัฒนธรรมที่โดดเด่นของเทศบาลตำบลรางหวาย คือ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำหรือไทยโซ่ง ซึ่งตั้งรกรากอยู่บริเวณหมู่ที่ 6 บ้านคอนเตาอิฐ, หมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ และหมู่ที่ 17 บ้านป่าไม้โยน

ชาวไทยทรงดำยังคงถนอมรักษายุทธศาสตร์นิยมประเพณีท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี มีการสืบสาน เรียนรู้ ถ่ายทอดแก่นุชนรุ่นหลัง ปฏิบัติสืบเนื่องกันตลอดมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะพิธีเสนเรือนเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาและถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวไทยทรงดำ

ผู้ชายไทยทรงดำนิยมทำเครื่องจักสาน ผู้หญิงนิยมการเย็บปักถักร้อย ทอผ้า แม้ว่าชาวไทยทรงดำจะเข้ามาตั้งรกรากอยู่ท่ามกลางชาวไทยเป็นเวลานาน จนสนิทสนมคุ้นเคยกระทั่งได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี กับหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตามแบบชาวไทยทั่วไป แต่ชาวไทยทรงดำก็ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นของตนไว้ได้เกือบครบถ้วน เช่น การแต่งกาย ภาษา และพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ยังปฏิบัติกันมาด้วยความภาคภูมิใจ เช่น พิธีเสนเรือน, ฟ้อนแคน ไทยดำ ฯลฯ

3.1.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการจัดตั้งกลุ่ม

กลุ่มอาชีพในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลรางหวาย ที่ยังดำเนินการอยู่ มีดังนี้

1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมร่วมสมัยไทยทรงดำ จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 7 ตุลาคม 2557 มีสมาชิกกลุ่ม 40 คน โดยมีนายหม่อง ทองนุ่น ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ เป็นประธานกลุ่ม

2) กลุ่มผลิตตะกร้าเชือกป่านมัดฟาง (กลุ่ม 1) จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 6 มิถุนายน 2559 มีสมาชิกกลุ่ม 16 คน โดยมีนางสร้อย พรหมชนะ เป็นประธานกลุ่ม

3) กลุ่มผลิตตะกร้าเชือกป่านมัดฟาง (กลุ่ม 2) จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 5 มิถุนายน 2560 มีสมาชิกกลุ่ม 16 คน โดยมีนางสาวสุคใจ คำครุฑ ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ เป็นประธานกลุ่ม

4) กลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์จากเส้นพลาสติก จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 13 มิถุนายน 2559 มีสมาชิกกลุ่ม 16 คน โดยมีนางทองแย้ม ดันเนียม เป็นประธานกลุ่ม

5) กลุ่มนวดแผนไทยและลูกประคบ จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2560 มีสมาชิกกลุ่ม 16 คน โดยมีนางอำพรรณ พุ่มน้อย ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 18 บ้านนาทราย เป็นประธานกลุ่ม

6) กลุ่มบ้านขนมไทย จัดตั้งกลุ่มเมื่อ พ.ศ. 2558 มีสมาชิกกลุ่ม 20 คน โดยมีนางสมพร ยะนิล ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 17 บ้านป่าไม้โยน เป็นประธานกลุ่ม

7) กลุ่มผู้เล็งเห็นถึงคุณภาพอำเภอพนมทวน จัดตั้งกลุ่มตั้งแต่ปี 2558 มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 35 ราย โดยมีนางอรอนงค์ ธนพันธุ์ภูวเดช เป็นประธานกลุ่ม

และมีกลุ่มจัดตั้งที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังนี้

- 7.1) กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลรางหวาย หมู่ที่ 2 - 20
- 7.2) กลุ่มผู้นำการออกกำลังกาย
- 7.3) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน หมู่ที่ 2 - 20
- 7.4) กลุ่มพลังแผ่นดินขจัดสิ้นยาเสพติด
- 7.5) ศูนย์สงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 2 - 20
- 7.6) ลูกเสือชาวบ้าน
- 7.7) กองทุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ
- 7.8) ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนตำบลรางหวาย
- 7.9) กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)
- 7.10) กลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อผส.)
- 7.11) กลุ่มอาสาสมัครประชาธิปไตย
- 7.12) กลุ่มอาสาสมัครปกป้องสถาบัน

3.2 บริบทชุมชนหนองสาหร่าย

3.2.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหนองสาหร่ายนั้น ได้จากแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี พ.ศ.2561-2564 (เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย, 2559) และข้อมูลทั่วไปอื่นๆ (เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย, 2560) มีดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมา

ได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 เป็นเทศบาลขนาดเล็ก เทศบาลตั้งอยู่ห่างจากอำเภอพนมทวนเป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร เดิมได้รับการจัดตั้งตามลักษณะการปกครองท้องถิ่น ในเขตตำบลคอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน และได้รับประกาศจากกระทรวงมหาดไทยให้จัดตั้งเป็น ตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2535 และ ตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่ายขึ้น 5 เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540

ชื่อหนองสาหร่าย สันนิษฐานว่าเป็นหมู่บ้านที่มีหนองน้ำ และมีต้นสาหร่ายมาก อยู่ห่างจากบ้านดอนเจดีย์ 2 กิโลเมตร มีความเชื่อร่วมกันว่าบริเวณนี้เป็นดินแดนประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพม่า

ที่ตั้ง เนื้อที่ และอาณาเขต

เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านสระลุมพุก ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เทศบาลตำบลหนองสาหร่ายตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ห่างจากอำเภอเป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร

เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย มีเนื้อที่รับผิดชอบประมาณ 15,247 ไร่ หรือประมาณ 26.95 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลพนมทวน และตำบลพังครุ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลอุโลกสีห์หมื่น

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบ ลักษณะเป็นดินปนทรายและมีคลองส่งน้ำส่งทั่วถึงทุกหมู่บ้าน

ส่วนข้อมูลด้านภูมิอากาศ อุณหภูมิเฉลี่ย และปริมาณน้ำฝน ใกล้เคียงกับชุมชนรางหวาย

เขตการปกครองและจำนวนประชากร

เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ได้แก่

ตารางที่ 3.2 เขตการปกครองและจำนวนประชากร เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวนประชากร		รวม	จำนวนหลังคาเรือน
			ชาย	หญิง		
1	บ้านสระลุมพุก	นายมนัส สำเนียงล้ำ	285	314	599	173
2	บ้านโกรกยาว	นายมานพ สมคิด	88	119	207	66
3	บ้านหนองปรึก	นายบรรเทา กระจ่างทอง	79	110	189	52
4	บ้านหนองขุย	นายพลวัติ วรรณะ	259	300	559	165
5	บ้านปลักเขว้า	นายสราวุธ หอมจันทร์*	110	124	234	71
6	บ้านหนองทราย	นายบุญลาด สมคิด	141	174	315	87

ตารางที่ 3.2 เขตการปกครองและจำนวนประชากร เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย (ต่อ)

หมู่ ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวนประชากร		รวม	จำนวน หลังคาเรือน
			ชาย	หญิง		
7	บ้านหนองแหน	นายบุญมี เนตรสว่าง	59	41	100	30
8	บ้านใหม่พัฒนา	นางสาวปรีชาดิ ชื่นกลิ่นรูป	129	162	291	84
9	บ้านหนองสาหร่าย	นายจริง บุญยงค์	150	182	332	86
รวม			1,300	1,526	2,826	814

*กำนันตำบลหนองสาหร่าย

ข้อมูล จปฐ ปี 2561

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และประกอบอาชีพอื่น ดังนี้

อาชีพเกษตรกรรม	87 %
อาชีพรับจ้างทั่วไป	5 %
อาชีพธุรกิจส่วนตัว	3 %
อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	1 %
อื่นๆ	4 %

ผลผลิตหรือสินค้าที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวสาร อ้อย และเลี้ยงสัตว์ มีหน่วยธุรกิจในเขตเทศบาลตำบล ได้แก่

บิมน้ำมันขนาดเล็ก,ใหญ่	6 แห่ง
โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก	8 แห่ง
โรงสีข้าว	3 แห่ง

สภาพทางสังคม

1) การศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง เป็นโรงเรียนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา 1 แห่ง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์วัดปลักเขว้า 1 แห่ง

ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 4 แห่ง

2) สาธารณสุข

มีสถานีอนามัยประจำตำบล ให้บริการจำนวน 1 แห่ง

3) สวัสดิการสังคม

มีผู้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ป่วยเอดส์ ตามนโยบายของรัฐบาล

4) ศาสนา

ประชาชนทุกคน เป็นชาวพุทธ มีวัด 7 แห่ง

3.2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการจัดตั้งกลุ่ม

ศักยภาพของชุมชนในพื้นที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	จำนวน	1	กลุ่ม
2) กลุ่มกลุ่มเลี้ยงปลาตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	2	กลุ่ม
3) กลุ่มเลี้ยงสัตว์ตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	4	กลุ่ม
4) กลุ่ม อสม.	จำนวน	9	หมู่
5) กลุ่มกองทุนหมู่บ้านตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	23	กลุ่ม
6) กองทุน กขคจ.	จำนวน	1	กลุ่ม
7) กลุ่ม อสพป. อปพร.	จำนวน	1	กลุ่ม
8) กลุ่มเยาวชนตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	3	กลุ่ม
9) กลุ่มแม่บ้านและสตรีตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	4	กลุ่ม
10) กลุ่มศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ประจำหมู่บ้าน	จำนวน	8	กลุ่ม
11) กลุ่มผลิตน้ำดื่ม	จำนวน	1	กลุ่ม
12) กลุ่มปลูกข้าวปลอดสารพิษ	จำนวน	1	กลุ่ม
13) กลุ่มกองทุนหมู่บ้านหนองปรึก	จำนวน	1	กลุ่ม
14) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	3	กลุ่ม
15) กลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	4	กลุ่ม
16) กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้านตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	4	กลุ่ม
17) กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาหมู่บ้านตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	2	กลุ่ม
18) กลุ่มธนาคารวิศสุริไชยเคิล	จำนวน	1	กลุ่ม
19) กลุ่มประปาหมู่บ้าน	จำนวน	1	กลุ่ม
20) กลุ่มออมทรัพย์ตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	3	กลุ่ม
21) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน	จำนวน	1	กลุ่ม
22) กลุ่มกลุ่มค้าขาย	จำนวน	1	กลุ่ม
23) กลุ่มเลี้ยงสัตว์	จำนวน	1	กลุ่ม
24) กลุ่มวัฒนธรรมตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	3	กลุ่ม

25) กลุ่มปลูกอ้อย	จำนวน	1	กลุ่ม
26) กลุ่มทำผัก	จำนวน	1	กลุ่ม
27) กลุ่มเย็บผ้า	จำนวน	1	กลุ่ม
28) กลุ่มรับจ้าง	จำนวน	1	กลุ่ม
29) กลุ่มจักสาน	จำนวน	1	กลุ่ม
30) กลุ่มปลูกข้าวโพดฝักอ่อนตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	2	กลุ่ม
31) กลุ่มกองทุนสวัสดิการ	จำนวน	1	กลุ่ม
32) กลุ่มกีฬา, ออกกำลังกายตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	3	กลุ่ม
33) กลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	2	กลุ่ม
34) กลุ่มผลิตพันธุ์ข้าว	จำนวน	1	กลุ่ม
35) กลุ่มน้ำประปา	จำนวน	1	กลุ่ม
36) กลุ่มเยาวชนตำบลหนองสาหร่าย	จำนวน	3	กลุ่ม
37) กลุ่มสัจจะเพื่อคุณธรรม	จำนวน	1	กลุ่ม
38) กลุ่มกองทุนเงินล้าน	จำนวน	1	กลุ่ม
39) กลุ่มกองทุนเพื่อการศึกษา	จำนวน	1	กลุ่ม
40) กลุ่มน้ำยาล้างจาน-ซักผ้า	จำนวน	1	กลุ่ม
41) กลุ่มพลังประชาชน	จำนวน	1	กลุ่ม
42) กลุ่มพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	จำนวน	1	กลุ่ม
43) กลุ่มต่อต้านยาเสพติด	จำนวน	1	กลุ่ม
44) กลุ่มกฎหมาย	จำนวน	1	กลุ่ม
45) กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตน้ำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ	จำนวน	2	กลุ่ม
46) กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูง	จำนวน	1	กลุ่ม
47) กลุ่มปลูกพืชพลังงานทดแทน(สบู่ดำ)	จำนวน	1	กลุ่ม
48) กลุ่ม OTOP หมู่บ้าน			
หมู่ที่ 1	1	ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	
หมู่ที่ 2	2	น้ำดื่มตราสาหร่ายทอง	
หมู่ที่ 3	3	น้ำพริกแกง	
หมู่ที่ 4	4	ศูนย์จำหน่ายข้าวสาร ข้าวเปลือก	
หมู่ที่ 5	5	น้ำยาเอนกประสงค์	
หมู่ที่ 6	6	ขนมทองม้วน เครื่องจักสาน	

- หมู่ที่ 7 ปัญหาน้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ ฮอร์โมน สารบำบัดน้ำเสีย
สารป้องกันแมลงศัตรูพืช น้ำส้มควันไม้
- หมู่ที่ 8 เบเกอร์รี่สำหรับหยอง กล้วยอบเนย
- หมู่ที่ 9 ขนมมะพร้าวแก้ว

3.3 เปรียบเทียบศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย

การวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานภาพการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (SWOT analysis) เปรียบเทียบให้เห็นดังตาราง (เทศบาลตำบลรางหวาย, 2559; เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย, 2559)

ตารางที่ 3.3 ศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย

ชุมชนรางหวาย	ชุมชนหนองสาหร่าย
จุดแข็ง (Strength-S)	
1. การคมนาคมสะดวก อยู่ใกล้ตัวอำเภอและจังหวัด มีถนนลาดยางผ่านกลางชุมชน 2. มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ (คลองชลประทาน, แหล่งน้ำธรรมชาติ) 3. ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวรางหวายโดยกำเนิด ทำให้มีความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด 4. มีความผูกพันในระบบเครือญาติสูง 5. มีเนื้อที่ติดต่อกับหลายอำเภอทั้งภายในและภายนอกจังหวัด ทำให้มีการติดต่อค้าขายที่สะดวกสบายและหลากหลาย 6. มีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวนมาก ระบบชลประทานเข้าถึง 7. มีประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมและประชาชนยังคงอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี 8. ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆเป็นอย่างดี	1. มีการคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างตำบล อำเภอ และจังหวัดที่สะดวก 2. สถานศึกษาในระดับประถมศึกษา อยู่ไม่ไกลจากชุมชนที่อยู่อาศัย 3. การเมืองท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง 4. ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้าน โครงสร้างพื้นฐาน และคุณภาพชีวิต 5. มีโรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง สามารถรองรับการเรียนของเด็กนักเรียนได้อย่างเพียงพอ 6. ผู้นำชุมชนสมานสามัคคี ไม่มีปัญหาในด้านการร่วมมือกันในการปกครองและบริหารการพัฒนา 7. มีการประสานร่วมมือกันระหว่างเทศบาลตำบล กับส่วนราชการอื่นในพื้นที่

ตารางที่ 3.3 ศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (ต่อ)

ชุมชนรางหวาย	ชุมชนหนองสาหร่าย
9. ประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้มีหลักในการดำเนินชีวิตไปในทิศทางเดียวกัน	8. มีพื้นที่สาธารณะที่สามารถดำเนินการจัดทำสวนสาธารณะและนันทนาการได้ 9. มีแหล่งน้ำสาธารณะที่เพียงพอต่อการพัฒนาเพื่ออุปโภค บริโภคและทำการเกษตร
จุดอ่อน (Weakness-W)	
1. ประชาชนขาดการเรียนรู้อย่างทั่วถึง 2. การบริการด้านสาธารณสุขไม่ทั่วถึง 3. ขาดการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4. ความเจริญกระจุกตัวอยู่ในจุดเดียว เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ 5. ประชากรสูงอายุมีจำนวนมาก 6. ประชาชนส่วนใหญ่ยึดติดกับวิถีชีวิตแบบเดิม ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง 7. ขาดผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชน 8. ประชาชนให้ความสนใจการเล่นกีฬาและพัฒนาสุขภาพน้อย 9. ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองท้องถิ่น	1. ประชากรมีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ 2. คุณภาพการศึกษาระดับประถม / มัธยมต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย 3. ศักยภาพในการใช้ภาษาต่างประเทศของเด็กและเยาวชนมีน้อย 4. แรงงานไร้ฝีมือขาดการพัฒนาฝีมือ 5. เกษตรกรขาดการพัฒนากระบวนการผลิต ต้นทุนสูง ผลผลิตต่ำ 6. ขาดบุคลากรที่มีความรู้เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ 7. บุคลากรทางการศึกษาบางส่วนยังด้อยคุณภาพและขาดโอกาสในการเรียนรู้ 8. การพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานยังขาดการบูรณาการให้เป็นเอกภาพ 9. ประชาชนยังยึดมั่นในการประกอบอาชีพเดิมโดยไม่คำนึงถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงการบริโภคในอนาคต 10. ประชาชนยังคาดหวังให้รัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนค้ำจุนตลอดเวลา 11. ประชาชนยังมีองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการในเรื่องต่างๆ น้อย 12. ผู้ประกอบอุตสาหกรรมในครอบครัว ยังขาดความรู้เรื่องระบบบริหารจัดการ

ตารางที่ 3.3 ศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (ต่อ)

ชุมชนรางหวาย	ชุมชนหนองสาหร่าย
	13. ขาดระบบการวางผังที่ได้มาตรฐาน 14. เด็กและเยาวชนบางส่วนไม่ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น 15. เด็กและเยาวชนบางส่วนมีพฤติกรรมการใช้เวลาว่างไม่เหมาะสม 16. ปัญหาหนี้สินและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 17. ประชาชนยังมีค่านิยมที่ใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตการเกษตร 18. ประชาชนยังขาดความเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของตน 19. การให้บริการข้อมูลข่าวสารต่อชุมชนยังไม่มีมาตรฐานและไม่ทั่วถึง
โอกาส (Opportunity-O)	
1. นโยบายรัฐบาลในการปฏิรูประบบราชการ เช่น การกระจายอำนาจให้ อปท. , การปฏิรูประบบการศึกษา ฯลฯ 2. รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเปิดโอกาส / เอื้อประโยชน์ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง 3. มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ดี / ระบบการติดต่อสื่อสารสะดวกสบาย 4. มีองค์กรปกครองท้องถิ่นที่พร้อมในด้านบุคลากร	1. จังหวัดกาญจนบุรีและองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี มีความสามารถที่จะสนับสนุนให้เทศบาลตำบลหนองสาหร่ายพัฒนาโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด 2. มีเส้นทางคมนาคมสายหลักเชื่อมไปสู่จังหวัดต่าง ๆ จำนวน 1 สาย สามารถรองรับการขยายตัวของการลงทุนทางเศรษฐกิจ 3. เทศบาลตำบลหนองสาหร่ายมีความเหมาะสมในการลงทุนด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร 4. ตำบลหนองสาหร่ายมีความเข้มแข็งทางด้านการเกษตร 5. มีจุดรับซื้อข้าวเปลือก ในตำบลหนองสาหร่าย

ตารางที่ 3.3 ศักยภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย (ต่อ)

ชุมชนรางหวาย	ชุมชนหนองสาหร่าย
	และชุมชนใกล้เคียงในการให้บริการรับซื้อข้าวกับเกษตรกร
อุปสรรค (Threat-T)	
1. ปัญหาเสพติดในเยาวชนและวัยแรงงาน 2. ขาดองค์กรหลักในเรื่องการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3. ขาดองค์กรหลักและความต่อเนื่องด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวและการกีฬา 4. ปัญหาการให้บริการประชาชนในเขตเทศบาลและส่วนราชการไม่มีความเป็นเอกภาพ 5. การบริการสาธารณะด้านโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ได้มาตรฐานและทั่วถึง	1. ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ 2. ประชาชนขาดเงินลงทุนและขาดแหล่งเงินทุน 3. ความไม่แน่นอนของฤดูกาล เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม 4. ศักยภาพของการรับรู้แตกต่างกัน 5. งบประมาณของเทศบาลตำบลหนองสาหร่ายมีอย่างจำกัด ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาตำบล

3.4 ประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชนรางหวาย

ปัญหาและอุปสรรคที่เทศบาลตำบลรางหวายประสบในปีที่ผ่านมาคือ ปัญหาเรื่องงบประมาณในการพัฒนามีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอสำหรับการจัดสรรเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาและความต้องการด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ในการก่อสร้าง การปรับปรุงและการซ่อมแซม ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ได้แก่ ถนน ระบบไฟฟ้าสาธารณะ ระบบประปาหมู่บ้าน ฯลฯ

ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหานี้ได้แก่

1) การประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี

2) การขอรับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

3) ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยการสนับสนุนให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง

จะเห็นว่าแนวทางแก้ปัญหาระบบงบประมาณดังกล่าวมานี้ สุดท้ายแล้วก็เพื่อต้องการให้เป็นชุมชนพึ่งตนเอง โดยแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จได้นั้นก็คือกระบวนการมีส่วนร่วม และ

นอกจากปัญหาประมาณก็ยังมีประเด็นปัญหาอื่นๆอีกที่เกิดขึ้นภายในชุมชนรวงหาวที่สามารถแก้ไขได้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้ (เทศบาลตำบลรวงหาว, 2559)

ตารางที่ 3.4 ประเด็นปัญหา ลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เกิดขึ้นในชุมชนรวงหาว

ประเด็นปัญหา	ลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้น	วิธีแก้ไขปัญหา
1. ศาสนาและวัฒนธรรม	<p>1.1 การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการศึกษาข้งน้อย</p> <p>1.2 หลายกิจกรรมที่จัดขึ้นขาดซึ่งวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน คิดถึงข้อเท็จจริงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตน้อยกว่านี้กถึงปัจจุบัน</p> <p>1.3 ความไม่พร้อมเรื่องเครื่องมือและสถานที่ ขาดเอกภาพหน่วยงานผลักในการแก้ปัญหาอย่างจริงจังและตรงไปตรงมา</p>	<p>1.1.1 จัดให้มีคณะกรรมการกลางวางรูปแบบการแก้ไขปัญหาอย่างมีระบบ</p> <p>1.2.1 แต่ละโครงการที่จะดำเนิน การต้องมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและมองถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต</p> <p>1.3.1 ประสานงานทุกส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนให้เกิดความพร้อมในทุกด้าน</p>
2. ชุมชนไม่เข้มแข็ง ขาดวิสัยทัศน์ มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและค่านิยมเดิม	<p>2.1 ไม่กล้าแสดงออก เพราะคิดว่าตนเองมีความรู้่น้อย ทำให้ยากในการแก้ปัญหา แก้ปัญหาได้ไม่ตรงประเด็น</p> <p>2.2 นิยมวิถีคิดแบบดั้งเดิม คือรอที่จะได้รับความช่วยเหลือมากกว่าเรียกร้องให้ได้รับความช่วยเหลือ</p> <p>2.3 รักที่จะให้มีคนปกครองมากกว่าเสนอความคิดเห็นใน</p>	<p>2.1.1 สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้มาก ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง องค์กรท้องถิ่นต้องร่วมกับภาครัฐพูดคุยกับประชาชนให้มากที่สุด</p> <p>2.2.1 จัดกิจกรรมร่วมกันให้มาก เช่น ประกวดหมู่บ้าน ประกวดคนดีศรีรวงหาว</p> <p>2.3.1 สร้างกลุ่มกิจกรรมให้มาก เช่น ชมรมรักการอ่าน กลุ่มกีฬา กลุ่มอาชีพ กลุ่มตามวัย (อายุ)</p>

ตารางที่ 3.4 ประเด็นปัญหา ลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เกิดขึ้นในชุมชนรวงห้วย (ต่อ)

ประเด็นปัญหา	ลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้น	วิธีแก้ไขปัญหา
	การปกครอง	เพื่อให้เกิดเวทีและเปลี่ยนความคิดเห็นที่หลากหลาย ประชาสัมพันธ์กระบวนการเข้าถึงบริการของรัฐในททุกส่วน
3. การบริการสาธารณะด้านโครงสร้างพื้นฐาน ที่ยังไม่ได้มาตรฐานและทั่วถึง	3.1 งบประมาณที่องค์กรจัดเก็บและได้รับการจัดสรรไม่พอกับการบริการสาธารณะอย่างทั่วถึง 3.2 การดูแลเอาใจใส่บริการสาธารณะที่มีอยู่เดิมจากชุมชนน้อยมาก	3.1.1 การเร่งรัดจัดเก็บภาษีของท้องถิ่นประสานงานส่วนราชการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ 3.2.1 สร้างจิตสำนึกในการช่วยกันดูแลทรัพย์สินหรือบริการสาธารณะที่มีให้คงคุณค่า
4. ปัญหาประชาชนมีรายได้น้อย ขาดหลักหรือวิชาการเพื่อพัฒนาอาชีพ ใช้หลักการเดิมๆ	4.1 ขาดหลักและวิชาการในการพัฒนาอาชีพ 4.2 การใช้จ่ายเกินตัวตามกระแสสังคม	4.1.1 ส่งเสริมสนับสนุนศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร 4.2.1 ส่งเสริมวิถีชีวิตและความเป็นอยู่อย่างพอเพียง
5. ปัญหาการให้ความสำคัญกับสุขภาพ และดูแลตนเองน้อยมาก	5.1 ขาดการใส่ใจต่อสุขภาพของตนเอง 5.2 วิวัฒนาการของโรคต่างๆเริ่มมีมากขึ้น	5.1.1 ประสานงานกับหน่วยงาน สาธารณะสุขและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง รมรงค์การเกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพและการฉลาดที่บริโภค 5.2.1 ต้องวางมาตรการร่วมกับส่วนราชการเพื่อป้องกันโรคต่างๆให้ชัดเจน
6. ปัญหาขาดองค์กรนำในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ปัจจุบันชุมชนให้ความสำคัญ	6.1 ขาดกระบวนการให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง 6.2 ประชาชนยังขาดความรู้	6.1.1 ให้มีองค์กรกลุ่มหรือคณะกรรมการดูแลและมีส่วนราชการที่รับผิดชอบโดยตรง 6.2.1 จัดกระบวนการให้ความรู้

ตารางที่ 3.4 ประเด็นปัญหา ลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เกิดขึ้นในชุมชนรวงหวาย (ต่อ)

ประเด็นปัญหา	ลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้น	วิธีแก้ไขปัญหา
กับการอนุรักษ์มากขึ้น)	ความเข้าใจกับคำว่าอนุรักษ์ ไม่ มีองค์กรหลักที่จะเป็นผู้นำ	ตั้งแต่ประชาชน ชาวชน เด็ก ฯลฯ
7. ปัญหาขาดองค์กรนำและ ความต่อเนื่อง	7.1 ขาดหน่วยงานราชการและ เอกชน หรือกลุ่มรับผิดชอบที่ ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถจัดการ สิ่งที่มีคุณค่าและผู้มี ความสามารถด้านกีฬาให้มี อนาคตได้	7.1.1 ต้องมีคณะกรรมการ ขึ้นมาดูแลให้ชัดเจนและมี เจ้าหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง พร้อมจะทำเพื่ออนาคต
8. ปัญหาการให้บริการของ ประชาชนในเขตเทศบาลของ ส่วนราชการ ไม่มีเอกภาพ	8.1 การประสานงานของส่วน ราชการ ในพื้นที่ขาดเอกภาพ แต่แต่ละหน่วยราชการจะเน้นงาน ของตนเอง โดยไม่มีเป้าหมาย รวม บางครั้งถึงกับมีการแข่งขัน อาสาสมัครของแต่ละส่วน 8.2 ระบบการบริหารคนของ องค์กร ยังไม่เป็นที่ยอมรับโดยภาพรวม เพราะถือว่าเป็นองค์กรใหม่	8.1.1 ประสานงานกับส่วน ราชการต่างๆ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ อย่างใกล้ชิดให้ความร่วมมือกัน โครงการที่เป็นประโยชน์กับ ประชาชน โดยลืมนำคำว่า “องค์กร” 8.2.1 สร้างบุคลากรของ องค์กรให้เป็นมืออาชีพ เพิ่ม ประสิทธิภาพ กระจายงาน กระจายความรับผิดชอบ กระจายอำนาจการตัดสินใจ

3.5 จุดเด่นของชุมชนหนองสาหร่าย

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่มีความสำเร็จในการพึ่งตนเองจากกระบวนการมีส่วนร่วม
ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์จุดเด่นของชุมชนหนองสาหร่าย พบว่า

- 1) ผู้นำแต่ละหมู่บ้านภายในตำบลมีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
- 2) ประชาชนมีความมุ่งมั่นต้องการเห็นความเจริญก้าวหน้าของตำบล
- 3) ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบล มีพื้นที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรประกอบกับ

แหล่งน้ำที่เอื้ออำนวยตลอดทั้งปี

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบจุดเด่นของชุมชนหนองสาหร่าย กับจุดด้อยของชุมชนรางหวาย จะพบว่าชุมชนรางหวายมีจุดด้อยที่เห็นได้ชัด ดังนี้

- 1) ขาดผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ
- 2) ประชาชนส่วนใหญ่ยึดติดกับวิถีชีวิตแบบเดิม ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง
- 3) ความเจริญกระจุกตัวอยู่ในจุดเดียว เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ
- 4) ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองท้องถิ่น

และหากพิจารณาจุดยืนทางยุทธศาสตร์ (Positioning) ของเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย จะพบว่ามีจุดเด่นและจุดแข็ง ดังนี้

- 1) มีการเกษตรที่เป็นฐานหลักที่สามารถรองรับวิกฤตเศรษฐกิจได้ และเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ
- 2) มีภูมิประเทศและอากาศรวมทั้งสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การทำเกษตร
- 3) มีโครงการคมนาคมขนส่ง สามารถติดต่อได้ภายในตำบล และใกล้เคียง
- 4) มีสินค้า OTOP ของแต่หมู่บ้าน จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่ม

ดังนั้น ด้วยสภาพพื้นที่เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและ ปัจจัยที่เอื้อต่างๆ จึงเหมาะแก่การทำเกษตร ประกอบกับผู้นำที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการประสบผลสำเร็จในการพึ่งตนเอง

3.6 ปัจจัยและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาของสองชุมชน

ผลการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นตามประเด็นการพัฒนาท้องถิ่น จากการสำรวจข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลทั้งสองพื้นที่ เพื่อทราบปัญหา ความต้องการ ปรากฏว่าปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยส่วนใหญ่แล้วต้องการให้เทศบาลตำบลแก้ไขปัญหาที่มีมากมายหลากหลายปัญหาแต่เทศบาล มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ ทำให้ปัญหาบางอย่างไม่สามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของประชาชนได้ ประกอบกับอำนาจหน้าที่ของเทศบาล ขณะนี้มีมากมาย โดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบการ บริการสาธารณะไว้ตามมาตรา 16,17 และ 18 ทำให้เทศบาลจำเป็นต้องจัดระบบการบริการ สาธารณะ เพื่อบริการประชาชน จากเหตุผลความจำเป็นเหล่านี้ทำให้เห็นว่าเทศบาลตำบล ก่อนข้างจะมีข้อจำกัด ในการพัฒนา แต่ขณะเดียวกันมีความจำเป็นที่จะพัฒนามากมาย บางครั้งประชาชนก็จะมีความรู้สึกว่าเทศบาล ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตามที่ประชาชนต้องการ

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการพัฒนาทั้งสองชุมชน

1) ด้านการบริหารงาน

การแบ่งส่วนราชการ ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา เช่น ด้านป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ควรจะมีสัดส่วนในการเตรียมความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือได้ทันทั่วถึง ไม่ว่าจะป็นเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ อปพร.ที่มีความพร้อมเพื่อให้ความช่วยเหลือ

2) ระเบียบ กฎหมาย

อำนาจหน้าที่ของเทศบาล ซึ่งมีกฎหมายหลายฉบับที่ถ่ายโอนภารกิจให้เทศบาลตำบล แต่ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนที่จะสามารถปฏิบัติตามกฎหมายนั้นๆ ได้

3) บุคลากร

ค่อนข้างจะมีข้อจำกัด เนื่องจากการกิจของเทศบาลมีมากมาย แต่บุคลากรมีน้อยทำให้มีอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาในหลายๆ ด้าน

4) งบประมาณ

งบประมาณของเทศบาล มีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาตามความต้องการของประชาชนได้ทั้งหมดในเวลาอันสั้น

5) ระบบฐานข้อมูล

ยังขาดความพร้อมในด้านการป้อนข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ทั้งด้านเทคโนโลยี บุคลากรที่ยังมีไม่พร้อม ทำให้การพัฒนาล่าช้าในหลายๆ ด้าน

6) เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำงาน

มีน้อยไม่เพียงพอในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาทั้งสองชุมชน

1) ด้านการเมือง

ชุมชนหนองสาหร่าย นับว่าเป็นชุมชนที่มีสถานภาพทางการเมืองที่ค่อนข้างจะสงบ มั่นคง ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล สมาชิกสภาท้องถิ่นให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในการพัฒนาเป็นอย่างดี จึงทำให้การพัฒนาขององค์กร ไปในทิศทางที่ดีและค่อนข้างได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่

ในขณะที่ชุมชนรางหวายในบางช่วงเวลา ขาดผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ และประชาชนส่วนใหญ่ยังยึดติดกับวิถีชีวิตแบบเดิม ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง จึงขาดการมีส่วนร่วม อีกทั้งยังพบปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองท้องถิ่นด้วย

2) ด้านสังคม

พื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรมและสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบททำให้ประชาชนมีความใกล้ชิดสัมพันธ์กันและเป็นสังคมเอื้ออาทร การพัฒนาของชุมชนก็เช่นเดียวกันสำหรับชุมชนหนองสาหร่าย เพราะจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี ทำให้ขณะนี้มีกลุ่มอาชีพและองค์กรต่างๆ เกิดขึ้นหลายกลุ่มหลายองค์กร แต่ในทางกลับกันในชุมชนรางหวายกลับมีกลุ่มอาชีพที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่เพียงไม่กี่กลุ่ม ทั้งที่มีพลเมืองมากกว่า

3) เทคโนโลยี

ท้องถิ่นยังขาดแคลนเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร สารสนเทศอินเทอร์เน็ตตำบล ยังไม่สามารถบริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมผู้การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ของชุมชนรางวัล

ในการศึกษาบทนี้ เป็นกรณีศึกษาของชุมชนรางวัล เพื่อจะตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางวัลมีอะไรบ้าง กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนรางวัลมีลักษณะเป็นอย่างไร และทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร นำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างไร ในการนำเสนอผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นลำดับ ประกอบด้วย 1. ทุนชุมชนที่มีในชุมชนรางวัล เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของทุนชุมชนทั้งหมดในชุมชนรางวัลมีอะไรบ้าง 2. ทุนชุมชนที่โดดเด่นในชุมชนรางวัล เพื่อแสดงให้เห็นว่าในชุมชนรางวัลมีทุนชุมชนอะไรที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาต่อยอดจากทุนที่มีในชุมชนได้ รวมถึงโครงการ/กลุ่มที่เคยจัดตั้ง แต่ปัจจุบันได้ล้มเลิกไปแล้ว 3. บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมผู้การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางวัล โดยใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ โกวิทช์ พวงงาม (2553) และทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวคิดของ สัตยญา สัตยญา วิวัฒน์ (2531) มาเป็นแนวทางในการตอบคำถามวิจัย

4.1 ทุนชุมชนที่มีในชุมชนรางวัล

4.1.1 ทุนการเงิน

4.1.1.1 สาธารณูปโภค

มีความทั่วถึงและความพร้อมในการให้บริการด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ มีเทศบาลตำบลรางวัลซึ่งเป็นเทศบาลที่มีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ จึงไม่ขาดตกบกพร่องเรื่องสาธารณูปโภค

4.1.1.2 ข้อมูลข่าวสาร

ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต มีวิทยุเสียงตามสายคอยแจ้งข่าว ประชาสัมพันธ์และประกาศให้ลูกบ้านทราบทุกหมู่บ้าน

4.1.1.3 การประกอบอาชีพและรายได้

มีความมั่นคงและหลากหลายในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นที่มาของรายได้ของครัวเรือนในชุมชน ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย รายได้ก็แตกต่างกัน โดยมีตั้งแต่รายได้น้อยๆ (จน) ไปจนถึงรายได้ต่อครัวเรือนสูง (รวย) และการรวมกลุ่มกันเพื่อหารายได้มีน้อย

4.1.1.4 ผลผลิตในชุมชน

มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร มีการผลิตโดยใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต และมีความสามารถในการจัดหาตลาด โดยมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว, มันสำปะหลัง, อ้อย และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ กุ้งก้ามกราม, โค, แพะ และแกะ ซึ่งชาวบ้านจะขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่ โดยไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์รวมทั้งไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดหาตลาดในการระบายผลผลิตด้วย

4.1.1.5 การออม การมีหนี้ การกู้ยืม

มีการมาให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน ทั้งจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจากภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน เกี่ยวกับเรื่องการออมทรัพย์ สัดส่วนของเงินออมต่อรายได้ต่ำ สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้สูง ไม่มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง

4.1.1.6 การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ของแหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ใช้เพื่อเกษตรกรรม ชาวบ้านจึงสามารถกู้ได้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ชาวบ้านสามารถกู้เงินจาก ธกส. เพื่อมาทำการเกษตร และมีแหล่งกู้นอกระบบด้วย

4.1.2 ทูมมนุษย์

4.1.2.1 การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้

ประชาชนได้รับการศึกษา มีโอกาสทางการศึกษา การอบรม และส่งเสริมประสบการณ์เพื่อประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต ซึ่งชาวบ้านมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยมีสถานศึกษาที่เพียงพอ ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง ศูนย์การศึกษาอเนกประสงค์และการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน 1 แห่ง

4.1.2.2 สุขภาพอนามัย

ประชาชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เป็นโรค มีการออกกำลังกายเป็นประจำ ตลอดจนเข้าถึงบริการสาธารณสุข สุขภาพอนามัยของชาวบ้านได้รับการส่งเสริมและดูแลอย่างทั่วถึง โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ให้บริการจำนวน 2 แห่ง มีสถานบริการทางสาธารณสุขของเอกชน (ร้านขายยาโดยเภสัชกร, คลินิก) จำนวน 2 แห่ง

4.1.2.3 ศีลธรรม

ประชาชนในชุมชนได้นำแนวทางคำสอนตามศาสนาต่างๆ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 99 เป็นชาวพุทธ มีวัด 7 แห่ง

4.1.2.4 ชีวิตครอบครัว

มีครอบครัวอบอุ่น และมีหัวหน้าครัวเรือนที่มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อย สัปดาห์ละครั้ง ส่วนใหญ่สมาชิกในบ้านจะอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา มีบางครอบครัวที่สมาชิกบางคนเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ

4.1.2.5 ความภาคภูมิใจ

ประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจต่อตนเอง สมาชิกในครัวเรือน ผู้นำครอบครัว และผู้นำชุมชน โดยมีความภาคภูมิใจเป็นกรณีรายบุคคล ซึ่งไม่ได้เกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิก เช่น น้ำพริกแม่พะเยาว์ โรงงานเสื้อโปโลของคุณรศวรรณ ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ซึ่งเป็นความสำเร็จของกิจการส่วนตัว

4.1.2.6 คุณลักษณะของผู้นำ

ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ของตัวเองตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย ไม่ขาดตกบกพร่อง แต่ไม่มีการคิดหรือนำลูกบ้านเพื่อจัดตั้งกลุ่ม หรือเสนอ โครงการต่างๆนอกเหนือจากคำสั่งที่ได้รับ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นในชุมชน

4.1.3 ทูทางสังคม

4.1.3.1 วัฒนธรรมประเพณี

มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และมีแนวโน้มสืบเนื่องต่อไปในอนาคต มีวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวไทยทรงดำ ที่มีเฉพาะในหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ มีภาษาในการพูดของท้องถิ่น คือ ภาษาไทยทรงดำหรือภาษาลาวโซ่ง ภายแต่งกายชุดไทยทรงดำ การนับถือบรรพบุรุษ และพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อ, ทำบุญกลางบ้าน, พิธีเสนเรือน, เสนเรียกขวัญ, เสนสะเดาะเคราะห์, เสนรับฝิมด, เสนฆ่าเกียด, เสนตง, เสนวัดกล้วย, เสนปาดตง, ประเพณีแต่งงาน, พิธีนั่งเทียนสู่ขวัญ, พิธีงานศพ, การแต่งกายแบบไทยทรงดำ และพิธียกธง เป็นต้น โดยที่ชาวบ้านในหมู่อื่นๆไม่ได้มีส่วนร่วมในวัฒนธรรมประเพณีนี้

4.1.3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีปราชญ์ชาวบ้านโดยเฉพาะชาวไทยทรงดำ ที่มีการตัดเย็บเสื้อผ้าชุดไทดำ มีเครื่องจักสาน เป็นงานฝีมือที่สืบสานจากบรรพบุรุษ ที่มีความสวยงามแบบเฉพาะตัวเช่น กระเหล็บ ขมุก ซ้าหลอด ไซ้ เป็นต้น ซึ่งจะมีเฉพาะในหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ โดยที่

ชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น ๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต

4.1.3.3 ความเท่าเทียม

ความมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมนั้นมีเฉพาะหมู่บ้านชาวไทยทรงดำ โดยไม่มีชาวบ้านหมู่บ้านอื่น ๆ เข้าไปมีส่วนร่วม การบริหารจัดการภายในชุมชนนั้นมีเทศบาลตำบลรางหวายดูแล โดยชาวบ้านเป็นเพียงแค่ผู้รอรับผลประโยชน์ โดยไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนดำเนินการ และมีกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อพส.) ที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4.1.3.4 กลุ่มและองค์กรในชุมชน

มีเฉพาะกลุ่มจัดตั้งที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยที่ไม่มีกลุ่มที่จัดตั้งโดยผู้นำชุมชนและจัดการโดยชาวบ้านเอง ซึ่งก่อนหน้านี้เคยมีโครงการและให้ความรู้ในการจัดตั้งกลุ่มอยู่หลายครั้งจากองค์กรภายนอก แต่ชาวบ้านก็ไม่สามารถดำเนินการต่อเองได้ และได้ล้มเลิกไปในที่สุด

4.1.3.5 ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

ชุมชนมีความมั่นคงจากบ้านที่ปลูกสร้างบนที่ดินของตัวเอง มีการต่อต้านปัญหายาเสพติด ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีกลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มพลังแผ่นดินขจัดสิ้นยาเสพติด ที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4.1.4 ทุนธรรมชาติ

4.1.4.1 ปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติ

มีทรัพยากรหลากหลายและเพียงพอ เช่น มีป่าและภูเขา มีน้ำที่ส่งมาจากเขื่อนวชิราลงกรณ์ ทำให้มีน้ำไว้อุปโภค บริโภค รวมถึงไว้ใช้ทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี

4.1.4.2 คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตอนนี้อยู่ดีมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ต่างจากชุมชนหนองสาหร่ายนัก แต่คาดว่าเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะ การใช้สารเคมีทางการเกษตรจะส่งผลให้คุณภาพของดินนั้นเสื่อมโทรมลง

4.1.4.3 การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากความขัดแย้ง และมีการจัดการทรัพยากรในชุมชนนั้น มีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากจุดเริ่มต้นคือ ไปกู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ เมื่อไม่สามารถชำระ

ได้ตามข้อกำหนดก็จะถูกยึดโดยนายทุน ส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นไม่มีความขัดแย้งกัน เนื่องจากมีมากเพียงพอ

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนราษฎรห้วยมีทุนชุมชนอยู่มากมายครบทุกด้าน แต่มีเพียงบางอย่างเท่านั้นที่โดดเด่นและมีศักยภาพมากพอที่จะสามารถนำมาพัฒนาต่อยอด จนนำไปสู่การจัดตั้งโครงการหรือกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จในบางหมู่บ้าน รวมถึงอดีตที่เคยจัดตั้งโครงการหรือกลุ่มแต่ปัจจุบันได้ล้มเลิกไปแล้ว ดังที่จะเสนอต่อไปนี้

4.2 ทุนชุมชน/โครงการ/กลุ่ม ที่โดดเด่นในชุมชนราษฎรห้วย

4.2.1 กลุ่มสตรีทอผ้า

ในอดีตมีกลุ่มสตรีที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อทำการผลิตและจำหน่าย ที่รุ่งเรืองมากในยุคหนึ่ง แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 2 ครัวเรือน ที่ยังทำการทอผ้าอยู่ และในปัจจุบันอดีตสมาชิกที่เคยรวมกลุ่มกันทอผ้า ได้กลายเป็นพนักงานของโรงงานผลิตเสื้อโปโลที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของกาญจนบุรี และถือเป็นสินค้า OTOP ของตำบลราษฎรห้วย และอำเภอพนมทวนด้วย

จุดเริ่มต้นของกลุ่มสตรีทอผ้า เริ่มจากคุณรศวรรณ จงไมตรีพร ปัจจุบันเป็น ประธานกลุ่มสตรี ตำบลราษฎรห้วย ประธานกรรมการพัฒนาสตรี อำเภอพนมทวน และประธานเครือข่าย OTOP จังหวัดกาญจนบุรี เริ่มทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ สามปีเปิดร้านปะยางรถยนต์ เมื่อประมาณ ปีพ.ศ. 2533 มีคนในหมู่บ้านซื้อเศษผ้ามาจากกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นผ้าซุงกิโกลขายมาตัด เย็บ ต่อ ทำผ้าห่มเสื้อเด็ก จึงสนใจและคิดอยากจะทำอยู่บ้าง จึงได้ลองทำดู เริ่มจากทำเสื้อผ้าเด็กก่อนแล้วก็ลองตัดเสื้อคอปกโปโลของผู้ชาย โดยซื้อปกซุงกิโกลมาลองทำแล้วก็ลองเปลี่ยนแบบไปเรื่อยๆ เป็นชุดนอนบ้าง ชุดออกกำลังกาย ชุดแอโรบิก ชุดกีฬา

ปี พ.ศ. 2534 ได้ให้น้องสาวของสามีซึ่งเป็นพยาบาลนำสินค้าไปขายในโรงพยาบาลและโรงงานต่างๆ ในจังหวัดสมุทรปราการ การค้าก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร ส้มลูกคลุกกลานมาตลอด เพราะระบบของที่นี่รับเปลี่ยนได้ถ้าแบบไหนขายไม่ดี และคืนได้ ถ้าขายไม่หมด เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ลูกค้าอยากจะขายสินค้าของเรา

มีอยู่ระยะหนึ่งการค้าชะงักของเหลือคืบมาเยอะมากจึงออกขายเอง ตามย่านตลาดที่เป็นแหล่งชุมชน ด้วยการยื่นมือตะโกนขาย ปรากฏว่าขายดีมาก ประมาณ 2 ชั่วโมง ขายได้ประมาณ 15,000 บาท ทำให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้และฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ จึงกลับมาพัฒนาฝีมือและคุณภาพมาโดยตลอด

ปี พ.ศ. 2536 กรมการพัฒนาชุมชน โดยสำนักงานพัฒนาชุมชน อ.พนมทวน จัดอบรมสตรีอาสาพัฒนา ต.รางหวาย ประมาณ 300 กว่าคน ร่วมประชุมพบปะกันเป็นประจำ จึงทราบปัญหาของกลุ่มสตรีอาสาว่ามีรายได้ได้น้อย อาชีพทำไร่ ทำนาไม่แน่นอน จึงคิดหาอาชีพเสริม โดยรวมกลุ่มสตรี เพื่อฝึกอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า แล้วรวมตัวกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อให้ทุกคนสมัครเป็นสมาชิกออมเงิน ปัจจุบันมีเงินออม จำนวน 880,000 บาท

ในปี พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจตกต่ำทั่วประเทศ ธุรกิจทั่วไปประสบภาวะขาดทุน จึงคิดเพิ่มทุนเพื่อประกอบธุรกิจช่วงซบเซา ได้กู้เงินสินเชื่อเพื่อการพัฒนาชนบท ธนาคารออมสิน จำนวน 300,000 บาท ขณะนี้ใช้หนี้ธนาคารหมดแล้ว เปิดร้านเป็นศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีทั้งอำเภอเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เมื่อ 25 ธ.ค. 2540 โดยมีนายสมศักดิ์ ศรีวรรณนะ อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน เป็นประธานพิธีเปิด จากนั้นจึงหาตลาดเพิ่มในกรุงเทพฯ เพื่อหาตลาดที่รองรับการผลิต ได้ติดต่อ ร้านค้า ตลาดโบ๊เบ๊ ตลาดโบยหยก ประตูน้ํา เพื่อรับงานมาผลิตหลายรูปแบบและได้รับการตอบรับที่ดีมาก มีลูกค้าสั่งออเดอร์เข้ามาเยอะมาก แต่มีปัญหาโดนกดราคาไม่ค่อยได้รับความเป็นธรรม การเงินก็เป็นเครดิต 2-3 เดือนจึงคิดเปิดตลาดเอง ประกอบกับลูกจบการศึกษา จึงเปิดร้านเองที่ประตูน้ํา และเพิ่มที่ตลาดโบ๊เบ๊ ปัจจุบันสามารถสร้างรายได้ให้กลุ่มได้ดีมาก จึงขยายเพิ่มอีก 2 สาขา มีมูลค่าการลงทุน 10 ล้านบาท

จากนั้นมาก็ได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์มาอย่างต่อเนื่อง เมื่อปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้มีแนวคิดให้มีการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อสนับสนุนสินค้าจากภูมิปัญญาคนไทย นางรสวรรณ จึงได้คิดผลิตเสื้อปกโปโลนุรักษ์ไทยขึ้นมา โดยนำเอาผ้าไทยลายปักมาตกแต่งเข้ากับเสื้อปกโปโล ซึ่งเป็นเสื้อที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ด้วยรูปแบบของเสื้อที่สวยงาม เรียบง่าย ทันสมัย ใส่สบายตัว ราคาไม่สูง โดยยังทรงคุณค่าบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ไทย สามารถเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยด้วย จากแนวคิดนี้จึงได้ส่งเสื้อปกโปโลนุรักษ์ไทยร่วมคัดสรรสุดยอดสินค้า OTOP

ปี พ.ศ.2546 ส่งเสื้อปกโปโลนุรักษ์ไทยร่วมคัดสรรสุดยอดสินค้า OTOP ได้รับการคัดสรร 4 ดาว ระดับประเทศ

ปี พ.ศ.2547 ส่งเสื้อปกโปโลนุรักษ์ไทยร่วมคัดสรรสุดยอดสินค้า OTOP ได้รับการคัดสรร 4 ดาว ระดับประเทศ

ปี พ.ศ.2549 ส่งเสื้อปกโปโลนุรักษ์ไทยร่วมคัดสรรสุดยอดสินค้า OTOP ได้รับการคัดสรร 5 ดาว ระดับประเทศ

เมื่อคัดสรรแล้ว รัฐบาลได้จัดงาน OTOF City ที่อิมแพคเมืองทองธานี ทางกลุ่มตัดเย็บได้รับความไว้วางใจให้ผลิตเสื้อให้กับผู้ที่มาร่วมงานจำหน่ายและแสดงสินค้าปีละ 15,000-20,000 ตัว เป็นเวลา 4 ปีซ้อน

เนื่องจากปี พ.ศ. 2549 เป็นปีฉลองครองราชย์ 60 ปี ในหลวงรัชกาลที่ 9 กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้านำโดยนางรสรวรรณ จงไมตรีพร ยังได้รับอนุญาตจากสำนักพระราชเลขานุการกองงานในพระองค์ ให้ผลิตเสื้อสี่เหลี่ยมตราสัญลักษณ์ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ออกจำหน่ายซึ่งเป็นการภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

ปี พ.ศ. 2550 ได้รับอนุญาตจากสำนักพระราชเลขานุการฯ ให้ผลิตเสื้อสี่เหลี่ยมตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา ในนาม OTOF GROUP ออกจำหน่ายอีกครั้งด้วยความภาคภูมิใจ

ปัจจุบัน ยังคงเน้นการพัฒนาคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นศูนย์ให้ความรู้กับนักศึกษาคุณานทั่วประเทศ ทำให้คนทั่วไปรู้จักบ้านตลาดใหม่ ต.รางหวาย อ.พนมทวน ศูนย์ผลิตผ้ายืดขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศไทย บริหารงานโดย นางรสรวรรณ จงไมตรีพร และครอบครัวนับแต่แรกเริ่มมีเงินลงทุนแค่ 20,000 บาท มีจักรอยู่แค่ 3 คัน จนถึงปัจจุบันมีจักร 100 กว่าคัน มีสมาชิก 200 กว่าคน มีเงินทุนหมุนเวียนนับล้านบาท พัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนารูปแบบ ทักษะ ความรู้ความสามารถในการประกอบธุรกิจและยังสร้างงานอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความเจริญก้าวหน้า มีความเป็นอยู่ที่ดี มีการออมเงิน ทำให้สมาชิกรู้จักใช้จ่าย และอดออมมีความเป็นอยู่ที่ดีไม่ต้องดิ้นรนไปทำงานในกรุงเทพฯ ครอบครัวอบอุ่น ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง (บริษัท HART SPORT WEAR จำกัด, www.hartotop.com, 5 ตุลาคม 2561)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เมื่อมองดูผิวเผินอาจจะรู้สึกว่า นี่คือการประสบความสำเร็จของการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้า แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะเกิดคำถามในใจขึ้นมากมายเกี่ยวกับกลุ่มสตรีทอผ้าที่เป็นเพียงอดีต เพราะปัจจุบันกลายเป็นพนักงานของบริษัทเอกชนไปแล้ว และกลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้านั้นไม่มีอีกต่อไป เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลานั้น มีจุดเปลี่ยนอย่างไร สามารถสรุปได้จากคำสัมภาษณ์ของคุณรสรวรรณ จงไมตรีพร ประธานกลุ่มสตรี ตำบลรางหวาย ประธานกรรมการพัฒนาสตรี อำเภอพนมทวน และประธานเครือข่าย OTOF จังหวัดกาญจนบุรี ดังต่อไปนี้

“เมื่อแรกเริ่มจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าในปี พ.ศ.2536 นั้น ทุกอย่างดำเนินการไปได้ด้วยดี สมาชิกสตรีแม่บ้านทุกคนมาร่วมตัวกันด้วยใจ ไม่มีเงินงบประมาณสนับสนุนใดๆ แต่ทุกคนก็ตั้งใจจะสร้างอาชีพไปด้วยกันเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มสตรีอาสาพัฒนากันเลย จนกระทั่งเมื่อถึงปีที่เศรษฐกิจยุคฟองสบู่แตกมาถึง กิจการกลุ่มที่ต้องใช้เงินทุนก็เริ่มฝืดเคือง ไปต่อไม่ไหว สมาชิกหลายคนก็เริ่มแยกย้ายไปทำกันเองบ้าง ไปทำอย่างอื่นบ้าง แต่คุณรสรวรรณ ก็ยัง

ประทับประกอบกิจการด้วยทุนส่วนตัวเอง จนกระทั่งถึงยุคที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็น นายกรัฐมนตรี กลุ่มสตรีทอผ้านั้นก็ค่อยๆ ล้มเลิกไปอย่างถาวร สาเหตุเป็นเพราะในรัฐบาล ชุดนั้น มีโครงการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ที่มอบให้หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ซึ่งเห็นว่าเป็นการตั้งกลุ่มที่ซ้ำซ้อน สมาชิกเดิมกลายเป็นแบ่งพรรคแบ่งพวก องค์กรสตรีมีปัญหา ซึ่ง กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาเดิมนั้นไม่ได้มีงบประมาณสนับสนุน ทำให้ค่อยๆ ถูกกลบ汰หายไป ในที่สุด เพราะสมาชิกได้ย้ายออกไปอยู่กับกลุ่มที่สนับสนุน โดยรัฐบาลซึ่งเป็นการจดทะเบียน ทำให้มีเงินเป็นกองทุนหมุนเวียน ทำให้กิจการกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าของตำบลรางหวายไม่มี สมาชิกสตรีนอกจากคุณรสรวรรณ ดังนั้นคุณรสรวรรณ จึงคืนรนด้วยตัวเองรวมเงินทุน ส่วนตัวของตัวเอง จดทะเบียนตั้งเป็นบริษัทเอง ปัจจุบันใช้ชื่อว่า บริษัท HART SPORT WEAR จำกัด และในปัจจุบัน มีสมาชิกของกลุ่มสตรีเดิมเข้ามาเป็นพนักงานจำนวนมาก ซึ่ง รัฐบาลเคยมีความพยายามที่จะรวมให้เป็นกลุ่มเดียวกันอยู่ แต่ส่วนตัวเองคิดว่าคงยาก เพราะ การดำเนินงานในลักษณะของกลุ่มนั้นมีปัญหาเยอะ มีข้อได้เปรียบเสียเปรียบ คนนั้นทำเยอะ คนนี้ทำน้อย มีความคิดแตกแยก ซึ่งการขับเคลื่อน โดยกลุ่มเองเลยนั้นมีน้อย ส่วนใหญ่เป็น การขับเคลื่อนโดยองค์กรเอกชนทั้งนั้น” (รสรวรรณ จงไมตรีพร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

สรุปได้ว่า ปัญหาการรวมกลุ่มของสตรีตำบลรางหวายนั้น มีหลายสาเหตุที่เป็นปัจจัยในการ ล้มเลิกไปทั้งปัจจัยภายในของสมาชิกเอง ปัญหาผู้นำชุมชนที่ไม่ความรู้และสนับสนุน และปัญหา การเมืองที่ทำให้เกิดความคิดที่แตกแยก ล้วนแล้วแต่ทำให้กลุ่มไม่เข้มแข็ง จนทำให้ไม่สามารถ ดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่อไปได้

4.2.2 กลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์

ในอดีตพื้นที่ในตำบลรางหวายเคยมีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มอาชีพ โดยเริ่มต้นจากชาวบ้าน สตรีจับกลุ่มกันเอง และในภายหลังก็ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาให้ ความความรู้และงบประมาณสนับสนุน ซึ่งในช่วงระยะแรกๆ มีกลุ่มจัดตั้งในตำบลรางหวาย จำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา
- 2) กลุ่มแปรรูปถนอมอาหาร
- 3) กลุ่มสตรีตัดเย็บผ้า
- 4) กลุ่มทอผ้า
- 5) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

โดยเริ่มจัดตั้งกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาขึ้นก่อนในปี พ.ศ.2536 สนับสนุนโดยกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชน อ.พนมทวน จัดอบรมสตรีอาสาพัฒนา ต.รางหวาย ประมาณ 300 กว่าคน ร่วมประชุมพบปะกันเป็นประจำ จึงทราบปัญหาของกลุ่มสตรีอาสาว่ามีรายได้น้อย อาชีพทำไร่ ทำนาไม่แน่นอน จึงคิดหาอาชีพเสริม โดยรวมกลุ่มสตรี เพื่อฝึกอาชีพ แล้วรวมตัวกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อให้ทุกคนสมัครเป็นสมาชิกออมเงิน

มีการจัดตั้งองค์กรระดับหมู่บ้าน คือคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพสม.) หมู่บ้านละ 15 คน จำนวน 300 คน และองค์กรสตรี องค์กรสตรีระดับตำบล คือ คณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล (กพสต.) จำนวน 40 คน โดยมีนางพะเยาว์ สระทองขาว เป็นประธาน ในส่วนของกลุ่มแปรรูปถนอมอาหาร ได้ผลิตน้ำพริกเผาแม่พะเยาว์ จำนวน 80 ชนิด และมีน้ำพริกที่ผลิตโดยใช้ชื่อยี่ห้ออื่นอีก จำนวน 100 ยี่ห้อ ได้รับรางวัลชนะเลิศชวนชิมเมื่อปี พ.ศ. 2536 และการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ออย. เมื่อปี พ.ศ.2537 และเคยได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยนายชูศักดิ์ โคว์วิไลยแสง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 13 บ้านศรีพนมเขต ตำบลรางหวาย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“กลุ่มสตรีแปรรูปถนอมอาหาร นำโดยนางพะเยาว์ สระทองขาว ได้ผลิตน้ำพริกแม่พะเยาว์ ขายทั้งในพื้นที่และขยับขยายส่งไปนอกพื้นที่ จนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา ถือได้ว่าเป็นยุคเฟื่องฟูอย่างมาก ด้วยคุณภาพที่ได้มาตรฐาน โดยฝีมือแม่บ้าน ที่ทำกันเองในระดับครัวเรือน รสชาติที่จัดจ้าน ถูกปากคนไทย จึงได้รับความนิยมในหมู่นักชิม จนมีชื่อเสียง แต่เมื่อดำเนินการมาได้ซักระยะ นางพะเยาว์ ก็อายุมากขึ้น เศรษฐกิจในบางช่วงก็มีปัญหา ทำให้สมาชิกสตรีก็เริ่มแยกย้ายกันไปทำอาชีพส่วนตัว กลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์ก็เริ่มมีปัญหา ขาดเงินทุนและผู้ประสานงานขาย จนกระทั่งกิจการกลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์นี้ก็ค่อยๆ ลดบทบาทลง และในที่สุดก็ได้ล้มเลิกการผลิตไป เมื่อเวลาผ่านไปซักระยะลูกหลานของแม่พะเยาว์ก็สังเกตเห็นว่า น้ำพริกแม่พะเยาว์นี้มีจุดเด่น และยังเป็นที่ต้องการของตลาดอยู่ ลูกค้าเก่าที่เคยรับไปขายก็ถามหา จึงกลับมาผลิตขายอีกครั้ง แต่คราวนี้ไม่ได้เป็นการดำเนินกิจการกลุ่มสตรีเหมือนครั้งเริ่มต้น แต่เป็นการทำกิจการส่วนตัว วิสาหกิจขนาดเล็ก และปัจจุบันได้เปิดเป็นร้านขายน้ำพริกแม่พะเยาว์ และของฝาก ของที่ระลึก ที่หมู่ 13 บ้านศรีพนมเขต ตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” (ชูศักดิ์ โคว์วิไลยแสง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 ธันวาคม 2561)

นอกจากนี้ นายแรม เชียงกา ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองสาหร่าย ยังมีการให้สัมภาษณ์กล่าวถึงกลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์ไว้ด้วยว่า

“ในขณะนั้น ยุคที่น้ำพริกแม่พะเยาว์กำลังเป็นที่รู้จัก และถือว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก สำหรับกลุ่มที่จัดตั้งและทำกันเองในครัวเรือน แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป การปรับตัวก็สำคัญ การสานต่อเจตนารมของกลุ่มก็สำคัญ เมื่อกลุ่มสตรีรุ่นแรกอายุมากขึ้น ก็ต้องมีกลุ่มสตรีรุ่นต่อไปมาสานต่อกิจกรรมกลุ่มนั้นให้ดำเนินต่อไปได้ จะเห็นได้ว่าเมื่อความสำเร็จของกลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์ถึงขีดสุด กลับไม่สามารถรักษาความสำเร็จนั้นไว้ให้ได้อย่างยั่งยืน เป็นที่น่าเสียดายว่า ชุมชนนี้มีทุนชุมชน มีภูมิปัญญาชาวบ้าน มีสตรีที่มีฝีมือ แต่กลับไม่สามารถรักษา และนำทุนชุมชนที่มีค่านี้มาเป็นปัจจัยในการพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้ตลอดไป ปัจจุบันนางพะเยาว์ สระทอง ถึงแม้จะเสียชีวิตไปแล้ว แต่ลูกหลานก็ยังใช้ชื่อทางการค้าของน้ำพริกเป็นน้ำพริกแม่พะเยาว์ และยังเป็นของฝากที่มีชื่อเสียงอย่างหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี ถึงแม้จะเป็นของเอกชนไปแล้วก็ตาม พนักงานที่เป็นลูกจ้างทำน้ำพริก หลายคนก็เป็นอดีตสมาชิกเก่าของกลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์เดิม” (แรม เชียงกา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่ากลุ่มน้ำพริกแม่พะเยาว์นี้ มีผู้นำกลุ่มสตรีเป็นแม่พะเยาว์ และสมาชิกทุกคนคือผู้ตามอย่างเดียว ดังนั้นเมื่อเวลาเกิดปัญหาทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกกลุ่ม ก็ทำให้กลุ่มไม่เข้มแข็ง และไม่สามารถสานต่อกิจกรรมกลุ่มต่อไปได้

4.2.3 วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ

4.2.3.1 ประวัติชุมชนชาวไทยทรงดำในตำบลรงหวาย

ชาวไทยทรงดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท เป็นชนชาติไทยสาขาหนึ่ง เรียกว่า พวกผู้ไท ซึ่งแบ่งออกตามลักษณะสีของเครื่องแต่งกาย เช่น ผู้ไทขาว, ผู้ไทแดง และผู้ไทดำ เป็นต้น ผู้ไทดำ นิยมแต่งกายด้วยสีดำ จึงเรียกว่า ไททรงดำ หรือ เรียกได้หลายชื่อ เช่น ไช่ง, ช่ง, ไทไช่ง, ไทช่ง, ลาวไช่ง, ลาวช่ง, ลาวทรงดำ และ ลาวพุงดำ คำว่า ไช่ง สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ช่วง” ซึ่งแปลว่า กางเกง เพราะชาวไทยทรงดำนิยมนุ่งกางเกงทั้งชายและหญิง คนไทยและลาวพวนจึงเรียกว่า ลาวช่วง ซึ่งหมายถึงลาวนุ่งกางเกง ต่อมาเพี้ยนเป็น ลาวไช่ง เหตุที่เรียกไทยทรงดำว่า ลาวไช่ง เพราะคำว่า “ลาว” เป็นคำที่คนไทยทั่วไปใช้เรียกคนที่อพยพมาจากถิ่นอื่น แต่ชาวไทยทรงดำถือตนเองว่าเป็นชนชาติไทย จึงนิยมเรียกตนเองว่า ไทไช่ง หรือ ไทยทรงดำ ผลพวงจากสงครามสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) มาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ทำให้ลาวไช่ง หรือ ไทยทรงดำ ถูกกวาดครัวมาอยู่เพชรบุรี

ระยะแรกไทยทรงดำตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย (สมัยพระเจ้าตากสิน และรัชกาลที่ 1) ระยะที่สอง (สมัยรัชกาลที่ 3) โปรคฯ ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ จึงมาตั้งถิ่นฐานที่ท่าแร่ เมื่อปี พ.ศ.2378 - 2381 ก่อนไทยมุสลิมท่าแร่ ซึ่งถูกกวาดครัวเข้ามาภายหลังโซ่ง ไทยมุสลิมหรือที่เรียกว่า แยกท่าแร่ มาสู่เพชรบุรี ในลักษณะถูกกวาดครัว เข้ามาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรีราวปี พ.ศ. 2328 ซึ่งการย้ายถิ่นฐานดังกล่าวเป็นเหตุจากสงครามที่ไทยมีกับประเทศต่างๆ เช่นสงครามกับพม่า เขมรและลาว ในสงครามครั้งนั้นพวกลาวพวน หรือไทยพวน พวกลาวเวียง หรือไทยเวียง ซึ่งเป็นชนชาติไทยด้วยสาขาหนึ่ง ได้ถูกกวาดครัวมาด้วยกัน เมืองเพชรจึงประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยที่เรียกว่า “สามลาว” อันได้แก่ ลาวโซ่ง ลาวพวน และ ลาวเวียง ธรรมชาติของลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำ ชอบอยู่ที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง ชอบภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา เสมือนถิ่นดั้งเดิมของตน ครัวโซ่งกลุ่มนี้ มีชอบภูมิประเทศที่ท่าแร่ เพราะโล่งเกินไป จึงได้อพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่สะพานยี่หน ท่งเพื่อ วังตะโก บ้านสามเรือน เวียงคอย เขาย้อย ตามลำดับ ลักษณะที่อยู่อาศัยของ ลาวโซ่ง นิยมปลูกบ้านที่มีลักษณะแบบหลังคาไม่มีจั่ว หลังคา ยกอก ใ้สูง มุงด้วยตับต้นกกมิใช่ตับจาก รูปหลังคาลาดคุ่มเป็นรูปคล้ายกระโจม คดุมลงมาต่ำเตี้ยจรดฝา คุ้ไกลๆ จะดูเหมือนไม่มีฝ้ายบ้าน เพราะหลังคาคดุมมิดจนมองไม่เห็น บ้านโซ่งจะไม่มีหน้าต่าง เนื่องจากโซ่งมาจากเวียดนามและลาว อยู่ตามเทือกเขา อากาศหนาวเย็น ไม่ชอบมีหน้าต่างให้ลมโกรก พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ รองพื้นด้วยหนังสัตว์ มีใต้ถุนบ้านสูงโดยใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ด้วย

ปัจจุบันที่ตั้งชุมชนชาวไทยทรงดำ ในตำบลรางหวาย มีชื่อเรียกว่า หมู่บ้านใหม่ไทยดำ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาใหม่ เมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ.2549 ซึ่งแยกออกมาจากหมู่บ้านป่าไม้โยน หมู่ที่ 17 สาเหตุที่แยกหมู่บ้านออกมาก็เพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น และเหตุที่มีชื่อ บ้านใหม่ไทยดำ ก็เพราะประชากรส่วนใหญ่ของหมู่เป็นผู้ที่มีเชื้อสาย ลาวโซ่ง หรือชื่อทางราชการเรียกว่า ไทยทรงดำ อาศัยอยู่ และมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นของตนเองด้วย เลยเอากำนีมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยมีนายเสาว วรรณเลิศ เป็นผู้ใหญ่คนแรกของหมู่บ้าน และปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่หม่อง ทองนุ้ม หมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 33 กิโลเมตร มีทางหลวง สายกาญจนบุรี-อุททอง เป็นเส้นทางหลักผ่านหมู่บ้าน พื้นที่หมู่บ้านแต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านดอนเตาอิฐ ซึ่งมีประวัติบันทึกไว้ว่า หมู่บ้านแห่งนี้เป็นเส้นทางเดินทัพของทหารพม่า สมัยกรุงศรีอยุธยา หมู่บ้านนี้เคยถูกทหารพม่าเผาทำลาย เช่นฆ่าชีวิตผู้คนจนไม่เหลือใครเลย คงเหลือไว้แต่ซากปรักหักพัง เช่น วัดสระบ้านกล้วย ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2423 ได้มีชาวไทยทรงดำ กลุ่มแรกอพยพเข้ามา ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย คือ กลุ่มของนายหนาน นางกิม

สระทองมீด และก็มีการอพยพเข้ามาเรื่อยๆ จนเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ต่อๆมา (เทศบาลตำบลรางหวาย, 2559)

4.2.3.2 สภาพสังคม การเมือง การปกครอง

สภาพความเป็นอยู่ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นแบบผสมผสาน คือครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบอาชีพช่วยเหลือกัน มีสมาชิกบางส่วนออกไปทำงานนอกบ้าน/นอกชุมชน

ศาสนาและความเชื่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความเชื่อ โปราณที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ และในหมู่บ้านยังมีสถานที่สำคัญทางศาสนา คือ วัดสระบ้านกล้วย

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ชาวบ้านใหม่ไทยดำ หมู่ที่ 22 มีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อเป็นของตนเองที่สืบสานมายาวนาน ได้แก่ ภาษาในการพูดของท้องถิ่น คือ ภาษาไทยทรงดำหรือภาษาลาวโซ่ง กายแต่งกายชุดไทยทรงดำ การนับถือบรรพบุรุษ และพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อ, ทำบุญกลางบ้าน, พิธีเสนร้อน, เสนเรียกขวัญ, เสนสะเดาะเคราะห์, เสนรับฝึมด, เสนฆ่าเกือก, เสนดง, เสนวัดกล้วย, เสนปาดดง, ประเพณีแต่งงาน, พิธีนั่งเทียนคู่ขวัญ, พิธีงานศพ, การแต่งกายแบบไททรงดำ และพิธียกธง เป็นต้น

4.2.3.3 ศิลปะพื้นบ้าน ที่สำคัญได้แก่

1) การตัดเย็บเสื้อผ้าชุดไทดำ สำหรับใช้ในงานพิธีต่างๆ เช่น ชุดที่ใส่ในงานพิธี ชุดที่ใส่ไปในงานรื่นเริง ชุดที่ใส่อยู่กับบ้าน ซึ่งแต่ละแบบจะมีวิธีการตัดเย็บและการประดับตกแต่งที่สวยงามมาก หนึ่งในนั้นคือการนำเศษผ้าไหมสีสันต่างๆ มาตัดเย็บเข้ากับชุดและนำโลหะเงินมาติดเข้ากับตัวเสื้อเพื่อให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น

2) การเล่นคอนฟ้อนแคน เป็นศิลปะการรำร่าและการร้องกลอนสดโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และจบด้วยการเล่นลูกช่วง วัตถุประสงค์ของการเล่นชนิดนี้ก็เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะและเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ หลังจากสิ้นสุดฤดูทำนา

3) เครื่องจักสาน เป็นงานฝีมือที่สืบสานจากบรรพบุรุษ ที่มีความสวยงามแบบเฉพาะตัวเช่น กระเหล็บ ขมุก ซ้าหลอด ไซ้ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า หมู่บ้านใหม่ไทยดำ ส่วนมากประกอบอาชีพทำการเกษตรและรับจ้าง มีรายได้ของครัวเรือนโดยเฉลี่ยประมาณ คนละ 3,000 บาท ต่อเดือน หรือ 36,000 บาท ต่อปี จัดอยู่ในระดับฐานปานกลาง แต่บางครอบครัวก็มีฐานะยากจน เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองขาดความรู้ความเข้าใจด้านเทคโนโลยีวิทยาการสมัยใหม่ ความรู้ส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

4.2.3.4 ปราชญ์ชาวบ้านผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) นายเช้า ผ่องสอาด ด้านจักสานไม้ไผ่
- 2) นางรวม เพชรจันทิก ด้านการถักแห ตาข่าย
- 3) นางวัง ดิศจิม, นางอุไร-นายสังข์ แฝงเพชร ด้านการทอผ้าไหมไทยทรงดำ
- 4) นางเขา วรรณเลิศ ด้านหมอพั้นบ้าน
- 5) นายสมนึก แลเพ็ชร ด้านพลังงานชุมชน การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ก๊าซชีวภาพ

4.2.4 โครงการพัฒนาการส่งเสริมการออมของชุมชนรางวัล

ตำบลรางวัล เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งมีการเกษตรกรรมเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชน หมายถึงการประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ (70%) คือเกษตรกร จากข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ที่ใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคำบลและแผน 3 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2558-2560 แสดงให้เห็นว่าประชาชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลรางวัล มีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 32,000 บาท ต่อปี ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของประเทศ (75,000 บาทต่อปีต่อคน) มีปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายคล้ายกับชุมชนทั่วไป ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าในปัจจุบันการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมยังประสบกับปัญหาผลผลิต ปัญหาราคาของผลผลิตทางการเกษตรไม่แน่นอน รายได้ของเกษตรกรโดยรวมจึงไม่มั่นคงแน่นอนไปด้วย แต่ภาระค่าใช้จ่ายมีมาก ทำให้มีการออมน้อย นอกจากนี้สภาพการเกษตรในชนบทยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งมีอยู่จำนวนมากที่ดำเนินธุรกิจซื้อขายและให้สินเชื่อแก่เกษตรกร โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อช่วยในการผลิต แม้จะเพิ่มผลผลิตได้ปริมาณมากขึ้นแต่เกษตรกรก็ต้องใช้ต้นทุนสูงตามขึ้นไปด้วย ปัญหาของเกษตรกรจึงตกอยู่ภายใต้ “วงจรแห่งความยากจน” คือ ผลการผลิตรายได้น้อย การออมน้อย เงินทุนน้อย มาโดยตลอด ดังนั้นการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการออมของชุมชนรางวัล อาจต้องดำเนินการในหลากหลายวิธี เริ่มต้นที่การพัฒนาการผลิตทางการเกษตร การพัฒนาอาชีพเสริมให้กับประชาชนในชุมชน การพัฒนาแหล่งเงินทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องทำให้ประสานสอดคล้องกัน ก็อาจจะช่วยทำให้ปัญหาดังกล่าวลดลง

ในปี พ.ศ.2556 คณะทีมงานวิจัย นำโดย ดร.นิมนวล วิเศษสรรพ คณบดี คณะบัญชี และผู้วิจัย (ฟ้าลั่น กระสังข์) จากวิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต ได้ลงพื้นที่ประชุมร่วมกับนายกเทศมนตรี ผู้บริหารสำนักงานเทศบาลตำบล และผู้แทนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2556 ได้ข้อสรุปว่า รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในตำบลรางวัลอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน ยังมีความไม่แน่นอนและขาดความสม่ำเสมอ สถานภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนยังมีความแตกต่างกัน

สูง ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่ผ่านมา แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายให้ความช่วยเหลือด้านเงินกองทุนต่างๆ รวมทั้งการเพิ่มสภาพคล่องให้กับครัวเรือนหรือประชาชนในหลายรูปแบบ โดยผ่านทางหน่วยงานต่างๆ ที่พร้อมจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจ หรือกลุ่มการผลิตภาคประชาชน ทางเทศบาลตำบลรางหวาย ซึ่งเคยมีความพยายามจะจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ เพื่อต้องการทำให้เกิดแหล่งเงินทุนของตำบลเพื่อประชาชน แต่ก็ยังไม่สามารถเริ่มต้นได้ เพราะมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของการดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ ได้แก่ ความพร้อมในด้านบุคลากรของชุมชน การขาดความรู้ความเข้าใจของประชาชน และสภาพทางสังคมของชุมชน วินัยการใช้จ่าย ขาดทักษะ และการมองข้ามความสำคัญของการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งเป็นเครื่องมือการบริหารการเงินของครัวเรือนอย่างดี แม้ว่าในปัจจุบันครัวเรือนจะได้รับความช่วยเหลือหน่วยงานภาครัฐ และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่างๆ ตามนโยบายของรัฐบาล แต่สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชาวบ้านยังคงเป็นหนี้ซ้ำซ้อนและไม่รู้จักวิธีการบริหารจัดการหนี้เพื่อใช้ประโยชน์จากเงินที่มีอยู่

อย่างไรก็ตามเทศบาลตำบลรางหวาย มีความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้น โดยใช้การออมเป็นฐาน เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ และอาจพัฒนาต่อไปถึงขั้นการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน จะประสบความสำเร็จส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้ จำเป็นต้องมีพื้นฐานจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ตามสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝีมือแรงงาน และทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งเมื่อเพิ่มระบบการจัดการที่ดีเข้าไป ชุมชนจะสามารถแปลงทุนทางสังคมเหล่านี้ก่อให้เกิดเป็นมูลค่าและนำไปใช้ในการเพิ่มมูลค่าในการดำรงชีวิตได้ต่อไป คณะกรรมการพัฒนางานวิจัยและจัดการความรู้คณะบัญชี ได้มีโอกาสลงพื้นที่สอบถามข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านใน 2 หมู่บ้าน และจัดประชุมอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ได้ข้อสรุปจากประมวลข้อมูลที่ได้รับว่า หมู่บ้านที่มีศักยภาพและความสนใจที่จะรวมกลุ่มกันทำอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้และนำไปสู่การออม มีอยู่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 6 และหมู่ 22 ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีเชื้อสายชาวไททรงดำ ดังนั้นจุดเริ่มต้นของพัฒนาและการนำแผนชุมชนด้านการส่งเสริมการออม ไปใช้ จะเริ่มที่หมู่บ้านทั้งสองดังกล่าว และถือเป็นโครงการนำร่องหรือเป็นชุมชนต้นแบบในด้านการส่งเสริมการออม เพื่อจะแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการส่งเสริมการออมทรัพย์ของประชาชนและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสำเร็จ ที่มาจากความคิดและการลงมือทำจริงของประชาชนในชุมชน โดยเกิดจากแรงผลักดันของผู้นำคือผู้ใหญ่บ้าน และมีทีมนักวิจัย ร่วมกับนักวิจัยชุมชน เทศบาลตำบลรางหวาย หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ และสถาบันการเงิน มาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยศึกษาจากโครงการนำร่องของประชาชนในหมู่บ้าน หมู่ 6 และหมู่ 22 ในการลงพื้นที่ชุมชนครั้งนั้นได้จัดทำแผนชุมชนด้านการ

ส่งเสริมการออมที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนเป็น “นวัตกรรมเครื่องมือทางสังคมด้านการออม” ดังนั้น นวัตกรรมเครื่องมือทางสังคมด้านการออม จึงเป็นเครื่องมือทางสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของครัวเรือนที่เป็นที่ยอมรับ มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนรางวัล โดยใช้กระบวนการทางสังคมเป็นแนวทางการพัฒนา ภายใต้ความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ประชาชนในหมู่บ้าน กลุ่มอิทธิพลทางสังคมในพื้นที่ และทีมวิจัย ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อความอยู่ดีมีสุขร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาเครื่องมือทางสังคม ด้วยกระบวนการทางสังคม ได้แก่ แผนชุมชนด้านการออมแบบมีส่วนร่วม โครงการนำร่องกองทุนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ระบบและกลไกการออมทรัพย์ และการจัดทำบัญชีและการรายงานทางการเงินที่เหมาะสมกับบริบทของครัวเรือนให้เป็นที่ยอมรับของครัวเรือน ตำบลรางวัล อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ในการลงพื้นที่จัด โครงการเพื่อพัฒนาชุมชนในครั้งนั้น เริ่มจากทำความเข้าใจกับผู้เข้าประชุม ซึ่งเป็นผู้แทนภาคประชาชนในตำบลรางวัล โดยเริ่มจากการแสดงถึงความจริงใจของทีมงานที่ต้องการจะมาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ช่วยแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่ทำให้การจัดตั้งกลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจของตำบลไม่ประสบผลสำเร็จ และกล่าวถึงความสำคัญของความร่วมมือของทุกคนในการให้ข้อมูลที่เป็นความจริง เพื่อจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา และออกแบบแนวทางที่เหมาะสมที่เป็นที่ยอมรับของชุมชนในการแก้ไขปัญหา โดยมุ่งเน้น การประหยัด การรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้หรืออำนาจต่อรองกับตลาด (นิมนวล วิเศษสรรพ และคนอื่นๆ, 2558) และสรุปได้ว่า

1) วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของหมู่บ้านไทยทรงดำ ซึ่งประกอบด้วย การทอผ้าซิ่น การแต่งกาย พิธีการต่างๆ ซึ่งมีชนเผ่าไทยโซ่ง ที่เป็นชนกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้านที่ทำการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านี้ไว้ โดยจะจัดให้มีงานประจำปีทุกวันที่ 16 เมษายน และมีชาวไทยโซ่งจากจังหวัดต่างๆ มาร่วมงานซึ่งในปัจจุบันมีปริมาณการผลิตลดลง

2) การผลิตของใช้นำใบพืชมาจักสานและทำให้อยู่ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งปัจจุบันลดลงมาก ส่วนใหญ่จะทำตามสั่ง

3) ผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และเข้าใจถึงปัญหาครัวเรือน หมู่บ้าน และเล็งเห็นแนวทางที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เช่น คุณพรพิพัฒน์ พรหมชนะ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ได้แสดงศักยภาพผู้นำให้เห็นอย่างชัดเจน ได้เสนอความคิดเห็นในการจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตข้าว เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองราคา โดยชี้ให้เห็นว่า จุดแข็งของกลุ่ม จะมีได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเทศบาล และเห็นว่า หากมีการร่วมมือกัน 3 ทาง ได้แก่ ทาง

สถาบันการศึกษาซึ่งมาให้ความรู้ เทศบาลและหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุน และพลังขับเคลื่อนใหญ่สุด คือ ภาคประชาชน คือครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือนจะต้องช่วยกันจึงจะประสบผลสำเร็จ

นอกจากนี้ทีมนักวิจัยและบริการฯ ได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าประชุม แสดงวิสัยทัศน์ในอีก 10 ปีข้างหน้า ว่าทุกคนต้องการให้ตำบลรางหวาย เป็นอย่างไร ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างสะท้อนถึงวิสัยทัศน์และปัญหาในปัจจุบัน ที่ต้องการให้มีการจัดการ ดังนี้

- 1) ต้องการเห็นตำบลรางหวายมีความเจริญ มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มการผลิต หรือกลุ่มทางสังคมเพื่อเพิ่มศักยภาพของตำบล
- 2) ต้องการให้ขจัดปัญหาเสพติดให้หมดไป โดยกล่าวถึงอุปสรรคในปัจจุบันว่า ทางการที่มีอำนาจไม่สามารถปราบปรามได้ การป้องกันทำได้ยากเพราะเยาวชนในหมู่บ้านบางคนมีความสนใจอยากทดลอง และสามารถหาซื้อมาเสพได้เอง
- 3) ต้องการแก้ไขปัญหากล่องลอยได้ดิน ซึ่งมีมากและทางการไม่สามารถเข้ามาปราบปรามได้

4.2.4.1 ผลที่ได้รับจากโครงการรวมกลุ่มออมทรัพย์จนถึงปัจจุบัน

จากการเข้ามาให้ความรู้ของทีมนักวิจัย โครงการดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาความยากจนของชาวไทยทรงดำในหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 22 ของตำบลรางหวาย ทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในการออม มากขึ้นได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อโครงการประสบผลสำเร็จจากหมู่บ้านนำร่อง ก็นำไปสู่การขยายผลในหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลรางหวายในเวลาต่อมา ปรากฏว่าการดำเนินโครงการไม่ประสบผลสำเร็จในการรวมกลุ่มออมทรัพย์ จึงทำให้ปัจจุบันมีเพียงหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 22 ของตำบลรางหวายเท่านั้นที่สามารถรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้ โดยนายณรงค์ เบ็ญพาด กำนันตำบลรางหวาย ได้ให้สัมภาษณ์ถึงเหตุผลว่า

“ชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ไม่เข้าร่วมโครงการ รวมถึงที่เข้าร่วมโครงการแล้วไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืนเพราะว่า พวกเขาคิดว่าเขาไม่ใช่ลาวโซ่ง ประเพณีต่างๆก็ไม่เหมือนกัน จึงไม่สามารถดำเนินโครงการทางด้านการเงินได้เหมือนกับลาวโซ่งที่มีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่น ทำให้การรวมกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านนั้นก็ค่อยๆลดบทบาทลงจนล้มเลิกไปในที่สุด” (ณรงค์ เบ็ญพาด, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ปัญหาความยากจนของประชากรส่วนใหญ่ในตำบลรางหวาย ไม่ได้เกิดจากการไม่มีเงินใช้จ่ายเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมีช่องทางหาเงินมาใช้จ่ายได้มาก เกินความจำเป็นทั้งเงินกู้ในระบบ และนอกระบบ ทั้งระบบเงินยืมและเงินเช่า ทั้งระบบเงินสดและระบบ

สินเชื่อ อีกทั้งยังคาดหวังความร่ำรวยจากการเล่นพนันทั้งหวยบนดิน หวยใต้ดิน หวยทั้งรายรายวัน และรายเดือน ทั้งที่มีรายรับไม่สมดุลกับรายจ่าย อีกทั้งยังมีหน่วยงานรัฐพยายามสนับสนุนระบบ ประชานิยมให้ประชาชน โดยให้ทุนในอนาคตด้วยการใช้บัตรเครดิตเกษตรกรเพิ่มความสะดวกในการกู้ยืม อีกทั้งยังให้เกษตรกรเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงกับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ เกษตรกร บางรายจึงสูญเสียที่ดินทำกิน สุดท้ายจะเป็นกลุ่มนายทุนจะเป็นผู้ที่ซื้อที่ดินจากเกษตรกรไปในราคา ถูก วงจรดังกล่าวเกิดขึ้นมาหลายยุคหลายสมัย อีกทั้งยังมีวิวัฒนาการสร้างระบบกลไกเงื่อนไขความ ซับซ้อน ทั้งระบบการเมือง ที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ อันส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำต่อ ระบบสังคมและสถาบันครอบครัว สถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ประชากรบ้านใหม่ไทดำยากจนโดย ไม่รู้ตัว หรือกลายเป็นผู้อ่อนแอทางการเงิน รวมทั้งไม่สามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้อย่าง อิสระ อันนำไปสู่ความไม่มั่นคงในชีวิต ถึงแม้จะมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ จัดอบรม ให้ ความรู้ หรือพาจัดตั้งกลุ่มแล้วก็ตาม

4.2.5 โครงการนำร่อง การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมร่วมสมัยไทยทรงดำ

จากแผนแม่บทชุมชน โครงการส่งเสริมการออมในหัวข้อ 2.4 ข้างต้น ชุมชนไทยทรงดำได้ ข้อคิดและค้นพบขีดความสามารถของตน จึงเริ่มทำโครงการที่สามารถพึ่งตนเอง พึ่งกันเอง และ จัดการกันเอง ที่สามารถเชื่อมโยงพรรณนาในการทำโครงการนำร่อง การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หัตถกรรมร่วมสมัยไทยทรงดำขึ้น

4.2.5.1 การก่อเกิดและแนวคิดการจัดตั้งกลุ่ม

จุดเปลี่ยนของกลุ่ม เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะนักวิจัยกับ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 22 นายหม่อง พองนุ้ม จนสามารถตกผลึกข้อมูล และถักทอแนวคิดให้เกิดเป็น รูปธรรมต่อไป

จุดประกายของกลุ่ม เกิดจากการศึกษาดูงานการทอพรหมเช็ดเท้า ที่ตำบลบ้านปึก เทศบาลเมืองอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี ก่อเกิดความคาดหวังในความสามารถของสมาชิกในกลุ่ม

จุดเริ่มต้นของกลุ่ม หลังจากทีผู้ใหญ่หม่อง กลับจากศึกษาดูงานจึงเริ่มดำเนินการทำ เครื่องทอพรหมเช็ดเท้าต้นแบบขึ้นมา พร้อมกับทดลองทำ ลองผิดลองถูกอยู่หลายครั้งจึงประสบ ผลสำเร็จ และพร้อมที่จะออกจำหน่ายในตลาดต่อไป

4.2.5.2 การจัดตั้งกลุ่ม

โดยจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมกลุ่ม และนำกลุ่มไปจด ทะเบียนอย่างเป็นทางการ ณ เกษตรอำเภอมททวน ในนามวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมร่วมสมัยไทย ทรงดำ รหัสทะเบียนที่ 2-71-09-06/1-0015 โดยมีนายหม่อง พองนุ้ม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ ไทยดำ เป็นประธาน

1) ข้อตกลงของกลุ่มในเบื้องต้น ในระยะเริ่มต้นจะไม่มีกำหนดกติกา หรือระเบียบปฏิบัติใดๆ ทั้งนี้ในการทำงานร่วมกัน ยึดคติที่ว่า ทุกคนมาทำงานด้วยใจ ดังนั้นสมาชิกกลุ่มทุกคนจะยึดหลักคุณธรรม และความไว้วางใจในการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มที่มีความพร้อมด้านการเงินจะนำเงินมาลงทุนเป็นกองทุนเพื่อใช้ในกิจกรรมการผลิตของกลุ่มในระยะแรก สมาชิกกลุ่มที่พร้อมจะใช้แรงงานของตนในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มโดยไม่มีค่าตอบแทน สมาชิกกลุ่มที่มีฝีมือด้านหัตถกรรมจะใช้ความรู้ความสามารถในการผลิตผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายและนำเงินรายได้สูงกว่ารายจ่ายเข้ากองทุน

สมาชิกที่ทำหน้าที่ผลิตสินค้า จะใช้ลานประชาคมของหมู่บ้าน หมู่ที่ 22 เป็นสถานที่ โดยไม่มีการแบ่งหน้าที่ชัดเจน กล่าวคือทุกคนทำในสิ่งที่ถนัด

2) กองทุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในระยะเริ่มต้นเพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกในการมีส่วนร่วมของสมาชิก คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เชิญชวนประชาชนที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกและให้นำเงินมาลงทุน มีผู้สนใจลงชื่อทั้งสิ้น 37 คน จำนวนเงินทุนประเดิมซึ่งได้จากเงินออมของสมาชิก เท่ากับ 6,600 บาท และนำไปเปิดบัญชีเงินฝากธนาคารในนามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

3) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.1) ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่ทำขึ้นเพื่อขาย เช่น พรมเช็ดเท้า อาสนะ เสื่อ ไม้กวาด เป็นต้น

3.2) ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเพื่อการออม เช่น การทำน้ำยาล้างจาน การทำพวงมะโหดใช้ในงานบุญ ดอกไม้จันทน์ใช้ในงานศพ เป็นต้น

4) การจัดการสร้างความเชื่อมั่น ในระยะเริ่มต้นเนื่องจากไม่มีการกำหนดกติกาหรือระเบียบปฏิบัติของกลุ่ม การสร้างความเชื่อมั่น โดยเฉพาะเรื่องการเงินและการผลิตผลิตภัณฑ์ ได้มีวางระบบการจัดการไว้ 3 ด้าน ดังนี้

4.1) ระบบบริหารบุคคลและสมาชิก คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตกลงกัน จะจัดให้มีการจัดประชุมทุกเดือนพร้อมไปกับการประชุมหมู่บ้าน โดยประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านที่ 22 เป็นผู้นัดประชุม กำหนดเป็นประจำทุกวันที่ 10 ของเดือน ฝ่ายเลขานุการ และเหรัญญิก จะรายงานสรุปผลการดำเนินงานกลุ่มให้สมาชิกรับทราบ

4.2) ระบบการจัดการทางการเงินและบัญชี คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้วางระบบการจัดการทางการเงิน โดยให้เหรัญญิกกับเลขานุการกลุ่มเป็นผู้จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของกลุ่ม ได้แก่ สมุดบัญชีขึ้นต้น ใช้บันทึกรายการที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน และสมุดบัญชีขึ้นปลาย เป็นบัญชีแยกประเภท 2 บัญชี คือ บัญชีคุมสินค้า และบัญชีเงินสด

4.3) การจ่ายค่าตอบแทนแก่สมาชิก ได้กำหนดเป็นค่าแรงทางตรงในการผลิตสินค้าโดยคิดเป็นต่อหน่วยผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ โดยจะจ่ายให้ในวันประชุมสมาชิกประจำเดือน

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าชุมชนในหมู่ที่ 6 และ 12 ของตำบลรางหวายนั้น มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง และสามารถพัฒนาชุมชนต่อยอดไปได้เองอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในหมู่อื่นๆ ที่อยู่ตำบลเดียวกัน ไม่สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ดังเช่น 2 หมู่นี้ ซึ่งเมื่อทำการวิเคราะห์แล้วพบว่า จุดแข็งของประวัติการรวมกลุ่มด้านวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ที่มีประวัติการรวมกลุ่มเป็นเผ่าพันธุ์มาอย่างยาวนานหลายร้อยปี แม้ในปัจจุบันยังสามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าไว้ได้อย่างเหนียวแน่น จนเป็นอัตลักษณ์ร่วมสมัยของจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบกับผู้นำชุมชน คือผู้ใหญ่หม่อง เล็งเห็นคุณค่าการนำอัตลักษณ์ดังกล่าวมาเป็นทุนของชุมชนด้านศูนย์เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมไทยทรงดำ ผู้นำใส่ใจการทำงานของชุมชน และมีอุดมการณ์ให้คนมารวมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลจากการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชน ส่งผลให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจหัตถกรรมร่วมสมัยไททรงดำ หมู่ที่ 22 ตำบลรางหวาย ที่มีวัตถุประสงค์หลักให้กลุ่มเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มากกว่าเป็นกลุ่มที่สนใจผลิตเพื่อการค้า จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจหัตถกรรมร่วมสมัยไททรงดำ เป็นการประกอบการสังคม (SE: Social Enterprise) อีกกลุ่มหนึ่งของประเทศไทย

4.2.6 รางวัลเทศบาลดีเด่นหลายปีซ้อน

เทศบาลตำบลรางหวายถือเป็นอีกหนึ่งองค์กรที่มีศักยภาพในการดำเนินงาน จนได้รับรางวัลเทศบาลดีเด่นหลายปีซ้อน โดยคุณลักษณะเด่นตามหลักเกณฑ์การบริหารจัดการที่ดีของตำบลรางหวาย ได้แก่ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและกำหนดเป้าหมายกิจกรรมต่างๆ ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มของประชาชน สร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ประชาชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ มีการส่งเสริมประชาชนให้เกิดการปฏิบัติตนภายใต้คำขวัญ “ดูแลตนเองดีกว่า ไปนอนให้คนอื่นรักษา” ด้านการศึกษา มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการส่งเสริมทักษะและพัฒนาการของเด็กในชุมชนทุกช่วงอายุ

โดยมีโครงการ/นวัตกรรมเด่น ได้แก่ โครงการความสุขต่อเนื่องกับเรื่องราวในชุมชนตำบลรางหวาย (Rangwai Center Point of Happiness) ซึ่งเทศบาลตำบลรางหวาย มีแนวคิดในการสร้างความสุขแก่ประชาชนในพื้นที่ โดยได้จำแนกกลุ่มประชาชนเป็น 4 กลุ่มและแต่ละกลุ่มก็แบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อจัดกิจกรรมให้ตรงกับความต้องการของแต่ละกลุ่มผู้รับบริการ ดังนี้

4.2.6.1 กลุ่มเด็ก แบ่งเป็น 4 ช่วงอายุ ได้แก่

1) แรกเกิดถึงอายุไม่เกิน 3 ปี จัดโครงการดูแลสุขภาพ โครงการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

2) อายุ 3-5 ปี จัดโครงการกีฬาอนุบาล สถานสัมพันธ์ชุมชน

3) อายุ 6-12 ปี จัดโครงการเสาร์ละสิบ โครงการคาราวานเสริมสร้างเด็ก

4) อายุ 13-25 ปี จัดโครงการค่ายเยาวชน สภาเด็กและเยาวชน

4.2.6.2 กลุ่มครอบครัว แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ วิทยากร, หญิงตั้งครรภ์ และวัยทอง จัดโครงการสานสายใยครอบครัวไทยอบอุ่น และโครงการกลุ่มสตรีศรีราชวายุ

4.2.6.3 กลุ่มผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 60 ปีขึ้นไป และผู้เสียชีวิต จัดโครงการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ และโครงการสนับสนุนเงินค่าพิธิทำศพ

4.2.6.4 กลุ่มผู้ด้อยโอกาส แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ป่วยเอดส์ ผู้พิการ และผู้ยากจน จัดโครงการทุนประกอบอาชีพผู้ป่วยเอดส์ ทุนการศึกษาผู้ด้อยโอกาส มอบสิ่งของแก่ผู้พิการ

เป็นที่น่าแปลกใจว่า รางวัลเทศบาลดีเด่นที่ได้รับหลายปีซ้อนนั้น มีทิศทางตรงข้ามกับการพัฒนาในการรวมกลุ่มของคนในชุมชนอย่างสิ้นเชิง โดยจากที่กล่าวมาจะเห็นว่าเทศบาลตำบลรางหวายนั้นจัดโครงการที่น่าสนใจอยู่หลายโครงการ ล้วนแล้วแต่เป็นโครงการที่เล็งเห็นถึงความสุขของประชาชน รวมทั้งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสอบถามชาวบ้าน สรุปได้ความว่า เทศบาลนั้นมีการจัดอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านอยู่บ่อยๆ โดยเฉพาะการให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ทั้งจากเทศบาลมาให้ความรู้เอง และเทศบาลติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ทั้งจากภาครัฐและเอกชน แต่เมื่อชาวบ้านเข้าร่วมโครงการแล้ว ชักพิกก็แยกย้ายกันไปทำมาหากินกันเองไม่เกิดการรวมกลุ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เหตุผลเพราะไม่มีคนคอยประสานงาน และชาวบ้านเองก็ไม่มีเวลาสานต่ออาชีพดังกล่าว ดังนั้นเมื่องบประมาณสนับสนุนหมดลง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ให้ความรู้จนจบโครงการแล้วชาวบ้านก็ไม่มีตัวแทนในการสานต่อ โครงการที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งก็ค่อยๆลดบทบาทลง จนหายไป ในที่สุดอยู่ทุกๆ ครั้ง

4.3 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางหวาย

ในชุมชนรางหวายนั้นมีทุนชุมชนอยู่ครบทุกด้าน ตั้งแต่ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติ อีกทั้งยังอยู่ภายใต้สังกัดเทศบาลตำบลรางหวาย ซึ่งเป็นองค์กรที่มีคุณภาพได้รับรางวัลมากมายหลายปีซ้อน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเพราะเหตุใดจึงไม่สามารถเกิดการรวมกลุ่มกันของ

คนในชุมชนได้สำเร็จ ซึ่งนายณรงค์ เบ็ญพาด กำนันตำบลรางหวาย ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประเด็น
 ทุนชุมชนไว้ว่า

“ตำบลรางหวายเป็นตำบลใหญ่ มีถึง 23 หมู่บ้าน เมื่อผู้นำมาเจอกันในที่ประชุมก็จะมีมาให้
 เสนอแนะนโยบายหรือออกความเห็นอื่นๆ ผู้นำที่นี้ก็จะ เป็นลักษณะ “ว่าไงว่าตามกัน” เช่น
 มติในที่ประชุมเวลามีคำถามว่ามีใครจะคัดค้านหรือไม่ ที่จะนำเงินงบประมาณไปสนับสนุน
 ตรงนั้นตรงนี้ ส่วนใหญ่แล้วก็จะไม่มีใครคัดค้าน เมื่อพูดถึงทุนชุมชนด้านสาธารณูปโภคนั้น
 มีความพร้อม ไฟฟ้าประปาเข้าถึงทุกหมู่บ้าน มีเสียงตามสายไว้แจ้งข้อมูลข่าวสารกับลูกบ้าน
 ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีทั้งคนรวย คนจน พอมีพอกิน ผลผลิตใน
 ชุมชนคืออ้อย ข้าว มันสำปะหลัง โดยจะซื้อขายกันเองผ่านพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่
 ไม่มีการแปรรูปสินค้า ไม่มีการหาตลาดเอง เพราะส่งให้โรงสีและพ่อค้าคนกลางโดยตรง
 ตลอด เมื่อพูดถึงแหล่งเงินทุนส่วนมากชาวบ้านจะกู้ยืมจาก ธกส. และธนาคารออมสิน มีหนี้
 รายวันบ้างแต่เป็นส่วนน้อย ไม่มีธนาคารหมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ โดยชาวบ้าน
 จะมีการออมกันเองซึ่งรัฐบาลเคยสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มกันออมคนละ 1 บาทต่อวัน
 แต่สุดท้ายผู้ปกครองก็ถอนไปให้บุตรหลานออมเป็นบัญชีส่วนตัวกันเอง ชาวชนได้รับการ
 การศึกษาอย่างทั่วถึง บางคนก็กู้ยศ.เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะ
 ของผู้ปกครองด้วย ทางภาครัฐซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากอำเภอพนมทวน เคยมาอบรมอาชีพอยู่
 บ่อยครั้ง ปีละ 2-3 ครั้งได้ เช่น อบรมการทำขนม การทำเกษตรแปรรูป เพราะอยากจะให้
 ชาวบ้านในชุมชนมาจัดตั้งเป็นกลุ่ม แต่เมื่อสิ้นสุดช่วงระยะเวลาอบรมซักพัก ชาวบ้านก็จะ
 ไม่รวมกลุ่ม โดยจะกลับมาทำกันเอง ขายกันเองมี อสม.คอยดูแลสุขภาพอนามัยอยู่ในแต่ละ
 หมู่ มีการตรวจความดัน เจาะเลือด ถ้าใครมีภาวะเสี่ยงก็จะมีการติดตามเฝ้าระวังเป็นระยะ มี
 ลานเดินแอโรบิกอยู่ที่หมู่ 22 เป็นศาลาเอนกประสงค์โดยก่อนหน้านี้มีเทศบาลจัดทุกวัน
 แต่เดี๋ยวนี้ลดลงเหลือเดือนละครั้ง เหตุการณ์เล็กน้อยไม่ค่อยมีเกิดขึ้น ชาวบ้านนับ
 ถือศาสนาพุทธทุกหมู่บ้าน มีชาวบ้านส่วนน้อยที่ครอบครัวแตกแยก โดยส่วนมากจะอยู่กัน
 แบบอบอุ่น มีประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่เสมอ แต่หากมีธุระด่วนก็จะมาประชุมกันที่บ้าน
 กำนัน ซึ่งผู้นำในชุมชนรางหวายนี้ไม่ค่อยมีใครโดดเด่น จะมีลักษณะการเห็นพ้องต้องกัน
 ในทุกกิจกรรม ไม่ค่อยมีใครที่ออกความคิดเห็นที่แตกต่าง ในวันสำคัญต่าง เช่น
 ประเพณีลอยกระทง ก็จะโค้งประมาณมาตรฐานอยู่เสมอ ในชุมชนมีโรงงานตัดเย็บ
 เสื้อผ้าอยู่ 2 แห่ง แต่เป็นของเอกชน ชาวบ้านก็จะไปรับจ้างทำงานเย็บผ้า ชาวบ้านในชุมชน
 รางหวายไม่ค่อยยอมรับให้มีภาคเอกชนภายนอกมาจัดตั้งกลุ่มในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรม
 ต่างๆ ตำบลรางหวายมีภูมิประเทศเป็นภูเขา ดังนั้นชาวบ้านจะสามารถไปหาของป่าได้ ไม่มี

การขัดแย้งเพื่อแย่งชิงทรัพยากร เพราะทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง มีโรงโม่หินที่ได้สัมปทานมานานเป็นสิบปีแล้ว มีน้ำที่ส่งมาจากเขื่อนท่าม่วงใช้เพียงพอดตลอดทั้งปี ชาวบ้านใช้ปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นปุ๋ยยูเรีย เคยมีการอบรมเพื่อทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งดีต่อทรัพยากรดินและดินจะมีคุณภาพดีอยู่ได้นาน แต่จะได้ผลผลิตช้า เมื่อเทียบกับการใช้สารเคมีที่อาจจะเสื่อมโทรมเร็ว แต่ก็ให้ผลผลิตที่รวดเร็วกว่า” (ณรงค์ เบ็ญพาด, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

ในขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สังเกตนายณรงค์ เบ็ญพาด กำนันตำบลรางหวาย พบว่าท่านดูเป็นกำนันที่มีความสุข ประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่มีปัญหาทางการเงิน เมื่อถามถึงเรื่องส่วนตัว ท่านก็เล่าอย่างมีความสุข สังเกตไปที่รอบๆบ้านก็จะมีรูปติดผนังอยู่เยอะ ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแห่งความภาคภูมิใจ เช่นวันรับปริญญาของลูกชาย วันแต่งงานของลูกชาย ท่านมีครอบครัวที่อบอุ่น มีภรรยา มีลูกซึ่งเรียนจบได้ทำงานที่ดีแล้ว และก็มีหลานๆอยู่ในครอบครัวใหญ่ด้วย กำนันมีที่ดินหลายร้อยไร่ มีคนงานคอยช่วยเก็บเกี่ยวผลผลิต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าคนที่ผู้นำมีความสุขกับการใช้ชีวิตในปัจจุบันทุกๆวัน ก็คืออยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องมารวมกลุ่มอาชีพ ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องเหนื่อยคอยประสานงาน หรือหาโครงการที่ทำเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ดังนั้น ชุมชนรางหวายจึงเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางภาครัฐสนับสนุนอยู่เสมอ แต่เมื่อจบโครงการจึงไม่ได้มีการสานต่อ และโครงการที่เคยเข้าร่วมก็ค่อยๆลดบทบาทจนลึกลงไปในที่สุด

เมื่อกล่าวถึงทุนชุมชนที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของชุมชนรางหวายนั่นคือ วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ในหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดพัฒนาดังที่กล่าวไป และขยายความสำเร็จไปสู่หมู่บ้านอื่นๆได้ แต่ปรากฏว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มนั้นไม่ประสบความสำเร็จ โดยนายหม่อง ทองนุ้ม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ชาวไทยทรงดำที่อยู่ในหมู่ 22 นั้นมีศักยภาพในการจัดการตนเองภายในชุมชนจนกระทั่งหลุดพ้นจากความยากจนได้ โดยได้รับความรู้และการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาพาจัดตั้งกลุ่ม และวิสาหกิจชุมชน ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือและสานต่อเองได้ แต่เมื่อจะขยายความสำเร็จนี้ไปยังหมู่บ้านอื่นๆในตำบลเดียวกัน กลับพบว่าชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนเท่าที่ควร เพราะชาวบ้านคิดว่าพวกเขาเป็นคนไทย ไม่ได้มีเชื้อสายไทยทรงดำเหมือนชาวบ้านกลุ่มนี้” (หม่อง ทองนุ้ม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายชูศักดิ์ โคว์วิสัยแสง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 13 บ้านศรีพนมเขต ที่กล่าวถึงชาวไทยทรงดำว่า

“ในหมู่ที่ 13 บ้านศรีพนมเขตนั้น มีชาวบ้านที่เป็นชาวไทยทรงดำอยู่ด้วย เมื่อมีประเพณีหรือกิจกรรมใดที่หมู่บ้านใหม่ไทยดำในหมู่ 22 จัดขึ้น ชาวไทยทรงดำที่นี้ก็จะไปเข้าร่วมด้วยเสมอ” (ชูศักดิ์ ใควิวาลัยแสง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

เช่นเดียวกับปราชญ์ชาวบ้านด้านการทอผ้าชาวไทยทรงดำคือ นายสังข์ และนางอุไร แฝงเพชร ที่กล่าวถึงการรวมกลุ่มกันของชาวไทยทรงดำว่า

“ก่อนหน้านี้ชาวไทยทรงดำมีกลุ่มทอผ้าที่มีความเฉพาะตัว เรียกว่าผ้าลายแดงโม ซึ่งต้องมีการเลี้ยงไหมเลี้ยงหม่อน และใช้สีจากต้นไม้ในการย้อม ประคองจะให้สีแดงนิดๆ ส่วนมะเกลือจะให้สีดำ แต่ทุกวันนี้ค่อยๆลดบทบาทลงไป เพราะไม่มีคนทำ ไม่มีคนทอผ้า เพราะเปลี่ยนไปเย็บผ้าที่โรงงานกันหมด ส่วนชุดที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำก็ซื้อเอาเลยง่ายๆ ดังนั้นทุกวันนี้จึงไม่มีคนรุ่นใหม่ที่จะสานต่อ เพราะไหนจะทำนา ไหนจะเจ็บป่วย กิจกรรมกลุ่มเลยไม่ต่อเนื่อง แต่อุปกรณ์การทอผ้าทุกอย่างก็ยังมีอยู่ที่บ้านทั้งหมด หากใครจะมานั่งทอผ้าเองก็ยังสามารถทำได้ ซึ่งทุกวันนี้ก็ยังมีชาวบ้านมาอยู่บ้างแต่ก็น้อยมากแล้ว” (สังข์ แฝงเพชร และอุไร แฝงเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

จะเห็นว่าในชุมชนรางวัล หุ่นชุมชนมีความสัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง โดยชุมชนนี้มีหุ่นชุมชนครบทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านทุนทางสังคม เนื่องจากมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ แต่ยังคงกระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด ที่เป็นเช่นนี้ เมื่อวิเคราะห์สาเหตุพบว่าส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้นำชุมชน ที่ไม่สามารถพาชาวบ้านเข้าสู่กระบวนการกลุ่มได้เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดกระบวนการกลุ่มที่เกิดพลังอำนาจการต่อรองกับสังคมภายนอก ผู้นำมีความสนใจใส่ใจ จริงใจ และจริงจัง ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนสร้างผลผลิตที่เกิดจากนวัตกรรมในชุมชน จากวัตถุดิบที่หาง่ายในชุมชน หรือจากวัสดุที่เหลือใช้ในชุมชน อีกทั้งยังการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่าย สามารถทำกันเองได้ในชุมชน สิ่งที่สำคัญ คือ การค้นพบและประยุกต์ใช้ ทุนที่ไม่ใช่เงิน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมการทอผ้า และทุนทางสังคมการมีส่วนร่วมในระบบเครือญาติและเพื่อนมิตรที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่การร่วมทุนเป็นหุ้นส่วนทางสังคม สร้างระบบธุรกิจที่ไม่สามารถดำเนินได้ในกลุ่มผู้มีรายได้น้อย หรือผู้อ่อนแอทางการเงิน ส่งผลให้ก่อเกิดกระแสเงินหมุนเวียนในเศรษฐกิจชุมชน อันนำไปสู่การมีรายได้เพิ่ม การออมทรัพย์ และการเพิ่มคุณภาพชีวิต ซึ่งทั้งหลายทั้งมวลจะส่งผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจของชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมผู้การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ของชุมชนหนองสาหร่าย

ในการศึกษาบทนี้ เป็นกรณีศึกษาของชุมชนหนองสาหร่าย เพื่อจะตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนหนองสาหร่ายมีอะไรบ้าง กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนหนองสาหร่ายมีลักษณะเป็นอย่างไร และทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร นำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างไร ในการนำเสนอผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นลำดับประกอบด้วย 1. ทุนชุมชนที่มีในชุมชนหนองสาหร่าย เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของทุนชุมชนทั้งหมดในชุมชนหนองสาหร่ายมีอะไรบ้าง 2. โครงการ/กลุ่มที่จัดตั้งในชุมชนหนองสาหร่าย ซึ่งประสบความสำเร็จมาจนถึงปัจจุบัน 3. บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมผู้การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย โดยใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ โกวิทซ์ พวงงาม (2553) และทฤษฎีชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวคิดของ สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์ (2531) มาเป็นแนวทางในการตอบคำถามวิจัย

5.1 ทุนชุมชนที่มีในชุมชนหนองสาหร่าย

5.1.1 ทุนการเงิน

5.1.1.1 สาธารณูปโภค

มีความทั่วถึงและความพร้อมในการให้บริการด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ มีเทศบาลตำบลหนองสาหร่ายดูแล ประกอบกับชาวบ้านในพื้นที่ก็ให้ความร่วมมือช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างหมู่บ้านในเรื่องสาธารณูปโภค

5.1.1.2 ข้อมูลข่าวสาร

ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต มีวิทยุเสียงตามสายทุกหมู่บ้าน และมีการประชุมกันทุกสัปดาห์ของผู้นำกลุ่ม องค์การชุมชนต่างๆ จึงสามารถแจ้งข่าวสารประกอบกับช่วยกันระดมความคิดได้ทั่วถึง

5.1.1.3 การประกอบอาชีพและรายได้

มีความมั่นคงและหลากหลายในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นที่มาของรายได้ของครัวเรือนในชุมชน ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย และมีการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อประกอบอาชีพ ทำให้เกิดความมั่นคงของรายได้

5.1.1.4 ผลผลิตในชุมชน

มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร มีการผลิตโดยใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต และมีความสามารถในการจัดหาตลาด มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร หลักๆก็คือข้าว อ้อย และมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ โดยใช้วัตถุดิบในชุมชนได้แก่ บัญยอินทรีย์อัดเม็ด น้ำดื่มตราสาหร่ายทอง น้ำพริกแกง ข้าวสาร ข้าวเปลือก น้ำยาเอนกประสงค์ ขนมหอมม่วง เครื่องจักสาน น้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ สอร์โม่ สารบำบัดน้ำเสีย สารป้องกันแมลงศัตรูพืช น้ำส้มควันไม้ เบเกอร์รี่สาหร่ายทอง ก๋วยเตี๋ยว และขนมมะพร้าวแก้ว

5.1.1.5 การออม การมีหนี้ การกู้ยืม

มีการมาให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน ทั้งจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจากภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน เกี่ยวกับเรื่องการออมทรัพย์ สัดส่วนของเงินออมต่อรายได้สูง สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้ต่ำ มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีการออมเงินไว้เป็นทุนในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

5.1.1.6 การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ของแหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ใช้เพื่อเกษตรกรรม ชาวบ้านจึงสามารถกู้ได้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) มีแหล่งเงินทุนภายในชุมชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ที่เรียกว่าธนาคารความดี มีการจัดการอย่างเป็นระบบโดยชาวบ้านเอง

5.1.2 ทุนมนุษย์

5.1.2.1 การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้

ประชาชนได้รับการศึกษา มีโอกาสทางการศึกษา การอบรม และส่งเสริมประสบการณ์เพื่อประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต ซึ่งชาวบ้านมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยมีสถานศึกษาที่เพียงพอ ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง เป็นโรงเรียนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์วัดปลักเขว้า 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 4 แห่ง

5.1.2.2 สุขภาพอนามัย

ประชาชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เป็นโรค มีการออกกำลังกายเป็นประจำ ตลอดจนเข้าถึงบริการสาธารณสุข สุขภาพอนามัยของชาวบ้านได้รับการส่งเสริมและดูแลอย่างทั่วถึง โดยมีสถานอนามัยประจำตำบล ให้บริการจำนวน 1 แห่ง

5.1.2.3 ศีลธรรม

ประชาชนในชุมชนได้นำแนวทางคำสอนตามศาสนาต่างๆ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งประชาชนทุกคน 100% เป็นชาวพุทธ มีวัด 7 แห่ง

5.1.2.4 ชีวิตครอบครัว

มีครอบครัวอบอุ่น และมีหัวหน้าครัวเรือนที่มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง โดยมากจะเป็นครอบครัวใหญ่ ในหนึ่งบ้านมีคนหลายรุ่น ตั้งแต่สูงอายุ ผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก

5.1.2.5 ความภาคภูมิใจ

ประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจต่อตนเอง สมาชิกในครัวเรือน ผู้นำครอบครัว และผู้นำชุมชน โดยประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้นำครอบครัวและผู้นำชุมชน เนื่องจากสามารถปกครองดูแลสมาชิก และรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชน ให้อยู่ดีมีสุขในทุกๆ ด้านได้

5.1.2.6 คุณลักษณะของผู้นำ

มีผู้นำชุมชนที่มีลักษณะที่ดีและได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชนมีศักยภาพ และมีใจในการพัฒนาชุมชน ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายและผู้นำกลุ่ม องค์กรที่เข้มแข็ง ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน จากการลงมือปฏิบัติงานจริง

5.1.3 ทูทางสังคม

5.1.3.1 วัฒนธรรมประเพณี

มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และมีแนวโน้มสืบเนื่องต่อไปในอนาคต มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีไทยในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น ลอยกระทง ปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น

5.1.3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ โดยดึงดูดเด่นและทรัพยากรที่มีในแต่ละหมู่บ้านมาดำเนินการ ได้แก่ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด น้ำดื่มตราสารหายทอง น้ำพริกแกง ข้าวสาร ข้าวเปลือก น้ำยาเอนกประสงค์ ขนมหอมม่วง เครื่องจักสาน น้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ ฮอร์โมน สารบำบัดน้ำเสีย สารป้องกันแมลง ศัตรูพืช น้ำส้มควันไม้ เบเกอร์รี่ สาหร่ายทอง กล้วยอบเนย และขนมมะพร้าวแก้ว

5.1.3.3 ความเท่าเทียม

ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม และการบริหารจัดการภายในชุมชน สังเกตได้จากมีการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพในทุกหมู่บ้าน และประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน มีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในชุมชน โดยมีผู้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ป่วยเอดส์ ตามนโยบายของรัฐบาล มีกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองสาหร่าย และกลุ่มศูนย์ส่งเสริมรายครัวเรือนประจำหมู่บ้าน

5.1.3.4 กลุ่มและองค์กรในชุมชน

มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนนับว่าเป็นชุมชนต้นแบบที่มีผู้มาศึกษาดูงานจำนวนมาก เนื่องจากผู้นำชุมชนมีการมาประชุมวางแผนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม มีการติดต่อผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาให้ความรู้ นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านทุกหมู่ที่ไม่เหมือนกันแต่พึ่งพากันได้และมีความเกี่ยวข้องกัน

5.1.3.5 ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

ชุมชนมีความมั่นคงจากบ้านที่ปลูกสร้างบนที่ดินของตัวเอง มีการต่อต้านปัญหายาเสพติด ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เรื่องที่ดินทำกินนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นเจ้าของ เพราะมีระบบการกู้ยืมเงินจากธนาคารความดีของกลุ่ม ทำให้ไม่มีหนี้ นอกบบจึงไม่เกิดปัญหาถูกยึดที่ดินทำกิน และยังมีกลุ่ม อสพป. อปพร. และกลุ่มต่อต้านยาเสพติดด้วย

5.1.4 ทูธรรมชาติ

5.1.4.1 ปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติ

มีทรัพยากรหลากหลายและเพียงพอ มีแหล่งน้ำสาธารณะที่เพียงพอต่อการพัฒนาเพื่ออุปโภค บริโภคและทำการเกษตร มีคลองส่งน้ำส่งทั่วถึงทุกหมู่บ้าน

5.1.4.2 คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์ การใช้สารเคมีทางการเกษตรมีแนวโน้มลดลง ส่งผลต่อการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตของประชาชน มีการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรลง ไปใช้สารอินทรีย์แทน ได้แก่ ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด, ปุ๋ยน้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ, ฮอร์โมน, สารบำบัดน้ำเสีย, สารป้องกันแมลง, ศัตรูพืช และน้ำส้มควันไม้ ทำให้เป็นการรักษาคุณภาพของทรัพยากรไว้ได้อย่างยั่งยืน

5.1.4.3 การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากความขัดแย้ง และมีการจัดการทรัพยากรในชุมชน เรื่องที่ดินทำกินนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นเจ้าของ เพราะมีระบบการกู้ยืมเงินจากธนาคารความดีของกลุ่ม ทำให้ไม่มีหนี้

นอกระบบจึงไม่เกิดปัญหาอุทกภัยที่คืนทำกิน และมีคลองส่งน้ำส่งทั่วถึงทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนจึงได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างทั่วถึงโดยปราศจากความขัดแย้ง

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีทุนชุมชนอยู่มากมายครบทุกด้าน และด้วยเหตุนี้เองชุมชนหนองสาหร่ายจึงมีศักยภาพมากพอที่จะสามารถนำมาพัฒนาต่อยอด จนนำไปสู่การจัดตั้งโครงการหรือกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จในทุกหมู่บ้าน ดังที่จะเสนอต่อไป

5.2 ทุนชุมชน/โครงการ/กลุ่ม ที่โดดเด่นในชุมชนหนองสาหร่าย

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน ซึ่งข้อมูลสำคัญที่ได้จากนายแรม เชียงกา ผู้ซึ่งเป็นประธานศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย คณะกรรมการหมู่บ้านหนองทราย คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย ผู้บริหารตลาดกลางรับซื้อข้าวหนองสาหร่าย ที่ปรึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองทราย อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย และอดีตเลขานายกเทศมนตรีตำบลหนองสาหร่าย นั้นมีหลายประเด็นด้วยกัน ดังนี้

5.2.1 ทุนเดิมที่มี และการต่อยอด

จากภูมิรัฐเดิมที่มีมาในการทำนาไร่ของคนที่นี่ ทำให้ได้เห็นท้องทุ่งที่กว้างใหญ่ หลายต่อหลายแปลงติดกันจนเป็นท้องทุ่งที่กว้างใหญ่นี้ สะท้อนบอกได้ว่า ผู้คนโดยส่วนใหญ่มีสัมมาอาชีพในทางเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และแน่นอนว่าความเชี่ยวชาญในอาชีพทำนาก็ต้องไม่เป็นสองรองใคร รายได้หลักของครอบครัวและชุมชน ก็คือการประกอบอาชีพทำนา ที่หนองสาหร่ายชาวนาสามารถทำนาได้ถึง ปีละ 2 ครั้ง คือ นาปรัง ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนกรกฎาคม และนาปี ในช่วงเดือนสิงหาคม ถึงเดือนธันวาคม โดยจะหว่านข้าวในวันพ้อและเก็บเกี่ยวในวันแม่ และความเสียหายของอาชีพทำนา ได้ถูกรองรับจากแนวคิดในการจัดสรรพื้นที่ดินของครอบครัว มาประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เช่น การเลี้ยงโคนม ปลูกพืชหมุนเวียนและจัดทำไร่นาสวนผสม ทำให้ครอบครัวและชุมชนมีรายได้หมุนเวียนตลอดทั้งปี โครงสร้างการประกอบอาชีพของคนในชุมชนตรงนี้เห็น ได้ชัดว่า ทั้งภูมิรัฐเดิมและหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ช่างไปได้ด้วยกันอย่างแนบเนียนมาก

และต้นทุนอาชีพที่ตกทอดกันมานี้เอง ทำให้การทำนาของที่นี่มีความโดดเด่นมาก โดยพื้นที่ทำนาทั้งหมด 800 ไร่ (จากพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด 1,440 ไร่) ครัวเรือนที่ทำนา 65 ครัวเรือน

ส่วนมากได้ผลผลิตข้าวเปลือก ไร่ละ 700 กิโลกรัม ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 320,000 บาท นอกจากนี้ยังมีการทำไร่อ้อย มีพื้นที่ปลูกอ้อยทั้งหมด 575 ไร่ ครัวเรือนที่ทำไร่อ้อย 30 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 175,000 บาท การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัวเพื่อขายเนื้อ 5 ครัวเรือน เลี้ยงวัวนมเพื่อขายน้ำนม 6 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 530,000 บาท รับจ้าง ประชาชนมีอาชีพรับจ้าง 16 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้จากการรับจ้างเฉลี่ยครัวเรือนละ 25,000 บาท

และการถ่ายทอดออกมามีผู้เดิม และความเชี่ยวชาญที่มีมา ด้วยเทคโนโลยีและเครื่องมือ เครื่องมือที่ทันสมัย ทำให้ชุมชนมีฐานทุนที่ดีขึ้น แต่เครื่องทุ่นแรงเหล่านี้จะไม่มีประสิทธิภาพที่ดีได้ เลยหากไม่ได้มีการนำมาประยุกต์ใช้กับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเมื่อผสานกำลังกันแล้วก็ทำให้ การการผลิตได้อย่างรวดเร็วแต่ในขณะเดียวกันก็สามารถลดต้นทุนและการสูญเสียได้เป็นอย่างดี

ที่ผ่านมาชุมชนได้มีกระบวนการสืบค้น เก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถเก็บรักษา และต่อยอด โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กร ชุมชน (พอช.) พัฒนาชุมชนอำเภอ ธ.ก.ส. ในการร่วมทำวิจัย สรุปและถ่ายทอดเรื่องราวการทำงาน ออกมาเป็นเอกสารกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชนของชุมชน ทำให้ได้ชุดองค์ความรู้ฐานข้อมูล ของชุมชนที่เป็นปัจจุบัน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ มีการจัดทำความรู้ด้านภูมิปัญญา ท้องถิ่นรวบรวมเพื่อการเผยแพร่การเรียนรู้และนำสู่การพัฒนา ดำเนินการโดยบันทึกจากคำบอกเล่า จากผู้รู้ ผู้ชำนาญ นำมาร้อยเรียงเป็นเอกสารความรู้ และเพื่อระลึกถึงผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ถ่ายทอดเอกสาร ในเรื่องนั้น ๆ จะมีการบันทึกชื่อเจ้าของภูมิปัญญาไว้ด้วยเสมอ

วิธีคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีที่สุด ใช้วิธีการใช้ค่าความถ่วงจำเพาะของน้ำที่มีความเค็มโดยใช้ เกลือ 4 ก.ก. น้ำ 20 ลิตร ละลายให้เข้ากันดีแล้ว ทดลองนำไปใส่ใหม่ ๆ ใส่ลงไป ให้สังเกตดูว่าไข ลอยโผล่พื้นน้ำขึ้นมาขนาดเท่าเหรียญ 5 บาท แสดงว่าพอดี ถ้าไขยังจมอยู่ให้ใส่เกลืออีกจนพอดี แต่ ถ้าไขลอยขึ้นมามากเกินไปก็ให้เติมน้ำลงไปอีกให้ไขลอย จากนั้นนำพันธุ์ข้าวทดลองไปข้าวที่เมล็ดไม่ เต็มก็จะลอยขึ้นมาทั้งหมด จะเหลือข้าวที่สมบูรณ์ 100 % จมอยู่ด้านล่างส่วนเมล็ดที่ลอยบ้างจมบ้างก็ ให้คัดทิ้งให้หมด นำเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์ไปล้างน้ำเปล่าให้เกลี้ยงหากไม่ได้ล้างข้าวจะไม่ออก

การยกระดับในการทำนา

นาดี ต้องมีน้ำ การกักระดับน้ำในนาข้าว ระดับน้ำในนาเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะทำให้ ผลผลิตข้าวได้น้อยหรือมาก น้ำในนาข้าวที่เหมาะสมที่สุดอยู่ที่ 5-10 ซม. เท่านั้น ถ้าน้ำมากกว่านี้ ผลผลิตก็จะต่ำลงทันที โดยเฉพาะช่วงที่ข้าวตั้งท้อง ข้าวต้องการมีอากาศหายใจกับรากบ้าง ชั่งน้ำ ไว้ปกคลุมไม่ให้หญ้าขึ้นได้แล้วจนถึงช่วงที่ข้าวอายุได้ 1 เดือนกว่า สมควรที่จะปล่อยน้ำในนาให้ แห้งบ้างเพื่อเป็นการตากหน้าดินกลางฤดูให้ดินได้แห้งพอหมาด ๆ เมื่อดินแห้งเริ่มมีรอยแยก อากาศ

ก็จะเข้าไปในดิน รากข้าวก็จะได้รับอากาศได้ดี ทำให้ออกรากใหม่และได้รับธาตุอาหารจากดินได้มากขึ้น จึงทำให้ต้นข้าวแข็งแรงแตกกอดี ข้าวจะล้มยากเพราะรากมาก ต้นแข็งแรงและไม่สูงเพราะข้าวไม่ต้องริดต้นหน่น้ำเหมือนในนาที่มีน้ำท่วมขังมาก ๆ

การดูแลรักษาต้นข้าว ให้มีการนำเทคโนโลยีการเกษตรมาใช้ เช่น น้ำหมักอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำส้มควันไม้ การใช้เชื้อราดี กำจัดเชื้อราร้าย (ไตรโครเดอมาร์, บิวเวอเรีย) เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ช่วยให้ลดต้นทุนในการทำนา รักษาหน้าดินไม่ให้ถูกฉาบด้วยสารเคมีอันตราย

การทำนาด้วยวิธีสำรวจ หรือ IPM เป็นการทำนาที่ช่วยลดต้นทุนได้มากและข้าวที่ได้มาก็เป็นข้าวปลอดสาร ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ในนาข้าวจะมีทั้งแมลงที่กัดกินพืชและและศัตรูธรรมชาติที่ช่วยกำจัดกันอยู่แล้ว การที่เกษตรกรใช้สารเคมีฉีดพ่น จะทำให้แมลงทั้งสองประเภทนี้ตายไปพร้อมกัน แต่แมลงที่เป็นฝ่ายชานา เช่น แมงมุม เต่าทอง แมลงทูนเข็ม ตัวห้ำ ตัวเบียน กว่าจะเกิดมาใหม่นั้นต้องใช้เวลานาน ผิดกับแมลงศัตรูข้าวมันเกิดได้เร็วกว่ามาก เพียงข้ามคืน พวกชิปะขาว ผีเสื้อต่างๆ ก็บินมาวางไข่และฟักเป็นตัวภายในไม่กี่วัน ชานาจึงต้องพ่นสารเคมีบ่อยครั้งขึ้น คนที่เขาได้เข้าหลักสูตรเรียนรู้การทำนาแบบเผื่อระวังจะได้รู้จักกับทหารที่อยู่ในนาที่คอยเผ่าไม่ให้เข้าศึกศัตรูเข้ามาในเขตของเรา ยกตัวอย่าง แมงมุม 1 ตัว สามารถกินเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล วันละ 13-14 ตัว ดังนั้นแล้วถ้าศัตรูธรรมชาติมีอยู่มาก ๆ เมื่อมีแมลงศัตรูข้าวเข้ามาในแปลงนาจะถูกทหารพวกนี้กำจัดให้โดยอัตโนมัติ

ชานาที่ดีต้องเดินสำรวจในแปลงนา จะไปดูอยู่ไกลๆจากหัวถนนต้นแปลงนานั้นไม่ได้ ต้องเดินทะแยงมุมตลอดแปลงและแหวกต้นข้าวดูว่าในบริเวณ โคนข้าวนั้นมีโรคแมลงอะไรอยู่บ้าง ถ้ามีโรคแมลงน้อยพอที่ศัตรูธรรมชาติกำจัดได้ก็ปล่อยให้เขากำจัดกันเอง ถึงท้ายที่สุดถ้าแมลงเริ่มมีมากถึงขนาดที่ต้องใช้สารเคมีก็จำเป็นต้องใช้ แต่การใช้สารเคมีก็ควรศึกษาถึงความเหมาะสมและใช้ด้วยความระมัดระวัง

การเก็บเกี่ยวผลผลิต ใช้รถเกี่ยวข้าวที่ช่วยประหยัดเวลาและแรงงาน หลังการเก็บเกี่ยวฝางข้าวก็จะใช้รถอัดฝางลงไปแปลงนาม้วนฝางเก็บไว้ในโรงเก็บฝางของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านหนองทราย เก็บไว้เป็นอาหาร โคนมและจำหน่าย

5.2.2 ก้าวข้างในการจัดการตนเองของชุมชน

ก่อนหน้าที่จะเกิดผลลัพธ์ที่เป็นที่ภาคภูมิใจของคนในชุมชน และเป็นองค์ความรู้ตกทอดสู่รุ่นต่อไปได้นี้ ชุมชนหนองสาหร่ายก็เป็นอีกแห่งหนึ่ง ที่มีภาวะจำเป็นต้องทำโครงการต่างๆ ตามคำสั่งของภาครัฐ ที่ไม่ได้ตรงกับความต้องการของชุมชน ทำให้มีความต้องการแนวทางที่ชัดเจนในการทำงานของชุมชน “แผนแม่บทชุมชนตำบลหนองสาหร่าย” จึงเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2545 โดยได้รับ

ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุน เช่น กรมพัฒนาชุมชน ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สถาบันราชภัฏ และอื่นๆ มาร่วมกันวางแผนงาน เก็บข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น เพื่อ “สร้างชุมชนที่มีความสุข สุขภาพดี ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้”

แนวทางในการดำเนินงานจัดทำแผนชุมชน มีขั้นตอนการก้าวอย่าง ถึง 8 ขั้นตอน ได้แก่

- ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมพื้นที่และเตรียมทีมงาน
- ขั้นตอนที่ 2 เวทีการสร้างความเข้าใจกับคณะทำงานแผนแม่บทชุมชน
- ขั้นตอนที่ 3 การสำรวจและการรวบรวมข้อมูลชุมชน
- ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลชุมชน
- ขั้นตอนที่ 5 การยกร่างแผนแม่บทชุมชน
- ขั้นตอนที่ 6 การประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน
- ขั้นตอนที่ 7 นำแผนไปสู่การปฏิบัติ
- ขั้นตอนที่ 8 การติดตามประเมินผลและสรุปบทเรียน

ซึ่งสิ่งที่ที่ประชุมลงความเห็นเป็นทางเดียวกันก็คือ การสร้างบ้านแปลงเมืองนี้ ไม่ใช่หน้าที่ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่จะต้องเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา เช่นเดียวกับในอดีต ที่ชุมชนต่างได้ร่วมมือกันป้องกันหมู่บ้านจากโจรร้ายนั่นเอง ทุกคนร่วมแรง และทุกคนจะได้ร่วมชื่นชมผลประโยชน์ด้วยกัน

ชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ได้เริ่มต้นงานของชุมชน ด้วยการสำรวจข้อมูลผ่านแบบสำรวจข้อมูลเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน โดยใช้โอกาสเดียวกับการเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีการเก็บรายละเอียดข้อมูลในทุกด้านที่จะนำไปสู่การสะท้อนตัวตนของหมู่บ้าน แล้วนำมาวิเคราะห์ประเด็นปัญหา

จากนั้น จึงประชุมประชาคมชี้แจงผลการเก็บข้อมูลและร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และเมื่อผ่านกระบวนการการทำแผนชุมชนแล้ว จึงกำหนดแผนงานที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในด้านต่างๆ และลงรายละเอียดการทำกิจกรรม เมื่อทำแผนงานการพัฒนาทุกด้านแล้วก็แจ้งสมาชิกในที่ประชุมทราบ ตรวจสอบร่วมกันไม่ให้มีเรื่องที่ตกหล่น รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเสนอต่อเทศบาลเพื่อบรรจุในแผนพัฒนาตำบลเพื่อสนับสนุนด้านงบประมาณต่อไป

แผนงาน โครงการแก้ปัญหาของชุมชน ก่อนเริ่มโครงการมีการสำรวจหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงเพื่อศึกษาคูงาน ศึกษาขั้นตอนในการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคที่พบ นำกลับมาวางแผนเพื่อประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง

ชุมชนแห่งนี้ มีการจัดการประชุมและการประชาคมอย่างสม่ำเสมอ โดยในปฏิทินชุมชนมีการกำหนดวันประชุมอย่างชัดเจนเพื่อรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ได้ทราบถึงความต้องการ ความคิดเห็น และความคาดหวังของคนในชุมชน อีกทั้งเป็นการร่วมตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของชุมชนและเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนได้ตรงตามความต้องการซึ่งจะส่งผลให้เกิดการยอมรับและมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน แผนชุมชนที่เกิดขึ้นได้นำไปสู่ *ระบบเศรษฐกิจชุมชน* มีการจัดตั้งสถาบันและหน่วยการผลิตที่ตอบสนองต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชน อาทิ มีการตั้งธนาคารชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน การตั้งโรงงานน้ำดื่มเพื่อลดค่าใช้จ่ายจากการซื้อน้ำดื่มจากนอกชุมชน มีโรงสีและตลาดกลางค้าข้าว ช่วยแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวสารมาประกอบอาหาร มีการกำหนดการประมุลข้าวเพื่อป้องกันการกดราคาของพ่อค้าคนกลาง จัดตั้งโรงงานทำปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนในการซื้อปุ๋ยเคมีที่ใช้ในการเพาะปลูก เป็นการช่วยให้เกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมากยิ่งขึ้น

นอกเหนือจากแนวทางปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมแล้ว ชุมชนยังให้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่อยู่ภายใต้หลักคิดที่สร้างธรรมาภิบาลและความยั่งยืน ฝากไว้กับการดำเนินงานที่เต็มไปด้วยปัจจัยอุปสรรคมากมาย ด้วยหลักธรรมาภิบาลเหล่านี้

1) หลักคุณธรรม บุคลากรในองค์กรจะมีความแตกต่าง ความหลากหลาย ทั้งวัย การศึกษา ความคิด ความเชื่อ และอาจมีต่างศาสนา แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเดียวกัน คือ หลักคุณธรรม ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก ให้มีความทัดเทียมกันภายในองค์กรและมีศักยภาพในการแข่งขันกับภายนอกได้อย่างสง่างามและมีศักดิ์ศรี มีความซื่อสัตย์ ขยันอดทน เป็นที่ยอมรับของสังคมและองค์กรอย่างชัดเจน

2) หลักนิติธรรม การประชุมปรึกษาหารือในการดำเนินการทุกด้านเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมือง และกฎระเบียบของสังคม มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนมาจากความเห็นชอบของคณะกรรมการและสมาชิก

3) ความโปร่งใส กำหนดปฏิทินการประชุมอย่างชัดเจน และประชุมทุกครั้งที่เกิดปัญหาต้องตัดสินใจ ทำให้การดำเนินงานเกิดความโปร่งใสและเกิดความไว้วางใจในการดำเนินของคณะกรรมการ โดยเฉพาะเรื่องการเงิน ที่เป็นเรื่องต่อแหลมที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในองค์กร ให้มีการประชุมตัดสินใจร่วมกันทุกครั้ง เปิดบัญชีธนาคารอย่างเปิดเผยโดยผู้มีสิทธิ์เบิกจ่าย 2 ใน 3 ซึ่งเป็นกรรมการ สร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกได้อย่างดี

4) การมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมวางแผน ร่วมรับผิดชอบ และร่วมปรับปรุงพัฒนา อาจมีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามามีส่วนช่วย เพื่อรับทราบปัญหา ความเคลื่อนไหว และตัดสินใจในทุกกรณี

5) ความรับผิดชอบ ยึดหลักในความรับผิดชอบ ภายใต้หลักจริยธรรมและการจัดการที่ดี รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับใกล้ และไกลอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การบริหารจัดการกลุ่มให้อยู่รอดและให้ผลตอบแทนแก่สมาชิกซึ่งกำไรนั้นต้องไม่ใช่กำไรที่เกิดจากเบียดเบียนสังคม มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในทางปฏิบัติ คือ ความพอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเอง ในขณะที่เดียวกันต้องไม่เบียดเบียนสังคมด้วย

6) ความคุ้มค่า มุ่งเน้นความคุ้มค่าในการใช้วัสดุที่มีอยู่ในพื้นที่ มีการวางแผนเพื่อให้ใช้งาน เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยตรงทำให้บุคลากรมีความประหยัด ใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่าและรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน มีการประยุกต์ใช้เครื่องมือต่างๆเพื่อการประหยัดค่าใช้จ่าย บางกรณีที่สามารถยืดหยุ่นตามลักษณะของชิ้นงานได้ ปลุกฝังค่านิยมเรื่องการรักษาใส่ใจ ในดูแลอุปกรณ์ให้มีอายุใช้งานได้นานๆ วิเคราะห์ สังเคราะห์ว่ามีผลต่างอย่างไร ได้มาคุ้มค่ากับสิ่งที่เสียไปหรือไม่หากไม่คุ้มค่าจะต้องแก้ปัญหาอย่างไร

5.2.3 วัฒนธรรมและความยั่งยืน

เมื่อแผนแม่บทชุมชน และหลักธรรมาภิบาล ได้ก่อร่างสร้างตัว และค่อยๆ เห็นผลของการร่วมคิดร่วมทำมาระยะหนึ่ง ก้าวต่อไปจึงเกิดแนวคิดของการสร้างผลิตภัณฑ์ขึ้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาความยากจน โดยอยู่ภายใต้แนวคิด “การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้” และไม่ได้คิดทำอยู่แค่เพียงในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเพื่อเป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ฯ เท่านั้น แต่มีการขยายครอบคลุม เชื่อมโยงกับหมู่บ้าน ในตำบลโดยการรวมกลุ่มในชุมชนและสร้างผลิตภัณฑ์ของตนเองตามประเพณีของหมู่บ้านนั้นๆ เพื่อช่วยเหลือกันและกัน ซึ่งในตำบลหนองสาหร่ายนั้นประกอบด้วยทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ผลิตภัณฑ์จากตำบลใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ “สาหร่ายทอง”

หมู่ที่ 1 บ้านสระลุมพุก - โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด

เนื่องจากชาวตำบลหนองสาหร่ายประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ การสนับสนุนให้คนในตำบลหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนการใช้ปุ๋ยเคมีนั้นจึงนับเป็นการช่วยลดการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันคนในตำบลหนองสาหร่ายนั้นเริ่มให้ความสำคัญกับการหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้นโดยมีการใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมีที่เคยใช้อยู่เป็นประจำอันนับเป็นการช่วยลดการใช้ปุ๋ยเคมีลงได้ในระดับหนึ่งที่น่าอนาคตอาจจะนำไปสู่การเลิกใช้ปุ๋ยเคมีได้เมื่อสภาพดินกลับมา มีความสมบูรณ์จากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์

หมู่ที่ 2 บ้านโคกยาว - มีโรงงานน้ำดื่มตราสาหร่ายทอง

รายจ่ายที่คนในชุมชนจ่ายออกนอกชุมชนเพื่อซื้อน้ำดื่มเพื่อการบริโภคต่อปีนั้นเป็นเงินจำนวนมาก จึงคิดที่จะผลิตน้ำดื่มขึ้นเป็นของชุมชน เพื่อให้คนชุมชนได้ซื้อน้ำบริโภคในราคาถูก เงิน

ภายในชุมชนไม่รู้ว่าไหลออกภายนอก ทั้งยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วย ทั้งนี้ได้มีการเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้เข้าร่วมถือหุ้น โรงงานน้ำดื่มและได้รับเงินปันผล

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการถือหุ้น โรงงานน้ำดื่มยังมีเฉพาะภายในหมู่ที่สองเท่านั้น เพราะยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านคนอื่นๆในตำบลเข้าถือหุ้น ซึ่งหากมีการเปิดโอกาสให้คนทั้งตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถือหุ้น ได้ก็จะเป็นการช่วยส่งเสริมให้คนหนองสาหร่ายทั้งตำบลมีความตระหนักรู้ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ โรงงานน้ำดื่มของตนเอง อันเป็นการช่วยส่งเสริมความมีเสถียรภาพของ โรงงานน้ำดื่มเองและความมั่นคงด้านน้ำเพื่อการบริโภคของคนหนองสาหร่ายที่จะมีอย่างแพร่หลายในตำบล

หมู่ที่ 3 บ้านหนองปรึก – มีธนาการขยะ

เนื่องด้วยการมองเห็นปัญหาขยะที่มีมากในชุมชน อีกทั้งในการขายขยะผ่านพ่อค้าคนกลางนั้นอาจทำให้คนในชุมชนไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร จึงคิดก่อตั้งธนาการขยะขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนที่มีขยะขายนั้นได้มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของรวมไปถึงการได้รับเงินปันผลเพื่อเป็นการตอบแทนด้วย นอกจากนี้ยังมีร้านค้าชุมชน ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนซื้อสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันได้อย่างสะดวกในราคาที่เป็นธรรม อีกทั้งมีการปันผลให้กับสมาชิกและยังเป็นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนอีกด้วย

ในส่วนของธนาการขยะนั้นพบว่าข้อจำกัดของการที่มีการดำเนินการในชุมชนหมู่ 3 เป็นสำคัญส่งผลให้การจัดการเรื่องขยะมีเฉพาะในหมู่ 3 เท่านั้นทั้งที่การบริหารจัดการขยะน่าจะมีการดำเนินการขยายผลสู่การดำเนินการทั้งตำบลเนื่องจากปัญหาขยะเป็นปัญหาใหญ่ และมีผลกระทบต่อระบบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งคนทั้งตำบลน่าจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ส่วนร้านค้าชุมชนนั้นก็นับว่ามีผลการดำเนินงานที่น่าพอใจในระดับหนึ่งหลังจากที่ในอดีตขาดการดูแลและบริหารจัดการด้านการบัญชีแต่ในปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านได้ให้ความสำคัญและเข้ามาดูแลทำให้การบริหารจัดการดูเป็นกิจจะลักษณะและมีมาตรฐานมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังมีส่วนที่น่าจะได้มีการดำเนินการเพิ่มเติมคือการส่งเสริมให้เกิดการจำหน่ายสินค้าของชุมชนในร้านค้าชุมชนให้มากขึ้น รวมทั้งการจัดระเบียบร้านค้าให้มีความสะอาดเป็นระเบียบมากขึ้นเพื่อดึงดูดให้มีผู้เข้ามาใช้บริการมากขึ้น

หมู่ที่ 4 บ้านหนองขุข – สถาบันการเงินและธนาการความดี

ซึ่งนับเป็นสิ่งที่น่าเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะในส่วนของระบบบริหารจัดการที่มีระบบที่ดีเพื่อจุดมุ่งหมายคือการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุน และเป้าประสงค์เพื่อเป็นการจัดหนี้สินของคนในชุมชนให้หมดไป

การเกิดสถาบันการเงินของชุมชนถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปธรรมในการพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงของคนหนองสาหร่าย อย่างไรก็ตามในส่วนของธนาคารความดีซึ่งเป็นนวัตกรรมทางความคิดที่มีความก้าวหน้ามากที่นำมาเป็นตัวชี้วัดในการเข้าถึงแหล่งทุนอันเป็นแนวคิดในการนำเงินเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนนั้นยังคงต้องมีการพัฒนาต่อไปอีก เนื่องจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังคงมองเห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมอยู่ และชาวบ้านบางส่วนก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจส่งผลให้การเข้าถึงแหล่งทุนโดยใช้ความดีนั้นยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร และอุปสรรคอีกประการหนึ่งก็คือคำว่า “ความดี” นั้นเป็นสิ่งที่ เป็นนามธรรมซึ่งหาตัวชี้วัดได้ยากแม้จะมีการกล่าวว่าเป็นการวัด โดยการตรวจสอบดูแลกันเองของชาวบ้านผ่านการประชาคมแต่ก็ยังมีข้อจำกัดในสังคมที่มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติอย่างสังคมไทย

หมู่ที่ 5 บ้านปลักเขว้า - น้ำยาอเนกประสงค์

(น้ำยาล้างจาน และน้ำยาซักผ้า) มีการทำใช้เองและจำหน่าย เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของผู้ใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันให้มีต้นทุนที่น้อยลงและเพื่อเป็นการสร้างรายได้

หมู่ที่ 6 บ้านหนองทราย – ศูนย์การเรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

ใช้เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน เผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้มาศึกษาดูงาน และเป็นตลาดกลางรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร

หมู่ที่ 7 บ้านหนองแหน – น้ำหมักชีวภาพ

มีหมอดินผู้ผลิตน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และไม่ทำลายสุขภาพ

หมู่ที่ 8 บ้านใหม่พัฒนา - ผลิตภัณฑ์กล้วยอบเนยและเบเกอรี่

สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน

ซึ่งการทำผลิตภัณฑ์กล้วยอบเนยนั้นพบว่า มีข้อจำกัดในแง่ของการรวมกลุ่ม ก่อนข้างจะลดความสำคัญลง จนการดำเนินการในปัจจุบันเป็นการดำเนินการในลักษณะของการเป็นกิจกรรมในครัวเรือนที่ไม่ได้ใช้กระบวนการกลุ่มเท่าที่ควร และในส่วนของเบเกอรี่ก็มีข้อจำกัดในส่วนของการเก็บเค้กที่ต้องใช้ห้องควบคุมอุณหภูมิแต่ปัจจุบันยังไม่มี ส่งผลให้การดำเนินการของร้านเบเกอรี่ทำได้ไม่ต่อเนื่องและสามารถทำเบเกอรี่จำหน่ายได้เฉพาะช่วงที่มีลูกค้าสั่งเท่านั้น

หมู่ที่ 9 บ้านหนองสาหร่าย - ไม้กวาดทางมะพร้าว

เป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ มีโรงสีข้าวชุมชน รวมทั้งผลิตภัณฑ์มะพร้าวแก้ว และน้ำพริกเผา เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยรวมกันเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชน ภายใต้ชื่อที่สะท้อนถึงตัวตนว่า “หนองสาหร่ายโปรดัคส์” ซึ่งได้มีการประสานงานกับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้าร.ก.ส. (สกต.) สาขาพนมทวน ในด้านการนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายที่ สกต. เช่น เครื่องจักรสาน ไม้กวาดทางมะพร้าว เป็นต้น และได้ทำธุรกิจร่วมกับสกต. ด้านการจัดหาพันธุ์ข้าว เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มสตรีชุมชนได้มีการขยายตลาดเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม โดยขนมทองม้วน มีรูปแบบแพ็คเกจที่ดูดีขึ้น บรรจุกล่องสวยงาม ไม่แตกหักง่าย จำหน่ายได้ราคาสูงขึ้น เปิดร้านจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าโรบินสัน สาขากาญจนบุรี เครื่องจักรสานมีการเพิ่มงานเดโคพาท (เพิ่มลวดลายด้วยกระดาษทิชชูญี่ปุ่น) เพิ่มการกรุผ้าด้านในมีzipเปิด ปิดได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีสวยงามและมีความน่าสนใจมากขึ้น เพิ่มกลุ่มลูกค้ามากขึ้น และมีการทำรูปแบบเครื่องใช้ในอดีตมากขึ้น เช่น กระจุง จำหน่ายที่ร้านโอท็อปกาญจนบุรี ร้านของฝากแม่บัวคำ และจากการไปสอนวิธีการทำ ให้หลายๆ ตำบลในจังหวัดและต่างจังหวัด ทางกลุ่มกลุ่มจึงเปิดเป็นศูนย์จำหน่ายอุปกรณ์การทำเครื่องจักรสานให้กับกลุ่มที่สนใจอีกด้วย

การจัดการผลผลิตในชุมชน มีการนำผลผลิตที่มีการแปรรูป สร้างมูลค่าเพิ่มแล้วจำหน่ายข้าวเปลือกนำไปสีเป็นข้างกล้องและข้าวสารบรรจุถุงจำหน่าย ภายใต้ตราสาหร่ายทอง พืชอาหารสัตว์ (หญ้าแพงโกล่า) นำมาอัดก้อนจำหน่ายได้ราคาสูงขึ้น ฟางข้าว ไม่เผาทำลายแต่ใช้รถไถอัดม้วนเป็นก้อนจำหน่ายฟาร์มกกระจอกเทศ เกษตรกรผู้ปลูกผัก และเป็นอาหารโคอีกทางหนึ่งด้วย

ผลผลิตอีกจำนวนหนึ่งที่เป็นสินค้าที่ไม่ผ่านการแปรรูปจะมีการเชื่อมโยงตลาด หรือผู้รับซื้อกับชุมชน เช่น อ้อยสด จะส่งจำหน่ายกับโรงงานหีบอ้อยโดยผ่าน โควต้าของสมาชิกในหมู่บ้าน น้ำนมดิบ รวบรวมส่งสหกรณ์โคนมท่าม่วง ข้าวเปลือก กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่ายเปิดตลาดกลางรวบรวมผลผลิตหลังจากการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรในชุมชน แล้วทางชุมชนจึงเชิญโรงสีมาตกลงประมูลราคาของผลผลิตที่ทางชุมชนรวบรวมไว้ โรงสีใดให้ราคาสูงสุด เกษตรกรจึงตกลงขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนนั้น ผลที่ทางชุมชนได้รับคือ เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้ราคาสูงกว่าปกติ และสามารถลดต้นทุนในการขนส่ง

5.2.4 ธนาคารความดี

แนวคิดในการก่อตั้งธนาคารความดี เกิดจากแผนฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น โดยมีการศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นๆ เป็นตัวจุดประกายให้เกิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในตำบลหนองสาหร่าย จากการสำรวจข้อมูลครัวเรือน คนในตำบลมีรายได้ต่อปีรวม 76 ล้านบาท รายจ่าย 72 ล้านบาท มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ 86 ล้านบาท

การทำแผนแม่บทชุมชนส่งผลให้เกิดการวางแผนพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของคนในตำบล และมีการรวมกลุ่มพัฒนา ทั้งเรื่องร้านค้าธุรกิจชุมชน สถาบันการเงินชุมชน สวัสดิการชุมชน ฯลฯ มีการสร้างเกณฑ์ความดีและการจดบันทึกความดี ทำให้ได้รับความสนใจจากชุมชน และท้ายที่สุดก็มีการก่อตั้งธนาคารความดีขึ้นในปี พ.ศ. 2550 และดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน

โครงสร้างการบริหารของธนาคารความดีชุมชนตำบลหนองสาหร่ายแบ่งงานตามตำแหน่งหน้าที่ แต่ถึงกระนั้นสมาชิกทุกคนสามารถช่วยกันทำงานหรือทำงานทดแทนกันได้ ในกรณีที่มีความจำเป็น จากโครงสร้างการบริหารข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่ามีการแบ่งหน้าที่กันตามตำแหน่ง และมีคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งให้คำปรึกษาในการดำเนิน

งานของธนาคารความดี โดยการให้คำปรึกษาต้องมีการประชุมร่วมกันทั้งคณะกรรมการและที่ปรึกษา ทำให้ทุกคนเรียนรู้การดำเนินงานร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของธนาคารความดี หรือเกี่ยวกับปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อหาทางออกร่วมกัน

โดยมีวัตถุประสงค์ของธนาคารความดี คือ

- 1) เพื่อสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน
- 2) เพื่อให้คนดีในชุมชนเข้าถึงแหล่งทุนได้
- 3) เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลที่รวบรวมเอกสารและความดีของบุคคล และกลุ่มองค์กรเครือข่ายชุมชน ในระดับตำบลอย่างเป็นกระบวนการ และสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการส่งเสริมการสร้างธนาคารความดีชุมชน

5.2.4.1 กิจกรรมธนาคารความดี มีดังต่อไปนี้

- 1) การส่งเสริมและติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานของธนาคารความดี ผ่านการประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงความก้าวหน้าของงานธนาคารความดี การทำงาน และข้อมูลข่าวสารให้กับชุมชน การดำเนินกิจกรรมไม่มีการกำหนดวันเวลาการประชุมที่ชัดเจน เนื่องจากมีการประชุมของแต่ละหมู่บ้านอยู่แล้ว และหากมีข่าวสารข้อมูลหรือผลการดำเนินงาน เกี่ยวกับการกู้ยืมของผู้ที่สามารถเข้าถึงแหล่งทุน คณะกรรมการธนาคารความดีจะเป็นผู้ชี้แจงในวันประชุม การประชุมติดตามความก้าวหน้าของธนาคารความดี ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เสนอความต้องการ และปัญหาที่เกิดขึ้น โดยคนในชุมชนรับข้อมูลอย่างทั่วถึง และหากมีผู้สงสัยหรือมีข้อขัดข้องประการใด ก็สามารถสอบถามได้

- 2) การจัดหลักสูตรชุมชน ริเริ่มและสนับสนุนให้เกิดหลักสูตรชุมชนในสถานศึกษา โดยมีคณะกรรมการ ครู และนักเรียนทั้ง 3 โรงเรียนในตำบล ได้แก่ โรงเรียนเกียรติวัชรเวทิน โรงเรียนบ้านสระลุมพุก โรงเรียนบ้านหนองขุย ร่วมกันพัฒนาหลักสูตร ซึ่งประกอบไปด้วย

หลักสูตรวัฒนธรรมชุมชน หลักสูตร โรงเรียนวิถีพุทธ หลักสูตรบัณฑิตกรายรับ-รายจ่ายประจำตัวนักเรียน หลักสูตรบัณฑิตกความดี และหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง

3) การมอบเกียรติบัตรให้แก่คนดีศรีชุมชน ในวันสำคัญของชุมชน ไม่ว่าจะเป็วันแม่ หรือวันพ่อแห่งชาติ สำหรับหลายคนเกียรติบัตรอาจเป็นเพียงกระดาษใบหนึ่ง แต่สำหรับคนในชุมชนหนองสาหร่ายแล้วเกียรติบัตรเป็นสิ่งที่มีความค่ามาก

5.2.4.2 ขั้นตอนการดำเนินงานของธนาคารความดี

ขั้นที่ 1 เข้าสู่สมาชิกธนาคารความดี คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดด้วยตัวเอง ว่าต้องการเข้าร่วมทำความดี โดยบางคนมีพฤติกรรมที่ดีเป็นกิจวัตรประจำวันอยู่แล้ว เช่น ช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ช่วยประกอบอาหารในงานวันสำคัญต่างๆ ซึ่งการทำความดีนั้นสามารถนำฝากธนาคารความดีได้ เหมือนมีความดีเป็นทุน หากผู้ใดไม่ประสบปัญหาเดือดร้อนด้านการเงิน ก็ไม่จำเป็นต้องนำความดีออกมาใช้ สามารถเก็บสะสมไว้ได้ แต่ถ้าสมาชิกบางคนเดือดร้อนและมีความจำเป็น ก็สามารถนำความดีมาเข้าถึงแหล่งทุนได้

ขั้นที่ 2 เข้าถึงแหล่งทุน มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การจัดทำประชาคมหมู่บ้าน โดยจะมีการจัดประชุมหมู่บ้านเดือนละ 1 ครั้ง ผู้เข้าร่วมประกอบไปด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำและชาวบ้านเรื่องที่น่าเข้าวาระการประชุม ได้แก่ เรื่องแจ้งทั่วไป ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา และการกู้เงินผ่านธนาคารความดี การลงมติใช้หลักประชาธิปไตยเสียงข้างมาก และผู้ที่ไม่มาเข้าร่วมถือว่าสละสิทธิการลงมติในที่ประชุม

2) การแจ้งความจำนงของผู้ที่ต้องการกู้เงินผ่านสถาบัน โดยต้องมีความดีตามเกณฑ์ที่กำหนด และแสดงเจตจำนงผ่านการประชุมประชาคมหมู่บ้านประจำเดือนในหมู่บ้านตน เพื่อพิจารณาในลำดับต่อไป

3) การประเมินผล โดยกลุ่ม องค์กรที่มีอำนาจและหน้าที่ในการประเมิน ได้แก่ สภาผู้นำองค์กรชุมชน องค์กรการเงินชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชนคณะครู เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยเพื่อนบ้าน เป็นต้น โดยต้องมีประชาชนเข้าร่วม อย่างน้อยร้อยละ 80 ของหลังคาเรือน และมีมติรับรองร้อยละ 90ของผู้เข้าร่วมการประชุม

4) การเข้าถึงแหล่งทุน ของสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีเกณฑ์/ข้อกำหนดการพิจารณาการเข้าถึงแหล่งทุน และเกณฑ์พิจารณาความดี ได้แก่ เป็นสมาชิกสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย มีการออมทรัพย์ประจำเดือน จดบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน ปลุกผักสวนครัวไว้บริโภคภายใน

ครัวเรือนอย่างน้อย 5 ชนิด ปฏิบัติตามแผนการแก้ไขความยากจนและหนี้สินของตำบล ผ่านเกณฑ์ความดี/คนดีที่กำหนดโดยชุมชนตำบลหนองสาหร่าย และตามลำดับก่อน-หลัง

5.2.4.3 ตัวชี้วัดความดีของคนในชุมชน

อ้างอิงจากมติการประชุมเชิงปฏิบัติการของแกนนำและคณะทำงานเพื่อปรับปรุงตัวชี้วัดชุมชน (ฉบับร่าง) ในปี พ.ศ. 2550 มีทั้งหมด 22 ประเด็น ได้แก่ 1. ผู้นำดี/ผู้ตามดี 2. สุขภาพดี 3. อาชีพดี 4. กลุ่มองค์กรดี 5. สวัสดิการดี 6. ครอบครัว (ครอบครัวอบอุ่น) 7. สามัคคี 8. จิตใจดี 9. มีสำนึก 10. เรียนรู้ดี 11. มีความกตัญญูดี 12. ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย 13. ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี 14. ประหยัด/อยู่แบบพอเพียง 15. การเก็บออมดี 16. นิยมไทยใช้ของไทย 17. มีวิถีชีวิตตามหลักประชาธิปไตย 18. มีวินัยดี 19. ตรงเวลา 20. การละเว้นสิ่งเสพติดและอบายมุข 21. มีมารยาทและวัฒนธรรมไทยที่ดี 22. การมีส่วนร่วมดี ซึ่งทั้ง 22 ประเด็นนี้มีเกณฑ์กำหนดเป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจนในรายละเอียดอยู่ว่า ต้องเป็นอย่างไรจึงจะผ่านเกณฑ์

การกู้เงินจากธนาคารความดีจะใช้เกณฑ์ชี้วัดความดีทั้ง 22 ข้อ โดยกำหนดกติกาว่า ต้องผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำอย่างน้อย 11 ข้อ ซึ่งจะส่งผลต่อการได้รับสิทธิต่างๆ คือ ไม่ต้องมีการค้ำประกัน อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าดอกเบี้ยระยะเวลาชำระเงิน หากได้รับคะแนนในระดับสูงก็จะมีสิทธิในการลดภาระต่างๆ ในการกู้เงิน เช่น ผู้ที่ได้รับการประเมิน 11 ข้อขึ้นไป จะมีสิทธิกู้เงินจากธนาคารโดยไม่ต้องมีผู้ค้ำประกัน และหากมีคะแนนความดีสูงก็จะได้รับอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่า ดอกเบี้ยต่ำกว่า และสามารถขยายระยะเวลาในการชำระเงินได้มากกว่า

5.2.4.4 ผลการดำเนินงานของชุมชน

ผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1) มิติน้ำมันคงทางด้านเศรษฐกิจ ธนาคารความดีทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น คือ การปลดหนี้ของระบบของชุมชน ปรับเปลี่ยนให้ชุมชนมีหนี้เพียงแหล่งเดียวกับสถาบันการเงินของชุมชนหนองสาหร่าย โดยสถาบันการเงินชุมชนฯ เข้ามาช่วยจัดการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนให้ลดลง ทุกครอบครัวในชุมชนสามารถเข้าร่วมกับธนาคารได้ แม้แต่เป็นครอบครัวยากจนก็มีสิทธิเข้าถึงเงินทุนหากปฏิบัติตามเกณฑ์ที่สถาบันการเงินชุมชนฯ กำหนด

นอกจากนี้ สถาบันการเงินชุมชนฯ เปรียบเสมือนตัวช่วยของคนในชุมชนที่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ และแหล่งทุนในระบบ ให้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ และนอกจากปลดหนี้ของระบบและส่งเสริมการออมแล้ว ธนาคารความดียังส่งผลให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองบนฐานของเศรษฐกิจชุมชน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวอย่างน้อย 5 ชนิด เพื่อเป็นอาหารไว้

บริโภคภายในครัวเรือน ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และสามารถนำพืชที่ปลูกไปใช้ประกอบอาหาร แบ่งปันเพื่อนบ้านและคนในชุมชนได้

สถาบันการเงินชุมชนฯและธนาคารความดี คือกระบวนการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่เคยเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนให้หมดไป ทั้งยังสนับสนุนให้ทุกคนรอบครัวในชุมชนแม้แต่ครอบครัวยากจนก็สามารถเข้าร่วมกับธนาคารได้ เพียงปฏิบัติตามเกณฑ์ตัวชี้วัดความดีต่างๆ ที่สถาบันการเงินชุมชนฯ กำหนดไว้ เป็นการนำเรื่องความดีมาช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างสมาชิกในชุมชน อีกทั้งสนับสนุนการพัฒนาแบบพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน

2) มิติความมั่นคงของชุมชนและสังคม ก่อนมีธนาคารความดี ชุมชนหนองสาหร่ายเผชิญกับปัญหาสังคม ได้แก่ คนในชุมชนต่างคนต่างอยู่ คิดถึงเรื่องของตนเองมากกว่าส่วนรวม ความเป็นชุมชนค่อยๆ เสื่อมสลายกลายเป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น โครงการธนาคารความดีจึงเข้ามาพัฒนาคน พัฒนาชุมชน ชาวบ้านเริ่มสนใจและเข้าร่วมกิจกรรม มีส่วนร่วมในการกำหนดคัดเลือกคนดีในสังคม ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจในชุมชนเพิ่มขึ้น

การทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นและทำให้ชุมชนกลับมามีความสุขอีกครั้ง การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดสถาบันที่สำคัญ 2 สถาบัน ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกัน ได้แก่ สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย และธนาคารความดี โดยนำเรื่องความดีที่เชื่อว่าวัดได้ยาก มากำหนดเป็นตัวชี้วัดและสะสมคะแนนไว้กับธนาคารความดี และนำคะแนนความดีมาทดแทนการใช้หลักทรัพย์หรือผู้ค้ำประกันการกู้ยืมเงิน เป็นการ “แปรความดีให้เป็นทุน”(ความดีกินได้)

การดำเนินงานของสถาบันทั้งสอง ได้ขับเคลื่อนชุมชนสู่การเป็น “ชุมชนแห่งความสุข” คนในชุมชนหนองสาหร่ายกลับมามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นดังเดิม จากการทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นสังคมที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีความดีเป็นเกณฑ์ หรือเป็นเครื่องมือสร้างความสงบสุขในชุมชน อีกทั้งยังพัฒนาด้านการศึกษา โดยจัดทำหลักสูตรชุมชนในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนที่เป็นคนรุ่นใหม่รักและหวงแหนชุมชน รวมทั้งดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมความดี

3) มิติการจัดการกายภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน คนในชุมชนหนองสาหร่ายหันกลับมาพึ่งตนเอง ดำเนินวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรชุมชนที่จัดไว้ในสถานศึกษา และเป็นหลักที่คนในชุมชนต้องนำมาใช้จริง อาทิ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ส่งเสริมการออม ส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว และการทำปุ๋ยชีวภาพ

4) มิติการบริหารจัดการและปรับปรุงกลไกการพัฒนา ชุมชนหนองสาหร่ายมีกลไกจัดการปัญหาของตนเองที่มีประสิทธิภาพ สามารถออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหา และพัฒนาได้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชนและมีความยั่งยืน กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งเพราะผ่านกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อน

รูปธรรมของความคิดริเริ่มที่นำมาใช้จัดการปัญหาชุมชนตนเองคือธนาคารความดี ซึ่งเป็นกลไกที่สร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยการพัฒนาคนในด้านคุณธรรมจริยธรรม ยึดหลักความสุขของคนในชุมชนนำการพัฒนา สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีประชุม การกำหนดประเด็นความดีหรือตัวชี้วัดความดี อีกทั้งมีส่วนร่วมในการให้ฉันทามติ โครงสร้างการบริหารงานของธนาคารความดี ถึงแม้ว่าเป็นการบริหารตามหน้าที่ (Functional Structure) แต่ในการทำงานจริงสามารถปรับให้ยืดหยุ่นได้ ตามความจำเป็นและตามเงื่อนไขของคนในชุมชน ซึ่งเวลาชีวิตปรับเปลี่ยนตามฤดูกาล ตามวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรม ซึ่งความยืดหยุ่นนี้สะท้อนถึงการบริหารที่ยึดหลักความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การเอื้ออาทรช่วยเหลือกันทำงาน และให้บริการแก่คนในชุมชน

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมา สถาบันการเงินชุมชนและธนาคารความดี ที่ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี นับเป็นความสำเร็จของการออมทรัพย์ของตำบลหนองสาหร่าย ที่เป็นนวัตกรรมทางสังคมในรูปแบบเฉพาะ และเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในส่วนของระบบบริหารจัดการที่มีระบบที่ดี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน ทำความดี และสามารถใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุน เป้าประสงค์ของการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน เพื่อขจัดปัญหาหนี้สินของประชาชนในชุมชนหนองสาหร่ายให้หมดไปโดยการออมทรัพย์ของประชาชนในชุมชนเอง การย้ายแหล่งทุนของชุมชนจากภายนอกมาสู่แหล่งเงินทุนภายใน ประชาชนในชุมชนสามารถร่วมลงทุนเป็นเจ้าของสถาบันการเงินร่วมกัน โดยการถือหุ้น สร้างระบบการบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใส การกู้ยืมเงิน โดยใช้ความดีเป็นหลักประกัน เกิดขึ้นจากความต้องการพัฒนาชุมชน สร้างชุมชนที่มีความสุข ลดรายจ่ายทั้งตำบล มีสุขภาพดีถ้วนหน้า และเพิ่มรายได้ของชาวชุมชน โดยชุมชนได้รวมกลุ่มจัดตั้งสภาผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งมี คุณศิริโรฒ จิตนิยม เป็นหัวหน้าทีมในการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน และใช้เวลากว่า 20 ปีจนกระทั่งปัจจุบัน สถาบันการเงินชุมชนและธนาคารความดีเป็นแหล่งเงินทุนของคนในชุมชน และนำมาซึ่งสวัสดิการชุมชนที่สถาบันแห่งนี้จะมอบให้กับสมาชิก

5.3 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย

ในชุมชนหนองสาหร่ายมีการจัดการทุนของชุมชนในหลายๆ มิติ เช่น ศูนย์เรียนรู้ฯ บ้านหนองทราย องค์การการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์, กองทุนหมู่บ้าน, ธนาคารชุมชน, กองทุนคลอดบุตร, กองทุนผู้สูงอายุ, กองทุนชาปณกิจ องค์การด้านสุขภาพ (อสม.) เช่น กลุ่มกิจกรรม To be number one, กลุ่มออกกำลังกาย, ชุมชนสุขภาพ องค์การพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อม เช่น ธนาคารต้นไม้ ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ กลุ่มผู้สูงอายุ, กลุ่มเด็กและเยาวชน ครอบครัวผู้บัดดี ร่วมสอดส่องปัญหา ยาเสพติด ร่วมมือเจ้าหน้าที่เข้าร่วมปราบปรามและบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด จัดเวรยามเฝ้าระวัง ในเวลากลางคืนโดยมีการผลัดเวรกันในทุกวัน องค์การกลุ่มอาชีพ 11 อาชีพ เช่น กลุ่มปลูกข้าว, กลุ่มเลี้ยงวัว, กลุ่มค้าขาย ฯลฯ องค์การพัฒนาการศึกษา โดยกลุ่มเพื่อการศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ชุมชนหนองสาหร่ายมีการจัดตั้งกลุ่มที่สำคัญเพื่อการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง เรียกว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย แต่เดิมใช้ชื่อว่าสภาตำบลหนองสาหร่าย มีที่มาจากตัวแทนผู้นำทั้ง 9 หมู่บ้าน และเปลี่ยนชื่อจากสภาตำบลเป็นสภาองค์กรชุมชนตาม พรบ.องค์กรชุมชน 2551 มีนายพลวัติศ วรรณะเป็นประธาน มีการทำงานที่เกิดจากการเชื่อมประสานของให้ทุกกลุ่มได้มีโอกาสในการทำงานร่วมกัน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย (อบต.) เป็นกลไกหนุนเสริมที่สำคัญยิ่งของชุมชน โดย อบต. ชุดแรกที่เข้ามาบริหารจัดการชุมชนได้วางรากฐานการทำงานพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเป็นหน่วยสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนทั้งในด้านกำลังคน กำลังใจ และกำลังทุน เส้นทางพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายที่ได้สั่งสมมาตลอดหลายปี จึงปรากฏรูปธรรมชัดเจนขึ้นมีการประสานความร่วมมือ ทำงานเชื่อมโยง จากวงประชุมแกนนำตัวแทนกลุ่มพัฒนางานเกิดสภาผู้นำโดยมีตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ เช่น ตัวแทนกลุ่มเด็กเยาวชน ตัวแทนผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนผู้สูงอายุ พระ ครู ตัวแทนกองทุนหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ในแต่ละหมู่บ้านเข้ามาทำงานในสภาผู้นำหมู่บ้านละประมาณ 8-10 คน ตามสัดส่วนกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้านรวมเป็น 79 คน เรียกสั้น ๆ ว่า “สภา 79”

แกนนำของตำบลหนองสาหร่าย ได้มีโอกาสไปเรียนรู้กับต้นแบบเช่น ชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนเขาคราม จังหวัดกระบี่ บ้านหนองกลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำให้สามารถประยุกต์ใช้เพื่อความเหมาะสมของหนองสาหร่ายเอง มีการนำเอาปัญหาจากแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมคุย ร่วมคิด ร่วมแก้ไข จากการวิเคราะห์หารือกันระหว่างกลุ่มตัวแทน ทำให้ชุมชนมองเห็นเป้าหมายเส้นทางเดินร่วมกันว่า อายากจะพัฒนา

ชุมชน อยากจะแก้ปัญหาชุมชน สร้างให้ชุมชนอยู่ดีมีสุขทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ภายใต้งานเป้าหมาย 9 อย่างที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้น ได้แก่

1) ผู้นำ/ผู้ตามดี ที่หมายถึง คนที่คิดดี พูดดี ทำดีเป็นประโยชน์โดยรวมต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ตั้งใจจริง ทำงานโปร่งใส เสียสละ มีความรับผิดชอบ (โดยชาวชุมชนจะประเมินด้วยวิธีแสดงความคิดเห็นร่วมกัน)

2) สุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง จิตใจสดใส ไม่เป็นโรคซึมเศร้า บ้านเรือนสะอาดเรียบร้อย ร่วมมือช่วยทำความสะอาดในหมู่บ้านอย่างน้อย 6 ครั้งต่อปี และออกกำลังกายสม่ำเสมอ (อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านช่วยติดตาม ประเมินผล)

3) อาชีพดี ทำงานสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว

4) กลุ่มองค์กรดี มีการรวมกลุ่มกันทำงาน และสามารถแก้ไขปัญหาได้ มีโครงสร้างการบริหาร และกรรมกรมีระเบียบข้อบังคับชัดเจน และผ่านการยอมรับจากชุมชน

5) ครอบครัวดี ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยอาทิตย์ละ 1 ครั้ง รับประทานอาหารอย่างน้อยพร้อมกันอาทิตย์ละ 3 มื้อ จิตใจดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น บริจาคเงินให้วัด โรงเรียน ชุมชน สาธารณะ มีความเมตตากรุณา มีสัจจะ ซื่อตรง (ยืมเงิน/กู้เงินชำระคืนตามเวลาที่กำหนด ประเมินโดยแหล่งทุนของกองทุนต่างๆ ของชุมชน)

6) เรียนรู้ดี มีความกตัญญู ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ตักบาตรทำบุญอย่างน้อย 12 ครั้งต่อปี ประหยัดอยู่แบบพอเพียงไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย (จดบันทึกรายรับ-รายจ่ายแล้วสามารถลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 5) ใช้น้ำ ใช้ไฟประหยัด ค่าไฟ ค่าน้ำลดลง

7) สวัสดิการดี มีกองทุนสวัสดิการของชุมชน

8) สามัคคีดี ไม่มีการทะเลาะวิวาท ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม

9) มีสัจจะดี ซื่อตรง (ยืมเงิน/กู้เงินชำระคืนตามกำหนดเวลา)

ดังนั้น ชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจริงๆ จะเห็นได้ชัดจากการทำแผนชุมชน พบว่าผู้นำและชาวบ้านนั้นมีบทบาทในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่ 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาชุมชน

ปัจจุบัน ชาวบ้านหนองสาหร่ายนับว่าเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 4) ด้านจิตใจ และ 5) ด้านสังคม โดยเป็นบ้านและชุมชนที่มีความมั่นคงถาวรเกือบเต็มร้อย ประชาชนส่วนใหญ่มีความอบอุ่น มีโอกาสอยู่

พร้อมหน้ากัน มีการปรึกษาหารือ ทำกิจกรรมร่วมกัน คนในชุมชนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มบริโภค และมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี คราวเรือนส่วนใหญ่มีการจัดบริเวณบ้านและภายในบ้านเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้เป็นที่อยู่อาศัยอย่างถาวรเพิ่มขึ้น คนในหมู่บ้านหนองสาหร่ายส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในตำบล มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ผู้สูงอายุในหมู่บ้านทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครอบครัว

ผู้คนไม่มีใครว่างงาน มีทั้งอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม มีเงินออมในทุกหลังคาเรือน รวมถึงสวัสดิการชุมชน มีการตรวจวัดสุขภาพเดือนละ 1 ครั้ง ระบบสังคมที่ดีใช้ในการค้าประกันเงินกู้ ผู้คนมีเวลาปฏิบัติธรรมร่วมกัน เดือนละ 2 ครั้ง มีธนาคารต้นไม้ พื้นที่ปลูกป่า มีริ้วแรงที่จะต้านทานยาเสพติด การศึกษาแก่ลูกหลานที่ครอบคลุมและทั่วถึง ทำให้เกิดผู้นำรุ่นใหม่ที่มาเรียนรู้และสานงานต่อไป

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่ได้จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยคือ ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกครั้งจะต้องมีการกล่าวถึงผู้นำชุมชนเสมอ ดังเช่น นายสราวุธ หอมจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านปลักเขว้า ตำบลหนองสาหร่าย และกำนันตำบลหนองสาหร่าย ได้ให้ข้อมูลว่า

“การที่ชุมชนมีทุนชุมชนที่มีศักยภาพนั้น จะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญจึงจะสามารถเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งเห็นว่าทุนชุมชนในตำบลหนองสาหร่ายที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนส่วนอื่น ๆ นั้นคือ ผู้นำ โดยผู้นำจะไม่ต้องทะเลาะกันเอง ผู้นำมีส่วนอย่างมากที่จะทำให้ชาวบ้านมีความพร้อมเพียง การจัดการท้องถิ่นก็จะไม่มีปัญหา ทำให้ทราบว่าท้องถิ่นตนเองต้องการอะไร หากผู้ปฏิบัติไม่มีปัญหาชาวบ้านก็จะไม่มีปัญหา ผู้นำต้องไม่ใช้ความคิดของตัวเองเป็นตัวยึดติดการตัดสินใจ แต่จะต้องใช้ความคิดของชุมชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งหากเกิดการเปลี่ยนผู้นำบ่อยๆ ก็มักจะเกิดความขัดแย้ง และการทำงานไม่ต่อเนื่อง ชุมชนหนองสาหร่ายผู้นำจะคุยกับชาวบ้านได้เหมือนพี่เหมือนน้อง” (สราวุธ หอมจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ธันวาคม 2561)

เรื่องราวความสำเร็จของตำบลหนองสาหร่าย อาจบอกได้ยากมากๆ ว่าเกิดจากปัจจัยอะไรกันแน่ ทั้งจากการบูรณาการในการทำงานร่วมกันของทุนที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งความรู้และวิทยาการจากเพื่อนชุมชน ผ่าน โครงการอันเป็นรูปธรรมของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

แต่ที่แน่ชัดและยืนยันว่าเป็นผลได้จริงๆ ก็คือ การเรียนรู้และทบทวนถึงศักยภาพตนเอง และต่อยอดด้วยความรู้ใหม่ การมีภาคีเครือข่ายและระบบการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอน ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างแน่นอนได้ รวมถึงการมีแผนงานที่สอดคล้องกับศักยภาพชุมชนตนเอง ภายใต้อุณหภูมิหลายๆ ประการที่นำมาเข้ามาประกอบสร้างในแผนงาน ซึ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำเสริม หนุนจิตใจที่มีความตั้งมั่น มีความปรารถนาดีต่อคนรุ่นต่อไป ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป ควบคู่กับ แนวทางปฏิบัติงานและเครื่องมือต่างๆ

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทกรณีศึกษา (Case study) โดยเลือกเปรียบเทียบกรณีศึกษาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในพื้นที่ชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามิติและองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน และเพื่อเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ผลจากการวิจัยสรุปได้ดังนี้

6.1 สรุปผล

6.1.1 มิติและองค์ประกอบของทุนชุมชนในชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย

จากการศึกษาทุนชุมชนที่มีในทั้งชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย สามารถเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างขององค์ประกอบได้จากทั้ง 4 ประเด็น ได้แก่ ด้านทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
ทุนการเงิน		
1. สาธารณูปโภค	การมีความทั่วถึงและความพร้อมในการให้บริการด้านสาธารณูปโภค-	ชุมชนรางหวาย มีเทศบาลตำบลรางหวายซึ่งเป็นเทศบาลที่มีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ จึงไม่ขาดตกบกพร่องเรื่องสาธารณูปโภค ชุมชนหนองสาหร่าย

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
	สาธารณูปการ	มีเทศบาลตำบลหนองสาหร่ายดูแล ประกอบกับชาวบ้านในพื้นที่ก็ให้ความร่วมมือช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างหมู่บ้านในเรื่องสาธารณูปโภค
2. ข้อมูลข่าวสาร	การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต	ชุมชนรางหวาย มีวิทยุเสียงตามสายคอยแจ้งข่าว ประชาสัมพันธ์และประกาศให้ลูกบ้านทราบทุกหมู่บ้าน ชุมชนหนองสาหร่าย มีวิทยุเสียงตามสายทุกหมู่บ้าน และมีการประชุมกันทุกสัปดาห์ของผู้ในกลุ่ม องค์กรชุมชนต่างๆ จึงสามารถแจ้งข่าวสารประกอบกับช่วยกันระดมความคิดได้ทั่วถึง
3. การประกอบอาชีพและรายได้	มีความมั่นคงและหลากหลายในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นที่มาของรายได้ของครัวเรือนในชุมชน	ชุมชนรางหวาย ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย รายได้ก็แตกต่างกัน โดยมีตั้งแต่รายได้น้อยๆ (จน) ไปจนถึงรายได้ต่อครัวเรือนสูง (รวย) และการรวมกลุ่มกันเพื่อหารายได้มีน้อย ชุมชนหนองสาหร่าย ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย และมีการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อประกอบอาชีพ ทำให้เกิดความมั่นคงของรายได้
4. ผลผลิตในชุมชน	มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร มีการผลิตโดยใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต และมีความสามารถในการ	ชุมชนรางหวาย มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว, มันสำปะหลัง, อ้อย และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ กุ้งก้ามกราม, โคน, แพะ และแกะ ซึ่งชาวบ้านจะขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่ โดยไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ รวมทั้งไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดหาตลาดในการระบายผลผลิตด้วย ชุมชนหนองสาหร่าย มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร หลักๆก็คือข้าว อ้อย และมีการแปร

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
	จัดหาตลาด	รูปผลิตภัณฑ์ โดยใช้วัตถุดิบในชุมชน ได้แก่ ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด น้ำคั้นตราสาหร่ายทอง น้ำพริกแกง ข้าวสาร ข้าวเปลือก น้ำยาเอนกประสงค์ ขนมหอมม่วง เครื่องจักสาน น้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ สอร์โม่ สารบำบัดน้ำเสีย สารป้องกันแมลง ศัตรูพืช น้ำส้มควันไม้ เบเกอร์รี่สำหรับทอด ก๋วยเตี๋ยว และขนมมะพร้าวแก้ว
5. การออม การมีหนี้ การกู้ยืม	มีการมาให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน ทั้งจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจากภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน เกี่ยวกับเรื่องการออมทรัพย์	ชุมชนรางหวาย สัดส่วนของเงินออมต่อรายได้ต่ำ สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้สูง ไม่มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง ชุมชนหนองสาหร่าย สัดส่วนของเงินออมต่อรายได้สูง สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้ต่ำ มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีการออมเงินไว้เป็นทุนในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต
6. การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ของแหล่งเงินทุน	แหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ใช้เพื่อเกษตรกรรม ชาวบ้านจึงสามารถกู้ได้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและ	ชุมชนรางหวาย ชาวบ้านสามารถกู้เงินจาก ธกส. เพื่อมาทำการเกษตร และมีแหล่งกู้นอกระบบด้วย ชุมชนหนองสาหร่าย มีแหล่งเงินทุนภายในชุมชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ที่เรียกว่าธนาคารความดี มีการจัดการอย่างเป็นระบบโดยชาวบ้านเอง
ทุนมนุษย์		
1. การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้	สหกรณ์การเกษตรประชาชนได้รับการศึกษา มีโอกาสทางการศึกษา การ	ชุมชนรางหวาย ชาวบ้านมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยมีสถานศึกษาที่เพียงพอ ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
	<p>อบรม และสั่งสมประสบการณ์เพื่อประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต</p>	<p>โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน 1 แห่ง</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย ชาวบ้านมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยมีสถานศึกษาที่เพียงพอ ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง เป็นโรงเรียนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์วัดปลักเขว้า 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 4 แห่ง</p>
2. สุขภาพอนามัย	<p>ประชาชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เป็นโรค มีการออกกำลังกายเป็นประจำตลอดจนเข้าถึงบริการสาธารณสุข</p>	<p>ชุมชนรางหวาย สุขภาพอนามัยของชาวบ้านได้รับการส่งเสริมและดูแลอย่างทั่วถึง โดยมี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ให้บริการจำนวน 2 แห่ง มีสถานบริการทางสาธารณสุขของเอกชน (ร้านขายยาโดยเภสัชกร, คลินิก) จำนวน 2 แห่ง</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย สุขภาพอนามัยของชาวบ้านได้รับการส่งเสริมและดูแลอย่างทั่วถึง โดยมีสถานอนามัยประจำตำบล ให้บริการจำนวน 1 แห่ง</p>
3. คีลธรรม	<p>ประชาชนในชุมชนได้นำแนวทางคำสอนตามศาสนาต่างๆ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต</p>	<p>ชุมชนรางหวาย ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 99 เป็นชาวพุทธ มีวัด 7 แห่ง</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย ประชาชนทุกคน 100% เป็นชาวพุทธ มีวัด 7 แห่ง</p>

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
4. ชีวิตครอบครัว	มีครอบครัวอบอุ่นและมีหัวหน้าครัวเรือนที่มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง	<p>ชุมชนรางวัล ส่วนใหญ่สมาชิกในบ้านจะอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา มีบางครอบครัวที่สมาชิกบางคนเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย โดยมากจะเป็นครอบครัวใหญ่ ในหนึ่งบ้านมีคนหลายรุ่น ตั้งแต่สูงอายุ ผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก</p>
5. ความภาคภูมิใจ	ประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจต่อตนเอง สมาชิกในครัวเรือน ผู้นำครอบครัว และผู้นำชุมชน	<p>ชุมชนรางวัล มีความภาคภูมิใจเป็นกรณีรายบุคคล ซึ่งไม่ได้เกิดจากรวมกลุ่มของสมาชิก เช่น น้ำพริกแม่พะเยาว์ โรงงานเชื้อโปโลของคุณรสวรรณ ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ซึ่งเป็นความสำเร็จของกิจการส่วนตัว</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย ประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้นำครอบครัวและผู้นำชุมชน เนื่องจากสามารถปกครองดูแลสมาชิก และรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชนให้อยู่ดีมีสุขในทุกๆ ด้านได้</p>
6. คุณลักษณะของผู้นำ	มีผู้นำชุมชนที่มีลักษณะที่ดีและได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน	<p>ชุมชนรางวัล ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ของตัวเองตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย ไม่ขาดตกบกพร่อง แต่ไม่มีการคิดหรือนำลูกบ้านเพื่อจัดตั้งกลุ่มหรือเสนอโครงการต่างๆนอกเหนือจากคำสั่งที่ได้รับ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นในชุมชน</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย ผู้นำชุมชนมีศักยภาพ และมีใจในการพัฒนาชุมชน ทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายและผู้นำกลุ่ม องค์กรที่เข้มแข็ง ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน จากการลงมือปฏิบัติงานจริง</p>

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
ทุนทางสังคม		
1. วัฒนธรรมประเพณี	มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และมีแนวโน้มสืบเนื่องต่อไปในอนาคต	<p>ชุมชนรางหวาย มีวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวไทยทรงดำ ที่มีเฉพาะในหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ มีภาษาในการพูดของท้องถิ่น คือ ภาษาไทยทรงดำหรือภาษาลาวโซ่ง ภายใต้ง่ายชุดไทยทรงดำ การนับถือบรรพบุรุษ และพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อ, ทำบุญกลางบ้าน, พิธีเสนเรือน, เสนเรียกขวัญ, เสนสะเดาะเคราะห์, เสนรับฝิมด, เสนฆ่าเกียด, เสนตง, เสนวัดกล้วย, เสนปาดตง, ประเพณีแต่งงาน, พิธีนั่งเทียนสู่ขวัญ, พิธีงานศพ, การแต่งกายแบบไททรงดำ และพิธียกธง เป็นต้น โดยที่ชาวบ้านในหมู่อื่นๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมในวัฒนธรรมประเพณีนี้</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีไทยในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น ลอยกระทง ปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น</p>
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน	<p>ชุมชนรางหวาย มีปราชญ์ชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวไทยทรงดำ ที่มีการตัดเย็บเสื้อผ้าชุดไทดำ มีเครื่องจักสาน เป็นงานฝีมือที่สืบสานจากบรรพบุรุษ ที่มีความสวยงามแบบเฉพาะตัวเช่น กระหลับขมูก ซ้าหลอด ไซ้ เป็นต้น ซึ่งจะมีเฉพาะในหมู่ที่ 22 บ้านใหม่ไทยดำ โดยที่ชาวบ้านในหมู่อื่นๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ โดยดึงจุดเด่นและทรัพยากรที่มีในแต่ละหมู่บ้านมาดำเนินการ ได้แก่ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด น้ำดื่มตราสาหร่ายทอง น้ำพริกแกงข้าวสาร ข้าวเปลือก น้ำยาเอนกประสงค์ ขนมหอมม่วง เครื่อง</p>

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
		จักสาน น้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ ฮอร์โมน สารบำบัดน้ำเสีย สารป้องกันแมลง ศัตรูพืช น้ำส้มควันไม้ เบเกอร์รี่สำหรับทอง ก๊วยฮอบเนย และขนมมะพร้าวแก้ว
3. ความเท่าเทียม	ความมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมและการบริหารจัดการภายในชุมชน มีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในชุมชน	<p>ชุมชนรางหวาย ความมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมนั้นมีเฉพาะหมู่บ้านชาวไทยทรงดำ โดยไม่มีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นๆเข้าไปมีส่วนร่วม การบริหารจัดการภายในชุมชนนั้นมีเทศบาลตำบลรางหวายดูแล โดยชาวบ้านเป็นเพียงแค่ผู้รับผลประโยชน์ โดยไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนดำเนินการ และมีกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อผส.) ที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม และการบริหารจัดการภายในชุมชน สังกัดได้จากการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพในทุกหมู่บ้าน และประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน มีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในชุมชน โดยมีผู้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ป่วยเอดส์ ตามนโยบายของรัฐบาล มีกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองสาหร่าย และกลุ่มศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน</p>
4. กลุ่มและองค์กรในชุมชน	มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ	<p>ชุมชนรางหวาย มีเฉพาะกลุ่มจัดตั้งที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยที่ไม่มีกลุ่มที่จัดตั้งโดยผู้นำชุมชนและจัดการโดยชาวบ้านเอง ซึ่งก่อนหน้านั้นเคยมีโครงการและให้ความรู้ในการจัดตั้งกลุ่มอยู่หลายครั้งจากองค์กรภายนอก แต่ชาวบ้านก็ไม่สามารถดำเนินการต่อเองได้ และได้ล้มเลิกไปในที่สุด</p> <p>ชุมชนหนองสาหร่าย มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนนับว่าเป็น</p>

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
		ชุมชนต้นแบบที่มีผู้มาศึกษาดูงานจำนวนมาก เนื่องจากผู้นำชุมชนมีการมาประชุมวางแผนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม มีการติดต่อผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาให้ความรู้ นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านที่ไม่เหมือนกัน แต่พึ่งพากันได้และมีความเกี่ยวข้องกัน
5. ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต	ชุมชนมีความมั่นคงจากบ้านที่ปลูกสร้างบนที่ดินของตัวเอง มีการต่อต้านปัญหายาเสพติด ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	ชุมชนรางหวาย มีกลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มพลังแผ่นดินขจัดสิ้นยาเสพติด ที่สนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนหนองสาหร่าย เรื่องที่ดินทำกินนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นเจ้าของเอง เพราะมีระบบการกู้ยืมเงินจากธนาคารความดีของกลุ่ม ทำให้ไม่มีหนี้ดอกเบี้ยจึงไม่เกิดปัญหาถูกยึดที่ดินทำกิน และยังมีกลุ่มอศพป. อปพร. และกลุ่มต่อต้านยาเสพติดด้วย
ทุนธรรมชาติ		
1. ปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติ	การมีทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายชนิดภายในชุมชน	ชุมชนรางหวาย มีทรัพยากรหลากหลายและเพียงพอ เช่น มีป่าและภูเขา มีน้ำที่ส่งมาจากเขื่อนวชิราลงกรณ์ ทำให้มีน้ำไว้อุปโภค บริโภค รวมถึงไว้ใช้ทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ชุมชนหนองสาหร่าย มีทรัพยากรหลากหลายและเพียงพอ มีแหล่งน้ำสาธารณะที่เพียงพอต่อการพัฒนา เพื่ออุปโภค บริโภคและทำการเกษตร มีคลองส่งน้ำส่งทั่วถึงทุกหมู่บ้าน
2. คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและ	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์	ชุมชนรางหวาย ตอนนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ต่างจากชุมชนหนองสาหร่ายนัก แต่คาดว่าเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะเวลา การใช้สารเคมีทาง

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชนในประเด็นทุนชุมชน (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ความเหมือนของสองชุมชน	ความแตกต่างของสองชุมชน
สิ่งแวดล้อม	การใช้สารเคมีทางการเกษตรมีแนวโน้มลดลงส่งผลต่อการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตของประชาชน	การเกษตรจะส่งผลให้คุณภาพของดินนั้นเสื่อมโทรมลง ชุมชนหนองสาหร่าย มีการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรลง ไปใช้สารอินทรีย์แทน ได้แก่ ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด, ปุ๋ยน้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ, ฮอร์โมน, สารบำบัดน้ำเสีย, สารป้องกันแมลง, ศัตรูพืช และน้ำส้มควันไม้ ทำให้เป็นการรักษาคุณภาพของทรัพยากรไว้ได้อย่างยั่งยืน
3. การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ	การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยปราศจากความขัดแย้ง และมีการจัดการทรัพยากรในชุมชน	ชุมชนรางหวาย มีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากจุดเริ่มต้นคือไปกู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ เมื่อไม่สามารถชำระได้ตามข้อกำหนดก็จะถูกยึดโดยนายทุน ส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นไม่มีความขัดแย้งกัน เนื่องจากมีมากเพียงพอ ชุมชนหนองสาหร่าย เรื่องที่ดินทำกินนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นเจ้าของเอง เพราะมีระบบการกู้ยืมเงินจากธนาคารความดีของกลุ่ม ทำให้ไม่มีหนี้นอกระบบจึงไม่เกิดปัญหาถูกยึดที่ดินทำกิน และมีคลองส่งน้ำส่งทั่วถึงทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนจึงได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างทั่วถึงโดยปราศจากความขัดแย้ง

จากข้อมูลในตารางสามารถสรุปให้เห็นว่าประเด็นที่ทั้งสองชุมชนมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนได้แก่

1) การออม การมีหนี้ การกู้ยืม ในประเด็น ทุนการเงิน ซึ่งในชุมชนรางหวายนั้นไม่มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง จึงทำให้สัดส่วนของเงินออมต่อรายได้ต่ำ สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้สูง แต่ในชุมชนหนองสาหร่ายมีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีการออมเงินไว้เป็นทุนในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต จึงทำให้มีสัดส่วนของเงินออมต่อรายได้สูง สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้ต่ำ

2) ผลผลิตในชุมชน ในประเด็น ทุนการเงิน ชาวบ้านในชุมชนรางวัลจะขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่ โดยไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ รวมทั้งไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดหาตลาดในการระบายผลผลิตด้วย แต่ในชุมชนหนองสาหร่ายมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในทุกหมู่บ้าน

3) คุณลักษณะของผู้นำ ในประเด็น ทุนมนุษย์ ซึ่งในชุมชนรางวัลนั้น ยังขาดผู้นำที่มีลักษณะที่ดีเหมาะสมกับการเข้าร่วมโครงการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชน แต่ในชุมชนหนองสาหร่ายนั้นมีผู้นำที่มีลักษณะดีในทุกๆตำแหน่งขององค์กร

4) กลุ่มและองค์กรในชุมชน ในประเด็น ทุนทางสังคม โดยในชุมชนรางวัลมีเฉพาะกลุ่มจัดตั้งที่สนับสนุน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยที่ไม่มีกลุ่มที่จัดตั้งโดยผู้นำชุมชนและจัดการโดยชาวบ้านเอง ซึ่งก่อนหน้านี้เคยมีโครงการและให้ความรู้ในการจัดตั้งกลุ่มอยู่หลายครั้งจากองค์กรภายนอก แต่ชาวบ้านก็ไม่สามารถดำเนินการต่อเองได้ และได้ล้มเลิกไปในที่สุด แต่ชุมชนหนองสาหร่าย มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนนับว่าเป็นชุมชนต้นแบบที่มีผู้นำศึกษาคุณงานจำนวนมาก เนื่องจากผู้นำชุมชนมีการมาประชุมวางแผนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ มีการติดต่อผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาให้ความรู้ นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านที่ไม่เหมือนกันแต่พึ่งพากันได้และมีความเกี่ยวข้องกัน

จะเห็นว่าหัวข้อที่ยกมาข้างต้นนั้นล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น กล่าวคือ ลักษณะของผู้นำ (ทุนชุมชน) ย่อมส่งผลต่อการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรในชุมชน (กระบวนการมีส่วนร่วม) เพื่อจัดการกับผลผลิตในชุมชนให้ชาวบ้านมีรายได้ที่ดีขึ้น นำไปสู่การปลดหนี้ ลดภาระกู้ยืม และเกิดการออมมากขึ้น (การพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ)

6.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย

การจัดการทุนชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายนั้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบความแตกต่างและผลลัพธ์ที่ได้แล้วนั้น เกิดข้อค้นพบในการพัฒนาชุมชนดังต่อไปนี้

1) การใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก เพราะการพัฒนาที่ดินนั้น ต้องยึดหลักการพึ่งตนเองให้มากที่สุด ซึ่งเป็นหลักการแรกที่ชุมชนควรจะค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลักเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ดังนั้น การทำงานชุมชนที่ดีต้องมีการสืบเสาะเพื่อหาทุนที่มีอยู่ในชุมชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งเห็นว่ากระบวนการค้นหาศักยภาพของชุมชนเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการจัดกิจกรรมของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยทุนที่มีอยู่ในชุมชนนั้นบางครั้งอาจจะไม่ใช่เป็น

ทุนแต่ที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่หมายถึงทุนที่มีคุณค่ามากกว่าเงิน เช่น ทุนวัฒนธรรม ทุนภูมิปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งทั้งชุมชนรางวัลและหนองสาหร่าย ต่างมีทุนชุมชนที่มีศักยภาพ สามารถนำไปพัฒนาชุมชนต่อไปได้

2) หลักการแบ่งความรับผิดชอบให้แก่ชุมชนกลุ่ม โชน คุ่มละแวก ในการดูแลชุมชนเพื่อบริหารกิจกรรมของชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องใช้หลักการกระจายอำนาจแบบการสร้างกลุ่ม เพราะแกนนำเพียงไม่กี่คน ไม่สามารถที่จะดูแลชุมชนได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น การสร้างหลักการกระจายอำนาจที่เอื้ออำนวยให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นภายในชุมชนจะเป็นการผ่อนแรงการทำงานของแกนนำ อีกทั้งยังสามารถสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อีกด้วย โดยรูปแบบการกระจายอำนาจที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมนั้นมีหลายรูปแบบ เช่น การแบ่งการดูแลความเรียบร้อยของชุมชนออกเป็นโชน เป็นคุ่ม เป็นกลุ่มบ้าน เป็นละแวกบ้าน เป็นต้น ดังเช่นการทำงานของชุมชนหนองสาหร่าย ที่มีการแบ่งให้แต่ละหมู่บ้านคิดค้นและผลิตสินค้าขึ้นมาเอง

3) กระบวนการกลุ่มที่มีความเข้มแข็งและต่อเนื่อง ในการจะเป็นชุมชนพึ่งตนเองนั้น เรื่องกระบวนการกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะกลุ่มจะมีบทบาทในการทำกิจกรรมตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งกระบวนการกลุ่มนั้นสามารถเกิดขึ้นได้หลายแบบ อาจจะเป็นกลุ่มตามอาชีพ กลุ่มตามปัญหา กลุ่มตามอายุ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นการรวมกันเพื่อสร้างฐานพลังอำนาจในการจัดการตนเอง เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนต่อสู้อันจะส่งผลให้ได้รับในสิ่งที่กลุ่มนั้น ๆ ต้องการ และสิ่งหนึ่งจะบ่งบอกถึงควมมีพลังของกลุ่มได้ก็คือ การเคลื่อนไหวของกลุ่ม หากว่ากลุ่มใดมีกระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ชัดเจน อาทิ มีกิจกรรมของการรวมกลุ่มอย่างต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ก็จะเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างได้เปรียบในเรื่องของความเข้มแข็ง ความมีพลัง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารความดี ในชุมชนหนองสาหร่าย เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการกลุ่มที่สามารถจัดการตนเองได้ต้องเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมเด่นชัด แล้วค่อย ๆ ขยายเครือข่ายกลุ่มเป็นแรงขับเคลื่อนให้สามารถพึ่งตนเองได้ขึ้นจนสามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้ ก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถจัดการตนเองได้เช่นกัน

4) การตรวจสอบโดยเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพราะการดำเนินโครงการกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนนั้นต้องยึดหลักความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ ที่ต้องยึดหลักนี้ก็เพราะการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนนั้น เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และทรัพยากรที่มีอยู่นั้นก็ไม่ได้เป็นของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นสินทรัพย์สาธารณะที่คนทั้งชุมชนจะต้องใช้ร่วมกัน จึงไม่ใช่การใช้ทรัพยากรของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังนั้น เรื่องการสร้าง

กระบวนการตรวจสอบโดยเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนต้องเป็นเครือข่ายที่สามารถสามารถอำนาจกันได้สามารถนำมาใช้เป็นพลังในการปฏิบัติได้จริง

5) การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้รับการพัฒนาทั้งตัวของผู้ดำเนินการ สมาชิก รูปแบบ กระบวนการ และวิธีการ ควรจะมีการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกกิจกรรมอันจะเป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนา กิจกรรม การพัฒนาคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองในชุมชนหรือจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนภายนอกก็ได้ เพราะกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเป็นการสร้างฐานความสัมพันธ์อันดีให้กับคนในชุมชนและเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่มีอยู่ผนวกกับประสบการณ์ส่วนบุคคลและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนภายนอกจะนำมาซึ่งการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ที่จะสามารถนำไปใช้ในการจัดการตนเองได้ แต่ลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนที่ดีนั้นจะต้องเน้นการเรียนรู้แบบการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายเช่นในอดีตที่พบว่า ภูมิปัญญารุ่นเก่าได้สูญหายไปตามอายุขัยของผู้สืบทอด เพราะไม่ได้ปลูกฝังการเรียนรู้แบบรุ่นสู่รุ่นเอาไว้ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อีกด้วย

6) กระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ขึ้นในชุมชนแล้วนั้น ย่อมส่งผลต่อวิถีชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งบ่อยครั้งที่แกนนำจะเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่าย ก่อนที่กิจกรรมนั้นจะประสบความสำเร็จ ดังนั้น การทำงานชุมชนต้องเป็นการทำงานแบบต่อเนื่อง ไม่หยุดแม้จะเสร็จสิ้นโครงการไปแล้ว ก็ไม่ควรจะหยุดเพราะทราบใดที่วิถีชุมชนยังคงดำเนินอยู่ กระบวนการทำงานชุมชนก็ควรที่จะดำเนินการต่อไปเช่นกัน ด้วยเหตุนี้การทำงานชุมชนก็ยังคงต้องกระทำต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ เพราะกระบวนการทำงานกับชุมชนนั้นมีความเป็นพลวัตสูง เกิดการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้กระบวนการทำงานไม่สามารถที่จะหยุดได้ตามความเปลี่ยนแปลงของชุมชน

7) กระบวนการปรับแนวคิดชุมชน เพราะชุมชนทุกวันนี้โดนกระแสทุนนิยมเข้าครอบงำจนทำให้มองเห็น “เงิน” เป็นตัวหลัก ให้ความสำคัญกับ “มูลค่ามากกว่าคุณค่า” ดังนั้น หากจะสร้างรูปแบบการจัดการตนเองของชุมชนนั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องดำเนินการเป็นอย่างยิ่งก็คือ การสร้างกระบวนการส่งเสริมเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดของชุมชนด้วยการหันมาให้ความสำคัญกับระบบคุณค่ามากขึ้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการนำพาชุมชนออกจากวิกฤตการณ์โดยเปลี่ยนจากชุมชนที่เคยถูกลดทอนศักยภาพกลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วย เช่น แนวคิดในการจัดตั้งธนาคารความดีขึ้นที่ชุมชนหนองสาหร่าย

8) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเริ่มจากการเปิดใจกว้างที่จะรับฟังและรับคนรุ่นใหม่ที่มีจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพราะในการทำงานชุมชนต้องไม่ปิดกั้นคน ไม่ปิดกั้นความคิด ซึ่งการเปิดใจกว้างนั้นจะต้องมาจากฐานของความเข้าใจทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่อย่างแท้จริง เพราะการเปิดกว้างนั้น จะทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่จะทำให้เกิดแนวคิดแนวทางใหม่ ๆ แต่สิ่งที่ชุมชนต้องเรียนรู้ก็คือการเปิดกว้างนั้นควรจะมีนัยสำคัญว่าชุมชนนั้นสามารถเปิดรับสิ่งเหล่านั้นได้ในระดับใดเพราะหากเปิดกว้างมากเกินไปก็อาจจะเป็นการรับเอาวัฒนธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาก็เป็นได้ เช่น วัฒนธรรมการนับถือคนที่เงินทอง วัฒนธรรมการแสดงออกถึงความรักในที่สาธารณะ เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการเปิดใจรับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นต้องเป็นการทำงานที่อยู่บนฐานของความเป็นตัวตนของชุมชนเอง โดยการเปิดกว้างรับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น คงต้องมีข้อจำกัดเพื่อที่จะหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเองเป็นหลัก ดังเช่นที่ชุมชนรางหวาย ชาวบ้านหมู่อื่นๆไม่ค่อยมามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมประเพณีของหมู่บ้านใหม่ไทยดำ เพราะพวกเขาเห็นว่าพวกเขาไม่ใช่ชาวไทยทรงดำ

9) การพึ่งตนเองของชุมชน เป็นเป้าหมายใหญ่ที่ชุมชนต้องการให้คนในชุมชนได้เกิดความตระหนักที่จะ “พึ่งตนเอง” ซึ่งจะนำมาสู่ความยั่งยืนในอนาคตได้เพราะการที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากเท่าไร ย่อมหมายถึง การกำหนดทิศทาง การวางแผน วางเป้าหมายในการจัดการตนเองได้มากขึ้นเท่านั้น ดังจะ เห็น ได้ว่าชุมชนหนองสาหร่าย จะไม่นำโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากรัฐมาเป็นตัวตั้งในการพัฒนา เพราะไม่ได้นำมาซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชน อีกทั้งในบางครั้งยังอาจนำมาซึ่งความแตกแยกให้เกิดขึ้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ชุมชนหนองสาหร่ายจะปฏิเสธโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ออกมาจากแนวคิดของรัฐ

จะเห็นได้ว่าทุนชุมชนของทั้งสองชุมชนนั้นถือได้ว่ามีศักยภาพในด้านที่แตกต่างกัน แต่ผลลัพธ์ของความสำเร็จต่างกัน ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าการมีทุนชุมชนที่ดีเพียงอย่างเดียวไม่สามารถบอกได้ว่าจะเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ สิ่งที่เป็นตัวประสานให้ทุนชุมชนทุกองค์ประกอบได้แสดงศักยภาพออกมาสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ก็คือกระบวนการมีส่วนร่วมนั่นเอง

6.1.3 ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกัน

เมื่อนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาจุดที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดของทั้งสองชุมชน จากความสัมพันธ์ของทุนชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วม นั่นคือ “ผู้นำ” กล่าวคือ ลักษณะของผู้นำ (ทุนชุมชน) ย่อมส่งผลต่อการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรในชุมชน (กระบวนการมีส่วนร่วม) เพื่อจัดการกับผลผลิตในชุมชนให้ชาวบ้านมีรายได้ที่ดีขึ้น นำไปสู่การปลดหนี้ ลดภาระกู้ยืม และเกิดการ

ออมมากขึ้น (การพึ่งตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากคุณแรม เชียงกา (2556) สามารถสรุปลักษณะของผู้นำในชุมชนหนองสาหร่ายที่ต่างจากชุมชนรางหวาย โดยพบว่าคุณลักษณะและคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายนั้น ไม่ใช่จะมีเฉพาะภายในบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องเป็นคุณลักษณะและคุณสมบัติที่พบในผู้นำหลายๆ คนรวมกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างชุมชนตำบลหนองสาหร่ายให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนรวมถึงการทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความศรัทธาในตัวผู้นำพร้อมที่จะเชื่อและปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้นำให้คำแนะนำ หรือคำชี้แนะและเป็นศูนย์รวมทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน

จากการเก็บข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายนั้น พบว่าผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีคุณลักษณะและคุณสมบัติที่เด่นชัดดังต่อไปนี้

1) คิดต่างและคิดนอกกรอบ

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายกล้าที่จะคิดต่างจากแนวคิดเดิมๆ เช่น การให้ผู้ใหญ่บ้านเขียนใบลาออกไว้ล่วงหน้า ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นสัญญาสูงสุดที่ผู้ใหญ่บ้านจะสามารถแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ใจ ความจริงใจ และเป็นการประกาศเจตนารมณ์ที่ดีของตนเองว่ามีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานเพื่อชุมชนส่วนรวมอย่างสุดกำลังเต็มความสามารถให้สมกับความไว้วางใจของคนในชุมชนทุกคน หากผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถทำงานได้อย่างที่ได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ก็ยินดีสละตำแหน่งหน้าที่การงานนั้นๆ โดยใบลาออกจะมีผลบังคับใช้ทันทีที่สมาชิกในชุมชนลงความเห็นแล้วว่าผู้ใหญ่บ้านคนนั้นไม่ตั้งใจทำงานจริง

บางครั้งการดำเนินงานตามระเบียบแบบแผนของสังคมก็สามารถนำพาให้ชุมชนพัฒนาและเจริญก้าวหน้าด้วยดี แต่บางครั้งการดำเนินงานที่นอกเหนือจากธรรมเนียมปฏิบัติกลับทำให้สังคมมีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด เช่นเดียวกับสังคมชุมชนตำบลหนองสาหร่ายที่มีวิสัยทัศน์พัฒนาชุมชนของตนอย่างไม่เป็นแบบแผนเฉกเช่นชุมชนอื่น ยกตัวอย่างเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้น คือการของบประมาณจัดสร้างถนนภายในชุมชนตำบลหนองสาหร่ายต่อผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี แต่ได้รับการปฏิเสธว่าชุมชนตำบลหนองสาหร่ายไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะสามารถของบประมาณในการจัดสร้างถนนได้ ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายจึงคิดวิธีการใหม่โดยการเรียนเชิญรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งสมัยนั้นดำรงตำแหน่งโดยนายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม มาเป็นประธานพิธีเปิดงาน จึงทำให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหันมาให้ความสนใจดูแลและอำนวยความสะดวก เช่น เรื่องการคมนาคม ถนนไม่ดีก็ทำการปรับแต่งทำถนนให้ใหม่ ระบบน้ำระบบไฟฟ้าสาธารณูปโภคต่างๆ ก็ตามมา เป็นต้น ตัวอย่างการคิดนอกกรอบอีกอย่างหนึ่ง คือ การมอบใบประกาศนียบัตรให้แก่คนทำตัวไม่ค่อยดี เช่น บ้านสกปรก บริเวณบ้านไม่สะอาดเรียบร้อย ผู้นำชุมชนจึงคิดที่จะใช้ใบประกาศนียบัตรทำคนให้เป็นคนดีโดยมอบใบประกาศนียบัตรประกาศ

ให้ทุกคนในชุมชนทราบว่าบ้านใครสะอาด น่าอยู่ น่าอาศัยบ้าง จึงเป็นการบังคับกลายๆ ให้บุคคลนั้นต้องทำบ้านของคนให้สะอาดน่าอยู่อาศัยตามที่ได้รับการยกย่องต่อไป

2) กล้าได้กล้าเสีย

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีความกล้าที่จะไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภายในจังหวัดและภายนอกจังหวัดโดยตรง บางครั้งการไปขอความช่วยเหลือโดยที่ไม่ได้รู้จักบุคคลภายในหน่วยงานนั้นๆ เลย เพียงแต่ผู้นำชุมชนเล็งเห็นประโยชน์ที่หน่วยงานนั้นๆ จะสามารถให้ความช่วยเหลือชุมชนในเรื่องนั้นๆ ได้ เช่น การไปขอความช่วยเหลือจากธนาคารแห่งประเทศไทยในเรื่องของเงินกู้จำนวน 86 ล้านบาท เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาหนี้สินของคนในชุมชนซึ่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยได้อ่านจดหมายแล้วรู้สึกสนใจจึงได้เชิญผู้นำชุมชนร่วมพูดคุยและชี้แจงกรณีเงินยืมจำนวนดังกล่าวนี้ ว่าตามระเบียบของธนาคารแห่งประเทศไทยไม่สามารถปล่อยเงินกู้ให้แก่ชุมชนเช่นนี้ได้ ตอนหนึ่งของบทสนทนาผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยได้สอบถามถึงประเด็นเงินคืน ว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถส่งเงินคืนได้ครบตามจำนวน ผู้นำชุมชนจึงชี้แจงพร้อมนำเสนอรูปแบบการออมว่าสมาชิกในชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีทั้งหมด 3,200 คน

หากทุกคนออมวันละ 1 บาท

1 วัน	จะมีเงินออม	3,200	บาท
1 เดือน	จะมีเงินออม	96,000	บาท
1 ปี	จะมีเงินออม	1,168,000	บาท
10 ปี	จะมีเงินออม	11,680,000	บาท
20 ปี	จะมีเงินออม	23,360,000	บาท

หากทุกคนออมวันละ 2 บาท

1 วัน	จะมีเงินออม	6,400	บาท
1 เดือน	จะมีเงินออม	192,000	บาท
1 ปี	จะมีเงินออม	2,336,000	บาท
10 ปี	จะมีเงินออม	23,360,000	บาท
20 ปี	จะมีเงินออม	46,720,000	บาท

เป็นต้น

หลังจากรับฟังโมเดลการออมของชุมชนผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยรู้สึกประทับใจจึงได้แนะนำองค์กรเอกชนที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ นั่นก็คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งผู้นำชุมชนได้เดินทางไปขอความช่วยเหลือ และประสบความสำเร็จจนถึงทุกวันนี้

3) เป็นนักบริหารจัดการ และมีการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการ

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเป็นนักบริหารจัดการที่เกิดจากภายในบุคคล โดยการที่ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายนั้นมีความเข้าใจในเป้าหมายขององค์กร มีการวางแผนงานที่เหมาะสม มีการนำแผนงานไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผล ส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและชุมชนได้มีส่วนร่วม มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ด้านการแก้ไขปัญหา ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการ โดยการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทุกขั้นตอน ตัวอย่างเช่น การสร้างรายได้เสริมของคนในชุมชนเกิดจากการร่วมคิดของคนในชุมชนและก่อตั้งเป็น โครงการต่างๆ ประจำหมู่บ้านซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดขายของตนเองและไม่ซ้ำซ้อนกับหมู่บ้านอื่น

4) สร้างศรัทธาให้ชุมชน

แรงศรัทธาในชุมชนเป็นปัจจัยเสริมอย่างหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการจะพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว หากคนในชุมชนเกิดแรงศรัทธาต่อผู้นำแล้วการนำพาชุมชนไปในทิศทางใดก็ไม่ใช่อุปสรรคอีกต่อไป ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้สร้างแรงศรัทธาให้แก่คนในชุมชน โดยการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆ ด้าน เริ่มตั้งแต่พื้นฐานชีวิตประจำวัน เช่น การเคารพผู้ใหญ่ การมีสัมมาคารวะ การรักครอบครัว การตรงต่อเวลา การรักษาคำพูด การออม การปลูกผักสวนครัวกินได้ การไม่ยุ่งเกี่ยวกับสุราของมีนเมาหรือยาเสพติด เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังคิดหาวิธีการถ่ายทอดและปลูกจิตศรัทธาสานึกรักชุมชนผ่านละคร เช่น การทำวิถีทัศน์เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งวิถีทัศน์จะถ่ายทอดและบอกเล่าถึงความบากบั่น มานะ อุตุน การเสียสละชีวิตของบรรพชนเพื่อให้ได้มาซึ่งแผ่นดินและเอกราชของชาติไทย นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังได้เสนอให้มีการสร้างฝักรอบครัวเพื่อแสดงถึงการสืบทอดวงศ์ตระกูล เชื้อสาย หรือแหล่งที่มาของแต่ละบุคคล การสร้างฝักรอบครัวประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายยังปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนทุกๆ ด้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง ซึ่งการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ไม่ต้องพูดชักจูงให้คนในชุมชนเชื่อ แต่สิ่งที่ผู้นำปฏิบัติดีนั้นจะทำให้คนในชุมชนเชื่อถือและเกิดเป็นแรงศรัทธาในตัวผู้นำเอง อย่างเช่น การจะทำให้คนในชุมชนหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ตัวผู้นำเองต้องเป็นผู้เริ่มใช้ก่อนเมื่อคนในชุมชนเห็นว่าใช้ปุ๋ยอินทรีย์แล้วดี เป็นประโยชน์ต่อชีวิตและผืนดินทำกินก็จะหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เรื่องการออมเงินก็เช่นเดียวกัน หากตัวผู้นำไม่มีนิสัยรักการออมและไม่ทำให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์จากการออมเงินแล้ว ก็จะไม่มีความทำตาม ถึงพูดอย่างไรคนในชุมชนก็ไม่เชื่อ ซึ่งการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีถือเป็นการสอนและทำให้เห็นจากการ

ปฏิบัติจริงทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงการปฏิบัติที่เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้นำและนำมาเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตาม

5) มีความคิดสร้างสรรค์

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีความคิดสร้างสรรค์และความคิดริเริ่มในโครงการต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนเป็นประจำ เช่น การออม โดยการจัดแสดงผังรูปแบบการออมของชุมชน เริ่มตั้งแต่การออมวันละ 1 บาท ไปจนถึงออมวันละ 2 บาท

การปลูกผักกินเอง เช่น ผักกะเพรา หากซื้อวันละ 5 บาท เดือนหนึ่งใช้ผัก 10 ครั้ง คิดเป็นเงิน 50 บาท หากปลูกกินเองได้ก็จะเป็นการประหยัดเงินได้เดือนละไม่น้อยกว่า 50 บาท

6) มีวิสัยทัศน์

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนร่วมกันคือ “พัฒนาคนเพื่อสร้างทีม พัฒนาคณะเพื่อสร้างงาน พัฒนางานเพื่อสร้างคุณภาพ พัฒนาคุณภาพเพื่อสร้างมาตรฐาน” โดยการทำงานของผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายนั้นจะเน้นการทำงานเป็นทีม โดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนกระบวนการ

7) รู้จักวิเคราะห์ สรรหาและคัดเลือกคน

การรู้จักวิเคราะห์คน สามารถแบ่งแยกหรือจัดจำแนกคนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบได้ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในตัวผู้นำ หัวใจของการสรรหาและคัดเลือก คือ การเลือกคนให้ถูกกับงาน หรือที่เรียกกันติดปากในภาษาอังกฤษว่า “put the right man to the right job” ปัญหาที่จะเลือกอย่างไรจึงจะได้คนที่เหมาะกับงาน ยกตัวอย่างผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายที่โดดเด่น เช่น

คุณศิวโรฒ จิตนิยม เป็นคนสุภาพเรียบร้อย ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีอภยาศัยดีจึงถูกเลือก ให้ทำหน้าที่คอยประสานงานกับผู้บริหารระดับสูงและหน่วยงานภายนอก

คุณแรม เชียงกา เป็นคนตรงไปตรงมา พูดจาโผงผาง แต่มีวาทศิลป์ดี จึงถูกจัด ให้เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ของชุมชน อีกทั้งคอยประสานงานระหว่างคุณศิวโรฒ และชุมชน

คุณบุญมี เนตรสว่าง เป็นคนไม่ช่างพูด เรียบร้อย แต่มีความรู้ด้านวิชาการเชิงลึกจึง ถูกเลือก ให้ทำหน้าที่คอยให้คำแนะนำด้านวิชาการ ศึกษาค้นคว้าเชิงลึกด้านปฎิบัติ เป็นต้น

ในการดำเนินงานของผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้วิเคราะห์คนในชุมชน พบว่าสามารถจำแนกคนได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

7.1) กลุ่มที่ 1 หัวใจกล้า ซึ่งจะมีประมาณร้อยละ 20 คนประเภทนี้เมื่อมีโครงการ อะไรใหม่ๆ จะสนใจที่จะดำเนินงาน เมื่อได้รับมอบหมายงานใดแล้วก็จะทำอย่างเต็มที่ มีการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาเบื้องต้นได้ดี

7.2) กลุ่มที่ 2 รอคูทึท่า ซึ่งมีประมารร้อยละ 57 คนกลุ่มนี้จะรอคูดคนกลุ่มแรกทำก่อน ถ้าเห็น ว่าดีถึงจะทำตาม

7.3) กลุ่มที่ 3 ไม่เอาไหนเลย ซึ่งจะมีประมารร้อยละ 23 คนกลุ่มนี้ใครทำอะไรที่ไหนก็ไม่ สนใจ

เมื่อสามารถจำแนกคนได้แล้ว เมื่อมีอะไรใหม่ๆ ก็จะสามารถใช้คนได้อย่างถูกต้อง

8) การรักษาคำพูด

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายรักษาคำพูดที่ให้ไว้กับทุกคน เมื่อรับปากแล้วว่า จะ ทำตาม แผนนี้ก็จะใช้แผนนี้ เมื่อบอกว่าจะไม่ทำก็ไม่ทำ ซึ่งการรักษาคำพูดเป็นคุณลักษณะที่ดีของผู้นำทำให้ คนในชุมชนเกิดความศรัทธาว่าเมื่อผู้นำพูดแล้วรักษาคำพูดและเป็นไปอย่างที่ผู้นำพูดแน่นอน ส่งผล ให้เกิดความไว้วางใจ ความเชื่อถือในตัวผู้นำด้วย

9) มีจิตอาสา

การทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์ล้วนต้องใช้ความเสียสละทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการ เสียสละในเรื่องของเวลา ความสุขส่วนตัว หรือแม้แต่ทรัพย์สินเงินทองส่วนตัว สิ่งเหล่านี้จะไม่ สามารถเกิดขึ้นได้หากบุคคลนั้นไม่ได้มีจิตอาสาที่จะมุ่งมั่นพัฒนาบ้านเกิดและชุมชนของตนเอง

10) สำนึกรักบ้านเกิด

ชุมชนจะไม่สามารถพัฒนาไปในทางที่ดีได้หากคนรุ่นใหม่ที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างถิ่นไม่ นำเทคโนโลยีเหล่านั้นกลับมาพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ยกตัวอย่างเช่น คุณแรม ที่มีโอกาสไป ศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นระยะเวลา 1 ปี เมื่อสิ้นสุดโครงการคุณแรม มีโอกาสเลือกทางเดินได้ 3 ทาง คือ 1) การทำงานต่อที่ประเทศญี่ปุ่น 2) การทำงานร่วมกับบริษัทเอกชนที่สามารถให้เงินเดือน และค่าตอบแทนสูง และ 3) การกลับมาทำงานที่ภูมิลำเนาเดิมเพื่อพัฒนาบ้านเกิดของตน คุณแรม เลือกทางเดินที่ 3 แม้ช่วงแรกของการทำงานในชุมชนจะไม่มีค่าตอบแทนใดๆ คุณแรม ยังยึดมั่น และ ยังคิดถึงหนทางในการพัฒนาชุมชนตนให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมต่างประเทศได้ นอกจากนี้ผู้นำ ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายยังได้ส่งเสริมสำนึกรักบ้านเกิดไปยังเยาวชนรุ่นหลังๆ ด้วย โดยการมอบ ทุนการศึกษาในด้านที่ชุมชนขาดแคลนพร้อมทั้งจัดเตรียมตำแหน่งหน้าที่ไว้รอในชุมชน

11) มีอุดมการณ์

การที่คนเราจะร่วมกันพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้นั้นจะต้องอาศัย อุดมการณ์ที่มองเห็นในลักษณะแบบเดียวกัน เช่นเกี่ยวกับคนในชุมชนตำบลหนองสาหร่ายที่ได้ร่วม แรงร่วมใจกันในการที่จะพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยอาศัยคนที่มีอุดมการณ์ในแบบ เดียวกัน เพราะหากคนเราไม่มีอุดมการณ์แล้วเมื่อเจอกับปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ มักจะหมดกำลังใจ และล่าถอยได้โดยง่าย

12) ครอบครัวยุวม

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมาจากครอบครัวที่พร้อมจะสนับสนุนให้เขาทำงานได้อย่างเต็มที่เต็มความสามารถ มีพื้นฐานครอบครัวที่อบอุ่น และคนในครอบครัวเข้าใจถึงการทำงานที่ต้องเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม รวมถึงตัวผู้นำเองก็ยังสามารถบริหารจัดการเวลาในการทำงานให้กับชุมชนและให้กับครอบครัวได้อย่างเหมาะสม โดยพยายามทำครอบครัวของตนให้มีความสุข อบอุ่น ให้เวลาลูกและภรรยา มีการแสดงออกถึงความรักและความห่วงใยให้คนในครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ ภาพเหล่านี้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เป็นตัวอย่างให้เห็นจากการลงมือทำ

13) ตรงไปตรงมา

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีความตรงไปตรงมา สามารถตรวจสอบได้ ไม่ว่าจะมีการดำเนินการอะไรจะมีการนำเข้าไปประชุม เพื่อให้คนในชุมชนได้รับทราบ รวมถึงให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการชุดต่างๆ ในการทำงานขึ้นมาในชุมชนด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและสามารถตรวจสอบได้

14) ประสานงานเก่ง

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายประสานงานเก่งทั้งภายในและภายนอกชุมชน การประสานงานโดยการกระจายอำนาจ เริ่มจากระดับชุมชนซึ่งคนในชุมชนได้เลือกตัวแทนโดยแบ่งเป็นเขตทั้งหมด 5 เขต เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เลือกตัวแทนที่คิดว่าสามารถไว้วางใจได้ และเป็นตัวแทนในการประสานงานต่างๆ ในชุมชน ส่วนผู้แทนที่ถูกคัดเลือกจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงาน ระหว่างผู้นำและคนในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายยังมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกและองค์กรเครือข่ายได้เป็นอย่างดี เช่น หากชุมชนต้องการติดต่อประสานงานไปยังหน่วยงานราชการก็จะให้เทศบาลหนองสาหร่ายเป็นผู้ออกหนังสือให้ หากชุมชนมีความต้องการข้อมูลด้านวิชาการจะประสานงานกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เป็นต้น

15) ตรงต่อเวลา

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีความตรงต่อเวลา ไม่ว่าจะเป็นการนัดประชาชนต่างๆ ผู้นำจะมาก่อนเวลาเสมอเพื่อตรวจสอบความเรียบร้อย ซึ่งถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชน

16) มนุษย์สัมพันธ์ดี

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับคนในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน โดยให้ความเป็นกันเองและให้ความสำคัญกับทุกคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ ความพร้อมในการอุทิศตนในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีขึ้นในชุมชน รวมถึงการเอาใจใส่ตรวจสอบ

ความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน สอบถามถึงปัญหาต่างๆ ทำให้ช่องว่างระหว่างผู้นำชุมชนและคนในชุมชนลดลง ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีมีความสนิทสนมกันเปรียบเสมือนญาติพี่น้องไม่ว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นก็ช่วยเหลือและร่วมมือกันทำให้ชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคี

17) เป็นที่พึ่งได้ยามทุกข์

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายอุทิศตนในการทำงานเพื่อให้คนในชุมชนมีความสุข ไม่ว่าจะเกิดปัญหาอะไรในชุมชน ผู้นำพร้อมที่จะช่วยเหลือเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อให้ปัญหาคลี่คลายหรือจบลงไปได้ เมื่อเกิดเรื่องเร่งด่วนใดๆ สามารถขอความช่วยเหลือจากผู้นำได้ตลอดเวลาทำให้คนในชุมชนรู้สึกอุ่นใจว่ามีผู้นำคอยเป็นที่พึ่งได้ เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งขึ้นในชุมชนก็จะมี การช่วยเหลือและไกล่เกลี่ยตามลำดับชั้น ในเบื้องต้นเมื่อเกิดปัญหาเกิดขึ้นผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และให้ความช่วยเหลือก่อนในเบื้องต้น หากไม่สามารถยุติปัญหาได้ก็จะส่งเรื่องต่อให้กับผู้นำชุมชน จากการสอบถามข้อมูลปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่สามารถยุติได้ภายในชุมชน โดยไม่ต้องส่งเรื่องให้ภายนอก (อำเภอ) รับประทาน

18) มีความมุ่งมั่นในการทำงาน

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีความมุ่งมั่นและความตั้งใจและอุทิศตนให้กับการทำงาน ให้แก่ส่วนรวมเพื่อให้คนในชุมชนมีความสุข ดังคำที่กล่าวว่า “ผู้นำที่ดีต้องทำตัวเหมือนแม่ศรีเรือน คือ ต้องตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยตรวจสอบความสงบเรียบร้อยของคนในชุมชน ไปถามปัญหาและลงไปช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างมุ่งมั่นตั้งใจ”

19) ยินดีร่วมมือกันในการแก้ปัญหาส่วนรวม

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีการร่วมกันทำงานเป็นทีมเพื่อช่วยกันขับเคลื่อนชุมชน ทั้งการร่วมมือกันกับทีมผู้นำด้วยตนเอง และคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนด้วยเช่นกัน มีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือ เพื่อแก้ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกเดือน

20) ยอมรับฟังข้อบกพร่องของตนเอง

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเปิดใจกว้างในการรับฟังข้อบกพร่องของตนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงโดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้พูดคุยกับตัวผู้นำโดยตรง เช่น การจัดประชุมประจำเดือน หรือทางอ้อมโดยการประชุมหมู่บ้านในแต่ละครั้งจะมีกล่องแสดงความคิดเห็นเพื่อให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวผู้นำได้โดยตรง แล้วผู้นำก็จะนำข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ได้รับจากคนในชุมชนมาปรับปรุงแก้ไข หรือตอบข้อสงสัยให้กับคนในชุมชนได้เข้าใจ

21) นำวิชาการแผนใหม่มาใช้

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเป็นผู้ใฝ่รู้โดยพยายามหาวิทยาการใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการไปศึกษาคูณานในชุมชนอื่นๆ ที่มีความโดดเด่นในแต่ละด้าน การที่ไปแต่ละ

ครั้งก็ไม่ได้ไปเฉพาะตัวผู้นำ แต่จะให้คนในชุมชนที่สนใจในเรื่องนั้นๆ ไปศึกษาดูงานด้วย หลังจาก
ที่ศึกษาดูงานแล้วผู้นำมีความสามารถที่จะนำเอาวิชาการมาประยุกต์ใช้กับชุมชนตำบลหนองสาหร่าย
ได้อย่างเหมาะสม

22) รู้จักแหล่งขอความช่วยเหลือ

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีความกล้าที่จะติดต่อประสานงานเพื่อขอรับความช่วยเหลือ
จากแหล่งต่างๆ โดยมีการคิดนอกกรอบซึ่งจะแตกต่างจากผู้นำในชุมชนอื่นๆ กล้าที่จะติดต่อขอ
ความช่วยเหลือเรื่องการเงินจากระทรวงการคลัง ซึ่งกระทรวงการคลังไม่สามารถที่จะให้ได้แต่ก็ได้
ให้คำแนะนำกับผู้นำชุมชนถึงแหล่งเงินทุนอื่นที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ รวมถึงการติดต่อ
ประสานงานกับ ธกส. เพื่อขอรับการสนับสนุนเงินทุนให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยสถาบันการเงิน
ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายรับอาสาทวงหนี้ให้ ส่วนด้านวิชาการก็ขอการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย
ราชภัฏกาญจนบุรี และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายยังมี
เครือข่ายอื่นๆ

ดังนี้

22.1) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อขอคอมพิวเตอร์ให้กับชุมชนได้
ใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มศักยภาพชุมชน

22.2) การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เพื่อขอคอมพิวเตอร์ให้กับ
ชุมชนเพิ่มเติม

22.3) ธนาคารออมสิน เพื่อขอการสนับสนุนในเรื่องเงินกู้

22.4) ติดต่อ สถาบันทางการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาชีวศึกษา มาให้ความรู้ด้านอาชีพเสริม

22.5) ติดต่อต่างประเทศ เช่น ภูฏาน ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่ง
เจ้าหน้าที่จากภูฏานได้เดินทางเพื่อมาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชนตำบล
หนองสาหร่ายแล้ว จำนวน 2 ครั้ง

22.6) ติดต่อ โรงพยาบาล สถานีอนามัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน (รพสต.) ในการ
ดูแลสุขภาพคนในชุมชน

22.7) กระทรวงสาธารณสุข สนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาดูงานบางส่วน

23) มีคุณธรรมจริยธรรม

ผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเป็นผู้ที่มีคุณธรรม การทำงานทุกอย่างสามารถตรวจสอบได้
รวมถึงการเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านต่างๆ ให้กับคนในชุมชน มีความโอบอ้อมอารี พร้อมทั้งจะเสียสละ
เพื่อคนในชุมชน ไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบชุมชน

นอกจากผู้นำแล้ว ปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความแตกต่างกันก็คือ สมาชิกกลุ่ม ซึ่งพบว่าลักษณะของสมาชิกกลุ่มที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้นั้น จะต้อง

1) มีอาชีพที่มั่นคง สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างไม่รู้สึกขัดสน เพราะหากว่าสมาชิกในชุมชนยังคงมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ส่งผลให้มีรายได้ได้น้อย ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครอบครัว อย่างเช่นในชุมชนรางหวาย การดำเนินงานเรื่องอื่น ๆ ในชุมชนก็จะเป็นการยากทำให้เกิดอุปสรรคในการจัดการตนเองของชุมชน ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการที่จะสร้างให้เกิดความมั่นคงในอาชีพ โดยการรวมกลุ่มด้านอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคง

2) เป็นผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งควรเป็นการเข้าร่วมตามความสมัครใจและใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักของตน โดยเริ่มจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกหนึ่งของชุมชนจนค่อย ๆ พัฒนาไปสู่ผู้มีตำแหน่งทางสังคมของชุมชน เช่น เป็นกรรมการ เป็นประชาสัมพันธ์เป็น เลขานุการ เป็นรองประธาน เป็นประธาน ซึ่งล้วนเป็นตำแหน่งที่ไม่มีคำตอบแทนแต่เป็นการสร้างกระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน อย่างเช่น “สภา 79” ในชุมชนหนองสาหร่าย

จากที่กล่าวไปข้างต้นทั้งผู้นำ และสมาชิกกลุ่ม ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองของสองชุมชนในลักษณะที่ต่างกัน ซึ่งทั้งสองส่วนจะมีความทำงานร่วมกันผ่านองค์กรที่เรียกว่า สภาผู้นำชุมชน โดยพบว่าสภาผู้นำชุมชนจะมีคุณลักษณะ ดังนี้

1) มีการเปิดพื้นที่ให้กับคน กลุ่มคน/ องค์กรชุมชน ที่มีอยู่ในชุมชน ได้แสดงความคิดเห็น อันเป็นการแสดงออกถึงจุดยืนของคน กลุ่มคน และองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนต่อประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน อันหนึ่งเป็นการสร้างกระบวนการรับฟัง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอันจะส่งผลต่อการสร้างความมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งในชุมชนหนองสาหร่ายมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ และมีการจัดปฏิทินการประชุมในทุกหมู่บ้าน แต่ในชุมชนรางหวายจะมีการประชุมก็ต่อเมื่อมีการขอความร่วมมือจากภาครัฐเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ

2) มีกิจกรรมหรือกระบวนการหลักเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน สภาผู้นำต้องเป็นหลักในการสร้างกระบวนการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน โดยในการประกอบกิจกรรมของสภาผู้นำแต่ละครั้งนั้น ควรจะมีการวางรูปแบบและลักษณะการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อต่อกระบวนการจัดการของชุมชน อาจจะเป็นสภาผู้นำที่คอยกระตุ้นแนวคิด สร้างกระบวนการแก้ปัญหาหรือจะลงลึกไปถึงการลงปฏิบัติการเพื่อจัดการกับสิ่งที่ชุมชนคิดเห็นร่วมกันว่าเป็นปัญหาก็ได้แต่หลักการที่สภาผู้นำต้องยึดมั่นก็คือ ต้องมีกิจกรรมหรือกระบวนการในการ

แก้ปัญหาของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งชุมชนหนองสาหร่ายมีสภา 79 เพื่อมีหน้าที่แก้ปัญหาของชุมชน อย่างเป็นทางการ

3) มีเวทีการเรียนรู้โดยมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นผลพวงจากสภาผู้นำชุมชนที่มีการ เปิดเวทีก่อให้เกิดการเรียนรู้เพราะชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้อันจะเป็น กระบวนการหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาคนเป็นอย่างยิ่ง โดยชุมชนต้นแบบที่ดำเนินการเรื่องศูนย์การ เรียนรู้ก็คือ ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย ตำบลหนองสาหร่าย โดยเน้นการศึกษาที่สามารถ พัฒนาคนให้พึ่งตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การให้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการจะรู้และการให้ เรียนรู้ในสิ่งที่ควรจะต้องรู้ ดังนั้นก็จะทำให้ได้รับทั้งสองแนวทาง คือสิ่งที่ต้องรู้และสิ่งที่ควรรู้

จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ทำให้การพึ่งตนเองของสองชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมทวน มีความ แตกต่างกันสิ่งแรกที่เห็นได้ชัดคือ “ผู้นำ” สำหรับชุมชนรางหวาย ผู้นำมีลักษณะว่าไว้ว่าตามกัน ไม่มี ความคิดเห็นที่โดดเด่น หรือแตกต่าง ดำเนินงานไปตามหน้าที่ แต่ในชุมชนหนองสาหร่าย ผู้นำมี วิสัยทัศน์ในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างแท้จริง ประกอบกับการมีสมาชิกกลุ่มที่ดี จน นำไปสู่การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน เพื่อการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งเป็นชุมชนที่ พึ่งตนเองได้

6.1.4 แนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยแล้วพบว่า แนวทางการจัดการทุนชุมชนกับ กระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองนั้น จะประกอบไปด้วย

6.1.4.1 กระบวนการจัดการภายในชุมชน ได้แก่

1) กระบวนการกลุ่ม เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชุมชน เริ่มจากระดมความคิดและกำหนดทิศทางในการทำงานชุมชน เช่น การ ดำเนินงานของธนาคารความดี ที่คนในชุมชนหนองสาหร่ายให้การยอมรับ มีการกระจายหน้าที่ ความรับผิดชอบระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำงาน และระหว่างสมาชิกชุมชน มุ่งมั่นการทำงานเป็นทีม มีความพร้อมเพรียงสามัคคี จนทำให้เป็นกลุ่มทางสังคมของชุมชนหนองสาหร่ายที่เข้มแข็ง และ เป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง

2) กระบวนการมีส่วนร่วม โครงสร้างการบริหารของธนาคารความดี ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายสะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งงานตามตำแหน่งหน้าที่แต่สมาชิกทุกคน สามารถช่วยกันทำงาน หรือทำงานทดแทนกันได้ในกรณีที่มีความจำเป็น ทำให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้ การดำเนินงานร่วมกัน และการบริหารงานยังคงยึดมั่นให้สมาชิกมีส่วนร่วมกับธนาคารความดี

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความดี ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนหนองสาหร่ายยินดีและเต็มใจร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

3) กระบวนการสร้างผู้นำ ผู้นำถือเป็นแบบอย่างด้านความดีให้กับสมาชิก เช่น ในชุมชนหนองสาหร่าย ผู้นำต้องเขียนใบลาออกไว้ล่วงหน้า แต่ไม่จำเป็นต้องลงวันที่คือถ้าทำดีก็สามารถอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ ถือเป็นการทำสัญญาประชาคมซึ่งมีผู้คนจำนวนมากรับรู้ จึงเป็นเครื่องมือให้ผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกเพราะสิ่งสำคัญในการบริหารความดี คือต้องมีผู้นำที่ทำงานจริงจัง ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ อดทน ทำให้ทุกคนพร้อมที่จะปฏิบัติตาม การทำงานจึงขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี

4) กระบวนการสร้างการสื่อสารและเปิดเผยข้อมูลในชุมชน เช่น คนในชุมชนหนองสาหร่ายสามารถติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของธนาคารความดีผ่านการประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงการทำงานและข้อมูลข่าวสารให้กับชุมชน รวมทั้งเพื่อลงขันทามติดอนุมัติกู้เงิน

6.1.4.2 กระบวนการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

ตัวอย่างจากชาวบ้านหนองสาหร่ายไม่ได้เรียนรู้ภายในชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่ยังเรียนรู้จากชุมชนอื่นๆ ที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนา โดยเริ่มต้นศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการวางแผนพัฒนา โดยใช้ข้อมูลจากกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือนั้น ชาวบ้านหนองสาหร่ายจึงนำองค์ความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในชุมชนและจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีโครงการพัฒนาในหลายด้าน ก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนทั้ง 4 มิติ คือ ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงของชุมชนและสังคมการจัดการกายภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และการบริหารจัดการและปรับปรุงกลไกการพัฒนา

การพัฒนาของชุมชนที่เกิดขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นการนำทุนความดีมาใช้ในการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 ระดับ ดังนี้

1) คุณธรรมระดับบุคคล ประกอบด้วย

1.1) ความซื่อสัตย์ ธนาคารความดีส่งเสริมให้คนมีความซื่อสัตย์ในตนเอง สามารถรับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้รับปากเอาไว้ โดยเฉพาะเรื่องการชำระเงินกู้คืนตามเวลาที่ธนาคารความดีกำหนด

1.2) การแบ่งปัน เอื้ออาทร ธนาคารความดีประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน จากเดิมต่างคนต่างอยู่ แต่เมื่อมาทำกิจกรรมร่วมกันทำให้เกิดความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

1.3) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจในเรื่องของอาหารพืชผักสวนครัว ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น หรือการเก็บออมที่ดีแสดงให้เห็นผ่านการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในแต่ละวัน หรือเห็นได้จากการมีหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

2) คุณธรรมระดับกลุ่ม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส กล่าวคือ

2.1) การมีส่วนร่วม พลังชุมชนที่เกิดจากการพึ่งตนเองหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน การดูแลเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้าน การมีส่วนร่วมในงานส่วนรวม ทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมธนาคารความดี

2.2) ความโปร่งใส ตัวอย่างคือคนในชุมชนหนองสาหร่ายสามารถใช้คะแนนความดีเพื่อกู้เงินกับสถาบันการเงินของชุมชนได้ โดยต้องมีเอกสารหรือหลักฐานเกี่ยวกับความดีในเรื่องนั้นๆ ให้มากที่สุด เพื่อเกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม

3) คุณธรรมระดับชุมชน ประกอบด้วย จิตสำนึก และความรับผิดชอบต่อสังคม กล่าวคือ

3.1) จิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคม กระบวนการบริหารจัดการของธนาคารความดี ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของคนในชุมชน ที่มีการพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม มีวินัย ทำให้การดำเนินงานของธนาคารความดีเกิดประสิทธิภาพ และสามารถช่วยให้สถาบันการเงินของชุมชนเกิดความมั่นคงการหมุนเวียนเงินในระบบเป็นไปด้วยดี ช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนได้กว้างขวาง และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

3.2) การจัดการตนเอง ในชุมชนหนองสาหร่ายธนาคารความดีเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นภายในชุมชนจากพลังชุมชน และแรงขับเคลื่อนภายในชุมชน โดยยึดความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก ส่งผลให้ชุมชนสามารถเดินไปสู่เป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน คือความสุขร่วมกันทั้งชุมชน

3.3) กระบวนการต่อเนื่อง ตัวอย่างคือคนในชุมชนหนองสาหร่ายมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มก่อรูปธนาคารความดี เริ่มจากการร่วมกันสร้างตัวชี้วัดความดี ให้เกิดกระบวนการส่งเสริมคนดี ซึ่งนำไปสู่การสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ส่งผลให้ชุมชนมีความยั่งยืน และจากจุดเริ่มที่มาจากการพัฒนาตัวชี้วัดความดี ทำให้คนในชุมชนยังคงทำงานพัฒนามาอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

6.2 อภิปรายผล

ความสำเร็จของชุมชนหนองสาหร่ายในการพึ่งตนเองที่ทำให้แตกต่างจากชุมชนรางวัลอื่นนั้น ประกอบไปด้วยหลายปัจจัย แต่มีสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจของชุมชนนี้ก็คือ แนวคิดการใช้ทุนความดี

ในการขับเคลื่อนงานของชุมชน ซึ่งกระบวนการใช้ทุนความดีเพื่อดำเนินงานพัฒนาและแก้ไขปัญหา ในชุมชนหนองสาหร่าย ประกอบด้วย กระบวนการจัดการภายในชุมชน และกระบวนการสนับสนุน จากภายนอกชุมชน ซึ่งตรงกับแนวทางการจัดการทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็น ชุมชนพึ่งตนเอง

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความสำเร็จขึ้นในชุมชนหนองสาหร่าย ในทางกลับกัน เมื่อวิเคราะห์ ถึงความล้มเหลวในการรวมตัวกันของชุมชนรางวัล พบว่าทุนมนุษย์มีส่วนสำคัญมากที่สุดปัจจัย หนึ่ง ทั้งภาวะผู้นำที่ดำเนินชีวิตแบบปกติไปเรื่อยๆ ในแต่ละวัน ทำงานเท่าที่ได้รับมอบหมายตาม หน้าที่ โดยไม่คิดโครงการอื่นใดเพื่อพัฒนาชุมชน และรวมถึงสมาชิกในชุมชนที่มีความคิดว่า “ว่าไป ว่าจะตามกัน” ไม่คิดที่จะรวมกลุ่มกัน หรือแม้กระทั่งเมื่อรวมกลุ่มกันแล้วต้องประคับประคองให้สำเร็จ ด้วย

เมื่อพิจารณาถึงทุนชุมชนของทั้งสองชุมชน ตามแนวคิดของสุมาลี สันติพลวุฒิ และคนอื่นๆ (2550) พบว่าทุนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1) ทุนการเงิน 2) ทุนมนุษย์ 3) ทุนทางสังคม และ 4) ทุน ธรรมชาติ ของทั้งสองชุมชนมีทั้งส่วนที่เหมือนกัน และส่วนที่แตกต่างกัน โดยทุนชุมชนที่โดดเด่น ของชุมชนรางวัลคือวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ ส่วนทุน ชุมชนที่โดดเด่นของชุมชนหนองสาหร่ายคือ ผู้นำ ดังนั้นชุมชนแห่งนี้จึงขับเคลื่อนไปได้ด้วยการมี ผู้นำที่มีความคิดและลงมือปฏิบัติจริง

หากพิจารณาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของทั้งสองชุมชน ตามแนวคิดของโกวิทย์ พวงงาม (2553) ซึ่งประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 5) การมีส่วนร่วมใน การติดตามและประเมินผล ในส่วนของชุมชนรางวัลกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากการรวมกลุ่มที่ไม่สำเร็จอยู่หลายครั้ง แต่ในชุมชนหนองสาหร่าย ถือว่ากระบวนการมีส่วนร่วม นั้นประสบความสำเร็จอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเห็นได้ชัดจากการทำแผนแม่บทชุมชน โดยใน การดำเนินงานของผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายนั้น เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เริ่มตั้งแต่ การกำหนดปัญหาาร่วมกัน เริ่มตั้งแต่การประชุมทุกหมู่บ้านสามารถร่วมรับฟังปัญหา ของแต่ละ หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะจัดประชุมไม่ตรงกัน เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านสามารถร่วมรับฟัง ปัญหา ของหมู่บ้านอื่นได้ อีกทั้งผู้นำชุมชนของทุกหมู่บ้านจะได้ร่วมประชุมได้อย่างพร้อมเพรียงกัน นอกจากการประชุมย่อยในแต่ละหมู่บ้านแล้วชุมชนยังได้จัดการประชุมใหญ่เป็นประจำเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อรับฟังปัญหาของคนในชุมชน และร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหา นำเสนอความต้องการของ คนใน ชุมชนตลอดจนเสนอแนวคิดใหม่ๆ รวมถึงถ้าผู้นำมีโครงการอะไรใหม่ๆ ก็จะนำเสนอในที่

ประชุม เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางกรอบแนวทางที่จะดำเนินงานพัฒนาชุมชนต่อไป

และเมื่อพิจารณาถึงการพึ่งตนเองได้ของทั้งสองชุมชน ตามแนวคิดของ สัญญา สัญญา วิวัฒน์ (2531) พบว่า ชุมชนหนองสาหร่ายสามารถพึ่งตนเองได้ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 4) ด้านจิตใจ และ 5) ด้านสังคม ซึ่งชุมชนรางหวายก็สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งในทุกๆด้าน แต่ด้านที่ค่อนข้างน่าเป็นห่วงที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจ

6.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) ข้อเสนอแนะต่อเทศบาลตำบลรางหวาย คือ การทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งจะเป็นแผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวม เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมร่วมสมัยไทยทรงดำ ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การให้ความรู้ทางการตลาด การบัญชีและการรายงานทางการเงิน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2) ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนาชุมชนให้พึ่งพาตนเองด้วยการส่งเสริมผู้ประกอบการทางสังคม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการจัดการประกอบกิจการเพื่อสังคม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่ตำบลรางหวาย เนื่องจากมีวัฒนธรรมไทยทรงดำ และการรักษาประเพณีต่างๆ ที่เป็นความรู้และสมควรได้รับเผยแพร่

3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การสนับสนุนสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ภาครัฐลดนโยบายประชานิยม แต่ควรเร่งพัฒนาคนให้สามารถพึ่งตนเอง และสร้างกลไกเอื้ออำนวยหลักประกันอนาคตอย่างยั่งยืนให้กับชุมชน โดยน้อมนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

4) การทำกิจกรรมธนาคารความคิด เป็นประโยชน์ต่อสถาบันการเงินโดยทั่วไป เรื่องของการที่จะมีกิจกรรม สร้างให้เกิดพฤติกรรมค่านิยม ความคิด ที่เน้นความมีวินัยทางการเงิน มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความประหยัดมัธยัสถ์ อดออม สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญของสมาชิกในองค์กรสถาบันการเงินต่างๆ ดังนั้นกิจกรรมเหล่านี้ถ้ามีการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจังต่อเนื่องและแพร่หลาย จะทำให้สมาชิกในองค์กรที่เป็นสถาบันการเงินเป็นสมาชิกที่ดี ทำให้กิจการสถาบันการเงินมีความมั่นคง มีการพัฒนาที่ยั่งยืน

5) ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป การต่อยอดการวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม การขยายผลการวิจัยไปในประเด็นของทัศนคติของชุมชนราง

หน่วยที่มีต่อการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้กระตุ้นให้ประชาชนตระหนักในความสำคัญและความจำเป็นของการจัดการเงินของครัวเรือน และการวิจัยและพัฒนาประชาชนในชุมชนให้พ้นจากสภาวะความเป็นผู้อ่อนแอทางการเงิน ตลอดจนการศึกษาบัญชีต้นทุนทางสังคม

บรรณานุกรม

- กนกพร นิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง. (2552ก). เอกสารประกอบการสอนวิชา พช 611 การวิเคราะห์เศรษฐกิจสังคม และการเมืองไทยกับการพัฒนา เรื่องกระบวนการแสวงหาความรู้. หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง. (2552ข). เอกสารประกอบการสอนวิชา พช 611 การวิเคราะห์เศรษฐกิจสังคม และการเมืองไทยกับการพัฒนา เรื่องทฤษฎีสังคม. หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กมลวรรณ วรรณชนง. (2553). ทูทางสังคมกับการจัดการความรู้ชุมชนพึ่งตนเอง (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- กมลวรรณ ศรีเจริญจิตร. (2557). รูปแบบการส่งเสริมเพื่อการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). สารสนเทศข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. (2550). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤติชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ: ชัคเชสตีเดีย.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2550). การปกครองท้องถิ่น: ว่าด้วยทฤษฎีแนวคิด และหลักการ. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2551). รายงานการวิจัยเรื่องโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ. สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2552ก). การปกครองท้องถิ่นไทย (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2552ข). เอกสารประกอบการสอนวิชา พช 613 ยุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนาชุมชน เรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน. หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- โกวิทย์ พวงงาม. (2552ค). *คู่มือและตัวชี้วัดสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านความโปร่งใส*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2552ง). *ถอดรหัสความคิดของ โกวิทย์ พวงงาม ว่าด้วยการเมืองและชุมชนท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2552จ). *เอกสารประกอบการสอนวิชา พช 615 การจัดการในงานพัฒนาชุมชน เรื่ององค์การแห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้*. หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิชการพิมพ์.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2555ก). *การปกครองท้องถิ่นไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2555ข). *มองมุมใหม่การบริหารท้องถิ่น: ประสบการณ์เรียนรู้จากต่างประเทศสู่ไทย*. กรุงเทพฯ: เสมอธรรม.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2556). *ถอดรหัส 3 การพัฒนา: ชุมชน สังคม ท้องถิ่น การเมือง ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: เสมอธรรม.
- โกวิทย์ พวงงาม, และปรีดี โชติช่วง. (2544). *อะไร ทำไม อย่างไร อนาคต* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มูลนิธิส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- จิตจำนง กิติกริตติ, และชัยวัฒน์ สิทธิภราดา. (2532). *การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: พัฒนาหลักสูตร.
- จิตติ มงคล ชัยอรรถญา. (2540). *การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตติ มงคลชัยอรรถญา. (ม.ป.ป.). *กระบวนการและขั้นตอนในการจัดตั้งและสนับสนุนการดำรงอยู่ของกลุ่ม*. ม.ป.ท.
- จุมพล หนิมพานิช. (2550). *การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไจมานัส พลอยดี. (2540). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนเปรียบเทียบภาพรวมและภาพย่อย (อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช)* (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529). *แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองบ้านกับเมือง*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2556). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม เพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ชนิดา จิตตรุทธะ. (2559ก). วัฒนธรรมพิธีมิดกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิดา จิตตรุทธะ. (2559ข). วัฒนธรรมองค์การ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยและปัจจัยกำหนดความสำเร็จทางวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิดา จิตตรุทธะ. (2560). วัฒนธรรมองค์การ ปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชณะ รุ่งปัจฉิม. (2552). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการบริหารการพัฒนา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชวงส์ ฉายะบุตร. (2539). การปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์พรีนติ้งเซ็นเตอร์.
- เชิดเกียรติ กุลบุตร. (2551). รูปแบบการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ด้านศิลปกรรมท้องถิ่น (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ไชยชนะ สุทธิวรชัย. (2536). ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ดวงใจ หล่อชนวนวิชย์. (2550). รัฐ ทุน ชุมชน กับการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- เด่นศักดิ์ สุริยะ. (2556). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำยุคใหม่ในการพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ตะติยา กาฬสุวรรณณี. (2546). ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ตะติยา กาฬสุวรรณณี. (2553ก). ทฤษฎีองค์การ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อินทเกษ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ตะติยา กาฬสุวรรณณี. (2553ข). รัฐประศาสนศาสตร์เปรียบเทียบ เครื่องมือในการพัฒนาประเทศ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อินทกษา.
- ตะติยา กาฬสุวรรณณี. (2555). การบริหารการพัฒนา: ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. (2535). ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2550). ทศวรรษ: ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทรงรัตน์ ศรีสารคาม. (2556). เบญจสุขภาวะชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านเม่นใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2538). การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีต่อ โครงการ/กิจกรรมพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก (Master’s thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ทิตยา สุวรรณชฎ. (2527). ชุมชนไทยในการบริหารพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทิพย์พาพร ดันดิสุนทร. (2556). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.
- เทศบาลตำบลรางหวาย. (2559). แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี พ.ศ.2561-2564. กาญจนบุรี.
- เทศบาลตำบลรางหวาย. (2560). ข้อมูลทั่วไป. สืบค้นจาก http://rangwaii.blogspot.com/p/blog-page_15.html,
- เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย. (2559). แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี พ.ศ.2561-2564. กาญจนบุรี.
- เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย. (2560). ข้อมูลทั่วไป. สืบค้นจาก <http://nongsarai.go.th/public/>
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ชนวัฒน์ พิมลจินดา. (2556). บทเรียนจากความล้มเหลวในการจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในเขตพื้นที่อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี. วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม, ปีที่ 9 ฉบับที่ 2, 22-32.
- ธนสวรรค์ เจริญเมือง. (2542). 100 ปีการปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540 (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชนสวรรค์ เจริญเมือง. (2551). *ทฤษฎีและแนวคิด: การปกครองท้องถิ่นกับการบริหารจัดการท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นภาพรณัฏ หะวานนท์, และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2548). *การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- นฤมิตร สอดสุข. (2537). *อ่านสังคมไทย 5 นาที*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- นันทิยา หุตานุกัฏ. (2549). *การพัฒนาองค์กรชุมชน*. กรุงเทพฯ: เอ็กเซเปอร์เน็ท.
- นิตินันท์ พันทวี. (2544). *การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- นันทนวล วิเศษสรรพ, พ้าลัน กระสังข์, และธนินท์ ศิริวรรณ. (2558). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างระบบและกลไกการออมทรัพย์ของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต, 998-1007.*
- บริษัท HART SPORT WEAR จำกัด. (2561). *ประวัติผู้บริหาร*. สืบค้นจาก www.hartotop.com
- บัณฑกร อ่อนคำ, และวิริยา น้อยวงศ์ นยางศ์. (2533). *ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท: ประสบการณ์ของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ประทานพร ศรีโถม. (2556). *การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีในการสนับสนุนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลนครในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ประพันธ์ นีกกระโทก. (2557). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ประเวศ วะสี. (2534). *การสร้างสรรคภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2551). *จุดเปลี่ยนประเทศไทยหัวใจคือชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรีน-ปัญญาญาณ.
- ปราโมทย์ ศิลปศาสตร์. (2553). *การรับรู้และตีความเศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของชาวอีสาน* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2551). *พลวัตของแนวคิดและปฏิบัติการพัฒนาชุมชน*. วารสาร *พัฒนาสังคมและชุมชน*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1, 29-54.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2547). *วาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการในบริบทการพัฒนาของไทย (พ.ศ.2540-2546)* (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- ปิยนาด ประยูร. (2548). *System Thinking วิธีคิดกระบวนการระบบ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ปรีดี โชติช่วง และคณะ. (2536). *การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- พยอม วงศ์สารศรี. (2534). *องค์การและการจัดการ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พิมพ์สุภา.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. (2553). *ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- พาลาภ สิงหเสนีย์ และคณะ. (2545). *รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมเพื่อคุณภาพชีวิตของชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาการแก้ไขปัญหาสารพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด*. ทุนการวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชชาภรณ์ ปะดังดาโต. (2557). *วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- พิทยา ว่องกุล. (2539). *แนวคิดฝ่าวิกฤติทุนนิยมไร้พรมแดน เศรษฐธรรมและอธิปไตยชุมชนไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2524). *การพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ฟ้าลั่น กระสังข์. (2557ก). *นวัตกรรมการพึ่งตนเองของกลุ่มบ้านสองสลึง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต*, 470-478.
- ฟ้าลั่น กระสังข์. (2557ข). *กระบวนการพัฒนารูปแบบชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต*, 479-487.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ฟ้าล้วน กระสังข์. (2560). ทูตทางสังคมกับกระบวนการทัศน์ในการแก้ไขความยากจนของชาวไทยทรงดำ ตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. *การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติสหวิทยาการสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยศิลปากร*, H94-H107.
- มนตรี กรรพุมมาลย์, และศิริณา กรรพุมมาลย์. (2551). พลวัตการพัฒนาชุมชนในอนาคต: มุมมองจากตะวันตก. *วารสารพัฒนาศักยภาพและชุมชน*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1, 55-75.
- เมตต์ เมตต์การ์ณจิต. (2556). *ยุทธศาสตร์การพัฒนา: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงรุก*. นนทบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย.
- แมทิวส์, เดวิท. (2540). *จากปัจเจกสู่สาธารณะ: กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง* (จิรวุฒิสานาคำ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยุค ศรีอาริยะ. (2557). *บูรพาภิวัฒน์ สู่อภิวัตน์โลก อภิวัตน์ไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ. (2549). *เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท เรื่องแนวคิดและปรัชญาการพัฒนาชนบท*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. (2556). *การพัฒนารูปแบบพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการสร้างความเข้มแข็งสู่ชุมชน* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- แรม เชียงกา. (2556). *การศึกษายทบาทผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน* (Unpublished Master's thesis). วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม, กรุงเทพมหานคร.
- วรพงษ์ เวชมาตินนท์. (2560). *ผู้นำแห่งอนาคต: ความรู้ฉบับพกพา*. นครปฐม: โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรเดช จันทรศร. (2556). *ทิศทางและอนาคตของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์=Future Research Directions of Public Administration*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยชินวัตร.
- วันทนี วาสิกะสิน และคณะ. (2553). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชัย ต้นศิริ. (2551). *วัฒนธรรมพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- วิทยา คามุณี. (2551). *ทูตทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน: กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัดลำปางและตาก* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วิทยากร เชียงกูล. (2552). *ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สายธาร.
- วิษณุ เอื้อชูเกียรติ. (2560). *นายวัณธรรม: ใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2547). *การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น: ความก้าวหน้าหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540*. กรุงเทพฯ: คลังวิชา.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2557). *องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: “รับ” และ “รุก” อย่างไรกับประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2552). *ยุทธศาสตร์การปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เอ็กชเปอร์เน็ท.
- ศิริพงษ์ ตดาวัลย์ ณ อรุชยา. (2545). *ทฤษฎีและแนวความคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์*. เชียงใหม่: ดาว.
- สนธยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. (2552). *นโยบายสาธารณะ: แนวความคิด การวิเคราะห์และกระบวนการ*. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2555). *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. (2537). *ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำชาวบ้าน คู่มือและทิศทางการพัฒนาผู้นำชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาในชนบท*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. (2540). *การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *สังคมวิทยา: หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์, และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2537). *กระจายอำนาจอย่างไร สร้างประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. (2560). *สังคมประชาธิปไตย*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2531). *ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวทางใช้เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. (2549). *รัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิดและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สานิตย์ เวียงเพิ่ม. (2544). *การมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริมกลุ่มอาชีพในตำบลบึงวิชัย อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์* (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- สาวิณี รอดสิน. (2554). *ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่* (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- สิทธิชัย ต้นศรีสกุล. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารช่อพะยอม*, ปีที่ 21, 51-68.
- สุจิตรา พิษณูรานนท์. (2550). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ระดับ 5 ดาว: กรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานคร* (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- สุมาลี สันติพลวุฒิ และคนอื่นๆ. (2550). *รายงานการวิจัยเรื่อง โครงการการจัดทำระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล. (2554). *อิทธิพลของการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างทุนทางสังคมต่อความสามารถในการสนับสนุนการสะสมทุนของชุมชน โดยธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ภาคเหนือตอนบน* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). *การวิจัยเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี. (2559). *แผนพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรี 4 ปี พ.ศ.2561-2564*. กาญจนบุรี.
- อกิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2531). *ปัญหาการพัฒนาชนบท บทเรียนจากกรณียกกระบัตร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อภิชัย พันธเสน. (2539). *แนวคิด ทฤษฎี และภาพรวมของการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- อาทิตย์ บุคดาควง. (2554). *ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไทร อำเภอบางคนทีจังหวัดสมุทรสงคราม* (Master's thesis). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- อุดม สุวรรณพิมพ์. (2559). *ชุมชนท้องถิ่นไทยแนวใหม่กับรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง* (Doctoral dissertation). สืบค้นจากโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS).
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2555). *การกระจายอำนาจ=การคืนอำนาจสู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น และสังคม*. สำนักงานปฏิรูป (สปร.).
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557ก). *แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557ข). *มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557ค). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2560). *เอนกทรรศน์ พิจารณาสังคมไทย ด้วยภูมิปัญญา ความหวัง และกำลังใจ*. กรุงเทพฯ: สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และศิwapล ละอองสกุล. (2556). *จีนมุ่งลงใต้ อินเดียมุ่งตะวันออก อาเซียนตอนบนในยุคบูรพาภิวัฒน์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- อำเภอพนมทวน*. (2560). สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>
- Charlesworth, J. C. (1968). *Theory and practice of public administration: scope, objectives, and method*. Pennsylvania: The American Academy of Political and Social Science.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980, March). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development*, Vol. 8, Issue 3, 213-235.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1966). *The Social Psychology of Organization*. New York: John Wiley.
- Denhardt, R. B., & Denhardt, J. V. (2009). *Public administration an action orientation* (6th Printing). Belmont: Thomson Wadsworth.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Dunn, W. N. (1981). *Public policy analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Dye, T. R. (1998). *Understanding public policy* (9th Printing). New Jersey: Prentice Hall.
- Fischer, F., Miller, G. J., & Sidney, M. S. (2007). *Handbook of public policy analysis: theory, politics, and methods*. New York: CRC Press.
- Ife, J. (2008). *Human Rights and Social Work Towards Rights-Based Practice*. New York: Cambridge university.
- Lisk, F. (1985). *Popular participation in planning for basic needs: concepts, methods and practices*. Hants: Gower.
- Margaret, L. (2005). *Community Development A Critical Approach*. Great Britain: The Policy Press.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). *Organization behavior* (15th Printing). Harlow: Pearson Education Limited.
- Thompson, J. D. (1967). *Organization. In Action*. New York: Mc Graw Hill.
- Wertheim, W.F. (1981). *The Urgency Factor and Democracy : a theoretical contribution to UNRISD Debate on participation*. Geneva: UNRISD.
- White, L. D. (1958). *Introduction to the study of public administration* (4th Printing). New York: The Macmillan Company.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: an introductory analysis*. New York: Harper & Row.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	ว่าที่ร้อยตรี ฟ้าลั่น กระสังข์
วัน เดือน ปีเกิด	22 มกราคม 2529
สถานที่เกิด	จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน, 2550 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน, 2553 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2561
ทุนการศึกษา	ปีการศึกษา 2547-2550 ทุน โครงการช่างเผือก จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2557-2561 ทุนสนับสนุนบุคลากร จากมหาวิทยาลัยรังสิต
ที่อยู่ปัจจุบัน	13/158 พหลมคอน โดพหลโยธิน 89 ต.ประชาธิปไตย อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี 12130
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
ตำแหน่งปัจจุบัน	หัวหน้าภาควิชาสังคม